

BIBLIOTECA NAZIONALE
VITTORIO EMANUELE
6
28 F
40

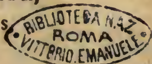

LEONARDI MALAESPINAE,

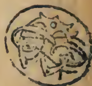
IN EPISTOLAS M. TVLLII CICERONIS AD ATTICVM, BRVTVM, ET Q. FRATREM, EMENDATIONES ac suspiciones.

Index rerum & verborum.

CVM PRIVILEGIO.

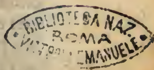

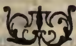

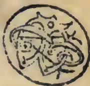
Venetijs apud Io. Bapt. Somascum. 1564.

ALEXANDRO FARNESIO CARDINALI AMPLISSIMO.

LEONARDVS MALASPINA FLORENTINVS, EX DIVINI SERVATORIS FAMILIA CANONICVS, S. P. D.

On dubito Alexander Farnesi, quin multi cõsilium hoc meum subaccusent, prudentiæq; in me paulo plus desiderent: qui, nec dignitatis nec cogitationum tuarum habita ratione, has tibi meas in epistolas ad Atticum, ad Brutum & Q. fratrem, non quidem nugas, ut speramus, sed certe lucubrationes huiusmodi dedicauerim, quę

& adolescẽtium studia citius alant, quàm hominum magnopere delectent: & ab isto altissimo animi tui sensu, alienæ quodammodo videantur. Nam siue illud spectauerim, vt his existimationem, auctoritate tui nominis colligerem, quid indignius? siue vt eas euolueres, quid impudentius? Abutentis enim illud esse facilitate tua, hoc etiam arrogantis. Neque ego hæc non prouidebam: sed cum liberalitatem sæpe animi tui erga me, prolixamq; voluntatem expertus essem: eaq; mihi tam suauis tamq; grata accidisset, quàm amplissima aliorum beneficia: imperare mihi non potui, quin hoc ipsum, hac munusculi significatione (nec enim alia potui) declararem: non tam inseruiens (fateor) dignitati tuæ, cui omnia maxima debentur, quàm indulgens animi propensioni mei. Verum, quid agerem? Non ualui præstare, quæ Casertanus Antistes, philosophorum nostræ patrumque memoriæ acutissimus: non quæ Onuphrius Panuinus, multa eruditione ornatus, & nostrorum hominum ἱστορικώτατος: non quæ Matthæus Denarius, alter seculi huius, in Græcorum litteris Aristarchus: non quæ alii complures e familia ista tua, doctrina præ-

clari & nobiles: ſed tamen principes ſæpe viri, non minus lęto animo, pyra, mala, pomaq; reliqua accipiunt, quàm Perdices, quàm Lepores: nec libentius his, quàm illis non raro veſcuntur. Erit fortaſſe tempus illud, nec, vt ſpero abeſt longius: cum maiora dignioraque demus. Quamquam, ne hęc quidem nos aut pueris ſcripſimus, aut non ſtudia grauiſsima iudicauimus, quę viri iudicio longe optimo & elegantiſſima doctrina Victorius, Corradus & Manutius digna duxerant, in quibus tantum operæ ac diligentiæ ponerent, quantum qui his paulum modo delectatus ſit, ignorare poteſt nemo. Et ne nihil factum putetur eorum induſtria; ii, cœli huius vſuram, his libris M. Tullii, vt de ceteris ſileam, reddiderunt; qui errorum tenebris inuoluti atque ſepulti, lucem aſpicere, inque conſpectum prodire vix ſuſtinebant: quanta ſtudioſorum iactura, ii modo intelligunt, qui purgatiores iam factos, multum habent in manibus. Equidem ſic ſtatuo, qui, vel ad loquendi copiam & varietatem, vel ad vitæ honeſtatem, rerumque gerendarum facultatem, plures ac maiores opportunitates afferant, paucos omnino libros

inueniri. Atque id eſt cognitu non difficile. Nam cum tria ſint dicendi genera, amplum, temperatum ac tenue: priorum in his non deſunt exempla: nam & grandis incedit alicubi; & paſsim tranquillus, acutus, ſuauis, æquabilis: eius uero quod in rebus cuiuſque priuatis familiaribusq; negotiis oratione explicandis cernitur ſubitum & ſermonis popularis ſimile, certe niſi hinc accipias, aliunde tibi ſumere uix poſsis. Quæ enim ad alios ſcribuntur epiſtolæ (de his loquor, quæ ſunt reliquæ) ſuppeditant aliquid illæ quidem, ſed quod, ſi cum his comparetur, perexiguum præbeat adiumentum. Hic ingens ſilua & copia reperitur; ut nihil fere homines inter ſe contrahant, nihil agant, in quo enuntiando, non hinc uerba ſuppetant, multiplicesq; loquendi formæ atque ſententiæ: & quod caput eſt; natiuus ille, purus, ſimplex, caſtus, & quaſi virgo, non arte ſed natura ornata, ſermo Romanus, epiſtolarum maxime proprius ac ſuus: quem, qui ut popularem & quotidianum contemnunt, (neque enim parum multi ſunt) ne ii mihi uidentur, quid ſumme deceat non uidere: qui facilem & expeditum ad imitandum, quid in ea re poſſent, periculum nun-

quam fecisse. Sane magnorum virorum testimonio, nihil est in omni eloquentia, quod spem tantopere fallat, quàm quod quilibet cum audiuerit, consecuturum se nullo negotio, imitatione confidat. Atque hæc quidem eloquentiam adiuuant: illa, uitam & mores: cum egregium hunc ciuem, perpetuumq; libertatis ac recti uindicem, cognoscimus, ab honesta ratione, nec uigintiuiratu, ad quem inuitabatur: nec ullis præmiis abduci: in ciuili autem bello periculosissimo ac diuturno, nec spe nec metu, permoueri potuisse, quo minus optimis se partibus, hoc est Reip adiungeret: & cum eundem intelligimus innocentissime prouinciam administrasse: & diuinam usquequaque uoluntatem prætulisse. Iam uero prudentiæ, quanta hic, quamq; perspicua documenta tradit? uel cum pugnat, contra adnitente Catone, ut publicanis in inducenda locatione uectigalium, mos geratur: non quia æquum id esset, sed quia uideret homo prudens & grauis, equestrem ordinem, nisi hoc illi obtinerent, ab Senatu alienatum iri: atque ea alienatione, simul coniunctionem illam funditus tolli, qua Reip. salus niteretur? uel cum agrariis legibus resi-

ſtit, verens ne id acciderer, quod poſtea conſecutum eſt: vt populus beneficio deuinctus, ad turbulentiſsimorum ciuium perniciosas leges, aut conniueret, aut applauderet? vel cum Pompeio auctor eſt, ne aut ſocietatem coeat cum Cęſare, aut ne dirimat? in illo enim otium & æquabilitatem, in hoc perturbationem rerumque omnium motum haud dubie cerni? Vel cum denique ciuili bello excitato, pacis & concordiæ perpetuo ſuaſor eſt, vel iniqua conditione iungendę: homines enim de ſua potentia ciuitatis periculo dimicare: victoriæque prēmium, (id quod re ipſa poſtea cognitum eſt) Tyrannidem fore, & vniuerſæ Reip. occaſum atque interitum. Sexcenta ſunt hic, generis eiuſdem prudentię uirtutiſque monumenta, quibus quaſi clariſsimis præceptis, & in melius poſsimus inſtituere uitam noſtram, & ad res gerendas reddi paratiores. Denique, abſoluam breui: Si prudentiæ, ſanctiſsima optimaque parens hiſtoria eſt, ea his literis, annorum fere triginta ita conſignata eſt, vt qui eas legerint, contextam, vt Nepos ait, non ſane magnopere deſiderent. Quare, cum hęc, atque id ge-

nus alia non pauca, ii libri complectantur, quæ tum ad linguam exornandam; tum ad vitam & mores conformandos: tum ad ipsam denique mentem sapientiæ præsidiis augendam, plurima adiumenta afferant: quis erit adeo rerum iniquus æstimator, quin confiteatur, qui his purgandis atque adeo ad honestiorem speciem (suam non audeo dicere) restituendis, studium operamque ponant, eos in re præclarissima, hominumque rationibus multo vtilissima, versari? Hoc tu certe princeps clarissime & prudentissime, iam tum iudicasti, cum in rudia quædam adhuc & inchoata ex his nostris commentariis incidens, vt expolirem ad exitumque perducerem hortatus es: quo tu certe, pro tua sapientia nunquam descendisses, nisi de his studiis & optime sentires, & honestissime prædicares. Quæ quidem mea de tuo sensu existimatio, hoc etiam effecit, vt ea ipsa iam confecta, ad te mittere ne vererer, tuoque iudicio politissimo subiicerem: quod ego tanti facio, quanti par est eius, qui cum primum rationis vsum habere cœpit, in rebus sit maximis & cognoscen-

dis & agendis honestissime uersatus: præceptoribusque sit usus in utraque re præstantissimis. Nam in litteris quidem tum latinis tum græcis, Sebastianum Delium primis annis audisti, hominem illustri fama celebrem: qui abunde mihi laudatus esse uidetur, quem Auus tuus prudentissimo iudicio præstantiq; doctrina uir, idoneum habuerit, cuius tu in disciplinam, germanusque tuus Octauius, & Guido Ascanius Sfortia, ex patris sorore frater, traderemini: in reliquis deinceps artibus magnis & reconditis, quos habueris præceptores, quid commemorem, cum ex eo tempore (quod nemo ignorat) domus ista tua, iis semper hominibus floruerit, qui flos Italiæ, & pene dicam, orbis terræ habiti sint? Atque ii quidem cognoscendi magistri fuerunt, magnas & ipsi degendæ uitæ oportunitates præbentes: agendi tamen, unus omnium post homines natos prudentissimus idemque grauissimus doctor, auus idem tuus Paullus Pont. Max. de quo ego, ea de causa pauciora dico, quod grata adhuc senis illius memoria, in multa hominum laude & prædicatione uiuat: uiuetq; illustris & clara, ad infinitam posteritatem, multorum historiis ac mo-

numentis conferuata . Ex his igitur quasi fcholis, tantus in utraque facultate nobis euafifti, quantum qui te familiarius vfi funt, fciunt: resq; a te paucis annis præclarifsime geftæ, manifefte declarant. Neque tamen omnia in his funt: plurimas fibi partes uindicat, tum frequens ufus, qui, ut ait M. Tullius, omnium magiftrorum præcepta fuperat: tum diuina mens ifta tua, quibus tu, principe & auctore Deo, fic tua tuorumq; tempora moderatus es, ut & optimo loco res tuas, tuorumq; collocaueris: &, quod ego in magna gloria pono, fapientis laudem confecutus fis: confecutus fis autem, ea re maxime, quod uidere homines potuerunt, nihil in tuis rebus fortunam, animi robur & confilium, plurimum ualuiffe. Quæ tua commendatio, & fi præcipuo quodam diuinæ fapientiæ munere, totius ueftræ familiæ gentisq; communis fit, (nam Ranutio quidem & fratre & collega, ut reliquarum uirtutum eius ornamenta prætermittam; in omni iudicio quid potuit fieri prudentius? quid uero Parmæ duce, & ipfo item fratre, perfpicacius?) tamen ea in te, nefcio quo pacto, non fecus ac Lunæ lumen, inter minora fyde-

ra, ſplendeſcit vehementius atque eminet: quæ eadem hominibus eam opinionem attulit, vt idem virtutis iſtius præmium te maneat, quod auum ſecutum eſt tuum. Verum fuerit hæc breuis, (neque enim iſta requiris, ſatis amplum virtutis fructum, in ipſa benefactorum conſcientia ſtatuens) ἐκβολὴ λόγου vt Thucydides ait, οὐκ ἄκαιρος: ad illud redeo, non videri hæc ſtudia per ſe ſuaque natura, parum dignitatis habere, quæ tantum afferant in omnem vitæ partem, vel vtilitatis vel ornamenti. Fuerint hæc noſtra fortaſſe leuiora, nec ego illa magni facio; genus quidem ipſum cur contemnamus nihil eſt. Sed de meis tamen vt dicam; ego cuiuſmodicunque ſunt, his te donare volui: non quia te tuiſque curis grauiſsimis digna exiſtimarem, qui longe grauiora complexus es: ſed vt mei erga te cultus atque obſeruantiæ, extaret aliqua ratio. Et tamen cogitabam, te ex eiſdem, quibus ceteri mortales formati ſunt, elementis concretum, cogi non nunquam dare te iocunditati, ad easque muſas

referre, quibus cum a pueritia, multum habuisti habesq; commercii: quas quidem mihi persuadeo, (fieri potest ut fallar) sed tamen persuadeo, ab his nostris commentariis, non esse prorsus auersas. Nec me illorum quos dixi hominum magnitudo deterruit, quominus stadium hoc & ipse percurrerem: non ut mihi cum iis ulla esset contentio, quos plurimi semper feci: sed in tam lato campo, uisum est mihi, nostræ quoque industriæ, esse locum posse. Nam meum de his iudicium semper illud fuit: Petrum Victorium, cum scriptorem hunc nactus esset, multis uulneribus confossum ac dilaceratum, letalia tantum curare uoluisse, & quæ transmarina & eximia quadam arte & facultate, quibus ille excultus est, egerent: &, cum in uita retinuerit, omnique mortis suspicione liberauerit, firmandum aliis tradidisse: quibus tamen & ipsis, ut uere dicam, non minus negotii fuerit, cum in reliquis plagis sanandis, quæ & non pauca & luculenta restabant: tum recreando confir-

mandoq; corpore, Qua in re, eam mihi vterque uisus est operam nauasse, ut quæ illi uita reddita esset, morbo doloreque depulso, grata iam & suauis posset esse: Manutius hoc amplius, natiuum pene colorem & dignitatem reddidisse. Atque utinam pene dicendum ne esset: ab hoc labore profecto supersedissem. Verum cum non paucæ hærerent adhuc cicatrices & maculæ, quæ speciem illius minus honestam & admirabilem redderent: placuit mihi, auctoribus uiris clarissimis periculum facere, num quas ex his delere eluereq; aut certe occulere, aliquo modo possem. Nam ualde inepti simus, si uniuersas speremus: quis enim tantum sibi sumat? Sed & multis in locis, mutila quædam inuenias & decurtata, quibus nulla humana ope succurri posit: Deo aliquo opus sit; cum præsertim libri ueteres, unde certa remedia sumuntur, & ipsi male mulctati fuerint. Speramus tamen nostra opera, ad nitorem formæque splendorem ipsius, plurimum accessisse. Hos ergo nostros labores princeps humanissime, si tuo iudicio probatos, in aliorum manus venire patiere; equidem non dubi-

to , quin pro ea qua plurimum uales apud omnes gratia, gratiores multo futuri sint. Vale.

AD LECTOREM PRÆFATIO.

ON eram nescius lector, cum primum induxi animũ, vt in his epistolis M. Tullij Ciceronis ad Atticum, vel emendandis vel explicandis elaborarem: quàm difficile arduumq; negotium, quàm etiam inuidiosum, calumniæq; subiectum susciperem. Namque, vt omittam, quantum mihi, iam tum animo prospicerem, subeundum esse laboris, in conquirendis vndique comparandisq; vetustis libris, quorum est ingens inopia præsertim bonorum: quantum operæ in his vno tempore, non modo perlegendis, sed, quod est subodiosum, inter se etiam cõferendis consumendum: illud, quantum videri debuit, quàm periculosum ac lubricum, in summa lectionum varietate, varietate autem? feditate ac deformitate, vel recta ac praua dijudicare, uel deprauata corrigere, suamq; his, quoad eius fieri potest, speciẽ restituere, aut eam certe adumbrare? Tantum scilicet, quantum ij modo intelligunt, qui sunt in hac arena aliquando versati. Vt est enim dulce,

quod dici solet, inexpertis bellum, ita ijs, qui hoc luctationis genus non attigerunt, ludus fortasse videatur ac iocus, ex Quidem erit, Quid emerit: ex Sciebam, Scribam: ex Sit tibi, Syttibæ, facere. Tantum'ne est inquiunt, in vnius litterulæ aut syllabæ vel mutatione, vel traiectione, vel adiectione negotij? Sic illi puto, cum locum emaculatum nacti fuerint: Quibus ego, ne diutius opinione fallantur, vehementer auctor sum, vt locum sibi ipsi aliquem male affectum proponant: suppeditabũt ij libri vel D C: in quo periculum faciant sui ingenij. Sentient profecto sentient, quàm sibi inaniter ipsi subblanditi fuerint: quàm suam de se ipsi expectationem deceperint: esseq; sibi negotium intelligent, cum monstris plus, quam Herculeis. Quid? tu igitur dicat aliquis, hanc ne tibi sapientiam asciscis præter ceteros, vt illud profiteare, cuius tu spem quodammodo reliquis, aut diminuas, aut præcidas? Minime ego quidem: nec sane est, cur asciscam: sed hoc uolui dicere, opus quod instituerem us, operosum esse, multæq; contentionis: & nos iam inde ab initio sic præuidisse, vt illud quoque, multos fore qui hoc nostrum consiliũ institutumq; reprehenderẽt. Audisse enim me quosdã memoria teneo, in eos grauiter stomachantes, qui huic ipsi operi manus admouerent: non enim purgari libros, sed fedari: non tolli vitia, vt existiman

tur, sed alia super alijs cumulari: & dum quisque vel ex suis libris si suppetant, vel ex suo sensu, aliter atq; aliter emendat, iam tutũ ac certũ quod sequamur, nihil relinqui: ut iam præstet ad Aldinos, atq; his etiã vetustiores se referre. Iã vero, quod ad rem ipsam attinet, negotiũ sane leue esse, & ad eloquẽtiæ summã, nihil aut parũ conducens. Quid enim tantum obsit inquiunt, vnius atque alterius vocis aut sententiæ non nunquam ignoratio, quæ tamen nihilo minus aliunde, non vno ex loco, sed pluribus si res poscat, abunde tibi possis comparare? prudentis enim gubernatoris esse, quoad eius fieri potest, scopulos declinare; nec committere, dum, aut animi pertinacia, aut leuitate euectus, rectum tenere cursum prorsus contendat, vel ad saxum adhærescat, vel, si illud tamen veluti Xerses perfregerit, cursumq; sibi aperuerit, serius in portum, quàm suis rationibus expediat, peruehatur: magnaq; boni otij iactura, tantula victoria constet. Postremo addant: hoc, eo etiam odiosius, minusq; ferendum esse, quod hoc malum, optimo fortasse animo commotum, ita breui, non serpserit, sed irruerit atque inuaserit, vt & noui quotidie emendatores per ambitionẽ existant, & libri per licentiã deteriores: vt nisi prouisum sit, sane paucis annis, non Ciceronem ac Liuium: non Plautum ac Terentium, sed mera insomnia audacis-

ſimorum hominum ſimus habituri. Hæc illi, atque his fortaſſe plura: quæ, cum mihi uideantur per delitias potius atque ineptias, occultæ tamen inuidentiæ, ſed quę appareat implicitas, quàm vere atque ingenue prolata: deterrere me ab hoc conatu non potuerunt. Sunt enim quidam ſenſu ſic deprauato, vt cum alienæ induſtriæ habere gratiam debeant, inuideant: & quod ipſi præſtare non poſſunt, damnent in alijs: laudemq; prudentiæ atque doctrinæ, non tam ipſi ſcribendo, quàm aliorum ſcripta inſectando, aucupētur. Qui tamen ipſi (vt animi morbum agnoſcas) ſiquid in eo genere forte excogitauerint, hoc non modo non diſſimulant, non comprimunt, ſed quaſi Ilium expugnauerint, oſtentant, triumphant: nec minus, quàm qui theſaurum inuenerint, exultant: vt intelligamus hæc eos, non iudicio, cum hinc ſibi laudem petant: ſed obtrectandi ſtudio culpare. Et me Hercule, ſi verum dicere volumus, quotus quiſque eſt hodie, qui ſi in locum deprauatum, inter legendum inciderit, non primum ægre ferat, in ipſo quaſi curſu, velut ad metas adhæreſcendum eſſe? deinde, ne lectionis fructu priuetur, ſemel atque iterum tentet, ſiquam rationem poſſit inire explicandi ſui, locumq; corrigendi? &, ſi id, ex ſententia ciciderit, non vehementer lætetur, non modo quia mentem auctoris aſſecutus ſit, ſed multo etiam magis,

quia auctor ipse sibi sententiæ illius quodammodo videatur, cui in mentem venire potuerit, quod & illi ipsi? Natura comparatum est hoc, &, vt cognoscendi cupiditas, nobis penitus insitum. An vero naturæ opus esse negemus, ad quod æque omnes desiderio duci fateamur? Ergo animum inducere sustinebimus, vt messes improbemus illas, quorũ sementem in nobis ab ipsa fieri sentiamus? Nimirum prauitatis huius, fons atque origo, liuor est. Nam de ijs, qui sensus infirmitate atque imbecillitate delinquunt, nihil plane dicimus: qui quanquam minus sunt odiosi, quàm qui maleuolentia concitantur (leuior enim offensio est eius, qui per imprudentiam, naturæq; vitio, quàm qui sciens ac prudens, in fraudem incidit) tamen emendari vix possunt. Hos ergo missos facio: cum his mihi negotium est, qui peccant dedita opera, et fortasse etiã delitiarum causa: quibus tamen respondere supersedissem, ratus, doctis & iudicio præditis hominibus, satis iam factum esse: nisi vererer, ne, si isti tacitum ferant, non tam noluisse nos, quàm non potuisse respondere, prædicent. & simul ijs consultũ esse voluimus, qui longius videre non queunt. Ergo, quid illi criminantur? Contaminari libros, non purgari. In quo eos iustissimam habere causam fateremur, si quemadmodum sibi, suo quodammodo iure ipsi sumunt, ita esset. Nunc, quis est adeo

rerum imperitus, quis ita, peregrinatur a litteris, quin sciat, hæc Ciceronis ad Atticum epistolarum volumina, (nam de ceteris eius scriptis atque etiam aliorum silebo) hæc vero quis ignorat ante annos quadraginta, perpaucorum hominum in manibus fuisse? Quid ita? Aiunt non nulli, quod ænigmatis de industria obscurata, nulla ui ingenij possent intelligi. Non negamus esse quædam illiusmodi, sed ea tam rara esse dicimus, vt a reliquorum lectione arcere homines non debuerint. Vulnerum quibus confixa erant calamitas, hanc culpam uerius sustinebat: quæ cum essent innumerabilia, rem in eam opinionem adduxerunt, ut quidquid minus perciperetur, id ænigma putaretur: cum plerunque peccata essent tum librariorum, dum minus quàm oportet, officio suo intenti essent: tum fortunæ cuiuspiam culpa, contracta: qua hęc, præter cetera scripta Ciceronis, misera aduersaq; vsa sunt. Quare quid sibi velint ij, qui mendis, nostra opera inquinari libros queruntur, non satis percipio: illud quidem intelligo, doctissimorum hominum cura ac diligentia factũ esse, ut quæ antea vix ab vllo attingerentur, nunc omnium manibus tractentur, voluantur, terantur. An vero ij visi sunt, cum hoc fecerunt, oleũ, & operam perdere, cum instrumentum nobis illud restituerunt, quo, haud scio an aliud inueniri

possit maius, siue quis pure, apte, copioseq; dicere, siue prudenter velit? Nam mea illa semper opinio fuit: cum dicendi ratio, tum verbis, bisq; uel singulis uel coniunctis, tum rebus ipsis constet: neque res hic deesse, cum memoria annorum circiter triginta (vt omittam alias vtilitates) his colligata libris sit: & verborum in omni genere dicendi, sed in fortuito ac familiari sermone, ingens hinc uis & copia suppetat. At possis eadem ex alijs eiusdem libris, ne sit tantum boni temporis consumendum. Quid si illi itidem corrupti sint? Quid si in his singularia quędā sint, quę alibi nō reperias? Nimium putida est hæc & odiosa sedulitas. Illa propemodū non iniusta, quæ modū in his quęrit, et licentiam cohibet, nouarumq; lectionū cupiditatē; qua factū sit, vt legentiū sæpe sententia fluctuet, certiq; nihil habeat. Nos tamen sic statuimus, cū duæ sint emendandi rationes, vna quæ in veterū librorū integra scriptura, altera quæ in coniectura suspicioneq; cernatur; illā quidem tutam esse, sed quæri optariq; sæpius, quàm optanti quærentique occurrere, ac se ostendere. Quod ita esse, eos intelligere certò scio, quibus studium fuit, hæc, uel primoribus digitis attingere. Hæc ergo felicitas, cum perraro contingeret, hanc sibi veniam docti postulauerunt, ut altera liceret uti, quæ in coniectura sita est, quam qui omnem prorsus exsibilant,

& quasi maiestatis damnatam, aqua igniq; interdicunt, ij mihi mala ratione facere videntur; nec satis quid in quaque re sit, posse dispicere. Ego contra, nullam reijcio (sæpe enim ad veritatem ducit) sed non omnibus locum do. Cum enim coniecturæ ratio multiplex sit, ex mutatione, traiectione, additione, mutatione litterarum; ex sententia atque historia, penitus damnata ac repudiata scriptura: quæ a proposito declinet quæ'ue collimet, vel mediocriter eruditi, facile sentiunt. Protinus enim, si bona est, animus acquiescit, vltroq; arripit: sin minus acquiescat & arripiat, certe melius desiderat. Quare de hac re ita censeo: ei quæ doctorum hominum iudicio probetur, siue illa ex scripturę vestigijs, quæ & tutior est: siue, vbi vel desint, vel certe non extent vestigia, ex historia atque ex ingenio facta sit: dum ne verbis inserciendis, corrosa mutilataq; loca, quasi rimas expleat, locũ esse, in serie verborum, velut iustis Equitibus in quatuordecim ordinibus, dandum. Quod quidem hactenus factitatum esse, vel ex uno atque altero harum epistolarum libro, sexcentis in locis, facile possim ostendere: in quibus aliter atque in manuscriptis legitur, impressum est, & communi quasi iudicio admissum. Siquidem non esse omnia in consensu exemplarium, iudicioq; aliquid da-

ri, illud argumento est, quod non raro vnius au-ctoritas, multis præponitur. Cui vero animus vix, aut ne vix quidem assentitur, ut ei quidem coniecturæ, theatri aditu prorsus interdicendum puto, dum ne eadem sede dignetur: Nam neque aliarum luminibus obstruit, in imo iacens, & sæpe ascensum, quanuis per incisos maleq; hærentes scalarum gradus, fortibus parat. Huius ergo modi coniecturæ, seu mauis suspiciones ac diuinationes, (sic enim appello eas, quæ prorsus a scriptura discedunt, citiusq; sententia, quàm scripto nituntur) in medio relictæ, quid tantum officiant, non video, etiam si variæ inter se dissidentesq; sint. Nam & in locis deprauatis adhiberi solent, vt damni iam nihil fiat: & ad ueritatem aliquando perducunt, atque adeo perduxerunt; aut etiam ipsæ ueræ sunt. Sed neque illud obest, plurimos hodie huic operi, manus admouisse. Si enim vbi complures diutius iaculantur, ibi accidit aliquando, vt aliquis signum feriat: cur non hic etiam vsu uenire credamus, vt hoc, quod multi petant, quoq; neruos ingenij sui contendant, aliquis assequatur? Vidi ego non nullos, qui, quæ alij pro derelicto habuerint, ipsi, vt postea ex vetusto aliquo exemplari cognitum est, sanauerint & illustrauerint. Quo in genere, solertissimum cognoui Gabrielem Faernum, amicum meum; cuius ego, paulo ante extin-

cti, aut potius ad meliorem vitam (ea innocentia fuit) traducti, desiderium ferre vix possum. Hoc scripti ab eo libri in Terentium, Plautum, Liuium, ipsum denique Ciceronem, testarentur, si foras dati fuissent. Sed eos audio, apud studiosissimum bonarum artium adolescentem simulq; & clarissimum Cardinalem Carolum Buorrotheum eo consilio seruari, vt commodius edantur. Hic tamen licet perspicax fuerit, ad Octauij Pantagathi gloriam in hoc, sicut nec ceteris in rebus ac disciplinis, non peruenit. Hunc enim vnum ex omnibus, in omni iudicio politissimum & elegantissimum, sæpe mirari soleo: quem qui Varronem seculi huius appellant, ne illi mihi visi sunt, quid maxime deceat intelligere. Sed, vt in pauca conferam; non est eorum hominum industria contentioq; infringenda, quæ nocere nihil possit, iuuare possit. Eorum tamen, siqui sunt, quos equidem nescio, licentia ferenda non est, qui vt vni sapere, & sui aliquid afferre videantur, recta etiam deprauant: sed censeo tamen etiam atque etiam videndum, quæ illi praua quæue recta vocari velint. Nos quidem non pauca in his ipsis epistolis deprehendimus, speciem quidem præferre naturalis partus, sed adulterina esse, & subdititia. Deprehendimus autem hoc modo. Cum enim ita statuerim, nihil ab hoc pruden-

tissimo, omnibusq; & doctrinæ & naturæ præsidijs munito ad dicendum magistro, nisi perfectum; atque omnibus numeris absolutum gigni posse: siue ei meditata & elaborata, siue subita & fortuita oratione vtendum esset: si quid in ea inueniatur non nunquam, non dicam parum latinum, aut secum ipsum vel cum ueritate pugnans, (nam id quidem piaculum, ne dum stultum esset cogitare) sed inuolutum, inane, ieiunum, frigidum, subinsulsum: illud sine controuersia, mendo non carere: nec satis illud esse sententiam habere aliquã, cum optima ab eo postuletur. Ergo in hoc casu, si quis, locos id genus, in dubium vocet, quod nos quandoque fecimus: is recta deprauare existimandus non est: quin illi gratia habenda, vt bene merito: cum recta, sua se vi & ueritate tueantur ac defendant, praua, nisi aperiantur, corrigi non possint. Omnino persuasum mihi est, antiquorum libros, erroribus carere non posse. Nam si M. ipse Tullius, se viuente, & prope dixerim, spectante, quæritur suos libros, scriptorum negligentia corrumpi: quid nobis de his est sentiendum, post mille sexcentos prope annos, iam inde ab eo tempore, tot hominum manibus exscriptis: quibus, ad negligentiam, linguæ etiam imperitia accederet? Equidem mirarer magis; portentiq; simile ducerem, si integri ad nos

ſinguli perueniſſent. Atque hæc calamitas, cum ad omnium ueterum ſcripta, tum hæc Ciceronis ad Atticum pertinuit, quæ malo quodam fato, peſſime accepta fuerunt, atque ita toto corpore diſcerpta ac deformata, ut cum nihil his candidius, purius, caſtius cogitari fas eſſet, iam miſerius, perditius, fedius inueniri nil poſſet. Quo minus fraudi mihi eſſe debebit, ſicubi uidebor, quod multis annis ratum alij habuerunt, illud ipſe quaſi reſcindere. Rationum mométa attendenda erunt, non illorum præcepta opinio, qui, miſera quadam & importuna religione impediti, dum ſcripturam defendunt in eaq; omnia ponunt, fatua quædam non nunquam, & a uera ſententia diſcrepantia comminiſcuntur. Ergo vt ad te aliquando me referam, lector prudentiſſime, tute ipſe cum animo tuo reputes licet, quàm illi inique faciant, quamq; de hominum genere male mereantur, qui hanc ipſam emendandi rationem ac potius pietatem damnent, aut certe non laudent: nunc mea mihi apud te cauſa agenda eſt contra eos, qui cum rem ſtudiumq; non reprehendant, me tamen, qui iam inde ab adoleſcentia in cænobio degam, eamq; vitæ rationem ſecutus ſim, quæ in dicendi exercitatione, tantum operæ ponat, quantum ſibi ad honeſtiſſimarum artium perceptionem, ſenſuumq; noſtrorum explicationem, ſatis eſſe videatur: re-

liquos suos conatus & studia, ad sacrarum scripturarum intelligentiam vel referat, vel referre debeat: ea nunc omnia, in his facultatibus tractandis explicãdisq; cõsumere, quæ Christianæ religionis nihil habeant: haud sane probet. Nã quod hæc quidam nostra, contẽnunt ante, quam legant aut ne legãt quidem, vt hominis ex eorũ numero hominum, quis illi fortasse disputandi facultatem scholastico more institutoq; concedant, ornate dicendi auferant: subtilitatum Diui Thomæ Scotiq; & reliquorum classis eiusdem tribuant, oratorum poetarumq; gustum adimant: non valde me perturbat. Equidem sic statuo, quod & ipsi, nisi nos stipites ac truncos esse velint, fateantur necesse est, nostris ingenium nec deesse, nec defuisse vnquam; sed sui ordinis instituta studiaq; secutis, magna atque præclara, si in his minores apparent, ignoscendum esse: dicendi gloria delectatis, non esse auctoritatem abrogandam: nec ex aliquorum infantia, de omnibus iudicium faciendum. Sane e familia nostra, vt de reliquis taceam, in suo quibusque studio nobilissimis: vnum atque alterum possim afferre, ne plures dicam, cum quibusuis ætatis huius eloquentissimis hominibus, conferendos: qui si huc se reiecissent, nihil esset, cur ij nostrum genus tantopere fastidirent: sed altius illi intuentur: maiora diuinioraq; spectant, quæ neq;

nos unquam neglegimus, idq; nos aliquando declaraturos speramus: sed alia quædam ratio, non iniusta illa quidem, alio nos traduxit: quam si tibi probare uelim candide lector, vt honoris mei causa sane cupio: vetustior mihi memoria repetenda est. Nanque ab hinc annos paulo plus duodecim, cum optimum & clarissimum virum Nicolaum Rodulfum Cardinalem patronum meum, decus & ornamentum ordinis illius, Balneariam secutus essem: quo se ille quotannis, prolatis rebus conferebat: non modo, vt æstiuos calores Romanæ vrbis declinaret (est enim locus ille vmbrosus & salubris, fluentesq; & gelidas habet aquas, atque eas vberrimas, illius opera, in latissimum viuarium primum exciso monte, inde in oppidum, ædesq; adeo ipsas deductas: ut alsius, uenustius, suauius esse nihil possit) sed etiam, vt aliquando sibi ab arbitris & quotidiana interpretatione remoto, liceret uiuere: cumq; ibi pomeridianis horis, cum se iam calor paululum fregisset, hoc ipsum epistolarum uolumen strictim attingeremus, egoq; vt sunt hominum sensus dispariles, ab ijs, qui insigne aliquod in eas ingenij sui monumentũ reliquissent (omnes enim habebamus) alicubi dissentirem: & ne hoc uno studio tantum delectatus viderer, periculum aliquando ipse facerem, num loca ab eis uel neglecta, & quasi percipi non pos-

sent , deposita & desperata, vel emendata quidem, sed non ita, vt sibi ipsi satisfacerent, ipse aperire, in melioremq; formam, uel exemplarium, quæ tum pauca habebamus auxilio, uel ingenij vi, cuiusmodi in me esset, restituere possem: atque ea essent non pauca: placuit eidem patrono meo, ut litteris consignarem. Itaque toto illo calorum tempore, quinque libros confeci. Sed Hæeu mens hominum heu venturi nescia fati, cum rediissemus in vrbem, ecce fulmen: Paulus Farnesius Pontifex Maximus, quem propter immortalia in omne hominum genus beneficia, æquum erat, nostrisq; rationibus conducebat, esse immortalem: sed is tamen cum suum diem obijsset, extremumq; uitæ spiritum edidisset, haud ita post, & patrono ipsi meo, dum patrum Senatus, ad noui pontificis creationem, conuocatus esset, resq;, ut sæpe accidit; longius duceretur: repentina quædam uis morbi, in optima spe altissimi gradus ciuitatis, uitæ finem attulit, & studia illa nostra restinxit. Quapropter annos aliquot, litteram eo in genere nullam fecimus. Nam & si in his indormire non plane soleo, attamen hominis illius nutus & significatio, quantam mihi facem admouebat? Tantã scilicet, quantam decuit admouere eum, de cuius egregia erga me uoluntate, certa sæpe pignora cepissem: quiq;

litteratos homines, & insigni aliqua arte ornatos, quos ille domi, non inani quadam specie, aura'ue populari, qua plerosq; duci non ignoramus, sed veritatis virtutisq; amore incensus, complures haberet, summisq; honoribus ac premijs afficeret: ipse, cum liceret per Remp. nullam pæne horam amitteret, de rectis studijs, cum ijs vel loquendi vel meditandi. Fuit omnino uir ille, cui passim omnes testimonium moderati, & ad honestum otium nati animi, sine controuersia darent: fortis etiam & prudentis, qui eo familiarius vterentur: quo id minus testari orbis terrarum posset, quidam, hominum fraudem & perfidiam (nam reliqua satis prolixa uidebantur) accusant: nos fata tantummodo, aut potius inscrutabilem summi numinis voluntatem, causam fuisse iudicamus. Esset hic forsitan locus, casum hominis vicemq; deplorandi, nisi tanto interuallo verendum esset, ne non modo importuni, sed etiam inepti videremur. Quare, abeat ille optimis ominibus, nos ad institutum sermonem reuertamur. Hanc dicimus cessandi nobis causam, compluris annos fuisse: quo ad iussu doctissimi & grauissimi viri Marcelli Ceruini tum Cardinalis, in cursum reuocati sumus. Iamq; opus ad finem pæne perduxeram, cum ille Pontificatum cepit. Sed, vt sunt res hominum fluxæ atque incertæ, ante ereptus

est e vita,

est e vita, quàm quid esset agnoscere, vt ita dicam, posset. Ergo vt hæc rursum abijcerem ac damnarem, cùm acerbum hominis fatum, tum consecuta nostra tempora, quibus vsque adeo vexati fuimus, vix vt consistere potuerimus, effecerunt. Verum, quo hæc nostra tam longa spectat oratio? vt siquis forte in persona hominis sacerdotis, studium huiusmodi, quod quidam profanum solent appellare, reprehendat, huic nos duos præstantissimos sacrorum, religionis, ceremoniarumq; antistites, quorum de sententia & auctoritate rem suscepimus, opponeremus: quibus omnino impiũ fuit hominibus sanctissimis, non obtemperare & obsequi. Quanquam, si hoc quidem vitio datur, eripiatur e sacerdotum manibus vel Aristoteles ipse: abijciatur vel Plato: quorum neuter, omniũ bonorum sententia, nec scriptor grauior aut religiosior: nec ciuis integrior, aut honestatis, temperantiæ, iustitiæ, constantiæq; retinentior. Diuũ certe Augustinum, Christianæ Reip. columen, insigniq; doctrina & pietate præditum, non puduit fateri, & litterarum quoque monumentis testatũ relinquere; se, viri huius lectione, principio mentem auertisse a mundo, & ad Deum erigere sustollereq; cœpisse. Sed quid ago? Quasi non hæc in eis culpari soleant, qui posthabita cura sacratissimorum librorum, in his versentur tantummo-

do & acquiescant. Quod equidem ego pro vitæ meæ ratione, ne mihi posset obici, etiam atque etiam caui. Nam ne tum quidem, cum huic vni rei maxime studerem, diem vt præterirem commisi, sine linea: quin idem mihi dies finem pene attulit eorum studiorum, qui & viris illis vitæ. Itaque iacuerunt hęc dein in tenebris, & iacerent adhuc, (neque enim ego ea multum amabam) nisi amicorum, quos compluris habeo eruditissimos, non modo vocibus, sed quodammodo etiam conuicijs, in aspectum lucemque euocata fuissent, & quasi ab Orco excitata. Qua in re (fatendum est enim) plurimum apud me valuit, eximia spe, summæq; virtutis adolescens Alfonsus Cardinalis Carafa: quem ego cum ad reliqua studia præclarissima, tum ad dicendi gloriam ita incitatum vidi; ita magnos progressus iam fecisse, vt alijs disciplinis auitum nomen æquaturus esse videatur, dicendi laude, etiam superaturus. Et sane apud me, eo etiam pluris esse illius auctoritas debuit, quod tota natio familiaq; nostra, in eius fide iamdiu clientelaq; sit: vt suo etiam iure quodammodo, vt patronus imperare potuerit. Ii ergo auctores mihi fuerunt, vt hæc emitteremus: quibus haberi gratiam volumus, si hoc industria nostra assecuti sumus, vt ex parte aliqua, studia iuuentutis iuuauerimus: sin minus, ignosci tamen

facilitati meæ, qui officio monitus, illorum obsequi volũtati maluerim, quàm existimationi meæ. Me tamen res vna illa consolatur, quòd multis sæpe argumentis didici, paria in his momenta & integritatis animi, & iudicij reperiri: vt nec aliter ac sentiant loqui, nec sentire nisi egregie ac sapienter potuerint. At, prope est, dicat aliquis, vt eam tibi laudem tribuas, quam nescio an quisquam nemini: vt nihil offenderis, nihil titubaueris. Nequaquam vero: neque enim vsque adeo insanio; sed fateor me, vt non pauca recte excogitare, ita non raro etiam, vt fert hominum natura, in saxum vt dicitur impingere, & existimatione falli potuisse; sed tamen illa ipsa, quæ recte dici viderentur, viros illos in eam mentem induxisse, vt me ad editionem hortarentur. Satis iam mihi uideor, causam tibi meã probasse lector candide, aduersus eos, qui in mea persona, hæc studia non ferant; restat vt fidem moresq́; meos probem. Sunt enim qui emendatores in hanc calũniã vocent, vt eos dicant, quo suis opinionibus fidẽ faciant, falso nõ nunquã vetusta exẽplaria laudare, cõtentos cõfuse atq; permixte dicere, Quidã libri sic, aut sic habent. Nos ergo quo eam fugeremus, nũquã aut perraro hoc modo nostra cõfirmamus; et tamẽ siquãdo accidit, unũ aut plura ex his ĩtelligi volumus, quę nominatim appellauimus. Vn-

decim vero habuimus. ex quibus quinq;, cum vulgata Manutij atque etiam Victorij editione, diligentissime conferentes, a carceribus vt dici solet, ad calcem vsq; percurrimus: nempe Faerni duos: quorum vnum, Romanum exemplar appellare soleo, quòd sub id tempus Romæ impressum fuerit, quo hæc typis excudendi ars, diuinitus est inuenta: alterum Faërni ipsius nomine, valde probum & antiquum: quos ambos apud eos esse arbitror, qui librorum ipsius fuerunt heredes. Guidonis Lolgij item duos: vnum manu Poggij Florentini (ita enim in fine libri legitur) descriptum, ab editione Victorij, siue Græca siue Latina spectes, non magnopere diuersum: alterum recentiorem, quem librum Lolgij vbique, vt illum Poggij voco. quos qui volet (ea est hominis humanitas) arbitratu suo poterit inspicere. Quintum e Bibliotheca Dominici Grimani Cardinalis accepi, quam vir ille clarus & magnus, in nostris ædibus Antonianis Venetijs exædificauit, omniumq; librorum copia & uarietate instruxit atque ornauit: quæ nemini clausa est, inuisere uolenti. Hos ergo quinque in potestate habui, totosq; cum totis syllabatim fastidioseq; contuli: reliquos sex, quod nihilo meliores comperiebam, pro ut res tulit, consului potius aliquando, quàm legi: in quibus tres fuerunt doctissimi viri Bernardini Maffei

Cardinalis, quos penes heredes reperire licet: vnus Cardinalis mei, qui post obitum illius, cum reliqua optimorum librorum bibliotheca, in manum venit clarissimi Imperatoris & fortissimi hominis Petri Strozæ, non minus latinis græcisq; litteris, quàm animi magnitudine, qua ceteros superauit, præcellentis: quam omnem bibliothecam, audio Philippum filium, cum reliqua cum pecuniarum tum virtutum paternarum hereditate creuisse. Reliqui duo libri, alter apud Octauium Pantagathum erat, cuius ille mihi copiam, quotiescunque volui, vltro fecit: quem tamen aiebat fuisse, eruditissimi viri, & innocentissimi episcopi, Antonij Augustini: de quo vere hoc tempore affirmare possumus, quod suo de Q. Scæuola dixisse Crassum, M. Tullius scribit: esse illum Iuris peritorum eloquentissimum, & Eloquentium Iurisperitissimum: alter in nostris ædibus Diui Seruatoris Bononiæ, in locuplete & ornatissima Bibliotheca: quem ego ea præteriens, aliquot in locis, vt fit, nullo ordine attigi. His ergo omnibus usus sum: quos ego, quorum in manu essent significare volui, vt, sicui fides nostra in suspicionem veniret, is haberet vnde eam posset deponere. Nos certe ut a culpæ conscientia absumus, ita omni suspicione mendacij carere uolumus. Emendationum uero & suspicionum inscripsimus, ne eodem loco uide-

vremur habere & quæ ex ingenio, & que ex vetustis libris restituta sunt. Nam cum sciam, scriptũ, imaginem esse scriptoris voluntatis, hæc atque illa, in æqua lance non pono: sed correctiones & coniecturas, his diuinationibus præfero, quas nobis ipsi formamus: si & Cicerone dignæ ille sint, nec historiæ sententiæ'ue repugnent: Ita enim iudiciũ sequi malo. Siquidem ob easdem causas, vt diximus, vnius libri auctoritatem, multorum sæpe consensione, potiorem antiquioremq; ducimus. Et tamen vbique fere assensionem sustinemus: nostrarumq; omnium existimationum, doctorum hominum iudicium esse volumus. Vnde factum est etiam, vt cum his nostris vigilijs, epistolas ipsas, de integro ne excudendas curaremus: sed postremam editionem Manutij, epistolarumq; sectionem omnem secuti pene simus: lectores monentes tantummododo, siquid aliquando vel aliter scriptum in meis exemplaribus inueniretur, uel melius a nobis excogitatum uideretur. Nam si vndique purgata esset, vitijq; nihil haberet, inanis & ridiculus fuisset conatus hic noster. Nunc uero, non paucis adhuc mendis inquinatam accepimus: atq; ita dimittimus, vt campus alijs quoque relictus sit (vellem ereptum) vbi ingenium industriamq; suam atque vires exerceant. Nobiscum præclare actum videbitur, si possimus di-

scedere, vt quando omnem non valuimus, aliqua ex parte, meliorem reddiderimus. Qua quidem in re, sæpe mihi Octauius Pantagathus, oraculũ, vt sic dicam, meum, subsidio fuit; sæpe Donatus Iannoctius; ad quem, dum Nicolaus Rodulfus vitã ac spiritum duxit, nosq́; vnà fuimus, siquid deliberationis egeret, referebam: hominem acri certoq́; iudicio: quod testatum esse volui ad memoriam sempiternam. Studiosos autem bonarum artium oratos velim, vt se nobis benignos æquosq́ue præbeant: vt si non pauca commode dixisse videbimur, ne quod non potuimus reprehendant: &, siqua in re, vt necesse est, offendimus, id tanti ne sit, ut illa etiam quæ forsitan sint laudanda, obscuret & obruat. Sane quidam hodie iniquissime faciunt, qui in alienis laboribus, vitia acutissime videant, & magna uoce peruulgent: ad recta conniueant, ac perpetuo silentio inuoluant: tantũ suæ laudi, demptum existimantes, quantum cedant alienæ. Illud admonendũ videtur, nos officium quidẽ correctoris, sed sicubi quid mihi aut mei similibus, dilucidum minus est uisum; uel ab aliјs omissum: (neque enim actum agere uolebamus) uel aliter ac mihi uideretur explanatum: etiam expositoris executos esse. Argumenta in libros singulos earum rerũ, quæ historiam tãtum illorũ temporum non etiã res priuatas domesticasq́; contineãt

confecimus: moniti in primis, Cornelij Nepotis uerbis, quæ sunt in uita Attici, de eo sic scripta. Quanquam eum præcipue dilexit Cicero, ut ne frater quidem ei Quinctus carior fuerit, aut familiarior. Ei rei sunt indicio, præter eos libros in quibus de eo fecit mentionem, qui in uulgus sunt editi: sexdecim uolumina epistolarum, ab Consulatu eius usque ad extremum tempus, ad Atticum missarum. Sic enim omnia de studijs principum, uitijs ducum, æmulationibus Reip. perscripta sunt, ut nihil in his non appareat, & facile existimari possit, prudentiam quodammodo esse diuinationem. Non enim Cicero ea solum, quæ uiuo se acciderunt, futura prædixit, sed etiam quæ nunc usu ueniunt, cecinit ut uates. Hæc ille; quæ huc eò libentius transtuli, ut ad horum lectionem librorum, animatus uehementius sis lector, unde intelligas te, non modò eloquentiam, latiniq; sermonis puritatem, sed prudentiam quoque & sapientiam posse referre. Atque hic mihi modus finisq; sit præfationis meæ.

INDEX RERVM, ET VERBORVM.

NVMERVS PAGINAM significat. Littera uero eidem adiecta, si A. fuerit primam faciem, si B. secundam versam denotat.

A

Aduertendum quòd folio. 100. pagina prima, uer su. 13. ad ea uerba (nec multo post, ingenti) addendum est (desiderio.)

LEONARDI MALAESPINAE,
SVARVM IN EPISTOLAS Ciceronis ad Atticum, EMENDATIONVM AC SVSPICIONVM RATIONES.

Argumentum libri Primi.

LIBRI *huius epistolæ, partim ante consulatū Ciceronis, partim post Consulatū scriptę sunt. Nam toto consulatus illius tēpore, Atticus Romæ fuit, omnium consiliorum & actionum eius monitor, adiutor, & administer. Porro illæ, quæ consulatum antecedunt, quæ sunt numero nouem, nimirum vsq; ad eam quæ incipit, Teucris illa: nihil sane continent, quòd ad historiā magnopere pertineat: Consequētes uerò, vsq; ad Epistolā Nihil mihi: M. Meßalla & M. Pisone Coss. datæ, primum, rem Clodij narrant: vt domi C. Cæ-*

I

ſaris, cum ueſtitu muliebri deprehenſus fuerit, cũ pro populo fieret: totumq; de re illa iudicium: quo non modo præter fas & æquum, ſed etiam præter omnium hominum opinionem, abſolutus fuit: deinde quã mortuo plauſu populus Romanus, Pompeium exceperit, e nobili illa Aſiatica expeditione redeuntem. Nam cum nobiles homines; in ijs L. Lucullum cum primis, haberet infenſos: illos, quia hominis potentiam ægre ferrent adeo creuiſſe, vt iam formidabilis poſſet eſſe: hunc, quia erepti ſibi triumphi de Mithridate, iam fere debellato, hæreret memoria: non modo obtinere nunquam potuit, vt acta ſua à populo confirmarentur: deq; militum præmijs decerneretur: ſed ne illud quidem, vt rebus ab ſe geſtis recitandis, plauſus ex animo daretur. Atq; id eſt quod ait epiſtola XII. *Prima concio Pompeij qualis fuerit, ſcripſi ad te antea: non iucunda miſeris: inanis improbis: beatis non grata: bonis non grauis. Quæ quidem res, omnium quæ deinceps ſecuta ſunt, malorum, fons & origo fuit. Nam quòd nec per Meſſallam & Piſonem primo anno: nec per Metellũ & Afranium, ex quibus hunc, omnibus inuitis, per largitionem & ambitum, quo acta ſua confirmarentur, creandum curauerat ſequenti anno: quod per Flauium Tribunum pl. vt lex agraria perferretur, impetrare non potuit: coitione facta cum*

Cæsare & M. Crasso, anno tertio obtinuit, Cæsare in primis Consule declarato. Tres vltimæ epistolæ, Q. Metello Celere. L. Afranio Coss. missæ sunt: quorum consulatu, de Clodio ad plebem traducendo, agi cœptum est. Quare si ratio temporum subducatur, intelligemus tam paucas libri huius epistolas, annis amplius octo scriptas fuisse: nempe a Consulatu minimum L. Cæcilij Metelli Cretici: & Q. Martij Vatia, qui Aedilitatem Ciceronis, statim secutus est: vsque ad eos quos proxime diximus Coss. Scite autem Manutius, primas epistolas distribuisse videtur, & quasi in suum locum singulas reuocasse: vt nullo negotio, quando primum inter eos initium scribendi factum est, cognosci posit.

IN EPIST. I.

PRENSAT vnus P. Galba sine fuco & fallacijs more maiorum: negatur. *Quantum momenti in scriptura interpunctio habeat, hic locus argumēto potest esse: qui secus ac debuit distinctus, viros etiam acri iudicio ac multa doctrina præditos, nisi me iudicium fallit, fallere potuit. Nam fucum & fallacias, ad prensantem Galbam retulerunt, cum ad hominum infitiationem, siquid ego video, referenda sint: qui prensanti Galbæ, aperte, sincere, sineq; vlla simulatione ac dolo, &, vt alibi idem inquit Cicero, ἀγοητεύτως negarent: idq; more maiorum, qui dolos adhibere, fallereq; nescirent. Et sane fucus, tametsi herbæ genus sit, tingendis lanis comparatum: ad illudq; etiam medicamentum, quo cuti superinducto, mulierculæ vitia formæ, vel vt Plautus ait in Mostel. vitia corporis occultant transferatur: non raro tamen inuenias, etiam ad suffragatores transferri: qui tum fucum facere dicerentur, cum fallaci verborum specie, verum mentirentur: aliudq; clausum in pectore, vt inquit ille, aliud in lingua promptum haberent. Id quod Homerus Iliad. θ. sic videtur expreßisse. ὅσ χ' ἕτερον μὲν κεύθει ἐνὶ φρεσὶν ἄλλο δὲ βάζει. Hoc ex Q. Cicerone*

de petitione consulatus ad M. fratrem, manifeste perspicitur: vbi etiam docetur, quo modo fucosi suffragatores firmi fierent, his verbis. Qui domũ tuam venient, iis significato te animaduertere: & eorum amicis, qui illis enuntient, ostendito, sæpe ipsis dicito: sic homines sæpe, cum obeunt plures competitores, & vident vnum esse aliquem, qui hæc officia maxime animaduertat: ei se dedunt, deserunt ceteros: minutatim ex communibus proprii, ex fucosis firmi suffragatores euadũt. Iam illud teneto diligenter, si eum qui tibi promiserit, Fucum, vt dicitur, facere velle senseris: vt te id audisse, aut scire dissimules: si quis tibi se purgare volet, quod suspectum esse arbitretur, affirmes te de voluntate illius nunquam dubitasse, nec dubitare debere. Is enim qui se non putat satisface re, amicus esse nullo modo potest. Hæc ille: quæ fucum prorsus declarent, prensanti conuenire non posse. Et vt de fuco ita de fallaciis est dicendum: quæ cum ex eo dictæ sint, quod fando decipiant: aut contra, quàm dixerint faciant, a prensante quidem prorsus alienæ sunt. Quæ cum ita sint, sic & interpungimus & exponimus. Prensat vnus P. Galba: hæc de prensante. Sine fuco & fallaciis more maiorum negatur: hæc de suffragatoribus di cta sunt. Atque hanc esse veram loci huius senten tiam, illa etiam declarant: Nam ita illi negant

vulgo, vt mihi se debere dicant. Quid est porrò, vulgo negare, nisi paßim ac palam, hoc est sine fuco & fallacijs negare? Additur etiam iusta negandi causa, quod Ciceroni deberent.

IN CAMPO comitijs tribunitijs. *Hæc verba, proximis superioribus adnectimus, deleta distinctionis nota, qua ambitus separantur: proq; illa inciso adscripto: vt significetur, non vbi & quo tempore, Cicero competitorum iudicium fecisset, sed quo loco ac tempore, initium prensandi facere cogitaret: nimirum in campo, comitijs Tribunicijs, ad* XVI. *K. Sex. Nam & locus oportunus, & tempus idoneum, minusq; conquisitum videbatur, cum populus cōuenisset magistratuum causa, initiumq; comitiorum fieret: vt res ipsa locusq;, propemodum admoneret eius officij. Galbæ enim prensatio, his maxime nominibus odiosa videri potuit: quòd & præpropera fuit, ante omnia eius anni comitia (prima enim erant Tribunicia) & sine alijs qui erant petituri: et extra campum, vt singulorum domos obire quodammodo cogeretur, nimium manifesta cupiditate: cuius vt suspicionem vitaret Cicero, scribit se, primis comitijs, in campo, prensandi initium esse facturum. Atq; hac quidem ratione, incommodum illud effugitur, quo ne & solus eodem tempore et cum alijs prensare Galba diceretur, quidam coacti sunt hāc epi-*

stolam, articulatim, vt ita dicam, concidere: &, quod in multa rerum copia, ne uel effluant si differantur, vel in vnum tempus dilata, sua nos mole opprimant: quod ve in certo tabellario, ne cum occurrerit, sistendus sit aut occasio amittenda, fieri plerunque solet: id Ciceroné dicere, in re, haud ita sane magna, certissimo quidem tabellario fecisse, vt per interualla scriberet: &, quod vix est verisimile, cum se sciret, non nisi a comitijs consularibus esse daturum, tamen ante comitia Tribunorũ, scribere aggressum fuisse: præsertim quod horæ vnius, aut summum sesquihoræ spatio transigi potuit. Enimuero epistolæ partem illam quæ Galbæ prensationem continet, ante comitia Tribunorum elucubratum fuisse, ne illi quidem negare possunt, qui sæpius ad ipsas litteras, reditũ esse volunt: nisi vnum prensare Galbam vno atque eodem tempore, & non vnum velint dicere ἀποφατικῶς. Nos vero, non modo eam partem, sed plane totas litteras, ante comitia Tribunicia & scriptas, & datas arbitramur; nempe XVI. K. Sext. vt diximus, illo ipso die, quo Attici puerum discessurũ, Cincius Ciceroni prædixerat. Video quid opponãt nonnulli: nimirum ex litterarum clausula, manifesto cognosci, eas a Comitijs Consulum, iam videlicet L. Iulio Cæsare, C. Marcio figulo designatis, datas esse. Et profecto, si eam clausulam consi-

terer locum suum obtinere, basiq; litteras ante comitia Tribunicia datas esse defenderem; facerem impudenter ne dum stulte: sed nos eam, ad initium sequentis epistolæ, transferendam putamus: quibus adducti rationibus, eo loco dicemus. At rursum occurri poßit: si litteræ & scriptæ & datæ sunt ante comitia Tribunicia, eodem recidimus, vt falsum omnino sit, vnum Galbam prensare, qui cum Antonius & Cornificius dicantur prensare. Huic obiectioni, tametsi iam sit responsum, tamen non grauabimur, id rursum inculcare: hic nullam prensationis a Cicerone mentionem fieri, sed iudicij dumtaxat & coniecturæ futurorum competitorum: quæ coniectura, sine prensatione, multis alijs rationibus fieri potuit. Ita enim Cicero. Competitores qui certi esse videbantur, Galba & Antonius & Q. Cornificius: quasi dicat, Idem Galba & præterea Antonius & Cornificius: non in campo quidem perspecti & comitijs Tribunicijs, quæ non dum fuerant, sed γνώμαις, quodam hominum indicio: ita vt vnus prensset Galba: qui tamen petituri præter illum sint, facile appareat. Illud præterea notandum, Tribunos pl. quanquam minores magistratus, aut non magistratus vt alij volunt, in campo etiam creari potuisse, licet tributis comitijs.

Catilina, si iudicatum erit meridie non

lucere, certus erit competitor. *Hic vereor, ne mea sedulitas non nullis putidior, alijs etiam odiosior uideatur: qui receptam scripturam quodammodo tentare, inq; ea uitium inuenire, quasi nodum in scirpo, conari videar. Verum ego, neque id ago, & siquid in dubium reuoco aliquando, hoc mihi videor, non sane leuibus argumentis adductus facere. Nam cum ita statuam, nihil ab hoc artifice repugnans: nihil absurdum aut absonum: nihil frigidum aut inane: nihil non candidum ac perspicuum, nihil denique parum latinum proficisci posse: atque in his verbis quiddam lateat, quod non satis probem: esse mihi fraudi non debet, si de his nõ prorsus bene sentiens, id præmeferam: præsertim si, cum nihil immutauero, quiq; meus sensus sit aperuero, suum cuique relinquam. Sed vt ad rem veniam, ea verba duos sensus habent, ambos, huic quidem loco, parum aptos, nisi fallor, & appositos: quorum alter apparens atque in promptu, statim cuius occurrit: nempe fore vt Catilina tum petat, cum meridie iudicatum erit, non esse diem. Quod argumenti genus dialectici, ἐπαγωγὴν εἰς τὸ ἀδύνατον, solẽt appellare. Verum hic historiæ repugnat: nam petijt, idq; se antea semper professus est facturum, & præsetulit: vt in re tam clara & peruulgata, Cicero dubitare, aut iudicio falli non potuerit. Alter sensus est*

abditior, & quasi ἐν αἰνίγματι, cum Meridie *pro manifestis criminibus,* non lucere, *pro non fecisse videri, accipiatur, illo sensu: Catilinam certum fore competitorem, si, in tam manifestis criminibus, quibus tenebatur, tamen iudicum sententijs absolutus fuisset: quod esset, ac si quis diceret, Meridie non lucere. Sed hæc sententia, ingeniosior est, quam verior. Non enim si iudicum sententijs absolutus non fuisset, eo minus ei licitum erat consulatum petere: propterea quòd nec reis, quo minus populo supplicarent, cuius erat summa potestas omnium rerum, si quam spem modo haberét, posse se aliquid ab illo obtinere, ullis erat legibus interdictum; & de Candidatis quærere, vtrum eorum ratio haberetur, ad eum Consulem pertineret, qui habebat comitia. Is enim de candidatis quærebat: nec cuiusquam nomen in tabellis scribebatur, nisi cuius rationem haberi licere, antea iudicatum esset. Id a Consule Volcatio, anno proximo superiori, quam hæc estistola scripta est, in Catilina, cum repetundarum quæreretur ex Africa, factum fuisse, Pedianus docet his verbis. Professus deinde est Catilina, se petere Consulatum. L. Volcatius Tullus Consul, publicum consilium habuit, an rationem Catilinæ habere deberet, si peteret Consulatum: nam quærebatur repetundarum. Catilina ob eam causam, destitit, a petitione.*

Hæc ille. Quærebatur inquit repetundarum: quo, quid aliud significatur, quam quæstio habebatur, quod ad forum pertinet? Et ne calumniæ locus relinquatur, Crispus in Catilinario, reum vocat, sic scribens. L. Tullo. M' Lepido Coss. P. Autronius & P. Sylla designati Coss. legibus ambitus interrogati, pœnas dederunt. Post paulo, Catilina repetundarum reus, prohibitus erat petere Consulatum, quòd intra legitimos dies, profiteri nequiuerit. Ex quibus licet concludere, petiturum fuisse Catilinam licet reum: si professionis tempus obire potuisset. minus enim celeritatis forsan adhibuit, quòd Senatus Consultum de se factum audisset, ne eius si peteret, ratio haberetur. Non ergo rei: quia rei essent, a petendo excludebantur, sed Senatus indicio. Et vt me omnia deficiant, in eo certum mihi præsidium situm est, quòd lex nulla inuenitur, quæ reos a supplicando populo, summo ueret: multa quæ non obscure significant, locum ijs datum fuisse: illud etiam palmare, populi rerum omnium summam fuisse potestatem. At existent qui dicant: me similium rerum propinquitate decipi: esse enim aliud permittere, vt quis consulatum petat, aliud, vt eius ratio habeatur: Petendi enim potestatem, vel reis factam fuisse, idq; tum ante professionem, tum in ipsa: rationem vero, nisi illorum, quibus a senatu indicatum esset li-

cere, nisi in ipsis comitijs, esse habitam neminis. Nos exquisitam hanc subtilemq; vocum differentiam non contemnimus: eam tamen affirmamus opinioni nostræ, nihil officere: satis enim habemus, si de reis fateantur referri consueuisse. Cum enim περὶ τῶν ἀλωκότων nemo referat, fateantur necesse est, fieri potuisse, vt aliquando licere iudicaretur: & quod est consequens, etiam habitam esse rationem. At σοφίζονται, in reis habendos non esse, qui absoluti fuissent a Senatu. Ego absolutos esse, vereor vt possim concedere: nam neque vlla huiusce rei tam insignis, apud rerum scriptores, quod sciam, extant testimonia, quæ fidem faciant: & iniquum fuisset, nedum inuidiosum ad populũ, quod vix multis mensibus a consilio iudicabatur, re diligenter cognita, id paucis diebus a Senatu per ambitionem transigi. Puto tamen, Consilium publicum haberi, non nisi de insignis alicuius capitalisq; criminis reo, consueuisse: præterea de reo illo, cuius nomen delatum esset tantummodo, non etiam accusatio instituta. Nam qui accusaturus esset aliquem, is eum apud Prætorem interrogare solebat: Aio te Clodium interfecisse, aio te prouinciam spoliasse: vt si negasset, nomen eius referretur inter reos, Iudicium daretur, accusatio institueretur. Sed prorsus mihi persuadeo, reorum potuisse rationem haberi. Verum vt hoc extet ma

gis, pauca de Catilina, sed altius repetemus. Is ex prætura in prouinciam Africam, L. Cæcilio Metello Cretico, Q. Marcio Vatia, Coss. profectus: inq; illa biennium (tot enim annos Prætorios esse oportebat) auare, libidinoseq; versatus, Romam reuersus est; Lepido & Tullo Coss. eo consilio, vt consulatum peteret, quòd ei per leges esset licitũ: destitit vero a petitione his de causis, quas ex Sallustio Asconioq; demonstrauimus: nempe, quia intra legitimos dies profiteri nequiuerit: (nam indictis comitiis, qui essent petituri, nisi intra legitimos dies professi essent se petere, eorum ratio haberi comitiis non poterat) & quia iam præcautũ a senatu fuerat, referente Volcatio, ne eius ratio haberetur, si peteret: propterea quòd legati Afri, quòd grauiter prouinciam vexasset, absente illo, questi fuerant, & repetundarum vt ex Asconio diximus quærebatur. Vbi non modo causam cessationis a petendo, sed etiã illa cognoscimus: ex Sallustio rediisse illum Volcatio & Tullo Coss. & quidem ante comitia, licet non ita maturauerit, vt tempori, profiteri posset: ex Asconio vero, annum fuisse petitionis: aut quid necesse fuit referre, cum annali lege prohiberetur? Et, si Cotta, & Torquato Coss. vt alii opinantur rediit, quî serus esse potuit? sane Romæ fuisse in consulatu Lepidi & Tulli, nemo negabit, qui Sallustii Pedianiq; et

aliorum etiam scriptorum litterarum monumenta paulo accuratius legerit. Nam Crispus quidē, cum causam narrasset, qua de causa a petendo Catilina fuisset exclusus, continenter hæc addit. Erat eodem tempore Cn. Piso adolescens nobilis, summæ audaciæ, egens, factiosus: quem ad perturbandam Remp. inopia & mali mores stimulabant. Cum hoc Catilina & Autronius circiter Non. Decemb. consilio communicato, parabant in Capitolio Kalendis Ianuarij, L. Torquatum & L. Cottam Coss. interficere. Fuit ergo Romæ mense Decembri. Quòd, ne quis animi pendeat, incertus, vtrius anni December significetur, Aemilij ne ac Tulli, an Torquati & Cottæ: hic si Dionem legerit libro xxxvi, plane dubitare desinet, ad annūq; Aemilij atque Tulli, pertinere intelliget: nec esse dubitandum, quin ijs Consulibus, Romam se Catilina retulerit ex prouincia. Id quod Asconius etiā manifestius facit, cum in Cornelianam, vbi Cicero de ijs loquitur, qui Manilianum iudicium disturbare conati essent, his vtitur verbis. Lucium Catilinam & Cn. Pisonem videtur significare: Fuit autem Catilina Patricius, et eodem illo tempore erat reus repetundarum, cum prouinciam Africam obtinuisset: & Consulatus candidatum se ostendisset. sic ibi. Accusatum porro Maniliū fuisse in Consulatu Lepidi & Tulli, cum ex Dio-

ne lib. xxxvi, tum ex eodem M. Tullio in eadem Corneliana perspicitur. Nam paulo ante, petitum a se Prætore scribit, maxima contentione, vt causam Manilij defenderet; cuius iudicium Catilina disturbare uoluerit. Prætoré porro fuisse M. Tullium illis Coss. historiæ omnes testantur: & hodie nemo aliter sentit. Animaduerte etiam illud in verbis Pediani, Catilinam eo tempore reum fuisse: idquod etiam supra latius confirmauimus. At video, quid non nulli secum: maius adhuc mihi restare negotium: expectari enim, quo modo ad ea, quę idem Asconius in orationé M. Tullij in toga candida, atque ipsemet Tullius pro Cælio, memoriæ, litterisq; prodiderunt, respondeam. Illum enim ita scribere: Ante annum, quàm hæc dicerentur, Catilina cum rediisset ex Africa, Torquato et Cotta Coss. accusatus est repetundarum, a P. Clodio adolescente: Ciceronem vero sic. Fuit adolescens mecum, Prętore me: nec nouit Catilinam: Africam tum Prætor ille tenebat. Constat vero M. Tullium Prætorem fuisse, Aemilio Lepido, Volcatio Tullo Coss. vt Catilina eo Prętore, in Africa & Romæ esse non potuerit. Hæc mihi vt vere dicā, negotij nihil exhibent: Ex verbis enim Asconij, non Catilinam rediisse Cottā & Torquato Coss. significari, sed repetundarum his Consulibus accusatum fuisse dicimus. Nam Lepido &

Ciceronis locus. in oratione pro Cęlio illustratus.

Asconii locus. illustratus.

Tullo, nomen Catilinæ delatum est; & , vt alia Iudiciorum impedimenta prætercam, tempus postulatum, vt mos erat, ad inquirendum: et in Africam forsitan itum & reditum: & in hisce alijsq; rebus, tantum temporis consumptum, vt accusatio in sequentem annum reiecta fuerit. Nec grauius vrgent Cæliana. Satis enim constat, anni initium Proprætoribus, & Proconsulibus, non ab ineunte Ianuario, sed ex eo die sumi, quo illi prouinciam attigissent. Res est manifesta in his ipsis epistolis, ex Ciceronis prouincia Ciliciensi. Fieri ergo potuit, vt aliquot, anni alterius, reliqui menses, in Consulatum Lepidi & Tulli ceciderint: & tamen eodem anno Catilina redierit, ad petitioné Consulatus. Ergo vt omnia in pauca conferamus, non dubitamus Catilinam rediisse Romam, Lepido & Tullo Coss. reumq; factum fuisse eodem anno, iudicium Afris postulantibus: causam vero dixisse, Cotta & Torquato Coss. reis præterea inhibitum nequaquã fuisse, & quo minus vel consulatum peterent, vel eorum ratio haberetur, si licere iudicatum fuisset: atque ob hanc rem, verbum illud si iudicatum, ad consilium prætoris nullo modo pertinuisse, vt ex eo Cicero coniecturam facere debuerit, fore vt peteret, si esset absolutus. Quare, vt eo reuertatur, vnde hæc declinauit oratio, cum sensus qui ex scriptura illa eruuntur,

tur, vtrique falsi sint mea sententia: nec vllus inde præterea, siquid video, commodus eliciatur: nõ arbitror dubitandum, quin ea parum sincera integraq; sit: eoq; magis, quod scripti libri, licere *habent fere omnes. Difficilis est ratio veri inueniendi. verũ tamen Sebastianus Corradus, homo doctus, & de his ipsis epistolis optime meritus, ita emendauit,* si iudicatũm erit haberi rationem licere, *ea Ciceronis auctoritate in primis adductus, quæ est in Bruto de Glaucia. In Pratura Consul factus esset, si rationem haberi iudicatum esset: Hac lectione, si quis vel sententiam spectet, vel dicendi rationem, nihil potest nec aptius nec ornatius esse. Nam cum & Catilinæ vitam ingeniumq; sciret Cicero improbatum esse Senatui, & cupiditatem suspectam, videbat, etiam si repetundarum iudicio absolutus esset, non facilem tamen ei futuram petitionem. Possit aliquis tamen, qua de scriptura, emendationem fortasse verecundiorem desiderare: quæ tamen curiosius, & litterarum numerum & sonum attendenti, & morem in scribendo, quem secuta est posterior ætas, non valde abhorrere videbitur a vulgata. Verum tamen, si cui minus satisfaceret, succurrebat & illa ratio, vt* Meridie *aboleremus, Velut adulterinum, & huc eorum opera intrusum, qui* lucere *in suo exemplari habuerint. Hi enim ver-*

ba illa, si iudicatum erit non lucere, *cum inchoatam sententiam habere viderent; iudiciumq; ex eis facerent, Catilinam a Cicerone significari, competitorem nullo modo fore; ad illud argumentationis genus animo cucurrerũt; quod supra* ἐπαγωγὴν εἰς τὸ ἀδύνατον *diximus a Grecis vocari: quóque plena esset sententia* Meridie *addiderunt. Ergo extrito* Meridie, si iudicatum erit non licere *forsitan legi possit.* Liquere *minus placet, vel quòd in scriptis nullis inuenitur, vel quia non satis erat, si amplius a consilio pronuntiatum fuisset, cũ Senatus iudiciũ expectaretur. Verũ eorũ mibi dubitationi respondendũ est, quibus hæc nostra scriptura multo quàm vulgata obscurior, & secum ipsa pugnans videatur: ita putantium. Quî competitor futurus est Catilina, si iudicatum erit non licere? Nodus facile soluitur, si tempora distinguantur. Neque enim Cicero Catilinam significat, proximo sequenti anno, fore competitorem suum, si tamen eo ipso sequenti anno, iudicatum esset, non licere: Id enim esset disiuncta maxime & contraria dicere: sed secum petiturũ, si tunc ipsum atque eius anni, quo hæc scribebat comitijs, probibitus esset petere. Quod vtrunq; accidit. Nam & probibitus est boc anno, aut certe sponte abstinuit a petitione, & proximo petijt. Atq; boc Cicero eo assenerantius affirmat, quòd*

eum sciebat facile absolutū iri, qui, vt in sequenti proxima epistola scribitur, iudices haberet quos vellet, summa accusatoris volūtate. Nā, vt Asconius ait, reiectio iudicū, ad arbitriū rei videbatur esse facta: & P. Clodius, is qui postea cū Cicerone inimicitias gessit, quiq; eam sibi accusationē popoścerat, pecunia accepta, præuaricatus est. Quare & suum competitorē ibidē vocare non dubitauit.

De Aufidio & Palicano &c. *Puto M. Palicanum significari, quē ab hinc anno tertio cōsulatus canddiatū, C. Piso Consul, negauit se, si creatus esset, renuntiaturū: se non existimare, tantis tenebris obfusam esse Remp. vt huc indignitatis veniretur. Quo sane libere dicto, consulatū ei eripuit. De hoc itē nunc Cicero, vt de turpi et ignominioso homine, Non puto te (inquit) expectare dū scribam. Historia est apud Valerium Maximum.*

Curium obducere. *Manium Curium aleatorem: cuius facete dictum Quinctilianus refert his verbis lib. vi. Refutatio cū sit in agendo, redarguendo, defendēdo, eleuando: ridicule negauit Manius Curius. Nam cum eius accusator in Sipario omnibus locis, aut nudū eum, in neruo, aut ab amicis redemptum ex alea, pinxisset: ergo ego inquit, nunquā vici. Obducere Petrus Victorius in suis lectionibus uariis, ita exponit, ut dicat, hoc loco, bibere et absorbere significare: eo sensu scilicet, quo di-*

cimus bibere pro ferre, quanuis ægre: translate scilicet a medicatis potionibus, quas cum stomacho quidem, sed quo minus nauseę faciant, vno haustu absorbemus: vt sensus hic sit, Postquam Thermus & Silanus, adeo et ab amicis & ab existimatione inopes, consulatum petunt, iam non esse ἀδύνατον, Curium aleatorem, si eo forte aspiret, æquo animo ferre. Quod vero obducere, id valeat, idem auctoritate illa ex v. Tusculana confirmat. Qui cum coniectus in carcerem triginta iussu Tyrannorũ, venenũ vt sitiens, obduxisset &c. Item ex libro xvi, infra, epist. viij. Igitur ad sicã, ibi tanquam domi meæ scilicet. Itaque obduxi posterum diem. Quo sensu, & illud ab Horatio dicatur, Ducerę pocula Lesbij. Hæc adscribere volui, sicui forte libri illius copia non sit. Nec mei iudicij est, utra melior, hęc ne an illa Manutij, decernere.

Informata cogitatio. *Hęc est inquit, vel mea vel hominum, de tota candidatorum ratione opinio atque animi indicium: imperfectum scilicet, & quod adhuc coniectura prouideri possit.*

Cetera spero prolixa esse. *Vide quo progressa imperitorum audacia sit: quæ ne a manifeste quidem bonis, manus abstinuerit. Nam in vno meorum,* Prolixa fore *scripserunt, non intelligentes, cum verbis, futuri temporis vim haben-*

tibus, qualia sunt spero, Confido (futurorum enim spes est, atque fiducia) infinitum præsentis temporis, fere iungi. Sic quarta Epistola huius libri. Confido ita esse omnia, vt & oportet & volumus. Quod accidit etiam in his, quæ tempus præterritũ significant. Vt, Memini videre, Memini dicere. Neque tamen reprehendo dicendi rationẽ, quæ & ipsa bona est, sed hominũ imperitiã, qui omnia ad suum sensum trahere conantur. Nam alias idẽ infra Epistola viij, Magnopere confido (inquit) illum fore in officio, et in potestate nostra. Prolixa autem hoc loco, secũda, & vt volumus cadẽtia et εὔροιαν τ̃ πραγμάτων significare putamus. Perspicuũ fit maxime ex loco quodam ex oratione Catonis, a Gellio lib vij. cap. iij. adducto. Is talis est. Scio solere plerisque hominibus, in rebus secundis atque prolixis atque prosperis, animum excellentem, atque superbiã atq; ferociã augere & crescere. Illud ϗ̀ παρέργῳ, in eodem cap. locũ illum inquinatũ esse, vbi de legatis Rhodiensium agitur: qui Romam missi, vt temeritatem quorundam popularium suorum deprecarentur, & fidem consiliumq; publicum expurgarent: Sic enim habet. Legati, post quam Romam venerunt, & in Senatum intromissi sunt, verbisq; suppliciter pro causa facti s, secuti accesserunt; sententiæ rogari cœptæ. Lege, è curia cesserunt. nec pluribus verbis opus

Gellii locus.

esse reor, ad hoc probandum.

Quas cum dolo malo. *Ego sic expono à P. Varius, cum æs alienum plurimum haberet, illudq; dissoluere nollet: fratri Caninio sua bona vendidit, in quæ, veluti prędia, cessante illo in solutione, reditum creditores ante habere possent. Ii ergo, qui venditionem illam simulatam esse, & ad se fraudandos, hoc est, dolo malo factam, intelligerent: nihilo minus bona ipsa persequebantur, agereq; cum Caninio quasi cum iniusto possessore cœperunt. Et quamuis mancipio accipere sit ea lege emere, vt venditor periculum præstet: cui contrarium est, suo periculo emere: tamen hoc loco, Emere tantum, significat: nulla eius solemnitatis habita ratione. Quid enim Vario profuisset, ad fallendos creditores, si Satyro cauisset? Nam Satyro nihil loci fuisset ad tergiuersandum, cui prędæ cautum fuisset.*

Gellii locus.

Demonstraui hæc Cæcilio. *Hic vitij nihil est: Sed quoniam festiuum ac salutare, hac ipsa de re, traditur a Q. Cicerone prçceptũ, in libro de petitione consulatus, non grauabor illud adscribere: eoq; libentius, quòd ex eo cognosci potest, iustiorem negandi caussam Ciceroni fuisse. Illud tale est: Illud difficilius & magis ad tempus,*

quàm ad naturam accomodatum tuam : quod facere non possis, vt id iucunde neges. quorum alterum est boni viri, alterum boni petitoris. Nam cum id petitur, quod honeste, aut sine detrimento nostro promittere non possumus; quo modo si quis roget vt contra amicum, aliquam caussam recipiamus: belle negandum est: vt ostendas necessitudinem: demonstres quàm moleste feras: alijs te id rebus exsarcturum esse persuadeas. Audiui hoc dicere quendam, de quibusdam oratoribus, ad quos caussam suam detulisset: gratiorem sibi fuisse orationem eius, qui negasset, quàm illius, qui recepisset. Sic homines fronte & oratione magis, quàm ipso beneficio req; capiuntur.

L. Iulio Cęsare. *Hanc epistolæ partem, etsi ea non nullis clausulæ conuenire visa est, nos tamen in fronte sequentis collocamus: ad ea, quæ supra attulimus, hoc etiam argumento persuasi; ne videlicet Cicero, prensandi opportunissimum tempus, cuiusmodi erat comitijs, omisisse videretur, præsertim prensante Galba: et si alios audiamus, etiam Antonio & Cornificio. Omisisset autem, si hæc epistola, post comitia consularia data esset. Recordari enim debemus, quæ ille supra scripserit, prensandi initium se factu-*

rum, eo ipso tempore, quo puer Attici, cum his literis discederet. Quòd si designatis iam consulibus, profectus est, videbitur Cicero non satis diligenter, candidatorio munere functus fuisse; qui tempore illo cessauerit, quod esset maxime idoneum: quodq; competitores obijssent. Hæc ratio apud me plurimum valet: & vero debet valere. Adde quòd nec verisimile est, nullam in his designatorum Tribunorum pl. mentionem factam fuisse. Quamobrem, maneo in illo, vt putem hanc epistolam, ante omnia comitia, & scriptam vna opera & datam. nec temere fecisse, vt mea fert opinio, videri possumus, qui finem huius epistolæ abscindamus a reliqua, & sequenti attribuamus: eoq; magis, quòd hæ duæ epistolæ, in nullis neque impreßis paulo antiquioribus, neq; scriptis libris, seiunctæ inueniuntur: vt distinctionem fecerit, hominum coniectura. Itaque etiam videmus, aliter ab alijs esse distinctas. Corradi quidem distinctio, a nobis facit. Et sane potuit Cicero, suscepti filioli gaudio euectus, hinc initium facere: id Attico quoque, auditu iucundissimum fore non dubitans.

IN EPIST. II.

Humaniter feremus. *Aequo animo, humane.*

Carisius lib. primo. Dixerũt veter, Nauiter et Duriter. et humaniter: quæ nos Naue, Dure, Humane: Sed humaniter quidẽ, significat φιλανθρώπως: Humane autem ἀνθρωπίνως. Diomedes cum idem tradat, nisi quod φιλανθρώπως humanitus interpretatur: addit tamen ex Terentio duo hæc testimonia. Tamen vix humane patitur. Item, Cœpit, non humanitus, neque vt animum ægrotum decuit, adolescentulum tractare. Vt intelligamus, Humanitus & Humaniter, idem valere, vnamq; vtriusq; aduerbij vim esse non nunquam.

Aduersarios honori nostro fore. *An quia in suadenda lege Manilia eos offenderat? Neque enim dubitari potest, quin inter nobiles, atq; adeo primi Lucullus & Crassus fuerint. quorum ille Ciceronis opera, confecti belli Mithridatici gloria priuatus esset: hic omnibus litteris in Pompeiana perstrictus: an, vt Sallustius ait, quia pleraq; nobilitas, inuidia æstuabat, & quasi pollui consulatum credebat, si eam, quamuis egregius nouus homo adeptus foret?*

Auiam tuam scito &c. *Videtur initium alterius epistolæ, cum de Attici aduentu ad mensem Ianuarium ita in hac scribat, vt de eo videatur dubitare: qui tamen proxime, quasi de re certa, Quare (inquit) Ianuario ineunte, vt constituisti, cura vt Romæ sis. Et eadem ratione, præ-*

ponenda etiam videtur.

Eius rei consolationem &c. *Cuius nã rei? an mortis auiæ illius? At mors, quam recte quidem Res appellatur, nescio: An timoris, quia verita sit, ne latinæ in officio non manerent? Atqui absurdum est, ad eum consolationem timoris illius mittere, ad quem timor non pertineret. Quid enim vereretur Atticus? Ergo dicendum est aut toto hoc loco iocari Ciceronem, in religionem aniculæ: aut si seriò loquitur, locum esse corruptum.* Conflationem, *quod quidam substituunt, sane fero magis quam probo: quòd illud, quod per pronomen* eius *significatur, ab legentis intelligentia nimium abest longè. Quid enim per conflationem innuatur? Prior'ne Catilinæ cum Cn. Pisone & Autronio coniuratio? At ea facta est M' Lepido, & L. Tullo Coss. anno ante, quàm hæc epistola scripta est. Posterior'ne fortasse? At ea videtur facta paulo ante comitia, quibus Cicero Consul declaratus est. L. Iulio Cæsare, C. Marcio Figulo Coss. hæ vero litteræ ante mensem Ianuarium Cotta & Torquato Coss. datæ sunt. Interea nihil accidit nouæ rei, quod aniculæ metum incuteret, si latinæ non conciperentur. Quare leuius fortasse incommodũ fuerit,* Eius rei, *ad Auiæ mortem cum ioco tamen referre: cum præsertim Res, vt Iurisconsultis*

placet, non minus incorporea omnia, & à visu remota, quàm corporea & spectabilia significet: & propterea a Philosophis inter eas voces ponatur, quas illi transcendentes appellant, quòd de rebus omnibus, licet ὁμωνύμως *dicantur.*

Quibus de suspicionibus, *Propter quas suspiciones, animo abalienato sit &c. Sic paulo post. Quòd is me accusare de te solebat. vt monentem caussam significet. quãquam is quidem locus, commodius legi posse videtur, hunc in modum.* Quod is, qui me accusare &c. *Nam vt sistatur in* Solebat *non inepte, sequentium tamen initium, sine coniunctione, non placet.*

IN EPIST. III.

Et est & fuit parata. *Vetusti libri omnes, Parata & est & fuit.*

De C. Macro transegimus. *Historia, quæ hic a Paullo ex Valerio adducitur videndum est, ne quem fallat. Dissentit enim ab his, quæ hic a Cicerone traduntur: cum ille de Macro pronuntiatum neget, Cicero affirmet. Perspicua enim illa sunt. Multo maiorem fructum, ex populi existimatione illo damnato cepimus, quàm ex ipsius, si absolutus esset, gratia cepissemus. Itaque Plutarcho assentior, Macrum tradenti, Crassi potentia fretum, cum adhuc iudices irent in consiliũ,*

suffragiaq; ferrent, venisse domum; ibiq; quasi vicisset, caput totondisse, puramq; togam sumpsisse: Et, cum in forum ita ornatus rediret, deq; Crasso didicisset, omnium se iudicum sententijs fuisse damnatum; reuersum.in lectumq; decumbentem, esse mortuum. Quo genere mortis, silet: & fieri potest, vt eo, quo scribitur a Valerio: quod etiam causa fuerit, vt existimauerit illum, morte iudicium præuertisse, atque ideo damnatum non fuisse: quòd nisi mercede aliqua proposita, tam turpe fatum sane subiturus non videretur. Actiones enim legum effugiebant. De qua re ita Fabius

Præterea, cum quis rationem mortis in Senatu reddidit, vbi vna quæstio est iuris: an is demum prohibendus sit, qui mori vult, vt se legum actionibus subtrahat.

IN EPIST. IIII.

NON mihi graue duxi &c. *Fuerat Attico cum Acutilio negotij nescio quid, de quo vti cum illo ageret, Ciceroni mandauerat. Et quoniam questus fuerat, nihil sibi ea de re, scriptum ab eo fuisse: ei Cicero respondet; & rem se confecisse, cum primum Romam peruenisset: nec scribendi officium, vitandi laboris causa, sed alia quadam ratione omisisse. Neque enim sibi fuisse graue futurum, de Acutilij negotio ad ipsum scri-*

bere, cum hominem audire, quod erat subodiosum, leue putasset. Atq; hæc mihi loci huius sententia videtur: quam si alijs probo, illud etiam probem necesse est, Duxissem, *non* Duxi *legendum esse: quam scripturam video alijs quoq; placere. Neq; enim scripsit: illa autem,* Non mihi graue duxi scribere, *valent scripsi. Possint fortasse sensum illum habere. Si malui Peduceum ad te scribere quam me, non graue duxi mihi: hoc est, non ideo feci, quia graue duxerim scribere. Sed dicendi ratio durior est, præsertim cum subiunxerit, Cum eas audire leue putassem, putarim potius dicturus, ne cum modis, tempora quoq; confunderet. Illa autem superiora, in hoc eodem Acutiliano negotio: sed accidit, vt contentione nihil opus esset: non minus obscura sunt: quæ tamen hoc dicere videntur. Sed accidit vt vana & inanis esset nostra contentio, & nihil proficeret; vt ea opus non fuerit. Nam si ita interpretemur, sed accidit vt res ipsa nullam difficultatem haberet; quę sequuntur, cum his pugnabunt, in quibus Cicero Attici iudicium & contentionem vsque adeo improbat, vt ne ad illum quidem scribere ea de re, & quid sentiret, uoluerit. Aegre enim ferebat, rem Acutilij tanti fieri ab illo, vt laboraret. Illud addam etiam: non in cunctis scriptis libris,* Duxi scribere, *sed in plerisq;,* Duxi

rescribere, *inueniri. quæ syllaba, tam & si, cum illa quam agglutinari volumus, nullam similitudinem habet: tamen est non nihil, scripturam dissentire: minusq; videtur esse, mutare aliquid, quàm addere.*

In qua dicitur esse puella. *Quidam hunc Tadium existimant, ab herede aliquid emisse, quod postea inuentum sit, non ad eum qui vendidisset, sed ad puellam, quæ esset in tutela legitima pertinere. De qua re, ita nos disputamus. Si emit ab herede, ergo puellæ coherede: atqui coheredem habere puella non potuit, patre intestato mortuo, nisi fortasse fratrem. A fratre igitur emit, qui illud emit. Tunc addimus. vel diuisa hereditate inter eos, vel solida adhuc, integraque manente. Si prius dicamus, nihil igitur de puellæ patrimonio detractum est, vt ea controuersia nasceretur. Sin posterius: error nullo negotio emendari potuit, in hereditate diuidenda. quæ si diuidi non potuit, non magis ad puellam, quæ a Tadio erepta sunt, quàm ad fratrem pertineant. Nos ergo Tadium credimus puellæ agnatum fuisse, & propter agnationem, etiam tutorem: & e bonis ipsius aliquid persecutum: quod occupatum ab aliquo, tam diu possessum fuerit, vt vsurpatum Atticus arbitraretur. Et quia il-*

lud, quidquid denique fuit, ad puellam pertinebat, eratq; pars hereditatis suæ, iccirco hereditatem M. Tullius vocat, cum is, qui vindicaret, heres tamen non esset. Negabat porro Tadius id sibi fraudi esse oportere: propterea quòd puella esset in tutela: sic fortasse lege iubente: vt bonorum, quæ manente tutela, occupata essent, perpetua vel pupillo vel heredi ipsius esset auctoritas: nec secus quàm furto ablata, nullo unquam tempore usucaperentur. Atque hæc una est ratio, qua tolli, si qua tamen est, in his verbis repugnantia possit: nisi forte Decessisse, *pro* Dicitur esse, *malumus, quod placuit non nullis: veterisne cuiuspiam libri auctoritatem, an coniecturam secutis, non habeo dicere. Certe uerba sunt huiusmodi, ut si fidem minus faciant, eius lectionis, suspicionem tamen iniiciant non leuem. Siquidem & hereditas usucapta dicitur, cum caussæ nihil fuerit, quò minus pecuniam usu captam, quod proprium erat & in promptu, aut bona, dici potuerit: & hereditas pecunia est, ad quempiam morte alicuius, iure perueniens. Cuius igitur morte nisi puellæ? Quo autem iure ad eum qui usurparet peruenerit, qui scire possumus? Fortasse testamento puellæ ipsius.*

Et si enim ei, quæ in tutela esset mulier, interdictum esset legibus, ne quid sine auctore tutore faceret, hoc tamen non ita seruatum est, quin neglectum fuerit aliquando: quemadmodum in Valeria intelligere possumus: quæ cum esset in tutela legitima L. Flacci, tamen sine illo auctore, Androni Sextilio nupsit. Vnde factum est, vt illa mortua, Flaccus ita egerit rem illam, quasi ad ipsum hereditas pertineret: contra adnitente Androne, nuptiarum iure. Ita enim Cicero, pro ipso Valerio Flacco. In manum inquit conuenerat; (de Valeria loquitur) Nunc audio. Sed quæro, vtrum vsu, an coemptione: Vsu non potuit; nihil enim potest de tutela legitima, sine omnium tutorum auctoritate diminui. Coemptione? Omnibus igitur auctoribus; in quibus certe Flaccum fuisse non dices. Et aliquanto inferius. Doti inquit Valeria pecuniam omnem suam dixerat. Nihil istorum explicari potest, nisi osten deris illam, in tutela Flacci non fuisse: si fuit: quæcunque sine hoc auctore est dicta dos, nulla est. Ex hoc loco intelligimus, & Valeriam in tutela legitima fuisse: & imprudente Valerio, aut certe non auctore, nupsisse. Qui locus, eo libentius a me laudatus est, quod, si Decessisset, *legamus, cuius tamen lectionis auctor non sum: huic plane geminus sit. sin* Dicitur esse, *plurimum ta-*

Ciceronis loc. in oratione p. Flacco illustratus.

men videatur lucis allaturus. Sed quoniam obscurior est, nec ab ijs qui eum hactenus attigerunt suis litteris, aut satis intellectus, aut certe illustratus; non puto me prolixioris orationis culpam suscepturum, si de eo quid sentiam, enuntiem. Ergo sensus hic videtur esse, idq; accidisse, L. Flaccus agnatus Valeriæ, quæ Androni nupsit, illa mortua, hereditatem adierat, ad se iure agnationis pertinentem: quam contra vir eius vindicabat, suam esse contendens; siue vsu Valeria in manum conuenisset, siue coemptione. Nam, coemptione dicebatur dos, quod mutuis sese fortunis quodammodo emerent: vt non modo corporum, sed pecuniarum quoque inter vxorem & virum, communio quædam esset, & societas: alterq; alteri, suus esset heres. Id quod solenni quadam mutuaque stipulatione fiebat: præsentibus, aut certe auctoribus, tutoribus, vt obscurum esse non posse. In vsu vero, ius acquirebatur & mulieris, &, si quas haberet, etiam fortunarum, si annum videlicet vnum, sed item auctoribus tutoribus, cum aliquo consueuisset. ita vt non minus ipsa, quam res & pecunia vsucaperentur, & in manum conuenirent. Omnino, cum mulier in manum conuenisset, omnia quæ mulieris fuerant, viri fiebant, vt Cicero in Topicis ait, dotis nomine. Negabat porro Flaccus,

quidquam illi deberi, quod nec coemptione dos dici, nec vsu, vsucapi quidquam potuisset: propterea quod, de tutela legitima, in qua mulier nupta fuißet, sine omnium tutorum, in quibus ipse non postremas obtineret, auctoritate, nihil diminui posset: debere illum ostendere, vel tutorum omnium auctoritatem intercessisse, vel inter tutores ipsum non fuisse. Quare, vt ad prima redeam, species potuit esse non absimilis: vt hic Tadius hereditatem persequatur iure agnationis, heres puellæ, cuius hic nomen siletur, vsucapionis: quo in genere, Tadius exceptione illa vtebatur, tutelæ legitimæ, de qua nihil minui posset, sine omnium tutorum auctoritate: inter quos ipse fuisset. Nam vt Vlpianus, in his Institutionibus, quæ non ita pridem & repertæ & editæ sunt, scribit; si plures sunt tutores, omnes in omni re debent auctoritatem accommodare, præter eos, qui testamento dati sunt. Nam ex his, vel vnius auctoritas sufficit. Porro tutela legitima, vt hanc non alienam appendicem addamus, dicta est, cum non testamento dati tutores sunt, quos sæpe etiam alienos esse contingit: sed ab intestato, heredis curam suscipiunt: qui necessitudine illa aliqua, aut agnatione attingunt. Distant verò a iustis, eo fere discrimine quo heredes: nimirum perexiguo: propterea quòd legi-

timus heres, esse aliquis potest, ut iustus non sit: iustus esse quin sit legitimus non potest. Est enim iustus heres plano iure, omniq; ratione heres. Itaque si quispiam, vt ille inquit, ante diem patrios inquirens in annos, patrem insidijs substulerit: is legitimus quidem heres fuerit, si ille intestato moriatur, iustus omnino non fuerit. Hoc verba illa ostendunt Appuleij in 11. Apologia, ita scribentis. Sciebat intestati pueri, legitimum magis, quàm iustum heredem se futurum. De patruo loquitur, qui patris filio insidiabatur, ut heres illi esset. Idem igitur de tutore legitimò & iusto dicendum est: ut iustus is sit, qui pleno iure tutor sit: hoc est, testamento relictus; legitimus forte datus, & beneficio legis ut is etiam possit esse, quem mortuus minime uelit.

Et te sororemq; tuam. *Nostri omnes.* Et te & sororem tuam. *uulgata lenior.*

IN EPIST. V.

In Arpinati prædio. *Nostri ad unum omnes,* In Arpinatibus prædijs.

IN EPIST. VI.

Qvod ille recusarat. *Necesse est, pronomen*

illud relationis, vel ad Acutilium, vel ad procuratorem referri. Si ad Acutilium, desiderari negatio videtur, vt sensus constet: Miratur (inquit) istam controuersiam inter vos fuisse, propterea quod ille non recusarat, quia tibi suo nomine satisdaretur, Amplius abs te non peti: hoc est, Repromitteretur, vt Plautus ait in Asina. isthoc nomine, solutam rem futuram. sin ad procuratorem; coniunctio Quæ aut Et: vt sit: Et miratur istam controuersiam inter vos fuisse: quodq; ille recusarit, (ita enim puto melius) satisdari. Quæ copulans particula, si cui minus necessaria videbitur, recusarit tamen leget meo iudicio: obseruabitq;, Miror, quod tu recuses, loco τοῦ ὅτι διαβεβαιωτικῶς, pro, miror te recusare, etiam a M. Tullio vsurpari, quamuis raro & parce. Est enim elocutio per Quod, vt Theodoro placet, magis supina: per infinitum erectior & vegetior. Poetis tamen frequentius adhibetur. Plautus Asinaria. Equidem scio iam filius quod amet meus, Istanc meretricem e proximo Philenium. Frequentissime Græcis. Aristoteles lib. primo de arte dicendi ἀληθὲς ἐστιν, ὅτι ἡ ῥητορικὴ σύγκειται μὲν ἔκτε τῆς ἀναλυτικῆς ἐπιστήμης, καὶ τῆς περὶ τὰ ἤθη πολιτικῆς. sed & idem Cicero infra lib. 10. Epist. Multas a te. Affirmabat cum scripsisset, quod me cuperet ad vr-

bem venire: pro eo quod est, se cupere, me ad vrbem venire.

Et me hercule vir optimus. *Mei omnes.* vir Me hercule optimus. *sine copula.*

Mihi autem abiurare. Mi autem *in meis omnibus. Abiurare autem* ἀξομνύσθαι *est, hoc est, iureiurando aliquid inficiari.*

IN EPIST. VIII.

ERIT hoc tibi pro illo tuo. *Legitur &* Mihi *non minus lepide. Scribens enim Atticus Ciceroni, illo principio vsus erat: Cum essem in Ceramico. Eum Cicero, casu, vt credi potest, imitatus: suamq; epistolam ita auspicatus, Cum essem in Tusculano: id postea animaduertens, festiue, erit hoc mihi inquit pro illo tuo; hoc est, Erit hoc meum mihi eo loco, quo tibi tuum illud. In quo est grata oppositio mei & tui. Recte etiam.* Tibi *illo sensu. Erit hoc tibi, hoc est, restituetur reponeturq; tibi, pro illo tuo &c.*

Bibliothecam tuam. *Venalem scilicet, quã tibi pueri tui confecerunt, quæstus caussa. Compluris enim Atticus librarios habuit, vnde fructum perciperet. Nepos in eius vita. Vsus est (inquit) familia si vtilitate iudicandum est, optima: si forma vix mediocri. Nam in ea erant pueri litteratissimi: anagnostæ optimi: & plurimi*

librarij: vt ne pedissequus quidem quisquam esset, qui non utrunque horum pulchre facere posset.

Multa signa sunt eius rei: non minimum, quod soror prægnans est. *E nostris, præter unum Antonianum,* Rei *nullus habet: quo modo infra locutus est lib.* I I. *Ep.* X V I I I. *Atque hic status, qui una uoce omnium gemitur, nec uerbo cuiusquam subleuatur,* σκοπὸς *est, ut suspicor illis, qui timent ullam cuiusquam largitionem relinquere.* Cuiusquam *dixit, pro Cuiusquam rei. Item lib.* X V I, *epist. Tu uerò sapienter. Itaque non uideo sciturũ me, quid eius sit, nisi statim aliquid litterarum. Sic Terent. Quicquid huius facit, caussa uirginis facit, pro huius rei. His addam, quod monuisse non oberit,* Prægnas, *si Probo credimus, scribendum esse. Is enim in suis catholicis ita scribit. Gnas, tertiæ sunt declinationis: tis faciunt Genitiuo: ut prægnas, prægnatis, ubi in scriptura, mendum esse non potuit.*

IN EPIST. IX.

NEQUE nostra legatio. *Mihi dubium non est, quin, ut antea semper iudicaui, & post in uno exemplari Card. Maffei (tris enim eius uidi) scriptum inueni,* Allegatio *legendum sit, siqui-*

dem legatio, munus publicum est, a maiore potestate delatum (legati (inquit uarro) qui lecti publice: quorum opera consilioq; uteretur peregre magistratus: qui ue nuntij senatus atque Populi essent) Allegatio uerò, priuatum, a priuato aliquo. Nec fere alias inuenias apud scriptores. Nam hic idem noster in Verrem act. prima. Petijt a me Rabonius, & amicos allegat, facile impetrat. Sed ille ex secunda Verrina locus, utriusq; nominis differentiam, multo manifestißime docet. O Dij immortales, quanta iste cupiditate, quibus allegationibus, illam sibi legationem expugnauit. Huius loco Cicero nonnunquam, summittere dixit. ut in eundem Verrem, act. altera. Summittebat ille Timarchidem, qui moneret &c. Hinc Allegati, internuntij atque interpretes, nulla publica auctoritate, sed priuati commodi caussa, a priuatis adhibiti & familiariter mißi: quo modo ab Attico, Cicero ad Lucceium est allegatus, ut eius animum colligeret & reconciliaret sibi. Mendum conflatum putamus ex eo, quòd cum in concursu uocalium, in pronuntiando altera non rarò liquescat, scriptio non dissimilis consecuta fuerit.

Nunc idem uideor diffidere. *Nostri libri omnes.* Eidem, *æque bona sententia, & usitata dicendi ratione.*

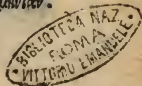
Mirum, quam illius loci &c. Mire *fere legitur in antiquis libris, & vt rectum suspicer,* Delectat *illud facit, indicandi modi: vbi si* Mirum *seruemus,* Delectet *sit scribendum. Est autem, sic* Mire quam *dictum, vt sane quam, Valde quam a Bruto usurpatum, lib. epist. ad ipsum, epistola, Iam non ago. Ita enim ibi. Suos ualde quam paucos habet. Plautus in Capt. Nimis quam, illo carmine. Quod quidem ego nimis quam cupio ut impetret. quem secutus Fabius Quintil. Nimium quam dixit, libro* IIII. *cum quo pacto culpa leuanda & mitiganda sit docet. Sententia igitur illa erit. Mire quam, id est, mirum in modum loci illius non modo usus, sed etiam cogitatio delectat.*

IN EPIST. X.

Minore centesimis. *Octo uel summum, nouem ex adiectiuis, notat Laurentius, quæ in precio significando, si secum appellandi nomen habeant, in secundo casu poni semper soleant: in quibus est Minoris. Et sane ita fere Cicero loqui solet. Ad Marium enim. Nunc quoniam tuum precium noui, licitatorem potius apponam, quam illud minoris ueneat. Et ad hunc ipsum infra lib.* XIIII. *Quam ut quantum faciamus, prope dimidio minoris constabit isto*

loco. Quin hunc ipsum locum Ciceronis,in quo Cæcilij,etiam,in suos auaritia notatur, in suas epistolas transferens Anneius Seneca, Minoris centesimis,dixit,non Minore.Itaque non nulli arbitrati sunt,hunc quoque locum , ad reliquorum regulam esse reducendum, Minorisq; legendum. Nos inuenimus apud Flauium Sosipatrum , non solũ a vetustissimis Latinorum , verum etiam a Cicerone,plure et Minore emptum, quandoq; dictum fuisse . Locus est Institut. Gramma . libro primo . Plure (inquit) & Minore emptum , antiqui dicebant.Cicero,Plure venit.Et Cæcilius.Plure feras (sic enim puto rectius , non foras) vendunt : sed consuetudo, Pluris & Minoris dicit . Sed & libro secundo , ex Plauti Cæco aut Prædonibus, hæc adducit. Plure altero tanto , quanto eius fundus est,velim; sic ibi,nisi quanti *quis putet emendandum. Quare, vt ad* Minore *redeamus,prorsus nihil mutamus , præsertim consentientibus in hoc exemplaribus,tum scriptis,tum excusis .* Locus Sosipatri in institut. emendatus.

Σκέψεις καὶ ἀναβολαί. *Tergiuersationes & moræ: sed scribendum est,* σκῆψις *vnde* σκήπτομαι, τὸ προφασίζομαι, *quod est,tergiuersor,& caussas necto.Vtitur vtraq; voce simul Dio lib.xxxviij, de M.Bibulo scribens,legi agrariæ obsistente : cui cum nulla iam ratio differendi comitia restaret, pronuntiauerit per reliquos anni dies* ἱερομηνίαν.

ſic enim ſcribit. καὶ τέλος ἐπειδὴ μηκέτ᾽ αὐτῷ μηδεμία ἄλλη σκῆψις ἀναβολῆς ὑπελείπετο *&c. & poſt de Cn. Pompeio, M. Tullium, per ſimulationem falléte.* σκήψεις δέ τινας ἄλλοτε ἄλλας ποιούμενος. *Demoſthenes* κατὰ φιλίππου α΄, *tergiuerſationes et ſimulationes huiuſmodi,* εἰρωνείαν *uocat, ita ſcribens.* πᾶσαν ἀφεὶς τὴν εἰρωνείαν ἕτοιμος πράττειν ὑπάρξῃ. *Porro* σκέψεις, *de re aliqua cogitationes animaduerſionesq́; ſunt, quæ conuenire huic loco, minime poſſunt. Neque tamen, hanc culpam Manutius ſuſtinet, qui in commentario ſuo* σκήψεις *excudendum curauerit.*

Domi C. Cæſaris &c. *Propterea quòd eſſet Pontifex Maximus. Plutarchus tamen in vita Ciceronis, ſcribit illum, quo die coniuratos deprehendit, vicini domum non ſuam veniſſe: quòd in eius ædibus mulieres ſacra Bonæ Deæ facerent: cum mos eſſet, vt in conſulis ædibus, hæc ſacra, per ipſius uel vxorem vel matrem, veſtalibus præſentibus fierent. Nec ab eo Dio diſſentit: quin hoc amplius, etiam apud Prætorem fieri conſueuiſſe ſcribit: Credo quòd quo anno a Clodio polluta ſunt, apud Cæſarem, qui tum Prætor eſſet, facta ſciret. Hæc eius ſunt verba, libro xxxvij.*

Locus Dionis. illuſtratus.

ἅπερ αἱ ἀεὶ πάρθενοι, παρά τε τοῖς ὑπάτοις, καὶ παρὰ τοῖς στρατηγοῖς ἀγνῶς τὰ ἐκ τῶν πατρίων ἐς πᾶν τὸ ἄρρεν ἐπιτέλουν. *Et veriſimile eſt apud*

Prætorem tum fieri fas fuisse, cum vel Consules abessent; vel vxore matreq; carerent: uel aliqua caussa grauior obstaret: quòd eius, secundum Consules maxima esset potestas, essetq; in Imperio. Nam vt M. Tullius in oratione de responsis ait, illud sacrificium fiebat pro populo Romano; in ea domo, quę esset in Imperio. Quod dictum Ciceronis, Plutarchi Dionisq; sentētiam confirmat. Nec verò dubium est, Prætores Imperium habuisse, qui pręter prehensionem, etiam vocationē haberent, lictorumq; & viatorum ministerio non secus ac Dictator & Consules, vteretur. Nam quibus prehendendi modo, ius fuit, cuiusmodi Censores, Aediles, Tribuniq; plebis fuerunt, ij potestatem modo habere dicebantur, non etiam Imperium: viatorisq; tantum opera vtebantur. Verum hæc Gellius ex Varrone pluribus est persecutus. Quæ sunt in eadem oratione, Clodium ambustum religiosissimis ignibus, ex incesto stupro, atq: ex domo Pontificis Maximi emissum, ea probāt, apud Pontificem, tum factum pro populo: apud consulem aut Prætorē fieri consueuisse non negāt.

Quod præterea ad te scribam, nō habeo. *Constituere non dum potui, vtrum quod scribam non habeo, an quid scribam, sit dicendum, ita & manuscripti libri & impressi, secum & inter se pugnant. Nam hoc quidem loco Manutianus li-*

ber, Quod, habet: mei antiqui, Quid. Contra, ille lib. iij. ep. x. Quid expectem istinc magis habeo, quam quid ipse scribam: ij ad vnum omnes, Quod expectem: Quod ipse. Et is quidem vnus exempli caussa adductus est locus, cum sexcenta possint proferri. Id quod accidit etiam, cum hę particulæ ὑπαρκτικῶ verbo iunguntur. Etenim lib. v. Epi. iij, vbi in vulgatis: Nec vero nunc erat sane quid scriberem: in libro Faërni, quod scriberem. Et vbi lib. vij. Epist. vi. Plane deest, quid ad scribam: Antonianus liber & Maffei: Quod scribam. Contra lib. xij, vbi Manutianus, Nec erat sane quod scriberem, & somnus vrgebat: Faërni, Lolgij, Romanus, Antonianus: Quid: vnus Poggij, Quod. Quid ergo dicendum? sane mihi diligentius scriptorum cõsuetudinem, presertimq; M. Tullij attendenti, videtur, cum habendi verbo, Quid tutius iungi posse: cum ὑπαρκτικῷ, Quod. Vtriusque exemplum, vno in loco, apud eundem M. Tullium inuenias, harum epistolarũ libro v. in scriptura cõsentientibus meis omnibus, tum impressis, tum manuscriptis. Id vero est huiusmodi. Plane deest quod scribam: nam nec quid mandem habeo, nihil enim prætermissum est; nec quid narrem. Et lib. xij. Etsi quid scriberem non habebam. Et lib. xiij. Itaque ipse quid scriberem non habebam. Atque ita vsurpata inueniuntur,

& vt puto recte. Siquidem in Non est, aut Deest qud scribam, locum Quid habere non potest, propterea quod, Quid cum suo verbo, alterius verbi transitum solet excipere: vt scio quid dicas: Noui quid faciam: Habeo quid rogē: Expecto quid respondeat: quem transitum, Deest & Est ἀμετάβατα, non habent: illudq; Quod scribam, a fronte heret suo verbo, sicq; resolui potest: Sententia, argumentumue deest, aut non est, scribendi. Sin vero Nihil adhibeatur, omnino ei relatiuū Quod, reddi debet. Neq; enim arbitror quemquā esse, latinæ συντάξεως adeo imperitum, qui Nihil, Quid dicat, ignoret. Atq; hoc eo pertinet, quod scriptorū imperitia, in hoc quoq; nō raro lapsa est, proq; relatiuo, nomen infinitum posuit. Et ne ab his epistolis, editioneq; Manutij recedamus, lib. x. Ep. iij. sic legitur. Cum quid scriberem plane nihil haberem. Et lib. xiij. Hic enim nihil habeo, quid scribā. Quibus in locis, Quod, scribendum est, etiam si quædam exemplaria manuscripta repugnent. Alibi certe Quod, legitur, vt lib. xv. epist. ix. Hoc autem tempore, quod scriberem nihil erat. Item ad Q. fratrem, lib. iij. epi. viij. Superiori epistolæ, quod respondeam nihil est. Quare, vt in pauca conferam. libentius mu to dixerim, Non est, aut Deest quod scribam: Non habeo quid scribam: et Nihil est, aut Nihil habeo quod scribam, quam

contrarium. Illa vero, Non habeo quod te accusem: Non est quod metuas Glaucia, atque id genus, paulo diuersa sunt: dictumq́; ibi Quod, est, pro, In quo.

IN EPIST. XI.

Anchoris solutis. *Nostri omnes,* Anchora soluta, *& mox* Rescribendum.

Nisi eam per lectionem. *Nostri, tametsi noua & inaudita voce, miro tamen consensu,* Pellectionem *habent omnes. Quod quamuis non recipiam, monere tamen volo, R, nonnunquam sequente L. etiam sine compositione, aut in idem L. conuersum, aut extritum, in libris antiquis inueniri. Et fortasse coniuncte,* Pellectione *emendari possit. Quid enim caussę est, quamobrem, vt a Lego, Pellego; ita a lectio Pellectio fiat? Plautus in Persa. Tabellas tene has: pellege: Sentiunt etiam, nisi fallor, qui multum in lectione Ciceronis versati sunt, in* Per lectionem *esse nescio quid, qu: d minus Ciceronem redoleat.*

Quod mihi non est notum. *Etsi video desiderari, in meis tamen, duo illa verba* Est notum, *non sunt, Puto librariorum culpa, cum in editione Victoriana legantur.*

Nihil agens cum Rep. *Placet* in Rep: *vt est in meis aliquot, & editione Victorij.*

Ad uirgines & pontifices. *Sane censeo co-*

gitandum, vtrũ, vestalium quoq; virginũ, polluta rum cæremoniarũ iudicium fuerit, an Pontificum tantum. Nam ab vno Poggij libro, et Maffei duo bus, abest, Ad virgines. *Et Plane verisimile est, ad viros, non etiam ad mulieres, religionum vt ce terarum quoq; rerũ iudicia pertinuisse. Dionysius quidem, cum Pontifices tradit, de omnibus caussis ad sacra pertinentibus iudicasse, de virginibus nihil. Sed neq; Cicero, de Aruspicũ responsis: dicturus sine dubio, vt res ferebat, si iudicandi ius, apud eas quoque fuisset. Ita enim ibi. De sacris publicis, de ludis maximis: de Deorũ Penatium, Vestæq; matris cæremonijs; de illo ipso sacrificio, quod fit pro salute populi Romani: quod post Romã condi tam, huius vnius casti tutoris religionum, scelere violatũ est: quod tres Pontifices statuissent, id sem per populo R. semper Senatui, semper ipsis Dijs immortalibus, satis sanctum, satis augustum, satis religiosum esse, visum est.*

Et de religione. Et *abest à plerisque meorũ: nec est necessarium. Emphasis enim & uis, est in priori* Et, *inq; pronomine* Ipse *Piso (inquit) ami citia P. Clodij adductus, operã dat, vt rogatio de religione, quam ipse feret, & fert ex S.C. antique tur. Id enim est, quod ait proxima sequenti epistola. Piso autem Consul lator rogationis, idem erat dissuasor.*

Qui lycurgei a principio fuissemus. *Plaut. in Bacchid. lydus ser. Nam ita me Dij ament, vt lycurgus mihi quidam videtur posse hic ad nequitiam adducier.*

Caussa sit. *Legitur &* sint. *vt ad omnia verbum referatur, non ad vnam caussam. de qua, In hac caussa Piso, &c. Nec puto laborandum, vtrum sequamur.*

Mihi ἀτ̓ικώτερα. *Veteres libri,* Mi.

IN EPIST. XII.

L. Fusius in concionem &c. *Prænomen abest a meis &* producit *legitur. Ad hæc* Fusius *in plerisque hæcq; scriptura & marmorum capitolinorum, & Dionis testimonio confirmatur. qui lib. xxxviij. κυίντος δὲ δὴ φούφιος (inquit) κηλῆνος, νομοθέτησε &c. Existimamus autem hunc esse Q. Fusium Calenum, perpetuum Ciceronis hostem.*

Eo ipso loco ipso die. *Faërni liber, Antonianus, Poggij, Maffei,* illo die.

Ab Senatu constitutum. *Fuit, cum abundare hoc totum existimauerim vt historiæ repugnans. Neque enim id fuerat ab Senatu constitutum, vt Prætoris consilium, Clodij caussam cognosceret, sed vt populus. Verumtamen, retineri posse animaduerto, quod sententiam illam habere possit.*

sit. Non erat cur Fusius de Pompeio quæreret, placeret'ne ei iudices a Prętore legi: quando id, nimirum de Clodiana religione, quod esset faciendum, iam esset ab Senatu constitutum. Sępe enim relationis pronomen, non tam dicta quàm dicenda refert, & quasi præuertit.

Proximus, Pompeio sedebam. *Diomedes Grammaticus de Prope præpositione loquens: Prope (inquit) me: & ut dicit Cicero in Pisonem: Proxime Pmpeium sedebam. Sed & Datiuo casui. Idem Cicero ad Atticum, Propius Grãmatico accessi. Sic ille. Quę quam sint corrupta, vel ex hoc intelligi potest, quod quæ ex Epistolis ad Atticum citantur, ea in his minime inueniantur. Locum opinor ita corrigi posse. Sed & Datiuo casu, idem dixit ad Atticum, nempe Proxime aut Proximus Pompeio sedebam: vt hic locus significetur, eiusq; sententia hæc sit:* Proxime *& accusandi casui, & dandi iungi posse. Existimandum verò, quę ex oratione in Pisonem adducuntur, in ea parte fuisse eius orationis, quę malo fato perijt. Nam in ea quæ superest, certe non sunt.* Diome dis locus emẽ datus.

IN EPIST. XII. LIB. I.

Quomodo ἀνεπιπεπειρασάμην. *Ego* ἐνεπιπεπιπευσάμην. *a verbo* πεπεπεύομαι, *quod Hesych. præter alia, etiã, Me ostento, interpretatur.*

Vsus est hoc verbo Diuus Paullus ad Corinth. cum sic scripsit, ἡ ἀγάπη οὐ περπερεύεται: quam quam noster interpres, Agit perperam vertit: quem ego non reprehendo; nam hanc quoque illi significationem, idem Hesych. tribuit: sed dico hoc in loco, Me vendito iactoq; valere: quod ne à sensu quidem Apostoli, alienum est. Verbum arbitror eius ætatis fuisse, cum iam Atticus sermo, a germano illo suo candore magnopere desciuisset, & longius peregrinatus, prope degenerasset. Nec valde aberruerit fortasse; si quis à latino Perperam, factum dicat. cuiusmodi non pauca & apud Plutarchum & posterioris ætatis rerum scriptores, inuenire licet.

IN EPIST. X. LIB. I.

Vsque istinc exauditos putem. *Quidam* vsque istuc *vel*, istuc vsque hinc: *iudicium secuti scilicet. in nullis enim, aliter atque in vulgatis est, scriptum reperi. Et videntur illi hac maxime ratione adducti, quod hæc vt quidem iacent, non eam sententiam videantur continere, quam locus postulat: nempe sonitus, vel, vt alij, clamores, Roma vsque in Epirum exauditos; sed contra, ex Epiro Romam. Istinc enim,*

e loco isto motum significat: quod hic minime conuenit. Nam infra libro iij. Eoq; ad te minus multa scribo, quòd & mœrore impedior; & quid expectem istinc magis habeo, quàm quid ipse scribam. Et lib. vij. De malis nostris tu prius audis, quàm nos: istinc enim emanant: boni autem hinc quid expectes, nihil est. Nos tamen, cum similem dicendi rationem, apud Plautum, Curculione inuenerimus, hanc suspicione scripturam liberamus. sic enim ille ibi. Hinc auscultemus quid agat, quod est, Ex hoc loco, siue in hoc loco excipiamus &c. Ille autem locus apud eundem, in Truculento. Næ ista stimulum longum habet. quæ vsque istinc cor pupugit meum. Item alter in Penulo. Illinc procul nos istuc inspectabimus: sane pariles non sunt: cum ille, actionem manifestam significet, hic ex hominum saltem opinione; quod in audiendo non accidit. Sed, cum Hinc audio te, *auctores latinæ linguæ probatissimi dixerint: dicendum est, sensum ipsum audiendi, in re sonoque percipiendo, non uideri pati tantummodo, sed quodam modo etiam agere: & ad voces sonosq; propemodum se conuertere, atque monere.*

Nil constantius, nil seuerius. *Pleriq;, immo verò oēs scripti libri, neq; hoc loco tantū, sed fere*

etiam vbicunque in Manutiana editione Nil *impressum est,* Nihil *habent mei. Et puto rectius.*

Quod ego non sperabam. *Veteres libri,* Quod non sperabam, *extrito* Ego *pronomine.*

Num ad priuata redeam. *Placet vt est in meis omnibus.* Nunc ut ad priuata redeam. *Etenim vulgata, pendere ab illo videtur, Quid quæris? cum tamen ad alia, hoc est ad priuata, transitus fiat.*

IN EPIST. XIIII.

Contraxi uela. *sic Horatius. Contrahes vento nimium secundo Turgida vela.*

Fusius Tribunus pl. *Exemplar Ant. & aliquot alia, & hic & alibi, vt diximus, vbi huius fit mentio,* Fusius *habent.*

In infamiæ relinqui sordibus. *Sententia bona & elegans: satius fuisse, vt perpetuo sordidatus ac reus esset infamiæ, hoc est, ignominiosus, (res enim erat peruulgata) etiam sine vllo populi aut Prętoris iudicio, quam vt iudicibus tam infirmis cōmitteretur: siquidem in infamia plus penæ est, quàm in morte: consensus tamen librorū, qui* In infamia & sordibus *ad vnū habent, facit vt hanc scripturam præferam illi: sordesq; inter-*

preter, non statum illum hominum dum sunt inter reos, sed propter vitæ spurcitias, contemptionem quandam.

Tribuni non tam ærarij, quam ut appellantur, ærati. *In manuscriptis omnibus, & item impressis,* Tribuni non tam ærati, quam vt appellantur ærarij. *Et quis scit, an recte? Nam neque* Aerati *nomen, abducere a sua significatione cogimur, proq; pecunioso ac diuite, (hoc enim valet æratus) ære alieno obstrictum, atq; inopem, interpretari. Plautus in Mostel. Ferocem facis, quia te æratus amat: & Tribuni ærarij, non ærati vocati sunt: & denique vrbanitati nostri huius in primis conuenit, Cum enim iudicum turpitudinem ægestatemq; significare vellet: tales eos fuisse dicit, quales erant Censoria seueritate notati: de quibus, his verbis in Diuinationem Asconius. Regendis moribus ciuitatis, Censores, quinto quoq; anno creari solebant: vt qui Senator esset, eijceretur Senatu: qui Eques R. equum publicum perderet: qui plebeius, in Cæritum tabulas referretur, & ærarius fieret: ac per hoc, non esset in albo centuriæ suæ: sed in hoc esset ciuis tantum, vt pro capite suo tributi nomine, æra præberet. Ergo referendo singula singulis: in eo iudicum consessu, maculosos senatores dicit fuisse: non quidem Senatu motos: nam & iudicandi munere, simul*

priuati fuissent: sed propter vitæ turpitudinem, hominum infamia, quasi censoria ignominia notatos: nudos Equites, & malis domesticis impeditos, quasi equo & dignitate spoliatos: Tribunos ærarios, non tam æratos, cuiusmodi ad tribunatum ex plebe admitti solerent, qui & iudicaturi essent, & stipendia militibus soluturi: quàm ærarios, vt appellantur, hoc est, in Cæritum tabulas relatos, & ex albo suæ centuriæ erasos: ludens, licet cum stomacho, in multiplici ærarij significatione. Atque ego sic, non tam quia me valde sententia hęc delectet, quàm vt scripturam conseruem, quæ sine exceptione, in manuscriptis omnibus inuenitur. Nec me latet, Aeratum, ære quoque tectum, quasiq; armatum significare: sed a suo sensu, non sane longe. Virg. Aen. ij. Postesq; a cardine vellit Aeratos. Varro de ling. lat. lib. iiij. Deinde porta Rauduscula, quod ærata fuit. pro, ære alieno obstricto, legere non memini: nec tamen nego inueniri.

Ex Nanneianis, illum laudatorẽ meum. *Consentiunt omnes libri veteres*, illumq; *iteratum habent: hoc modo:* illum, illum laudatorem meum Accersiuit ad se. *Manuscripti omnes* Arcessiuit.

Adolescentulorum nobilium introdu-

ctiones. *Equidem malim* Perductiones, *vel* Productiones. *Erant enim productiones, turpissima illa munera lenonū, producendorū scortorū: atq; ij productores, aut perductores dicebantur. Idē in verr. act. prima. De nocturnis eius Bacchanalibus & vigilijs lenonum, aleatorum, perductorum, nulla mentio fiat. Vbi Asconius. Lenones sunt (inquit) scortorum: perductores, etiam inuitarum personarum, & in quibus stupra exercita vindicantur. Nec dubium est, quin stupra adolescentium nobilium, nisi se lenoni locauissent, lege vindicarentur. M. Cato. Nisi qui palàm corpore pecuniam quæreret, aut se lenoni locauisset, & si famosus & suspiciosus fuisset, vim in corpus liberum, non æquum esse censuere afferri. Hi græcis* προαγωγοὶ *&* προαγωγεῖς *dicebantur, a verbo* προάγειν, *quod nostris est prostituo & produco. quo sensu, vt quidam putant, Plautus in Asinaria: Audientem dicto mater produxisti filiam. sed mihi eo loco, genuisti significare videtur. Verumtamen, quando* Introductiones *legitur in omnibus libris, auctor non sum, vt ab ea scriptura recedatur; præsertim cum vox huiusmodi sit, qua non solum domum perductos adolescentes, sed etiam introductos, quod plus est, significetur. Atque id est, quod in epistola, quæ proximam sequi-*

tur., Iudicium quæritur emptum Cicero, & constupratum; hoc est lenocinijs & stupris contaminatum fuisse.

XX Iudices. *Scripti omnes, xxv. & congruunt cum Plutarcho, qui & ipse in Cicerone xxv facit. Nec me valde mouet, quod sex & quinquaginta (tot enim xxxi, & xxv conficiunt) in tris æquas partis, diuidi non possint; qualis existimant quidam, iudicum, ex singulis ordinibus fuisse: ita vt Senatorum numerus, equitum non excederet, nec Equitum Tribunorum. Fieri enim potuit, vt sexaginta fuerint, quatuorq; non liquet pronuntiarint, quos Cicero tacuerit.*

Qui nunc sit status Reip. *Emendo* Rerum, *de auctoritate meorum omnium; quę vbi sententia non repugnet; aut minus bona sit, negligenda non est. Et paulo post.* Factum esse sciant, *ijsdem auctoribus.*

Id Caluum. *Veteres libri,* Talnam, *nullo discrepante. De Talna, siue hoc, siue alio, infra lib. xiij. Cum quasi alias res quærerem de Philologis, e-Nicia, incidimus in Talnam. Et lib. xvi. Fui sane libenter apud Talnam.*

Inuentum est, in vnius hominis &c. *Ego sic verba distinguo. Nihil est damni factū noui, sed quod erat, inuentum est. In vnius hominis perditi*

iudicio, plures similes reperti sunt. illo sensu. Erant præter Clodium multi alij improbi, sed latebant: nunc in huius vnius iudicio & illi inuenti sunt.

Natra inquam patrono tuo. *Cum a Clodio verba proxima, cum contemptione quadam ac despicientia dicta sint, quę redduntur, necesse est, vt gratiam habeant; ignobilem aliquem atque despectum innuant; & ipsi fortasse Clodio aliqua affinitate coniunctum: sensumq; esse illum: Obijcis mihi, quod homo Arpinâs, delicias sectatus, ad Baias fuerim: cum fundum Marij (victorij sequor opinionem. Vt Ciceronis nuptias intelligamus, durius omnino est) ad eas aquas patronus tuus, homo semissis emere voluerit. Quanquam plus aculei videtur habiturus hic locus, si soror intelligatur: quæ vt erat mulier auara, & prostituta libidinis, sperarit obsequio corporis, posse se, ab aliquo amatore, fundum Marij, ab illo ipso possessum, facile auertere: sed ab eo fuerit, vt etiam a Cælio creditur, elusa.*

Nosti enim marinas. *Nosti tu Attice. legitur &* Marianas, *vt Corradus ait, hoc est, aquas Marij ad Baias. Nostri tamen Marinas, eodem sensu, vt docet Petrus victorius.*

Regem appellas &c. *Sensus est. Tu Regem nominare sustines, illudq; nomen recordari, cum Rex, an cuius hereditatem iam spe deuoraueras, in*

testamento te præterierit, nullamq; tui mentionem fecerit?

Tibi nil crediderunt. *Nostri* Nihil.

Nostri isti comessatores. *Antonianus & manuscripti non pauci,* Comissatores. *Varro quidem certe, latinæ ling. lib.* VI. *Apud Ennium (inquit) Si voles aduertere animum, comiter monstrabitur. Comiter, hilare, & lubenter. Cuius origo græce κῶμος, inde latina comissatio dicta, & a Græcis vt quidam dicunt, Comœdia.*

Quod in Consulem facta putantur. *Cum odiosissimus esset Consul, qui poterant Senatus Consulta, odiosa in eum facta videri? Itaq; placet Quæ, vt est in libro Faërni: odiosaq; grauia interpretari, aut certe μισητά: propterea quòd ex eis, non solum apud Consulem in quem facta existimabantur, sed γενικῶς apud omnes magistratus inquiri liceret; etiam quia tribubus damnum afferebant. largitione impedita.*

Cuiusmodi diuisores haberent. Habitarent *legitur in omnibus. Nec me fugit, verbum hoc vsurpatum fuisse ab eodem alibi, atque ab alijs eodem sensu. Habeo & habito (inquit Diomedes) dicitur. vt apud Neuium in Dementibus. Animæ pusillum in me habitat. Est enim iteratiuum seu frequentatiuum ab Habeo. Varro etiam de ling. lat. lib.* IIII. *bis paucis versibus.*

Cispius mons septicepsos, apud ædem Iunonis lucinæ, vbi æditumus habere solet. Et mox. Collis Mutialis quinticepsos, apud Aedem Dei Fidij in delubro, vbi æditumus habere solet. Est inquam latinum, non nunquamq; vsurpatum verbum isto sensu; sed me mouet tot librorum consensus, qui habitarent *retinent: & me hercule etiam, quia antiquitatem sapit, quam Cicero valde perpoliuit.*

Et istos consulatus non ἐλαφητίον. *ἐλαφητίον, in nullo meorum inuenitur, nisi in Romano, & ne eo quidem, vndiq; vulgatæ scripturæ respondente.* Floccifacteon *in plerisq; legitur: in alijs relinquitur spacium, vt suspicari quis possit, aut græcum verbum deesse, ab eius linguæ imperitis, in scribendo omissum (quod quale esset diuinare quis poßit?) aut esse reticentiam cum stomacho: ne si verbo vteretur, quod rei indignitas postulabat, pudori suo non parceret. Verum si verbum græcum desideratur (sunt enim qui Floccifacteon non ferant) post quàm quod vulgo legitur non probatur: videndum est, an melius* βδλαβητίον, *reponatur, illa sententia. Quare opinor philosophiæ danda opera est, & isti consulatus minime reuerendi, vt res sacra, aut vllus istis honor deferendus. Ac lectionis quidem huius, auctor mihi fuit Constantinus Rhallus, vir*

mihi fraterna semper voluntate iocundissimaque consuetudine deuinctus; & cum omnium maximarum disciplinarum præsidijs instructus, tum litterarum græcarum cognitione tanta, quanta decet esse illum, qui olim in eo genere Cardinalis mei Rodulfi præceptor fuerit, nunc sit Illustrissimi ac doctissimi adolescentis Cardinalis Vrbinatis: cui sane principi, familia nostra, non solum maiorum illius nomine, quorum beneficentia aucta fuit, sed eius etiam immortalibus beneficijs ornata, plurimum debet. ego etiam me hercule, ei maxime deuinctus, quia patronus est Rhalli mei, summoq; amore illum, bonosq; omnes atque doctos amplectitur. Sed redeo ad Floccifacteon *: quæ mihi vox abunde satisfacit: & festiua pro re nata lepidaq; videtur. Et quod quidam Non floccifacio, & Flocci non facio, differre putant, vt illo, honesta opinio, hoc contemptio significetur: est ita quidem nonnunquam, sed non semper. Plautus in Curcul. Non ego te flocci facio, ne me territes. Et item in Meunæhmis. Neque ego illum maneo, neque floccifacio: neque si venerit. Eum intromitti volo. Quibus in locis, Non floccifacio, perspicue. Cōtemno valet. Illud miror tantummodo, eius uocis a nullo veterum grammaticorum, qui hæc ipsa persecuti sunt: non Quintiliano, qui complura noua, factaq; notauit: non Carisio, Prisciano, Dio-*

mede, a quibus de nouatis aut analogia aut infle xione, multa traduntur, mentionem fieri.

Et Archias nil de me. *Veteres libri omnes,* Nihil. *ita etiam epistola quæ sequitur proxima, vbi in vulgatis est.* Vt nil a domesticis, *in nostris Nihil. & vbiq; fere, ne toties mihi eadem repetenda sint.*

Te ualde uindicaui. *In uno atq; altero meorum,* uenditaui: *quo modo etiam est in lib. Petri victorij. quæ lectio, tametsi suspicione non caret, latini sermonis tamen rationi congruit, & ea est a Cicerone alicubi vsurpata. Infra lib.* IIII. *Et in eo me etiam Tulliæ meæ venditabo. Vindicare aliquem pro Vlcisci, atque pœnas sumere, aut latinum non est, meo quidem iudicio, aut singulare. certe loci huius fiducia vnius, nunquam ita loqui sim ausus. Quin contra, Vindico te, inquit Sosipater, lib.* V. *te defendo significat, cuius auctoritati Diomedes minime repugnat, cum ita scribit lib. primo. Vindico, vindicaui. Hoc verbo, non pro Defendo veteres dixerunt, sed pro animaduerto & punio. vt Sallustius. Vindicatum fuit in noxios. Neque enim idem est, Aliquem, & in aliquem vindicare. Itaque Nonius, Vindicare (inquit) est malefactum defendere. M. Tullius, de off. lib.* III. *At iste dolus malus etiam legibus erat vindicatus. Et omnino, Vindicare, est ab*

iniuria damnoq; defendere. Idem Cicero. Est senectus natura loquacior, ne ab omnibus eam vitijs videar vindicare. Et in Catil. Quem tu videlicet, & ad custodiendum te, diligentissimum, & ad suspicandum sagacissimum, & ad vindicandum, fortissimum fore putasti. Porro quod ad nostram attinet lectionem: Te venditaui, ad Antonium, aut Manlium videtur posse referri; apud quorum alterum, Atticum Cicero laudarit. Nec me valde mouent interiecta verba.

IN EPIST. XV.

Nam si ita esse statueris. Esse *illud abundat, vel quod in plerisque merum nullum est, vel quod abhorret a loquendi consuetudine. Nam primo de Orat. Sic enim statuo, perfecti oratoris moderatione & sapientia: non solum ipsius dignitatem, sed etiam priuatorum plurimorum, vniuersæ Reip. salutem maxime contineri. Et ad Antonium, harum epistolarum lib.* XIIII. *Accedit, vt ne in ipsum quidem Clodium, meum insigne odium fuerit vnquam: semperq; ita statui, non esse insectandos inimicorum amicos, præsertim humiliores. Et mox pro* Mollitiem, *in nostris manuscriptis* Mollitiam *legitur. Vtrunq; latinum tamen, vt Materiem & Materiã, prima & tertia forma declinandi. Cicero tamen, Mollitiam libentius, quàm Mollitiem, sicut contra, Materiem*

quàm Materiam vsurpat.

Perspecta est & integritas. *Antonianus liber, Faërni, atque alij duo manuscripti* Ingenuitas. *Vtrum verius, non disputo: vtrunque certa sua ratione defenditur.*

Mihi negligenti esse non licet. *Romanum exemplar, quod videlicet sub ea tempora impressum Romæ fuit, cum primum litterarum monumenta typis excudi cœperunt:* Negligentem *habet. quæ sane recta videtur latini sermonis forma; cum sensus infiniti, vim appellatiui nominis sæpe obtineant, proq; recto vsurpentur. Nam & aliàs ad hunc ipsum Atticum idem Cicero scribens lib.* x, *infinitum illud quarto casui iunxit: In Italiam (inquiens) accedet: in qua nos sedentes, quid erimus? Nam medios esse iam non licebit. Et in Verrina* II. *Nulla est enim laus, ibi esse integrum, vbi nemo est, qui aut possit, aut conetur corrũpere. Catullus item, Per quã nõ licet esse negligentẽ. Et Terentius manifestissime. Non expedit bonas esse uobis. Quare non defuerunt, qui hanc scripturã sequantur. Nos tamen, cũ Tulliũ animaduertamus, non minus sæpe hellenismo delectatum fuisse, arbitrati sumus, nõ esse faciendũ, ut a uulgata lectione recedamus: eoq; magis, quod ea reliquorum omniũ exemplarium testimonio nititur. Idem pro Flac. liceat ijs, qui hæc salua*

contrarium. Illa vero, Non habeo quod te accusem: Non est quod metuas Glaucia, atque id genus, paulo diuersa sunt: dictumq́; ibi Quod, est, pro, In quo.

IN EPIST. XI.

Anchoris solutis. *Nostri omnes,* Anchora soluta, *& mox* Rescribendum.

Nisi eam per lectionem. *Nostri, tametsi noua & inaudita voce, miro tamen consensu,* Pellectionem *habent omnes. Quod quamuis non recipiam, monere tamen volo, R, nonnunquam sequente L. etiam sine compositione, aut in idem L. conuersum, aut extritum, in libris antiquis inueniri. Et fortasse coniuncte,* Pellectione *emendari possit. Quid enim caussę est, quamobrem, vt a Lego, Pellego; ita a lectio Pellectio fiat? Plautus in Persa. Tabellas tene has: pellege. Sentiunt etiam, nisi fallor, qui multum in lectione Ciceronis versati sunt, in* Per lectionem *esse nescio quid, quod minus Ciceronem redoleat.*

Quod mihi non est notum. *Etsi video desiderari, in meis tamen, duo illa verba* Est notum, *non sunt, Puto librariorum culpa, cum in editione Victoriana legantur.*

Nihil agens cum Rep. *Placet* in Rep. *vt est in meis aliquot, & editione Victorij.*

Ad uirgines & pontifices. *Sane censeo co-*

gitandum, vtrũ, vestalium quoq; virginũ, polluta rum cæremoniarũ iudicium fuerit, an Pontificum tantum. Nam ab vno Poggij libro, et Maffei duobus, abest, Ad virgines. *Et Plane verisimile est, ad viros, non etiam ad mulieres, religionum vt ce terarum quoq; rerũ iudicia pertinuisse. Dionysius quidem, cum Pontifices tradit, de omnibus caussis ad sacra pertinentibus iudicasse, de virginibus nihil. Sed neq; Cicero, de Aruspicũ responsis: dicturus sine dubio, vt res ferebat, si iudicandi ius, apud eas quoque fuisset. Ita enim ibi. De sacris publicis, de ludis maximis: de Deorũ Penatium, Vestæq; matris cæremonijs; de illo ipso sacrificio, quod fit pro salute populi Romani: quod post Romã conditam, huius vnius casti tutoris religionum, scelere violatũ est: quod tres Pontifices statuissent, id semper populo R. semper Senatui, semper ipsis Dijs immortalibus, satis sanctum, satis augustum, satis religiosum esse, visum est.*

Et de religione. Et *abest a plerisque meorũ: nec est necessarium. Emphasis enim & uis, est in priori* Et, *inq; pronomine* Ipse *Piso (inquit) ami citia P. Clodij adductus, operã dat, vt rogatio de religione, quam ipse feret, & fert ex S.C. antique tur. Id enim est, quod ait proxima sequenti epistola. Piso autem Consul lator rogationis, idem erat dissuasor.*

Qui lycurgei a principio fuissemus. *Plaut. in Bacchid. lydus ser. Nam ita me Dij ament, vt lycurgus mihi quidam videtur posse hic ad nequitiam adducier.*

Caussa sit. *Legitur &* sint. *vt ad omnia verbum referatur, non ad vnam caussam. de qua, In hac caussa Piso, &c. Nec puto laborandum, vtrum sequamur.*

Mihi ἀττικώτερα. *Veteres libri,* Mi.

IN EPIST. XII.

L. Fusius in concionem &c. *Prænomen abest a meis &* producit *legitur. Ad hæc* Fusius *in plerisque hæcq; scriptura & marmorum capitolinorum, & Dionis testimonio confirmatur. qui lib. xxxviij., κοίντος δὲ δὴ φούφιος (inquit) καλῆνος, νομοθετήσε &c. Existimamus autem hunc esse Q. Fusium Calenum, perpetuum Ciceronis hostem.*

Eo ipso loco ipso die, *Faërni liber, Antonianus, Poggij, Maffei,* illo die.

Ab Senatu constitutum. *Fuit, cum abundare hoc totum existimauerim vt historiæ repugnans. Neque enim id fuerat ab Senatu constitutum, vt Prętoris consilium, Clodij caussam cognosceret, sed vt populus. Verumtamen, retineri posse animaduerto, quod sententiam illam habere possit.*

sit. Non erat cur Fusius de Pompeio quæreret, placeret ne ei iudices a Prętore legi: quando id, nimirum de Clodiana religione, quod esset faciendum, iam esset ab Senatu constitutum. Sępe enim relationis pronomen, non tam dicta quàm dicenda refert, & quasi præuertit.

Proximus, Pompeio sedebam. *Diomedes Grammaticus de Prope præpositione loquens: Prope (inquit) me: & ut dicit Cicero in Pisonem: Proxime Pmpeium sedebam. Sed & Datiuo casu. Idem Cicero ad Atticum, Propius Grãmatico accessi. Sic ille. Quę quam sint corrupta, vel ex hoc intelligi potest, quod quæ ex Epistolis ad Atticum citantur, ea in his minime inueniantur. Locum opinor ita corrigi posse. Sed & Datiuo casu, idem dixit ad Atticum, nempe Proxime aut Proximus Pompeio sedebam: vt hic locus significetur, eiusq; sententia hæc sit:* Proxime *& accusandi casui, & dandi iungi posse. Existimandum verò, quę ex oratione in Pisonem adducuntur, in ea parte fuisse eius orationis, quę malo fato perijt. Nam in ea quæ superest, certe non sunt.*

Diomedis locus emẽdatus.

IN EPIST. XII. LIB. I.

Quomodo ἀνεπεϱπεϱπεϱασάμην. *Ego* ἐνεπεϱπεϱευσάμην. *a verbo* πεϱπεϱεύομαι, *quod Hesych. præter alia, etiã, Me ostento, interpretatur.*

Vsus est hoc verbo Diuus Paullus ad Corinth. cum sic scripsit, ἡ ἀγάπη οὐ περπερεύεται. quam quam noster interpres, Agit perperam vertit: quem ego non reprehendo; nam hanc quoque illi significationem, idem Hesych. tribuit: sed dico hoc in loco, Me vendito iactoq; valere: quod ne a sensu quidem Apostoli, alienum est. Verbum arbitror eius ætatis fuisse, cum iam Atticus sermo, a germano illo suo candore magnopere desciuisset, & longius peregrinatus, prope degenerasset. Nec valde aberruerit fortasse; si quis à latino Perperam, factum dicat. cuiusmodi non pauca & apud Plutarchum & posterioris ætatis rerum scriptores, inuenire licet.

IN EPIST. X. LIB. I.

Vsque istinc exauditos putem. *Quidam* vsque istuc *vel*, istuc vsque hinc: *indicium secuti scilicet. in nullis enim, aliter atque in vulgatis est, scriptum reperi. Et videntur illi hac maxime ratione adducti, quod hæc vt quidem iacent, non eam sententiam videantur continere, quam locus postulat: nempe sonitus, vel, vt alij, clamores, Roma vsque in Epirum exauditos; sed contra, ex Epiro Romani. Istinc enim,*

e loco isto motum significat: quod hic minime conuenit. Nam infra libro iij. Eoq; ad te minus multa scribo, quòd & mærore impedior, & quid expectem istinc magis habeo, quàm quid ipse scribam. Et lib. vij. De malis nostris tu prius audis, quàm nos: istinc enim emanant: boni autem hinc quid expectes, nihil est. Nos tamen, cum similem dicendi rationem, apud Plautum, Curculione inuenerimus, hanc suspicione scripturam liberamus. sic enim ille ibi. Hinc auscultemus quid agat, quod est, Ex hoc loco, siue in hoc loco excipiamus &c. Ille autem locus apud eundem, in Truculento. Næ ista stimulum longum habet. quæ vsque istinc cor pupugit meum. Item alter in Penulo. Illinc procul nos istuc inspectabimus: sane pariles non sunt: cum ille, actionem manifestam significet, hic ex hominum saltem opinione; quod in audiendo non accidit. Sed, cum Hinc audio te, *auctores latinæ linguæ probatissimi dixerint: dicendum est, sensum ipsum audiendi, in re sonoque percipiendo, non uideri pati tantummodo, sed quodam modo etiam agere: & ad voces sonosq; propemodum se conuertere, atque monere.*

Nil constantius, nil seuerius. *Pleriq;, immo verò oẽs scripti libri, neq; hoc loco tantũ, sed fere*

etiam vbicunque in Manutiana editione Nil *impressum est,* Nihil *habent mei. Et puto rectius.*

Quod ego non sperabam. *Veteres libri,* Quod non sperabam, *extrito* Ego *pronomine.*

Num ad priuata redeam. *Placet vt est in meis omnibus.* Nunc ut ad priuata redeam. *Etenim vulgata, pendere ab illo videtur, Quid quæris? cum tamen ad alia, hoc est ad priuata, transitus fiat.*

IN EPIST. XIIII.

Contraxi uela. *sic Horatius. Contrahes vento nimium secundo Turgida vela.*

Fusius Tribunus pl. *Exemplar Ant. & aliquot alia; & hic & alibi, vt diximus, vbi huius fit mentio,* Fusius *habent.*

In infamiæ relinqui sordibus. *Sententia bona & elegans: satius fuisse, vt perpetuo sordidatus ac reus esset infamiæ, hoc est, ignominiosus, (res enim erat peruulgata) etiam sine vllo populi aut Prætoris iudicio, quam vt iudicibus tam infirmis cõmitteretur: siquidem in infamia plus pena est, quàm in morte: consensus tamen librorũ, qui* In infamia & sordibus *ad vnũ habent, facit vt hanc scripturam præferam illi: sordesq; inter-*

preter, non statum illum hominum dum sunt inter reos, sed propter vitæ spurcitias, contemptionem quandam.

Tribuni non tam ærarij, quam ut appellantur, ærati. *In manuscriptis omnibus, & item impressis,* Tribuni non tam ærati, quam vt appellantur ærarij. *Et quis scit, an recte? Nam neque* Aerati *nomen, abducere a sua significatione cogimur, proq; pecunioso ac diuite; (hoc enim valet æratus) ære alieno obstrictum, atq; inopem, interpretari. Plautus in Mostel. Ferocem facis, quia te æratus amat: & Tribuni ærarij, non ærati vocati sunt: & denique vrbanitati nostri huius in primis conuenit, Cum enim iudicum turpitudinem egestatemq; significare vellet: tales eos fuisse dicit, quales erant Censoria seueritate notati: de quibus, his verbis in Diuinationem Asconius. Regendis moribus ciuitatis, Censores, quincto quoq; anno creari solebant: vt qui Senator esset, eijceretur Senatu: qui Eques R. equum publicum perderet: qui plebeius, in Cæritum tabulas referretur, & ærarius fieret: ac per hoc, non esset in albo centuriæ suæ: sed in hoc esset ciuis tantum, vt pro capite suo tributi nomine, æra præberet. Ergo referendo singula singulis; in eo iudicum consessu, maculosos senatores dicit fuisse: non quidem Senatu motos; nam & iudicandi munere; simul*

priuati fuissent: sed propter vitæ turpitudinem, hominum infamia, quasi censoria ignominia notatos: nudos Equites, & malis domesticis impeditos, quasi equo & dignitate spoliatos: Tribunos ærarios, non tam æratos, cuiusmodi ad tribunatum ex plebe admitti solerent, qui & iudicaturi essent, & stipendia militibus soluturi: quàm ærarios, vt appellantur, hoc est, in Cæritum tabulas relatos, & ex albo suæ centuriæ erasos: ludens, licet cum stomacho, in multiplici ærarij significatione. Atque ego sic, non tam quia me valde sententia hęc delectet, quàm vt scripturam conseruem, quæ sine exceptione, in manuscriptis omnibus inuenitur. Nec me latet, Aeratum, ære quoque tectum, quasiq; armatum significare: sed a suo sensu, non sane longe. Virg. Aen. ij. Postesq; a cardine vellit Aeratos. Varro de ling. lat. lib. iiij. Deinde porta Rauduscula, quod ærata fuit. pro, ære alieno obstricto, legere non memini: nec tamen nego inueniri.

Ex Nanneianis, illum laudatorē meum. *Consentiunt omnes libri veteres*, illumq; *iteratum habent: hoc modo:* illum, illum laudatorem meum Accersiuit ad se. *Manuscripti omnes* Arcessiuit.

Adolescentulorum nobilium introdu-

ctiones. Equidem malim Perductiones, vel Productiones. Erant enim productiones, turpissima illa munera lenonũ, producendorũ scortorũ: atq; ij productores, aut perductores dicebantur. Idẽ in verr. act. prima. De nocturnis eius Bacchanalibus & vigilijs lenonum, aleatorum, perductorum, nulla mentio fiat. Vbi Asconius. Lenones sunt (inquit) scortorum: perductores, etiam inuitarum personarum, & in quibus stupra exercita vindicantur. Nec dubium est, quin stupra adolescentium nobilium, nisi se lenoni locauissent, lege vindicarentur. M. Cato. Nisi qui palàm corpore pecuniam quæreret, aut se lenoni locauisset, & si famosus & suspiciosus fuisset, vim in corpus liberum, non æquum esse censuere afferri. Hi græcis προαγωγοὶ & προαγωγεῖς dicebantur, a verbo προάγειν, quod nostris est prostituo & produco. quo sensu, vt quidam putant, Plautus in Asinaria: Audientem dicto mater produxisti filiam. sed mihi eo loco, genuisti significare videtur. Verumtamen, quando Introductiones legitur in omnibus libris, auctor non sum, vt ab ea scriptura recedatur; præsertim cum vox huiusmodi sit, qua non solum domum perductos adolescentes, sed etiam introductos, quod plus est, significetur. Atque id est, quod in epistola, quæ proximam sequi-

tur., Iudicium quæritur emptum Cicero, & constupratum; hoc est lenocinijs & stupris contaminatum fuisse.

XX Iudices. *Scripti omnes, xxv. & congruunt cum Plutarcho, qui & ipse in Cicerone xxv facit. Nec me valde mouet, quod sex & quinquaginta (tot enim xxxi, & xxv conficiunt) in tris æquas partis, diuidi non possint; qualis existimant quidam, iudicum, ex singulis ordinibus fuisse: ita vt Senatorum numerus, equitum non excederet, nec Equitum Tribunorum. Fieri enim potuit, vt sexaginta fuerint, quatuorq; non liquet pronuntiarint, quos Cicero tacuerit.*

Qui nunc sit status Reip. *Emendo* Rerum, *de auctoritate meorum omnium: quę vbi sententia non repugnet, aut minus bona sit, negligenda non est. Et paulò post.* Factum esse sciant, *ijsdem auctoribus.*

Id Caluum. *Veteres libri*, Talnam, *nullo discrepante. De Talna, siue hoc, siue alio, infra lib. xiij. Cum quasi alias res quærerem de Philologis, e Nicia, incidimus in Talnam. Et lib. xvi. Fui sane libenter apud Talnam.*

Inuentum est, in vnius hominis &c. *Ego sic verba distinguo. Nihil est damni factũ noui, sed quod erat, inuentum est. In vnius hominis perditi*

iudicio, plures similes reperti sunt. illo sensu. Erant præter Clodium multi alij improbi, sed latebant: nunc in huius vnius iudicio & illi inuenti sunt.

Narra inquam patrono tuo. *Cum a Clodio verba proxima, cum contemptione quadam ac despicientia dicta sint, quæ redduntur, necesse est, vt gratiam habeant; ignobilem aliquem atque despectum innuant; & ipsi, fortasse Clodio aliqua affinitate coniunctum: sensumq; esse illum:* Obijcis mihi, quod homo Arpinâs, delicias sectatus, ad Baias fuerim: *cum fundum Marij (victorij sequor opinionem. Vt Ciceronis nuptias intelligamus, durius omnino est) ad eas aquas patronus tuus, homo semissis emere voluerit. Quanquam plus aculei videtur habiturus hic locus, si soror intelligatur: quæ vt erat mulier auara, & prostituta libidinis, sperarit obsequio corporis, posse se, ab aliquo amatore, fundum Marij, ab illo ipso possessum, facile auertere: sed ab eo fuerit, vt etiam a Cælio creditur, elusa.*

Nosti enim marinas. *Nosti tu Attice. legitur &* Marianas, *vt Corradus ait, hoc est, aquas Marij ad Baias. Nostri tamen Marinas, eodem sensu, vt docet Petrus Victorius.*

Regem appellas &c. *Sensus est. Tu Regem nominare sustines, illudq; nomen recordari, cum Rex, cuius hereditatem iam spe deuoraueras, in*

testamento te prӕterierit, nullamq; tui mentionem fecerit?

Tibi nil crediderunt. *Nostri* Nihil.

Nostri isti comessatores. *Antonianus, & manuscripti non pauci*, Comissatores. *Varro quidem certe, latinӕ ling. lib.* VI. *Apud Ennium (inquit) Si voles aduertere animum, comiter monstrabitur. Comiter, hilare, & lubenter. Cuius origo grӕce κῶμος, inde latina comissatio dicta, & a Grӕcis vt quidam dicunt, Comœdia.*

Quod in Consulem facta putantur. *Cum odiosissimus esset Consul, quî poterant Senatus Consulta, odiosa in eum facta videri? Itaq; placet Quӕ, vt est in libro Faërni: odiosaq; grauia interpretari, aut certe μισητά: propterea quòd ex eis, non solum apud Consulem in quem facta existimabantur, sed γενικῶς apud omnes magistratus inquiri liceret; etiam quia tribubus damnum afferebant. largitione impedita.*

Cuiusmodi diuisores haberent. Habitarent *legitur in omnibus. Nec me fugit, verbum hoc vsurpatum fuisse ab eodem alibi, atque ab alijs eodem sensu. Habeo & habito (inquit Diomedes) dicitur. vt apud Neuium in Dementibus. Animӕ pusillum in me habitat. Est enim iteratiuum seu frequentatiuum ab Habeo. Varro etiam de ling. lat. lib.* IIII. *bis paucis verbus.*

Cispius mons septicepsos, apud ædem Iunonis lucinæ, vbi æditumus habere solet. Et mox. Collis Mutialis quinticepsos, apud Aedem Dei Fidij in delubro, vbi æditumus habere solet. Est inquam latinum, non nunquamq; vsurpatum verbum isto sensu; sed me mouet tot librorum consensus, qui habitarent *retinent: & me hercule etiam, quia antiquitatem sapit, quam Cicero valde perpoliuit.*

Et istos consulatus non ἐλαφητίον. ἐλαφητίον, *in nullo meorum inuenitur, nisi in Romano, & ne eo quidem, vndiq; vulgatæ scripturæ respondente.* Floccifacteon *in plerisq; legitur: in alijs relinquitur spacium, vt suspicari quis possit, aut græcum verbum deesse, ab eius linguæ imperitis, in scribendo omissum (quod quale esset diuinare quis possit?) aut esse reticentiam cum stomacho: ne si verbo vteretur, quod rei indignitas postulabat, pudori suo non parceret. Verum si verbum græcum desideratur (sunt enim qui Floccifacteon non ferant) post quàm quod vulgo legitur non probatur: videndum est, an melius* ὀυλαβητέον, *reponatur, illa sententia. Quare opinor philosophiæ danda opera est, & isti consulatus minime reuerendi, vt res sacra, aut vllus istis honor deferendus. Ac lectionis quidem huius, auctor mihi fuit Constantinus Rhallus, vir*

mihi fraterna semper voluntate iocundissimaque consuetudine deuinctus; & cum omnium maximarum disciplinarum præsidijs instructus, tum litterarum græcarum cognitione tanta, quanta decet esse illum, qui olim in eo genere Cardinalis mei Rodulfi præceptor fuerit, nunc sit Illustrissimi ac doctissimi adolescentis Cardinalis Vrbinatis; cui sane principi, familia nostra, non solum maiorum illius nomine, quorum beneficentia aucta fuit, sed eius etiam immortalibus beneficijs ornata, plurimum debet. ego etiam me hercule, ei maxime deuinctus, quia patronus est Rhalli mei, summoq; amore illum, bonosq; omnes atque doctos amplectitur. Sed redeo ad Floccifacteon: *quæ mihi vox abunde satisfacit: & festiua pro re nata lepidaq; videtur. Et quod quidam Non floccifacio, & Flocci non facio, differre putant, vt illo, honesta opinio, hoc contemptio significetur: est ita quidem nonnunquam, sed non semper. Plautus in Curcul. Non ego te flocci facio, ne me territes. Et item in Meunæhmis. Neque ego illum maneo, neque floccifacio: neque si venerit. Eum intromitti volo. Quibus in locis, Non floccifacio, perspicue. Cōtemno valet. Illud miror tantummodo, eius uocis a nullo veterum grammaticorum, qui hæc ipsa persecuti sunt: non Quintiliano, qui complura noua, factaq; notauit: non Carisio, Prisciano, Dio-*

mede, a quibus de nouatis aut analogia aut infle xione, multa traduntur, mentionem fieri.

Et Archias nil de me. *Veteres libri omnes,* Nihil. *ita etiam epistola quæ sequitur proxima, vbi in vulgatis est.* Vt nil a domesticis, *in nostris Nihil. & vbiq; fere, ne toties mihi eadem repetenda sint.*

Te ualde uindicaui. *In uno atq; altero meorum,* uenditaui: *quo modo etiam est in lib. Petri victorij. quæ lectio, tametsi suspicione non caret, latini sermonis tamen rationi congruit, & ea est a Cicerone alicubi vsurpata. Infra lib. IIII. Et in eo me etiam Tulliæ meæ venditabo. Vindicare aliquem pro Vlcisci, atque pœnas sumere, aut latinum non est, meo quidem iudicio, aut singulare. certe loci huius fiducia vnius, nunquam ita loqui sim ausus. Quin contra, Vindico te, inquit Sosipater, lib. V. te defendo significat. cuius auctoritati Diomedes minime repugnat, cum ita scribit lib. primo. Vindico, vindicaui. Hoc verbo, non pro Defendo veteres dixerunt, sed pro animaduerto & punio. vt Sallustius. Vindicatum fuit in noxios. Neque enim idem est, Aliquem, & in aliquem vindicare. Itaque Nonius, Vindicare (inquit) est malefactum defendere. M. Tullius, de off. lib. III. At iste dolus malus etiam legibus erat vindicatus. Et omnino, Vindicare, est ab*

iniuria damnoq; defendere. Idem Cicero. Est senectus natura loquacior, ne ab omnibus eam vitijs videar vindicare. Et in Catil. Quem tu videlicet, & ad custodiendum te, diligentissimum, & ad suspicandum sagacißimum, & ad vindicandum, fortissimum fore putasti. Porro quod ad nostram attinet lectionem: Te venditaui, ad Antonium, aut Manlium videtur posse referri: apud quorum alterum, Atticum Cicero laudarit. Nec me valde mouent interiecta verba.

IN EPIST. XV.

Nam si ita esse statueris. Esse *illud abundat, vel quod in plerisque merum nullum est, vel quod abhorret a loquendi consuetudine. Nam primo de Orat. Sic enim statuo, perfecti oratoris moderatione & sapientia: non solum ipsius dignitatem, sed etiam priuatorum plurimorum, vniuersæ Reip. salutem maxime contineri. Et ad Antonium, harum epistolarum lib.* XIIII. *Accedit, vt ne in ipsum quidem Clodium, meum insigne odium fuerit vnquam: semperq; ita statui, non esse insectandos inimicorum amicos, præsertim humiliores. Et mox pro* Mollitiem, *in nostris manuscriptis* Mollitiam *legitur. Vtrunq; latinum tamen, vt Materiem & Materiã, prima & tertia forma declinandi. Cicero tamen, Mollitiam libentius, quàm Mollitiem, sicut contra, Materiem*

quàm Materiam vsurpat.

Perspecta est & integritas. *Antonianus liber, Faërni, atque alij duo manuscripti* Ingenuitas. *Vtrum verius, non disputo: vtrunque certa sua ratione defenditur.*

Mihi negligenti esse non licet. *Romanum exemplar, quod videlicet sub ea tempora impressum Romæ fuit, cum primum litterarum monumenta typis excudi cœperunt:* Negligentem *habet. quæ sane recta videtur latini sermonis forma; cum sensus infiniti, vim appellatiui nominis sæpe obtineant, proq; recto vsurpentur. Nam & aliàs ad hunc ipsum Atticum idem Cicero scribens lib.* x, *infinitum illud quarto casui iunxit: In Italiam (inquiens) accedet: in qua nos sedentes, quid erimus? Nam medios esse iam non licebit. Et in Verrina* II. *Nulla est enim laus, ibi esse integrum, vbi nemo est, qui aut possit, aut conetur corrūpere. Catullus item, Per quā nō licet esse negligentē. Et Terentius manifestissime. Non expedit bonas esse uobis. Quare non defuerunt, qui hanc scripturā sequantur. Nos tamen, cū Tulliū animaduertamus, non minus sæpe hellenismo delectatum fuisse, arbitrati sumus, nō esse faciendū, ut a uulgata lectione recedamus: eoq; magis, quod ea reliquorum omniū exemplarium testimonio nititur. Idem pro Flac. liceat ijs, qui hæc salua*

esse voluerunt, ipsis esse saluis. Et Sallust. Nemo enim alteri imperium volens concedit. Et quamuis bonus atque clemens sit qui plus potest, tamen quia malo esse licet, formidatur. Et Græci quidem ita fere loquuntur. Thucy. lib. IIII. ἀγαθοῖς γὰρ εἶναι ὑμῖν προσήκει. *Et Aristoph. in Pluto.* ὄντως γὰρ ὃ δεῖ πλουσίοις ἅπασιν ἡμῖν εἶναι. *adhibent tamen & ipsi accusatiuum non nunquã. Basilius in Hexameron.* Καὶ τί δεῖ πράγματα ἔχειν ἡμᾶς, τὸ ψεῦδος αὐτῶν διελέγχοντας, οἷς ἐξαρκεῖ, τὰς αὐτῶν ἐκείνων βίβλους, ἀλλήλαις ἀντιπαραθέντας, ἐν ἡσυχίᾳ πολλῇ, θεατὰς αὐτῶν τοῦ πολέμου καθῆσθαι;

Qui ob iudicandum pecuniam accepissent. *Non temere factum puto, vt in nullo meorum* Pecuniam *inueniatur: nec tamen dubito, etiam si absit, quin tacite supplendum sit. Statuēt doctiores, vtrum recte, nec ne recte possit omitti. Infra quidem lib.* I I. *epist. prima, omissum non est, cum ita scribitur. Quid verius, quam in iudicium venire, qui ob rem iudicandam, pecuniam acceperit? Neque tamen obstat, quò minus, ea quoque dicendi ratio, proba possit esse.*

Asiani, qui de Censoribus conduxerunt. *Ex omnibus quos mihi videre licuit, vnus tantum Maffei manuscriptus, habet* Asiatici: *quem, nisi reliqui omnes contra facerent, sequerer non inuitus: præsertim cum Asianus, nomen gentile sit, ex Asiaq;*

ex Asiaq; significet, vt Quinctilianus ait, velut Hispanus, Germanus, Gallus: Asiaticus verò οἰκειωματικὸν sit, vt Hispaniensis, Germanicus, Gallicus: quibus significatur non aliquis his ipsis gentibus ortus, sed in his uersatus. Quin facilius Asiaticos pro Asianis inuenias vsurpatum a M. Tullio, quàm contra. Nam pro Murena, Asiaticas nationes dixit. Et pro Flacco, Asiaticos testes, qui essent ex Asia. Antonianus habet Asiam; *sed facile intelligimus, N atque, T in vnũ M, coaluisse. Censorum autem erat vectigalium locatio: quæ, vt Festus ait, venditio quoq; dicebatur, ꝙ velut fructus publicorũ locorũ veniebant.*

Illud moleste rogo. Modeste, *mei omnes: nec paulo melius. Nam, præ voluntate (inquit) mea, modeste vt venias rogo.*

IN EPIST. XVI.

Metellus, non homo, sed litus &c. *Nunquam memini legere, Metellum, vtrum vis, Celerem ne, an Nepotem intelligas: Ciceroni fuisse tanta familiaritate coniunctum, cuius in sinum ille, nisi litus, aer & solitudo mera: sua omnia, quæ se cura aliqua afficerent, vellet deponere: nihil fingere: nihil dissimulare: nihil obtegere. Recordor tamen legisse, libro epistolarum ad eum ipsum simultates etiam inter eos fuisse. sic enim ibi Celer. Existimaram pro mutuo inter nos animo, &*

pro reconciliata gratia. Quin tota epistola, aliquid etiam occulti vulneris indicatur, quod fuerit illa reconciliata gratia, obductum potius, quàm plane sanatum: palamq; fecerit, illum ex animo, Ciceroni amicum nunquam fuisse. De inimicitijs cum Nepote, ita in orationem pro Cornelio Pedianus. Cum hoc autem Metello (de Nepote loquitur) postea Cicero simultates gessit. Euasit enim Metellus, malus atque improbus ciuis. Quæ cum ita sint, omnia mihi ad vnum fratrem Quinctum, videntur esse referenda, & vel pro Metellus, Mei *reponendum esse: ita enim solet loqui. Infra lib.* III. *epist.* IX, *Animum inducere non potui, vt, aut illum amantissimum mei, mollissimo animo, tanto in luctu aspicerem &c. vel certe* Metellus *delendum: in cuius fratris sinu, cum declarare vellet, quàm tutò, sua posset secreta deponere. litus, aër & solitudinem vocat, non hominem qui loqui posit. Vnde, quoties quis, acri aliquo dolore afficitur, quem cum alijs communicare non audeat: vt angorem exhauriat, solitudines ac loca, ab arbitris remota solet quærere, quibus suas miserias, sine vlla suspicione enarret: quæ, vt inquit Catullus, nullis sensibus auctæ Nec missas audire queunt nec reddere voces. cuius solitudinis loco, Quinctus Ciceroni erat. Quęrit ergo Cicero, pre-*

ter Atticum, etiam fratrem abesse, suam, domesticamq; solitudinem, vbi curas omnes & solicitudines soleret effundere. Quod si quædam in his epistolis indicatur amicitia cum Metello, non ea tanta erat, vt ad se consolandum, eũ Cicero adhibere vellet. Hanc nostram coniecturam, Vaticanæ etiã Bibliothecæ manuscriptus indicat: in quo, in ordine litterarũ, Metellus *non est: sed alterius manu, in margine adscriptum: vt, per me, sicui videatur, etiam* Mei, *vt iam dixi, tollatur.*

Tamen, uoluntas etiam atque etiam ipsa, me deficit.. *Hic licet quærere. Quî præsens animus esse potest, vt non item voluntas? Nam siue ea, pars animi sit, siue vis quædam & facultas: nec pars a toto potest, nec vis ab eo cuius vis est, dissentire. Dicere autem in Rep. animum esse præsentem, & voluntatem deficere: nihil aliud est, quàm dicere, animum, respectu eiusdem rei, & præsentem esse, & non præsentem. Ad hæc, voluntas animi iudicium sequitur, vt quæ is bona iudicauerit, sequatur & expetat: quæ mala, declinet ac refugiat. Quare non nullis, ita legere visum est. In Rep. quãquam animus est præsens, tamen valetudo etiã atq; etiam ipsa, medicinam effugit: adductis, tum sententia, quæ est non inepta: tum scriptura multorum exemplarium, in quis vestigia quædã apparent, quibus*

illuc deducantur. Ita enim habent. Voluntas etiã atque etiam ipsa medicinam efficit. Nos tamen obseruauimus M. Tullium, eodem modo alibi esse locutum: vt existimemus, non temere a vulgata lectione recedendum. Nam Philip. 11. *Etenim omnes boni, quantum in ipsis fuit, Cæsarem occiderunt. Alijs consilium, alijs animus defuit: voluntas nemini. Vbi animus pro audacia, constantiaq́; accipitur. Itaque Cornelius Fronto, Animus (inquit) qualitas viuentis; Anima, caussa vitæ. Eo igitur sensu, vulgatam quoque lectionem tueri possumus, sic exponentes. In Rep. quanquam mihi non desit constantia atque animi robur ac firmitudo, & vt Græci dicunt, παράστημα τῆς ψυχῆς: voluntas tamen, recte quodam iudicio gubernata, prorsus me deficit; quod curandę Reip. spes nulla subsit omnino.*

Sed spe, non corrigendæ, sed sanandæ ciuitatis. *Duo illa verba.* Spe non. *Maffei tres manuscripti libri, non habent: sed neque aliquot alij. Equidem* Spe *desidero, vel certe quid tale: negationem non probo. Nam ea, sententiam aut secum pugnantem facit, aut leuem & frigidam, cuiusmodi Ciceronis esse non solent. Sequor ergo, editionem Petri victorij, in qua ita legitur. Sed animo corrigendæ & seruandæ ciuitatis: nec solum sequor in abijcienda negatione, sed etiam*

commutanda coniunctione.

Menelaum solum contempserit. *Nostri, & quidem omnes*, contempserat, *sicq; & sententia, & dicendi consuetudo & ratio postulat. Ille inquit pastor, Menelaum solum contempserat, Memmius autem duos fratres despexit, ac liberos non putauit. Qua dicendi forma vsus est etiam pro domo sua ad Pontt. Tu cum collegas tuos summa potestate praeditos, negares liberos esse, hoc est, in seruorum numero haberes.*

Tametsi poteris nosse. *Faërni liber et Ant. & fere alij omnes*, Potes. *haud paulo melius: vt sit eorum quę dixerat, correctio quaedam, hoc sensu, Tametsi fieri potest, vt noscas. Tribulis enim tuus est. Sic ad Lentulum scribens est locutus. Ceterorum hominum, quos iam debes suspicari, sermones referebantur ad me.*

Illud idem de Clodio. *Equidem valde suspicor haec verba, ex alicuius explicatione, huc irrepsisse: qui crediderit (verene an falsò, non disputo) Metelli auctoritatem ex eo significari, a Cicerone imminui, quòd fratris Clodij caussam probaret, seq; promulgaturum dictitaret. Nec sane magnopere aberrasse videntur. Quòd si postea illi restitit, consilium, vt fit, mutare potuit. Nec moram mihi affert*, Habet promulgatum, *valet enim*, Promulgat, *vt Habet infestum, Infe-*

ſtat : & Habet ſolicitum, ſolicitat, ſæpeq; inſtans tempus, pro futuro inuenitur. Nam paulo ante. Is ad plebem (inquit) P. Clodium traducit. quòd eſt, ſignificat ſe traducturum. Hac dicendi ratione, in Vatinium quoque vſus eſt, cum ita ſcribit. Tribunus pl. fuiſti: collegas habuiſti viros fortes: omnes habuerunt leges promulgatas. hoc eſt, promulgauerunt. Et ad Terentiam, Omnes moleſtias & ſolicitudines, quibus & te miſerrimam habui, Tulliolamq;. Eodem modo in Verrem. Arationes conductas haberēt. Et, Decumas deportatas. Et Conſilia clauſa. pro Conduxiſſent, Deportaſſent, Clauſerint, vel claudere, hoc eſt, occultare potuerint. Ita enim ibi. Nemo in Sicilia habitat, quin eò ſit occiſus, quòd habere clauſa non potuerit ſua conſilia. Plautus item in Bacchid. Nam abſque te eſſet, ego illum haberem rectum ad ingenium bonum. præter quòd eſt, Rexiſſem. Sexcenta ſunt huiuſmodi. Quare hic quoque, Habet promulgatum, Promulgat interpretor, pro dicit ſe promulgaturum, ad illius animi voluntatem reſpiciens ſcilicet. Atque hæc ſuſpicio ſit, non certa ſententia. Illud affirmabo in manuſcriptis omnibus, Quod habet vt dicit, *reperiri, non autem, Habere dicit.*

Os ad male audiendum quotidie præbeat. *Alludere uoluiſſe puto ad illud Sannionis,*

Apud Terentium in Adelphis: qui cum arguere tur a Syro, quòd morem gerere Aeschyno noluiſſet, atque ob eam rem & vapulaſſet, & mulierē amiſiſſet: Quid (inquit ille) potui melius qui hodie vſq; Os præbui? hoc eſt, qui me obtuli verberandum? Quò etiam reſpexiſſe videtur pro Sex. Roſcio, cum ſcripſit. Rogat, oratq; te Chryſogone, ſi nihil de patris fortunis ampliſſimis, in ſuam rem conuertit: ſi nulla in re, te fraudauit: ſi tibi optima fide, ſua omnia conceſſit: adnumerauit: appendit: ſi veſtitum quo ipſe tectus erat, anulumq; dedit: os ſuum tibi tradidit: ſi ex omnibus rebus, ſe ipſum nudum, neque præterea quidquam excepit, vt ſibi per te liceat innocenti, amicorū opibus, vitam in egeſtate degere. hoc eſt, ſe ipſum tuæ libidini & contumeliæ tradidit, ut in ſe quod collibitum eſſet, crudelitatis exerceres, dum vitæ parceres. Os vero dixit, quod ea pars in primis, iniuriæ eſt obnoxia: Quanquam in illo Terentiano, tametſi quod diximus ſignificatur, Lenonium tamen ſubeſt neſcio quid a ſcortorum lenociniis: quæ tum maxime morigera videri ſolent, cum os præbent amanti ad oſculandum. Itaque cum ſe ſignificare vellet, vapulaſſe a Lenonum moribus non receſſit, idque obſcæne indicauit. Et quoniam Os prebere aut tradere, alapis, & cuiuis iniuriæ offerre ſignificat: Ad male audien-

Terētii locus illuſtrat.

dum, addidit: Quò in loco, intelligimus Male audire; non solum hominum sermonibus inter ipsos conscindi, sed etiam, In os, conuiciis & contumeliis appeti, ualere.

Sub lustrum autem censeri. *Nam censum lustratio sequebatur, a Græcis* καθαρμὸς, *uocatum, quod est nostris expiatio, purgatio. De qua sic Diony. lib.* III. τοῦτον καθαρμὸν αὐτὸν, ἕως τῶν καθ᾽ ἐμὲ χρόνων ῥωμαῖοι καθαίρονται, κατὰ τὴν συντέλειαν τῶν τιμήσεων, ὑπὸ τῶν ἐχόντων ἱερωτάτην ἀρχὴν, λύστρον ὀνομάζοντες.

IN EPIST. XVII.

QVID enim ego aliorum. *Malim* Alienorum, *hoc est, externorum: vt alieni, opponantur nostratibus. Quid ego inquit gloriam peregrinando ex legationibus petam, cum illa Romæ, atque adeo in Senatu nascatur? libri tamen veteres, Aliorum.*

Volateranos & Artemitanos. *In Volateranis, consentiunt mei omnes: in Artemitanis, valde diuersi sunt. Nam Faërni liber,* Aterninos. *Antonianus & Maffei* Arteminos. *qui vtrique populi, vspiam'ne fuerint, ignoro. Artemita quidem, vnde Artemitani, ex Stephano, Plinio, Ptolæmeo: vrbs fuit Babiloniæ, a Seleucia distans: stadiis fere quingentis. Sed de ea*

hic suspicari, ridiculum est. Aternum porro, flumen extitit Plinio, Straboniq; in finibus Frentanorum atque Picentium: & vt ab eo Aternini dici potuerint, ciuitate tamen donati fuisse, nusquam leguntur. Quidam Amiterminos legunt, qui ea loca tenebant, vt volateranus ait, vbi nūc Aquila est: in Samnitibus Liuio, lib. x. in quis Crispum Sallustium natum plerique tradunt. Sed ego malim Arretinos, vt placet etiam alijs, quod ea vox ab Aterninos *&* Aterminos*, quæ itē, vt diximus, in vetustis inueniuntur, nec valde distet, & Volateranis Arretini vicini sunt, & vtrisque & ciuitas adempta, & ager publicus factus Syllanis temporibus. Is enim lege lata, multorum agros in Etruria militibus suis diuisit. Et de Volateranis quidem, in oratione pro domo sua ad Pont. & Strabo libro* v. *quos etiam ait, Marianis acceptis intra mœnia, obsidionem Syllanorum, triennio sustinuisse. De Arretinis, pro Cæcina: quanquam ibi de adempta tantummodo ciuitate, non etiam de agro. Sed qui dignitate spoliati fuerint, eos bonis etiam multatos, facile adducor vt credā, idq; ex eadem oratione ad Pontt. Sic enim ibi Cicero. Populus Romanus, L. Sylla dictatore ferente, comitijs centuriatis, Municipijs ciuitatem ademit. Ademit ijsdem agros. Verum de Arretinis in oratione pro Cæcina hęc sunt.*

Atque ego hanc adoleſcentulus cauſſam cum agerem, contra hominem diſertiſſimum noſtræ ciuitatis Cottam: probaui, cum Arretinæ mulieris libertatem defenderem: & Cotta x *viris religionem inieciſſet, non poſſe ſacramentum noſtrum iuſtum iudicari, quòd Arretinis adempta ciuitas eſſet: & ego vehementius contendiſſem, ciuitatem adimi non potuiſſe. & quę ſequuntur. Denique Etruriæ fere totius agri, Syllanis militibus donati ſunt, quòd partis Marianas ſecuta, contra Syllam ſtetiſſet. Quare cum Artemitani in Romano Imperio nulli fuerint: Arretinos pateat ciuitate priuatos fuiſſe, & fortaſſe etiam agro multatos: nec ea vox, a librorum veterum ſcriptura valde diſſentiat: non mihi ſane videor audacius facere, ſi Arretinos emendem, reiq; tamen interim arbitriũ totius, penes doctiores relinquã.*

Ad Remp. putes pertinere. *Noſtri* Putas.

Iniquitatem malorum. *Plerique antiqui libri, in quis Maffei tres, & Antonianus,* Maliuolorum. *Et placent. placent autem, quod mali ab improbis cum non differant, ſine cauſſa* improborum *addidiſſet Cicero, cum ſatis fuerit dixiſſe, iniquitatem & odium malorum. Sed duorum ordinum homines damnare voluit, maliuolorum, qui tamen fieri poteſt, ut improbi non eſſent: cuiuſmodi paulo ante, nõ obſcure ſibi inuidere dixit:*

& improborum, qui male vellent & odissent.

Barbara quædam & obsoleta. Σόλοικα, *emendauit Victorius: cum quo faciunt mei omnes. Vsus est hac voce Gellius, lib. v. cap. x x. Nos (inquiens) neque solœcismum, neque barbarismum, apud Græcorum idoneos, adhuc inuenimus. Nam sicut βάρβαρον, ita σόλοικον dixerunt. Nostri quoque antiquiores, Solœcum facile, solœcismum haud scio, an vnquam dixerint. Sunt autem σόλοικα, elata, rudia, ἀμαθῆ.*

Τίς πατέρ' αἰνήσει. *Cum in eos prouerbium dici soleat, qui cum nullo ipsi splendore vitæ cōmendentur, maiorum suorum præclare gestis iactandis, ad aliquod decus & dignitatem peruenire conantur: sane in M. Tullio, non plane videtur locum habere posse: qui ita se ipsum laudat, vt auctor ipse fuerit eorum, ob quæ laudabilis videretur. Itaque minime miror, a doctis quibusdam ita locum restitui, τίς ποτέ σ' αἰνήσει, ex ignoto scilicet alicuius poetę loco, illo sensu. Quis te laudabit, si tu te ipsum laudas? Verū, cum a vulgata scriptura, omnia exemplaria, & sententia veterum scriptis celebrata stet: eruendum est aliquid non alienum: dicendumq; transferri parœmiam ab obscuris filijs, patres laudantibus, ad ipsum Ciceronem, hominum inuidia, nullam ei, ne verborum quidem gratiam referentium, quasi iacentem*

in tenebris: res suas gestas laudantem, atque inde sibi gloriam, velut ab laudatis parētibus, quærentem. Caue inquit dicas Quis patrem laudabit: hoc est, ne me, gloriæ cupiditate leuiorem putes, qui res meas, velut parentum merita ignaui liberi, appellem: falsa videlicet opinione adductus. Si est enim apud homines quidquam: & quæ sequuntur.

Nil a se. *Nostri omnes.* Nihil.

IN EPIST. XVIII.

Nihil amplius scribere. *Faërni liber, Antonianus, Lolgij, Poggij.* Nihil iam amplius, *sententia eadem, sed magis significantes.*

Pedarij concurrerunt. *Antonianus & Faërni,* Cucurrerunt. *Ego neutrum improbo, propterea quod Concurrerunt, à positione Concurro declinatur; cuius præteritum tempus, ita Concurri facit, vt ab curro, incurri, euphoniæ caussa, syllaba reduplicationis omissa. Adiecta enim præpositione, geminatio cessat syllabæ, vt Despondi, Detondi, Dependi. Duo admissa præpositione iterant, Posco & Disco, vt in Depoposci, & Dedidici, cognosci potest. Infra etiam, Eodē biduo, cum esset annonæ summa caritas, & homines ad theatrum primo, deinde ad Senatum concurrissent &c.*

Cetera egregia. *Placeret* Egregius, *nisi pro*

vulgata,,manuſcripti ſtarent. Facile enim perſpici poteſt, quantum afferant orationi & vim & venuſtatem, non figura illa græcorum tantummodo, quę non rarò, etiam a latinis adhibetur: ſed repetitio illa nominis, Egregius. Metellus (inquit) eſt egregius Conſul: vnū reprehendo, quòd ægre fert, otium in Gallia, nuntiari: cetera egregius. Idem alibi de Simonide loquens. Non enim ſolum Poeta ſuauis, verum etiam cetera doctus ſapiensq; traditur. Ad Q. fratrem, ſingulari numero protulit. Ego me in Cumano & in Pompeiano, præterquàm quod ſine te, ceterum commode oblectabam, Græci τ' ἄλλα. ſed res eſt perſpicua.

Vt Scheda ne qua depereat. *Sunt qui* Sceda *ſcribi malint, ſine aſpiratione: ſcedam verò illitionem eſſe & glutinamentum, quo ſtamen & ſubtegmen chartæ, conglutinaretur: ita dictum, quod ea adlineretur, perfunderetur q; papyri tabula, poſtquàm contexta fuiſſet, ἀπὸ τοῦ σκεδάζω. Plinius de papyro loquens, Texuntur (inquit) omnes tabulę madentes Nili aqua: turbidus liquor, vim glutini præbet, cum primo ſupina tabula, ſceda (ita enim emendant) adlinitur. Ego, de hiſce Plinij verbis: atq; adeo toto illo capite, quid ſentiam, non eſt huius neque loci, neque temporis ſcribere: tantum dicam ſcedam, me non putare apud Latinos, ſed neque apud Græcos inueniri.*

Qui Scheda legi volunt, ij tabellam esse aiunt aut pagellam philiraceam, quæ pro chartis veteres vterentur. De tabularum vsu, non dubitamus: schedas esse dictas, certum non habemus. Schedion tamē, neutro genere inuenimus, quo significatur, quidquid subitò et improuisò factum est, ex Suda. Quin Festus, mala poëmata, Schedia appellari, scribit. Verum quid hoc ad chartam? Quare placet cum vetustis libris, & simul docto & peranti quo grammatico Carisio, Scida, vel quod ille minus probat, Schida, scribere. Ita enim ille. Scida, charta, sine aspiratione, a scindo dicta est: sed alij, cum aspiratione, Schidam ex græco, ἀπὸ τοῦ σχίζω dictam putant. cuiusmodi quædam Victorius, nisi quod Scidam, non a Scindo vt Carisius, sed a σχίζω duci putat, multa latinis sine aspiratione scribenti bus, quæ aspirantur Græcis. Sunt & Schedia lapi dum ac marmoris fragmenta Vitruuio, quæ in ligno assulæ dicuntur:

Aget maximas gratias. *Veteres libri,* Agit. *plane veriori sententia. Ego inquit, tibi Pæti negotia commendo: in quibus quia iam elaborasti, magnas ille tibi gratias agit.*

LEONARDI MALAESPINAE, SVARVM IN EPISTOLAS Ciceronis ad Atticum, EMENDATIONVM AC SVSPICIONVM RATIONES.

Argumentum libri II.

V Æ primæ libri huius epistolæ, scriptæ sunt, item vt vltimæ superioris, Q. Metello Celere, L. Afranio: reliquæ omnes: C. Iulio Cæsare, M. Bibulo Coss. mensibus fere XVII. *Continent verò contentionem Clodij, vt Tribunus pl. fieret: quod demum obtinuit, Cęsare adnitente, cuius item opera, quò magistratum illum capere posset, plebeius factus est. Nam Ciceroni iratus, quòd quodam in iudicio statum temporum deplorasset, eius inimicum Clodium, frustra iampridem a patribus ad plebem transire nitentem, eodem die, horaque, nona lege de adoptione eius lata, traduxit.*

hæc duo verba, in vnum coisse videntur. Ita enim in arte grammatica, de coniunctionibus loquens. Figura est, quod aut simplices sunt, vt quoniam, Quando: aut composita, vt quoniamquidem, Quandoquidem: Quod si ita est, vno etiam accentu pronuntianda sunt.

Quo die Allobroges inuocarunt. *Fidem pnblicam scilicet, deprehensi litteras ad coniuratos habere. Verum,* iudicarunt *placet magis, cum alijs rationibus, tum verbis his, quę sunt in extrema oratione pro Sextio. Quid tantopere deliqui illo, illo die, cum ad vos, iudicia, litteras, confessiones communis exitij detuli?*

Quid sit, quo te accersam. *In Antoniano & aliquot alijs* Quod, *pro Cur*, *Quamobrem: verius, nisi fallor, etiam si supra lib. primo, epist. Nihil mihi nunc scito, scriptum ab eodem sit, Et quanquam sunt hæc fugienda, quo te voco. Est enim non parum diuersum.*

Sed si paulo plus furor Pulchelli progredi posset. *Hoc est: si Tribunus pl. fieret, vt qui dem cupit. Nam vt Dio scribit, Cum Tribunis pl. persuadere non potuisset, vt ferrent ad plebem, de communicando cum patricijs tribunatu; ipse quo Tribunus fieret, patriciatu se abdicans, inq; ius plebis, Herennio traducente, transiens, tribunatum plebis petebat. Repulsam tulit, quod Me-*

tellus aduersatus sit, plebeium fieri non potuisse affirmans, nisi per legem curiatam. Atque id est, quod ait, Verum praeclare Metellus impedit & impediet. Itaque Clodius, vt Tribunatum pl. capere posset, curauit per eundem Herennium Tribunum pl. vt id populi suffragio confirmaretur. Ita enim supra lib. primo: Is ad plebem P. Clodium traducit: idemq; fert, vt vniuersus populus in campo Martio suffragium de re Clodij ferat.

Inconstantiam reprehendi. *Veteres libri,* Inconstantiam eius reprehendi.

Cum ipso cauillor etiam ac iocor. *Nostri fere,* Cum ipso etiam cauillor, &c.

Cum candidatũ deducerem, is quærit &c. *Melius* Deduceremus, *vt habet Faërni liber & Antonianus, factum ex* deducerem & is. *vt sese dicat, cum ambo candidatum deducerent, in via, vt fit, & inter deducendum, in eum sermonem venisse.*

Nouos patronos instituam. *Ita quidem omnes libri, sed Guido Lolgius meus, vir tum plurima elegantiq; doctrina, tum iudicio politissimo praeditus, mauult* Nouus patronus. *nec, vt mihi videtur, sine caussa. Quid? ad Clodium, aut quemuis omnino alium pertineat, patronos dare prouincijs? ac non potius, ipsæ sibi prouinciæ asci-*

ſcant? Certe ipſemet Cicero pro Sextio, id nobis non obſcure demonſtrat, cum ita ſcribit. Qua de cauſſa, & tum conuentus ille Capuæ, qui propter ſalutem ipſius vrbis, conſulatu conſeruatam meo, me vnum patronum adoptauit. Id quod etiam in Philip. declarat, cum ait Antonium vexaſſe Puteolanos, quòd C. Caſſium, quòd Brutos patronos adoptaſſent. Non diſplicet ergo Lolgij ſuſpicio: & videtur Clodius, quod Ciceronem pungeret, innuere voluiſſe, ita ſe in Quæſtura Siciliensi geſſiſſe, vt prouinciales repudiato vetere patrono, hoc eſt, ipſo Cicerone, ſe nouum adoptauerint. Neque tamen ſum neſcius, vetuſtiſſimos ſcriptorum, ſecundi ordinis nomina, Vs finita, in Os conſueuiſſe enuntiare. Plautus in Aſina. Picus & Cornix eſt ab leua, Coruos porro ab dextra. Verum hoc nolo aſtipulari opinioni huic, cum ita loqui Cicero non ſit ſolitus: niſi verba Clodij ſic referre voluit, vt ſunt ab ipſo prolata: vt mox, Vnum mihi ſolum pedem dat. Porro ſententia erit. Poſtquam tu vetus patronus, Siculis non conſueſti locum gladiatoribus dare, ego nouus patronus, vt detur, inſtituam. Quod quidem verbum, non ſane parum me mouet: valet enim incipiam, morem inducam. quo ſenſu, ad noſtram ſuſpicionem, nihil accommodatius.

Sed ego odi illam male consularem. *Nota atque vsitata locutio est, Male odisse. infra lib.* XIIII. *Atqui, si quisquam est facilis, hic est: tamen non dubito, quin me male oderit. Plaut. Menech. Vt ego vxorem, mea voluptas, vbi te aspicio, odi male. Quare aduerbium illud qualitatis, vel potius quantitatis (nam Male vt Sosipater ait, valde significat) aptius meo iudicio,* Odi *verbo iungatur, quàm nomini Consularem. vt sensus sit: sed ego male odi, illam consularem. Sic Plautus Mostel. est locutus. Ita me ibi male conuiuij sermonisq; pertæsum. Vbi ordo est, Male pertæsum. Faërni liber & aliquot alij, sed ego illam odi male, consularem. Vtraque lectio, interpunctione adiuuanda est. certe, Male consularem non probo, sicut nec male consulem, pro eo quòd est, indignum consulatu. Illud etiam scio, fuisse qui Consularem delerint, non tam veterum librorum auctoritate, quàm vel locutionis insolentia, vel quod Consularem non putarint, de Consulum vxoribus dici. quòd tamen falsum esse deprehenditur ex Iurisconsultis.*

Alij autem negligant. *Sane puto* Alia *scriptum a Cicerone fuisse, vt ad principes ciuitatis referantur omnia: quibus satis esset, sibi viuere, suis frui commodis ac voluptatibus: reliqua uerò, nempe Reip. curam atque salutem*

negligerent, quæ illis in primis essent suscipienda.

Fauonius, meã tribũ tulit honestius &c. *Hoc facile potuit cognosci, quod cum antea suffragia mistim ferrentur: ad seq; singulæ tribus magistratuum electionem, per ambitionem pertraherent; lege Fusia factum est, vt priuatim singularum voluntas inspiceretur: vt si minus singulorum hominum, tribuum certe sensus cognosci posset.*

Accusauit Nasicam inhoneste: ac modeste tamen dixit. *Hic multa secum pugnant: Eundem inhoneste accusare, quod vitio datur: & modeste dicere, quod laudi: Rursum, modeste dicere, & tamen videri molis potius, quàm Moloni operam dedisse: hoc est, in pistrino potius cum mancipijs, quàm in Schola Molonis, quæ non modo recte dicendi magistra fuit, sed etiam humaniter viuendi, versatum esse. Nos cogitabamus, an ita reddi posset:* Ac moleste tam dixit. *vel, siquem postpositum* Tam *offendit, (quanquam multa sunt huiusmodi apud scriptores.)* Ac tam moleste dixit, *per me legat, illo sensu. Fauonium inhoneste Nasicam accusasse, tamq; moleste dixisse, vt in pistrino didicisse videretur, non in schola Molonis, eloquentiam. Atque in hanc me suspicionem, præter ea quę di-*

cta sunt, etiam illa adducunt : Vocum similitudo, Moleste, Molis, Moloni, quam graeci παρήχησιν, aut παρόμοιον, vocant : tum copula illa Ac, *quae otiosa est, sequente tamen : postremo* Vt *apostaticum (ita enim graeci, pro ὥστε) quod vt grammatici definiunt, his fere particulis, Tam, Talis, Tantum, Adeo, sic, ita, iungi solet; inter quas,* Tamen, *non est, nec plane locum habet. Procliuis autem fuit lapsus, a Tam, in Tamen, quo modo posterior aetas scribebat, ad finem properans. Scio quantum inuidiae subiturus sim, apud eos praesertim, qui piaculum ducunt, a veterum librorum scriptura, vel punctum recedere. Sed ego velim eos, & quae initio diximus recordari, suspiciones esse has, non certas sententias: praesertim, cum ope librorum deficimur: & argumenta perpendere, quibus adducti, in medium haec, quasi θέσεις aliquas, afferimus, vbi doctiores, aliquid melius inueniendi, occasionem habeant.*

Deinde in dissensionibus. *Ita in omnibus legitur. Itaque εἰρωνικῶς, quodamq; cum stomacho scribi, dicendum est.*

Hoc mihi nil potest. *Scribe* Nihil *ex meis omnibus. Et mox,* Cum graecos, tum latinos. *Et paulo post.* Cum *ipso nihil eram locutus. Et plane mirum est, quòd in reliquis scriptis suis Ci-*

*cero, vix vnquam vsurpet, in his ad quinctum quodq; verbum adhibere. Puto culpa eorum factum esse, qui breuitati studentes,*nihil *tali quodam compendio* ᴺ *scribere solerent, vnde factum sit Nil poëticæ potius rationi, quàm prosæ accommodatum. Nam si* Exin *vt Festus ait, pro Exinde, metri caussa dicitur, cur non etiam* Nil?

IN EPIST. II.

Πελιναίων. *Lege* πελληναίων*, geminato* Λ. *& per* Η. *a Pellana Achæorum vrbe, quæ Isthmum ingressis, post agrum Sicyonium, prima occurrebat: de qua Strabo, Thucydides, Pausanias, Ptolemæus. Fuit & ibidem vicus eiusdem nominis, a quo Pellanicæ Chlenæ: quarum præstantia fecit, vt victoribus, vt ait Esychius, darentur: de quibus Strabo,* ἔστι δὲ καὶ κώμη πελλήνη, ὅθεν καὶ αἱ πελλήνικαι χλαῖναι. ἃς καὶ ἆθλα ἐτίθεσαν ἐν τοῖς ἀγῶσι.

Mihi heredes. *Partium meorum* Credes, *partim* Credas, *plane bona sententia, et ad hunc locum accommodata. Nam subiungendi, pro imperandi modo, vsos esse veteres, Priscianus etiam tradit: huncq; locũ ex Phormione Terẽtij adducit: Desinas, sic est ingeniũ. Cicero itẽ harũ epistolarũ lib.* III. *Ep.* XV. *Hic mihi ignoscas: me enim ipsum*

multo magis accuso. Et lib. v. Epi. x x i. Quid opus est, inquam? Rationes conferatis. Nec desunt testimonia, quibus probetur, etiam credes, *hoc est futurum Indicatiui, pro mandatiuo vsurpari. Idem quarta ab hac epistola. De muro, quid opus sit, videbis. Et epistola prima; libri primi. Quòd si uoles in me esse durior, ambitionem mihi putabis obstitisse. Sed res est clarissima. Illud tamen, quoniam cœpi, non negligendum: instans Imperatiui, pro Indicatiui futuro, contra vsurpatum inueniri. Nam infra lib. v i i, Ep. v i i i. de Cęsare loquens, Cedendum est (inquit) si id volet. Vide Consulem illum iterum, quem vidisti consulatu priore. pro eo quod est, videbis.*

Antonium non venire? *Apparet Antonium ex hoc loco, triennio prouinciam tenuiße, cum in eam ex Consulatu profectus fuerit, redierit autem Q. Metello Celere, L. Afranio Coß. quo anno hęc epistola scripta est, circiter Kalendas Quinctiles. Quod ei obtigisse arbitror, adiuuante Cicerone. Nam vt scribitur libro primo, prodromi Pompeiani nuntiabant, Pompeium aperte acturum, Antonio succedi oportere. Successum tamen non est, defendente vt diximus M. Tullio. Ita enim ad Sextium, Antonij tum quæstorem. Antonium, etsi omnes eius in me officia desiderant, tamen in Senatu, grauissime ac dili-*

gentissime defendi: senatumq; vehementer oratione mea atque auctoritate commoui.

IN EPIST. III.

ID iudicium Atilio. *Quid Atilio cum Valerio fuit, vt illius vel gratia vel misericordia commoti iudices, hunc absoluerint? Nam profectò Valeriorum familia, diuersa ab Atiliorum fuit. Quare suspicabar, an melius A. filio, hoc est, Aulo Valerio filio legi posset; cuius precibus ac lacrymis, ac multo etiam magis pietati, iudicium illud condonatum fuerit. Neque verò hoc ego totum coniecturæ tantummodo, sed etiam scripturæ tribuo; quæ lectionis eius vestigium retinet nō obscurum. Nam exemplar Faërni,* Atilio *habet, nulla interpunctione distinctum; quod ego Aulo filio interpretor, vt ex ea gente fuerit, cui cognomen Calatinus fuit, quæ hoc pronomine vsa est. Neque hoc exemplum nouum fuit, cum Q. Cæcilius Metellus Numidicus, filij precibus ac lachrymis, ab exilio reuocatus fuerit, vnde inueni fuit cognomen Pio. Verum hic ego, nisi de opinione, certum nihil dico.*

Etenim mihi caligæ eius. *Hic hominis lasciuia si notatur ex calceis, Gellij facit auctoritas, vt cogitandum ducam, num melius* Gallicæ *scribatur. Is enim lib.* XIII. *Cap.* XX, *Gallicas*

videtur significare, calciamenta effeminatorũ fuisse, quod Antonio a M. Tullio sit obiectũ, Philip. 11. Etenim si Caligæ *retineatur, cum militares essent atq; castrenses, vnde C. Cæsari Caligulæ cognomen fuit: quî potuit lasciuiæ quisquam, qui his vteretur, notari? Nam militari quidem habitu, nihil esse potest a mollitia alienius: nisi lasciuum hoc loco, non pro molli & effeminato & qui voluptatibus caperetur: sed pro intemperante, moroso ac delicato quiq; præ delicijs alios contemnat aut ludat: quo vitio fere solent beati potẽtesq; laborare. Cælius, apud Fabium. Quo modo transierit, vtrũ rate, an piscatorio nauigio, nemo sciebat. Siculi quidem vt sunt lasciui & dicaces, aiebant in Delphino sedisse, & sic tanquam Ariona trasuectũ. Atque hæc, eo magis interpretatio placet, quòd & Caligæ vt est in manuscriptis omnibus, seruari poterit: & hæc cum superioribus necti: quæ nectenda esse, tum* Et *coniunctio, tum verbum* Fuisse *declarant. Erit igitur hic sensus. Ego Epicratem, vt scribis, hoc est, vt tu ipse vocas, & appellas, suspicor in accusando Valerio, morosum ac delicatum fuisse: & cum satis causæ non haberet, per delicias tamen hominem insectatum. Quin quo id certius de ipsius ingenio affirmare possimus, militaria illa calciamenta faciunt: quibus in vrbe nõ secus ac cretatis fascijs vtitur,*

communi reliquorum ciuium habitu non cõtentus nimirum vt aliquis esse videatur, quam sane vanitatem ac lasciuiam, supra in eodẽ quoque notauit, cum scripsit. Qui poterat familiaris noster Põpeius, togulam illam pictam silentio tuetur suam. Nec vero mirum est Epicratẽ vocari, quem etiã Agamemnonẽ appellarent. Hæc enim apud Dionem. πομπήϊος μὲν τοι κράτισος τῶν ῥωμαίων νομισθεὶς, ὥστε καὶ ἀγαμέμνονα αὐτὸν ἐπικαλεῖσθαι.

Quid sit, sciemus cum ueneris. *Hoc de mollitia, qua in Valerium usus fuerat, non de Caligis ac fascijs, quod erat perspicuum dicitur.*

Et ad ὑπόστασιν, nostram. *Hinc si abest menda, quod uix arbitror, longe alia ratione, & fortasse etiam non sua, necesse est.* ὑπόστασιν *a M. Tullio accipi, quàm a doctissimis græcorum vsurpata est. quod de illo suspicari, hominis prorsus esset insanientis. Quare nõ dubito, quin* ὑπόστασιν *pro* κατάστασιν *eorũ imperitia fecerit, quibus hæc uox, minus, q̃ illa audita fuerit quę tũ philosophorũ, tũ Physicorũ in ore frequẽs, peruulgataq́; est.* Καταστάσεως, *Isocrates in Nicocle meminit his uerbis.* διαφυλάττετε τὴν παροῦσαν κατάστασιν, καὶ μηδεμιᾶς ἐπιθυμεῖτε μεταβολῆς. *Et idẽ met Cicero lib. IIII. epist. Nos in Tusculanum ita. Illud etiam te rogo* τὴν παροῦσαν κατάστασιν τυπωδῶς. *ne hospes istuc vniã. quod est. Rerum præsentium*

statum summatim mihi describas. Et hanc Cicero in hac epistola, de statu suo tum loquitur, cum ait. Hic sunt hæc : coniunctio mihi summa cnm Pompeio, si placet, etiam cum Cæsare. & quæ sequuntur. Possit & ὑπόθεσιν legi : vt cum de Rep. scribere initio haberet in animo ; alia quædam præmiserit cum ἐν τῷ παρέργῳ. quibus expositis ad id quod sibi proposuerat deniq; venerit.

IN EPIST. IIII.

AT quoniam. *Maffei liber & Ant.* Ast. Nummi potius reddantur. *In ea opinione aliquando fui, vt* Addantur *esset corrigendum, eo sensu : vt quando Titinius in eo quod ostenderat non staret, Pomponiæq; , quod male emptum esset, reddi non placeret, videri sibi, ne quis esset scrupulus, ad priorem summam, nummorum aliquid addi. Quam meam suspicionem, multis probaui. Verum, cum ea nullo veterum librorum aut recentium testimonio nitatur, Reddantur fero nō ignorans, ita nummos reddi, quemadmodum solui dici. Neque enim reddo, restituo semper significat. Plautus in Pseud. cum Pseudulus ipse, quo pecuniam ab Harpace militis nuntio auferret, fingit sese a Lenonis familia, cui argentum mittebatur esse. Verum si dare (inquit) vis mihi, magis erit solutum, quàm si ipsi dederis. Harp. At enim*

ſcis quid eſt? Reddere hoc non prodere herus miſit illa tamen, Quam ut ullus ſit ſcrupulus. Addantur *adiuuant. Quid potuit enim in emptione ſcrupuli reſtare? Si non quanta Titinius peteret, ſolueretur. Nam cum ſe principio oſtendiſſet, certo pretio fore contentum, poſtea quaſi pœnitens, carius volebat vendere. Vel igitur* Addantur *legi oportet: vel ſi Reddantur, extrinſecus eſt addendum, quotquot præter primam ſolutionem, Titinius poſtulat. quod & vidit Manutius. Eſt etiam illud cogitandum. vtrum male empta, nimio empta interpretandum hic ſit. Nam qui venditorem queritur, in eo quod oſtenderat, non ſtare, is haud nimio emiſſe videri poteſt: quin potius Titinius, male hoc eſt: paruo vendidiſſe, quem quanti vendidiſſet, pœniteret: quem cur pœniteret nihil erat, ſi nimio vendidiſſet. Male igitur, interpretor hoc loco, paruo, et cum aliqua Titinij iactura: neq; enim male ſemper valet Nimio. Quin infra lib. v. epiſt.* VIII, *malum emptorem vocat, non qui nimio emerit, ſed qui ei, cuius bona venirent, parum æquus eſſet, atque amicus. Male emere igitur, tum nimio emere ſignificat, cum ad perſonam reſpicimus emptoris. Nam ad perſonam uendentis, vt hic videtur neceſſarium, referentes, paruo expo nere oportet. Quamquam ſuſpicari etiam poſſu-*

mus, Titinium in te forsan aliena vendenda in indicando pretio, deceptum fuisse: vt male empta dicatur, quæ ab eo venierit, qui non esset dominus: vel non eo pretio, quo vendere esset iussus.

Velim syrpiæ condicione. *Locus perobscurus, & fortasse corruptus. Sed cum in plerique meorum,* Condiciones, *ita enim Maffei duo exemplaria, tum vnum Poggij & alterum Bononiense, scriptnm habeant, nescio, quid mihi in mentem veniebat, de legatione Cypria, quàm sibi Cicero expeteret. Cum enim Clodium audisset ad Tigranem mitti, in eam, vt fit, voluntatem fortasse venit, vt & ipse in Cyprum mitteretur, ad sanciendam fortasse cum eo rege societatem; quo sequenti anno extra sortem, amandatus est Cato, vt regnum lege Clodia, vniuersamq; gazam regiam publicaret. Nam Regem Clodius, quòd se a piratis captum redimere noluisset, hac rogatione vltus est. Historia est apud Dionem lib.* XXXVIII. *potuit inquam Cicero, aliquid de legatione cogitare: sed statim ab ea mente destitit, commodius sibi fore tempus illud ducens, cum Quinctus ex Asia redisset, & in otio consedisset. verum hoc iacit obscure, vt non pauca in his epistolis. Hanc tamen animi voluntatem, sequenti proxima epistola, indicare videtur, cum ait.*

Cupio equidem, & iampridem cupio, Alexandriam, reliquamq; Aegyptum visere. Agitatũ vero tum de legatione illa a Pompeio & Cæsare fuisse, quæ sequuntur, argumento sunt. Sed hoc tempore, & ijs mittentibus, αἰδέομαι Τρῶας &c. Nec obstat, quod ibi de legatione Alexandrina, non Cypria sermo sit. Ambo enim & Cypri & Aegypti reges, cum fratres essent, vna amborum caussa esse potuit, vnaq; ad vtrunque legatio. Quare non male fortasse: Velim Cypriæ conditiones. *hoc est, Cypriæ legationis conditiones, vel accipere, uel ex tuis litteris scire: vt de illa, si offeratur, mecum ante cõstituere possim, admittenda ne sit, an respuenda: certe Roma exire mirum in modum cupiebat, et ab hominum sui satietate discedere: vt cum aliquo desiderio reuerteretur.*

Huius peregrinationis opus extet. *Nostri fere*, aliquod opus.

Tam dubia uita optimi cuiusque. *Vel exclamatio, ex imminẽti muri ruina, discrimen secũ, nisi ab Attico præuisum ꝓcautũq; fuisset, cogitantis atq; horrẽtis: uel est latinus casus cõcomitãtię: innuiturq; periculũ, aut ex aëris aliqua graui et pestilẽti aspiratione, aut certe ex hoĩbus, impẽdẽs: vt ex eo Cicero, puerorũ caussa magni faciat palatinæ domus secessũ æstate illa: nolit tñ eos, dũ ex-*

terna pericula declinant, incidere in domestica, ruinaeq; timore versari. Illud non prorsus negligendum, pro Censeo tamen, *in meis pene omnibus,* vt censeo *legi. vt fortasse scribi possit,* Tu censeo.

IN EPIST. V.

SED opinor excipiamus & expectemus. *Num audiamus captemus'ue, quae de hac legatione vulgo loquantur? an exceptione excusationeq; vtamur, ac tempus eximamus, neque plane affirmantes neque negantes? Nolebat enim Cicero properare, sed rem sibi integram seruari, dũ tempus deliberandi daretur commodius. Itaque, siquid (inquit) Theophanes tecum, tanquam mecum contulerit, ad legationem accipiendam me adhortans, ne omnino repudiaris. Ex his fieri iudicium potest, de hac legatione Ciceroni mandanda, verbum aliquod a Cesare aut Pompeio, iactatum fuisse: quae suspicionem de legatione Cypria nostram, ostendunt non prorsus inanem.*

Et iam Hercule est. *Antonianus, & aliquot alij* Etiam. *Quod probo: Neque enim recusare potuit, quod non dum ei oblatum fuerat.*

Videte ciuitatem meam. *Equidem libenter acquiescerem in Mureti coniectura, ut legeretur.* Vide leuitatem meam: *nisi illa mihi scrupulũ inijcerent*

inijcerent, quæ sequuntur: Sed quid ego hæc? *vbi* ἐπανόρθωσις *incipit, se ipsum castigantis. Fuit enim dicturus Cicero: Nam quid ego. aut; Quid enim ego hæc &c. in quibus lenitatis ratio esset. sed hæc videbunt doctiores. & tamen hominis iudicium non contemno.*

IN EPIST. VI.

NAM ad lacertas captandas &c. *Mihi videtur Cicero ostendere voluisse, se adeo relaxato esse animo, adeoq; abhorrente a scribendo: vt ne modo aliquid pangeret, mallet interdum vel fluctus numerare, vel etiam lacertas, more puerorum, si idoneæ tempestates fuissent, captare. Lacertas vero serpentum illud genus intelligo, quod Plinius ait libro* XXIX. *Cap.* V. *alios Sepa, alios Chalcidem uocare: omnibus notissimũ. Quod si id, nullum in usum fieri videatur, cogitare debemus, quid Fluctuum enumeratio præstaret: Quanquam, non id ab eo scribitur, quasi vel illud iam faceret, uel, hoc idonea tempestate esset facturus: sed ut ostenderet, quàm, tum otium, cuius fructus est, ut idem ait, non contentio animi, sed relaxatio: esset amplexus. Non dissimili ratione atque exemplo usus est, in* II. *de Oratore, cum Lælij ac Scipionis, si quãdo rusticarentur, animi remissionem describeret: sic enim ibi. Sæpe ex socero meo audiui, cum is diceret, socerum suũ*

Lælium semper fere cum Scipione solitum rusticari: eosq; incredibiliter repuerascere esse solitos, cum rus ex vrbe, tanquam ex vinculis euolassent. Non audeo dicere de talibus viris, sed tamen ita solebat narrare Scæuola, conchas eos & vmbilicos ad Caietam & ad Lucrinam, legere consueuisse: & ad omnem animi remissionem ludumque descendere.

An hic Antij confidam. *Faërni liber*, An hic, an Antij. *Venustius in alio*, Hic an Antij. *Nam hoc Cicero cum scriberet, Antij nõ videtur fuisse: sed vel in saltu Terentiæ, quo se primũ contulerat, Roma discedens: vel in aliquo prædio Antiate. Quin paulo ante:* Itaque *(inquit) aut libris me delecto, quorũ habeo Antij festiuã copiã &c. hic potius dicturus, si Antij fuisset. Nec me illa mouent; Proxima est, illi municipio hæc Antiatũ ciuitas: nam cum multo propius abesset ab ea Cicero, quàm Atticus, ita loqui debuit. Quanquã fieri etiam potest, vt* Antij *glossa sit, illius Hic.*

Vbi quidem ego mallem diu nimirum. *Iacent hæc scilicet: Quid enim sibi uolunt, Quidem nimirum? Quid Diu fuisse? In Antoniano,* Duum uirum, *& quidem articulate: vt non dubie* Duum uir *emẽdari possit, illo sensu, Vbi quidem ego mallem Duumuir, quàm Romæ Consul fuisse. quanquam nec Duumuirum, vsus scriptorum reijcit, per defectum pronominis. Q. Cice. de*

petit. Conſ. Siquis tibi ſe purgare uolet, quòd ſuſpectum eſſe arbitretur &c. Erant autem hoc *Duumuiri in Colonijs ac municipijs, quod Romæ Conſules. Nam & Capuæ, cum eò Colonia deducta eſt, Duumuiros Cn. Pompeiũ Magnum, & L. Piſonem creatos fuiſſe, ex oratione poſt reditum in Senatu, facile intelligimus. Simılem cõtinet ſententiam, quod eſt, lib. III. Epiſt. IX, hunc in modum ſcriptũ. Hic litteris ſuſtentor ac recreor: maloq; in illa tua ſeducula, quem habes ſub imagine Ariſtotelis ſedere, quàm in iſtorum ſella curuli.*

Vnum eſſe ſaluum uelit. *Miratur Cicero loci huius felicitatem, & ad bene beateq; viuendũ oportunitates: qui cum tam prope Romam eſſet, nemo tamen ibi reperiretur, qui unquam vidiſſet Vatiniũ: dicturusq; uidebatur, Quiq; ſciat, ulli ne uiginti uiri omnino eſſent: ſed ita uerba contaminata ſunt, vt nihil dicat. Maffei liber unus, atque alij nonnulli, pro* unum, Viuum *habet:* Saluum *prorſus non habent: vt locus ita legi poſſe uideatur. Qui quenquam ex XX viris, viuum eſſe nouerit, hoc eſt, qui ſciat, an quiſquam omnino ſit: ſatis bona ſententia, ſi quod uerbum inueniretur, cũ* Velit *magis conueniens.*

Itaque ἀνέκδοτα a nobis. *Quæ fuerint ἀνέκδοτα, quid'ue continuerint, paucis adhuc notum eſſe uideo. Ego librum arbitror ſignificari illum, quem M. Tullius, honeſtiſſimo*

quidem nomine de suis consilijs inscripserat, sed re uera in eo illud egit, vt sceleratos ciues ulcisceretur, & ad annos sexcentos, quid ipse in Rep. quid illi sensissent, testatum legeretur. Nanque in eos acerbissime est inuectus. Quod ne uel sibi, uel Marco filio, fraudi aliquando esset, librum obsignatum occultatumq; esse uoluit, non modo se, sed filio quoque viuente. Et id esse arbitror, quod hic ἀνέκδοτον uocat, uniq; Attico tanquam uni sibi, legi uult. de quo sic Dio libro unde quadragesimo. Βιβλίον μὲν τοι τὶ ἀπόῤῥητον συνέθηκε, καὶ ἐπεὶ ἐπέγραψεν αὐτὸ, ὡς καὶ περὶ τῶν ἑαυτοῦ τῶν βουλευμάτων, ἀπολογισμόν τινα ἔχοντι. πολλὰ δὲ δὴ καὶ δεινὰ ἐς αὐτὸ καὶ περὶ ἐκείνων, καὶ περὶ ἄλλων τινῶν συνένεσε. καὶ διὰ τοῦτο φοβηθεὶς, μὴ καὶ ζῶντος αὐτοῦ ἐκφοιτήσει, κατεσημήνατό τε, αὐτὸ, καὶ παρέδωκε τῷ παιδὶ, προστάξας οἱ, μήτ' ἀναγνῶναι, μήτε δημοσιεῦσαι τὰ γεγραμμένα πρὶν ἂν μεταλλάξῃ. Quæ siquis conferat cum his, quæ uel hic a Cicerone, uel libro XIIII. epistola a fine septima, ad hunc ipsum scribit, non aberit longe, meo quidem animo, quin mecum sentiat. Et cuiusmodi sint, quæ hic traduntur: perspicua debent esse cuiuis, hanc paginam tenenti: illa, quod absunt longius, præuertenda sunt: & sunt huiusmodi. Librum meum illum ἀνέκδοτον, nondum vt uolui perpoliui. Ista verò quæ tu attexi vis, aliud quoddam separatum

Dionis locus illustrat.

volumen expectant? Ego autem, (credas mihi velim) minore periculo existimo, contra illas nefarias pestes, uiuo tyranno dici potuisse, quàm mortuo. Ille enim nescio quo pacto, ferebat me quidem mirabiliter: nunc quacunque nos commouimus, ad Cæsaris non modo acta, verum etiam cogitata reuocamur. Apparet igitur ex his duobus locis, quale nam fuerit argumentum libri huius, ἀνεκδότων, quem Theopompino genere, atque etiam multo asperiore conscripserit, contra nefarias pestes suorum temporum: quamq; cum his conueniant, quæ de libro consiliorum Dio commemorat: quem etiam ἀπόρρητον vocat, nomine idem fere significante, quod ἀνέκδοτον Ciceronis: vt mihi quidem dubium iam non sit, vnum fuisse librum: aut quid attinuit, una atque eadem de re, plures ac diuersos conficere, quos omnes suppressos & quasi sepultos teneret? Prorsus unum esse puto, quem hic, non ab inscriptione, quæ fuit de suis consilijs, ut ex Dione ostendimus, ostendemus ex Asconio: sed ex suo consilio, quod fuerat, ad certam diem non edendi., ἀνέκδοτον uocauit. Asconij locus est in toga candida hic scilicet. Aut C. Cæsaris, aut M. Crassi domum significat. Etenim acerrimi ac potentissimi fuerunt Ciceronis refragatores, cum petijt Consulatum, quòd eius in dies ciuilem crescere dignitatem, animaduerte-

bant: & hoc ipse Cicero in expositione suorum consiliorum significat: eius quoque coniurationis, quæ Cotta & Torquato Coss. ante annum, quàm hæc dicerentur, facta est a Catilina & Pisone, arguit M. Crassum auctoré fuisse. Sic ille Dioni consentanee. Vnus ille scrupulus restat, quod Dio ibidem tradit librum illum, post reditũ ab exilio scriptum fuisse, cum hæc epistola, multo ante exilium scripta sit. Hunc nos scrupulum, ita uidemur posse eximere, si dicamus, Caussæ nihil esse, quò minus liber scribi cœptus sit, hoc ipso tépore, perq; annos complures habitum in manibus, aliudq; alio tempore vt fit, vt quidq; accidebat iniectum. Sed neque hic Cicero significat se scripsisse, sed habere in animo: quod post reditum præstare potuit. Quid ni enim? Atque hæc hactenus. Theopompum uero, utrũ existimemus intelligi oportere Comicum ne illum, de quo Suidas qui tametsi festiuus esset, & τῶν ἐν παιδείᾳ προμηθὴς, antiquæ tamen comædiæ scriptor fuit? quę ut ille ait.

Siquis erat dignus describi, quòd malus aut fur
Quòd mœchus foret aut sicarius aut alioqui
Famosus: multa cum libertate notabat.

Et ridentem dicere uerum Quid vetat? An potius historiæ scriptorem? Siquidem & hunc in suorum temporum scriptores inuehi solitum esse, & Lucianus, & Aemilius Probus, & Dionysius, initio suarum historiarũ tradunt. Nec obfue-

rit tamen interea, superiora Dionis uerba, quæ corrupta sunt, ad meliorem formam, si fieri possit, redigere: non sane exemplarium auxilio, quæ nulla habemus, sed iudicij. Quis enim non videat, eo in loco, ἐπεὶ ἐπέγραψεν ἐπεί; abundare, errore scribarum ut mea fert opinio, qui ἔγραψεν in fine versus. vt suspicari libet, scripturi, deficiente spacio, cum ἐπε, fecissent: eius quasi obliti, rursum ab nouo exordio, non γραψεν quod erat reliquum, sed ἐπέγραψεν fecerint, ἐπε non inducto: quod postea alij item litterarum ignari, vt sincerum retinentes, in ἐπεί, mutarint? Sed & mox, importune addita uidentur, ὡς καὶ. & paulo post, τῶν, ante βουλευμάτων, cum vnum sufficiat. & ab ἔχοντι, τι esse rescindendũ, vt cõgruat cũ βιβλίον, ἔχονq; legendũ. deniq; paucis interiectis, pro συνῄνεσε, συνενήνοχε, a uerbo νήω, qđ cõgrego significat, quoq; Homerus est usus, Odyss. ι. substituẽdũ; ut dicat M. Tullium, in eũ librũ multa & grauia cõtulisse. Nã συνῄνεσε, ad hunc locum non facit.

Ecquæ spes sit denarij, an Cistophoro &c. *Manuscripti omnes*, & quæ. *non minus eleganter, sed a uulgata non recedo. Porro Cistophorum Asiatica pecunia octonis fere assibus æstimabatur. Nam Festus Pompeius, de talento Euboico scribens, Euboicum (inquit) talentum, nummo Græco, septem millium, & quingentorũ cistophorûm est: nostro quatuor milliũ denariorũ.*

Si ergo Cistophorûm septem millia quingenta, denariûm quatuor millia conficiebant; constat Cistophori pretium, denarij dimidium, aut paulo plus fuisse: Porrò denarius initio, cum x *æris ualuißet, nouissimeq; aucto argenti pretio,* xvi, *æstimatus sit: Cistophorum necesse est octonum assium, ut diximus, atque aliquanto amplius fuisse.*

IN EPIST. VII.

ORATIONES a me autem duas &c. *Poggij liber, tres Maffei, atq; Ant.* Orationes autẽ me duas postulas: *Vtrũq; rectũ: sed collocatione uerborũ, quod est in manuscriptis melius.*

Non libebat mihi scribere, quia abscideram. *Quidam* rescribere *malunt, quam ante absciderit. Mihi* Absciderам *potius est suspectum; propterea quòd, Concerpere, Incidere epistolam dicimus, & orationem & poëma: abscindere an dicatur, haud equidem scio. Sed & manuscripti quidam* Absciram, *aut* Abstiram, *nulla sententia; alij* absueram *habent, incerta sententia: nisi illud spectauit Cicero: sibi eo minus laborem illum scribendarum orationum, suscipiendum, quod absens esset: nec ullius poscentis præsentia urgeretur, a quo iniret gratiam. Existimandum uero est, suas orationes Ciceronem, adolescentium sæpe studio, ut ipse ait, non raro illorum hominum, pro quibus habitæ illæ fuerant, ambitione ductum, scripsisse, atque edidisse.*

Et tamen abscideram, non abiudico.

Qui cum in domo Cæsaris &c. *Animaduerti in vno atque altero meorum, nempe Antoniano atque Maffei,* domo *non esse. Quod etsi operarũ uitio accidere potuit, duorum tamen exẽplarium consensum, non plane duco spernendum; præsertim cum eclipses huiusmodi apud hunc ipsum deprehendantur: quales sunt in scapulæ: per locustę: in quibus, cur facilius, hortos & fundum desiderari patiamur, quàm hic Domo, non sane video. eoq; minus, quo non difficilius hic, quid desit intelligitur, quàm ibi. Iocatur autem Cicero, fallaci quadam a maiori ad minus collatione: quia si vnusuir Clodius fuit in sacris Bonæ Deæ, cur in* xx *viris esse nõ possit agris diuidendis? Et iuncte vnusuir ita legẽdum est, vt Duumuir, Triumuir: sane contumeliose tractatur. Est enim contumelia, cum quis suis voluptatibus suisq; commodis, per alterius iniuriam atque dedecus consulit.* Contumelia.

Druso vt opinor Pisaurens. *Legitur &* Pisaurensis. *Sed ridiculum est credere, vllam legationem aut Pisaurũ fuisse, aut Pisaurensi cuiquam demandatam. Quidquid alij suspicentur, mihi videtur* Isaurensis *legi posse, nimirum ad Isauros, qui erant Ciliciæ populi in primis nobilissimi, & opulentissimi: quos P. Seruilius Vacia cum vicisset, Isaurici cognomen adeptus est: Liuij Epitoma lib.* XCIII, *Velleius lib.* II, *Cicero Ver-*

rina III. *Pedianus & alij.*

Incende hominem amabo te, quoad potes. *In meis omnibus sine discrepantia* Quod potes. *Vulgatam lectionem non improbo: sed hæc eo fortasse melior, quòd conatus quidam potius a Cicerone: hoc est* καθότι, *aut* καθόσον *aut* ὅτι, πλῆσον: *id quod ualet Quod, quàm tempus, id est quousque aut Quamdiu, quæ duo, Quoad sonat, significatur. Ita etiam infra lib.* v. *Epist. prima. De satisdando vero te rogo, quoad eris Romæ, tu ut satisdes. De quod vero, pro quatenus, itidem supra ad eundem. Nunc uero censeo, quod commodo tuo facere poteris, uenias ad id tempus, quod scribis. Et Terentius. Hæc omnia confingã, quod erit mihi bonum atque commodum. Item alibi. Munus nostrum ornato uerbis, quod potes: & istum æmulum, quod poteris ab ea pellito.*

Megabocchus & hæc sanguinaria iuuentus, est inimicissima. *Si odia inter Pompeium & iuuentutem significantur, inimicissimi sunt, dicendum fuisse uidetur. Vix enim audeam dicere, Clodius & Cicero est inimicissimus. Et tamen pro Rabirio. Nam cum existerent non nullæ, sed perpaucæ tamen sententiæ, quæ censerent, ut Tribuni & Præfecti, ut comites omnes magistratuum, hac lege tenerentur: uos, uos inquam ipsi, & Senatus frequens restitit. Sic supra dixit: Catone & Domitio postulante: puto græcos, imitatus, qui*

duo uel plura nomina, uni uerbo ſingulari con-iungunt, ut Ariſtoteles Ethicorum lib. v. τί δὲ διαφέρει ἡ ἀρετὴ καὶ δικαιοσύνη, αὕτη δῆλον ἐκ τῶν εἰρημένων. *Et multo manifeſtius in primo de generatione animalium.* ἔοικε δὲ τὴν μορφὴν, γυνὴ καὶ παῖς. ἀντὶ τοῦ ἐοίκασιν. *Contra, non minus fortaſſe clare Plautus in Pſeudulo. Iamdiu, ego huic bene, & hic mihi uolumus.*

Non abiectis, ſed ereptis. *Plerique habent* Receptis. *non nulli tamen* Ereptis, *ut Antonianus & Maffei unus. utrũ uerius, alij diiudicent.*

Non ad ſororem tuam H S XXX. *Mea illa ſemper ſentẽtia fuit: nunquam inueniri aliquid perplexius in Cicerone, quin iure ſuſpectum eſſe debeat. Quod nunc mihi in hoc loco uſuuenit, ſenſum uerborum attentius reputanti: qui profecto uel nullus eſt, uel alienus. Ad me (inquit) ſcripſerat Q. H-S* CIↃ CCIↃↃ IↃↃↃ, *non ad ſororẽ tuã* H-S XXX. *Quid poſteriori mẽbro cũ priore? Itaque placebat* Nunc *pro* Non, *reponi: ut queratur ſibi aliter atq; ad Põponiã, de pecunijs caſtritianis ſcriptũ fuiſſe: Quanquam prior ille numerus, in exẽplari Car. mei, Faerni, Poggij atque aliquod alijs nõ parũ diuerſus eſt. Et ut de ueritate nihil ſtatuã, tamen explicatior is, quàm uulgatus uidetur, & ad numerãdi naturã accedens propius. Ita enim habent.* CCIↃↃ IↃↃ. *hoc eſt, quindecim millia, quadruplo minor ſumma quàm illa.*

Sane censeo videndum, vtrum in scribendis summis, præpostero illo ordine, vti consueuerint prisci; vt primo Mille ponerent, postea decemmillia, postremo quinquaginta millia, sine copula. Sed vt ad prima redeam; pòßit etiam legi non male, Non vt ad sororem tuam. *Lineola item ducenda est meo iudicio, super illas decusses, ne tanta sit in mendo dissimilitudo.*

IN EPIST. VIII.

Aliqua re vtili atque suaui. *Tres Maffei libri, Item Poggianus & Antonianus, his amplius,* venerat: *quod si absit, tamen desideratur. sed cum ex cæteris verbis, satis certum sit, auctor non sum vt reponatur.*

Opinor, aliud agamus. *In omnes, præter vnum Maffei, qui habet,* illud agamus. *& meo animo, nõ male. Est enim sensus: illos adiuuemus. Certe, aliud agere, aut desperationem rerum significat, aut negligentiam & hæsitantiam: aut contemptum & auersionem: quæ hic locum non habent. Idem infra lib.* XIII. *epist. prima. Ad Ciceronem ita scripsisti, vt neque temperatius scribi potuerit, neque magis, quemadmodum ego maxime vellem: prudentissime etiam ad Tullios. Quare, aut ista proficient, aut aliud agamus. Et pro Roscio Amer. Vsque eò animaduerti indices eum iocari atque alias res agere, ante, quàm Chry*

sogonum nominaui. Et Plaut. in Pseudulo.

Verum ita vos estis perditi, negligentes, ingenio improbo

Officiũ vestrũ vt vos, malo cogatis cõmonerier.

Nempe ita animati estis, uos uincere hoc duritia tergi, atque me.

Hoc uidessis, ut alias res agunt. Hoc agite: hoc animum aduortite,

Huc adhibete aures. Idem dixit in eodem.

Sed tace, atq; hanc rem gere. Et in captiueis. Hoc agamus. quo hic sensu Cicero.

IN EPIST. IX.

Tum illum quem addis. *Quid? quem addiderat, de eo non etiam scripserat? Mihi probatur* Abdis, *ut inuenio in lib. Card. mei, & item Faërni: ut se dicat Cicero, sermones quos cum Clodio Atticus habuerat desiderare: tum eos, de quibus explicate & nominatim scripserat: tum eos, quos abdiderat, atque obscure iecerat. Abdimus etiam, non solum quæ inuolute obscureq; de industria scribimus, sed etiam, quæ ad finem properantes, ita declinamus. Sunt & alia non minus pulchra fortasse: sed ea longum esset ad te perscribere. Qua declinatione usum fuisse Atticum uerisimile est. Itaque Cicero his litteris, illa etiam quæ Atticus omiserat, cupit elicere, ut ne qd ignoret.*

Non modo de Cynico Consulari. *Petrus*

Victorius, per Cynicum Consularem, M. Pupium Pisonem, putat intelligi: cuius studium Cicero erga Clodium. nec ipsius tantum, verum etiam piscinariorũ (ij enim omnes existimandi sunt, Clodij perniciosis conatibus studuisse) inane contra se fore. ea maxime de re, quòd caussa, propter quam vtile potuisset esse, opes suę videlicet, & illa senatoria dignitas, quorum gratia, aliqua esset in inuidia; nulla iã essent. Neq; enim ij, aliud pugnabãt, præsertimq; Piso, homo parui quidem, sed tamen praui animi & voluntate κακέκτης: nisi vt potentia, qua plurimum ualebat Cicero, spoliaretur: qua spoliatus, quid amplius laborarent? Et Pisonem vult Cynicum Consularẽ appellari, quòd dicax esset, & cauillator: sententiamq; hanc esse. nihil esse cur Clodium Cicero magnopere timeret; siue ille cum Cæsare Pompeioq; esset in gratia, siue non esset. Si erit, inquit, tum Pisonis, Luculli ceterorũq; nobilium contra me furor, prorsus nullus erit, cum iam omni spoliatus potentia sim, Remq; publicã, nulla ex parte attingam, cuius caussa, potuissent contra me arma suscipere: sin minus erit in gratia: satis habebit negotij, cum illis pugnare.

Et ubi sit habitura. *Non damno vulgatam lectionem, testari tamen libet, in cunctis manuscriptis atque impressis, quorum mihi copia facta est,* Habitatura *legi: & vt puto, melius. etiam si sit apud Nauium in Terentilla. Vbi isti duo*

adolescentes habent, qui hic ante parta patria, peregre prodigunt? & apud Plautum in Cassina. Cassinam intus habere aiunt, quę me atque te inuitat. Et alibi sæpe.

Ecquid nam censes fore? *Aliud exemplar* Quid iam. *Sed uulgata satis placet.*

Patria propitia sit. *Mihi ignoscat: veniam det: Quo sensu sequenti epist. volo ames constantiam meam. Et alibi, Ama me. Nam quos vehementer amamus, quibus propitij sumus: ijs tam facile indulgemus, quàm nobis. Lepidæ & in sinu ferendæ rationes dicendi.*

Male uehi malo. *Aliter, & præpostero ordine,* Malo uehi male, *eodem sensu, sed venustius.*

Nunc audi quod quæris. *Faërni liber* Nunc ad id quod quæris.

Ibi esse volo. *Aliter* ubi eē uolo, *sine parēthesi*

IN EPIST. XII.

Negent illi Publium, Tribunum pl. factū esse. *Hęc lectio, vt a Manutio exponitur, reprehendi non potest: ecq; minus, quòd cum manuscriptis congruit: historia tamen, & vetusti cuiusdam libri, non manifestissima illa quidem, sed nō obscura tamen vestigia Victorium mouerunt, vt* Plebeium *pro* Tribunum pl. *emendaret. quæ lectio Corrado quoq; placuisse videt. et mihi satisfacit.*

Emerseram commode ex Antio. *Antonianum exemplar, & Faerninū,* ex Antiati: *recte*

meo animo. Nam urbiū nominibus, præpositio, nisi certa quadā ratione, de qua infra dicetur, addi nō solet. Ex hoc prędio, sexta libri huius epistola scribi potuit, & scrupulus ille tolli, qui nostram coniecturam ibidem, minus firmam redderet. Commode *pro* Commodum, *μοναδικὸν puto.*

Ipsis Cerealibus. *v. Id. Apr. ex IIII. Fasto rum Ouidij, ut non male colligat Corradus, hanc epistolam, superioribus aliquot anteponendā esse.*

μείζω φλέγειαν ἔσῶ. *In nullo meorum hæc uer ba leguntur, sed tantum ζώσης φωνῆς. Et hercule cum ad M. Tullij morem, magnorumq; auctorū, in adducendis e ueterū scriptis sententijs ac testimonijs considero, non dubito, quin omissa ab illo ex industria fuerint: atq; ab aliquo explicationis caussa, in albo libri adscripta, in ordinē litterarū, scriptorū imperitia intruserit. Sic Aristoteles de ratione dicendi libro primo, cum uellet Homeri auctoritate confirmare, ea in bonis esse ducenda, quorum caussa plurimū insumptū sit, multaq; pericula suscepta: carminū ipsorū initiū attingere satis duxit: quod etiā sententię, nisi reliqua nota sint, obsit potius, quàm prosit. Sunt aūt ea huiusmodi,* ὅθεν ταῦτ᾽ εἴρηται.

Καδδέ κεν εὐχωλὴν πριάμῳ.

Καὶ αἰσχρόν τοι δηρόντε μένειν.

Et alibi, eodem modo fere semper.

Qui mihi primus obuiam venisset. *Nostri*

stri meliores, hoc est Poggij, Faërni, & Maffei duo, Obueniſſet. *fortaſſe non male. Nam obuiã venire, dedita opera occurrere, vel honoris cauſſa, vel reſiſtendi gratia ſignificat: cum hic Cicero ſignificare voluerit, ei ſe daturũ qui caſu primus occurriſſet. Obuenire autem, ſorte venire valet.*

IN EPIST. XIII.

Relatum eſſe. *Faërni liber* ſuiſſe.

Quam mihi tum illæ. *In alijs,* Quam illæ tum mihi. *plane lenius.*

Cum Craſsi diuitis cognomine conſeneſcit. *Hic enim inſanis ſumptibus, epuloq; plebi Romanæ dato, patrimonium ferme exhauſerat. Plutarchus auctor eſt, in eius vita.*

IN EPIST. XIIII.

Tribum Aemiliam. *Non eſt quòd hinc iudicium faciamus, M. Tullium in Aemilia tribu cenſum fuiſſe. Nam perſpicuum eſt ex Liuio, L. Valerio Meſſalla, C. Liuio Salinatore Coſ. legem latam fuiſſe, vt Arpinates in Tribu Cornelia ſuffragium ferrent.*

Vide enim quibus hominibus &c. *Cauſſale* enim *facit, vt* Vidi, *quemadmodum in meis pene omnibus inuenitur, probé. Te inquit, in Formiano expectabo, dumtaxat ad prid. Non. Maij.*

Cur autem dumtaxat ad id tempus? quoniā, inquit vidi, qbus hominibus, aures sint deditę meæ.

Et tamen illud probem. *Vnus Maffei liber,* probe. *Quod rectum puto, intelligoq́; de pangendo me hortaris, illo sensu. Quanuis hic ego ita interpeller, vt fieri nihil possit, tu tamen probe ad scribendum inuitas. Aggredimur ergo iussu tuo quidem, magnum quid: & laboriosum: sed tamen mos geretur à me tibi, neq; parcetur labori. Emendamus autem* Aggredimur, *& sententiam secuti, & manuscripti etiam vnius auctoritatem.*

IN EPIST. XV.

Nam vt illo tu careas, non video fieri posse. *Hæc, parenthesis notis claudenda sunt. Nā* præsertim *quod sequitur, ad hæc ipsa referri non videtur, sed ad verbum* Reuertare, *hunc in modum. Fiat, fiat Tribunus pl. si nihil aliud, vt eo citius tu ex Epiro reuertare, præsertim si mecū aliquid disputare volet. Et videntur interposita illa verba, ironice dicta. Quod mox sequitur autem,* Verum vt hoc non sit, expono, *vt tu aduoles. Duabus enim de caussis optabat Cicero, vt Clodius Tribunus fieret; prima vt seruaret Remp. Nimirum in Publio spes est, inquit: fiat, fiat Tribunus pl. Altera, vt Atticus eò citius reuerteretur. Sed hoc secundum vt non sit, inquit, sit pri-*

mum, vt Publius seruet Remp. Abunde mihi satisfactum erit, & præclarũ spectaculum mihi propono, & præter opinionem omnium hominũ: modo te confessore spectare liceat, hoc est, modo tu, si non aduoles, aliquando tamen reuertare; sine quo minus sane iucundum spectaculũ mihi propono.

IN EPIST. XVI.

Prolatum iri aliquid, quod nemo improbaret. *Hoc Dio, hisce verbis* εἶπε σοφίσαι, ὅτι οὔτε κράτει τι, ὃ μὴ καὶ ἐκείνοις συνοίσει.

Hoc ἐσοφίζετο. *Faërni liber & Ant.* Hæc, *vt non ad vnum cauillum Pompeij, sed ad plura referatur, melius.*

Quidquid futurum. *Maffei liber vnus,* Quid, *& videtur rectum.*

IN EPIST. XVII.

Iacet enim ille sic, vt Phocis Curiana stare videatur. *Et si non ignoro, suspiciones, quæ veterum librorum ope deficiuntur, merito infirmiores videri; tamen, quales quales sunt, nihil obesse arbitror, si in medium proferantur: ea præsertim lege, vt cuiq; liberũ sit, eas vel probare, vel reijcere. Ego igitur locum hunc, quem non tam obscurum, quàm deprauatum esse puto; existimaui, nec sententia aliena, nec scriptura a vulgata prorsus abhorrente, ita restitui posse.* Iacent enim illa: hæc vt focus Curianus stare videntur.

vt dicat Pompei merita in Remp. iacere obscu-raq; iam esse, sua vero nõ aliter stare, conspicuaq; et illustria esse, quàm focus ille Curij, ad quem vir ille sanctissimus, cum staret, Samnitibus aurum offerentibus, respondit. non aurum habere sibi præclarum videri, sed eis qui haberent aurum imperare. Et sane Cicero Curianum focum, cum ita admiraretur, vt non vno in loco celebret, atque in ore habeat: non mirum fuerit, si hic etiam, merita in Remp. sua, cum illo coniungat. Nam in Catone maiore. Curio ad focum sedenti, magnum auri pondus Samnites cum obtulissent; repudiati sunt. Non enim aurum habere præclarum sibi videri dixit, sed eis qui haberent aurum imperare. Et IIII de Rep. vt est apud Nonium: cuius etiã focum, Cato ille noster, cum venerat ad se in Sabinos, vt ex ipso audiebamus, visere solebat: apud quem sedens, Samnitium quondam hostium, tum iam clientium suorum, dona relegauerat. Cum igitur Cicero, factum illud Curij, tantopere admiraretur, non male coniicere videmur, illum hic voluisse dicere res suas, non secus ac focum Curianũ, æternitatem habituras.

Quonam in me animo sit Arabarches. *Vt Hierosolymarium vocauit, a deuictis Hierosolymis, sic Arabarchen vocat, a deuicta Arabiæ parte illa, quæ Syriæ iuncta est: quanquam Ara-*

barches postea dictus est, is, qui vectigali quadrupedum, quæ ex Arabia in Aegyptum deueherentur, præesset. Extat Imp. Valent. Grat. Theod. constitutio in hæc verba. *Vsurpationem totius licentiæ summonimus, circa vectigal Arabarchiæ, per Aegyptum atque Augustaneum, constitutum: nihilq; super extractione animalium vindicari permittimus.* Et quis scit, an ab huiusmodi quodã, ei regioni imposito vectigali, Arabarchen appellet? Nam & supra de vectigali à Pompeio imposito, hęc. *Nunc vero Sampsicerame, quid dices? Vectigal te nobis in Antelibano constituisse, agri Campani ademisse?*

IN EPIST. XVIII.

Laterensis existimatur recte fecisse. *Faërni liber, Ant. & Maffei.* Laute fecisse, *si sensum respicimus, haud sane melius: sin scripturę veritatem, prorsus verius. Nam cum vox rarior inuentu, minusq; obuia sit, verisimilius est, apud rude illud seculum, quo libri, qui nunc sunt in manibus, exscripti sunt, ex* laute recte *factum, quàm contra. In exemplari Petri victorij, illo inquam tantopere ab eo laudato, vtraque lectio est: in serie litterarum* Recte, *supra verò* laucte. *Est autem* laute. *splendide, magnifice, elegãter, gloriose. Idem ad Cassium Quæstorem, lib. epistolarum ad Senatum. Sed siquæ sunt onera tuorum: si tanta*

sunt, vt ea sustinere possis: nihil tibi erit lautius, nihil gloriosius. Et in Verrem act. II. Roma aut ex Sicilia redij, comites istius atque amici, homines lauti, atque vrbani. Et Terent. Eunucho. Facete, lepide, laute, nihil supra, de qua voce etiam Nonius.

Apud furorem pulchelli. *Peræque mei oẽs,* Pudorẽ, *ironice, scilicet, quẽadmodũ et Pulchelli.*

Et hanc ego teneo. *Copulatio* Et, *ex sententia abundat: & in nullis est meorum.*

IN EPIST. XIX.

Nil est molestius. *Manuscripti,* Nihil

Ac mitto imperium. *Terentiani libri, vnde hæc sumpta sunt, Age mitto imperium: & mox* saltem *Cicero antecedentibus, non vt alij consequentibus iungit. Postquam, inquit, meum imperium, quod minus est, reueritus non est: saltem debuit simultatem, quod maius est, reuereri. Apparet autem ex his, Ciceronem iniquo animo in Statium fuisse, qui etiam fratri, qui eum manumisisset, irasceretur, aut certe grauiter doleret. Illa enim, Nec meum imperium &c. in Statium dicta sunt: hæc vero, Ego autem ne irasci quidem &c. de fratre Quincto.*

Dignitatis ἄλις. *Ex occasione illorum verborum: Etenim vel subire eas videor mihi, sum-*

ma cum dignitate.

Tam peræque. *Nostri omnes.* Tam deniq;

Coactus est dicere eadem. *Nostri pene omnes,* Eandem, *vt sequentis carminis initium sit, non antecedentis exitus. Et verò, ita videtur melius. Erit enim Octonarius Trochaicus, poetis familiarissimus: qui si absit ea vox, Trochaicus trimeter hypercatalectus: quo fere Poetæ non vtuntur. Nec valde me mouet, quòd Valerius in hoc carmine laudando,* Eandem *omiserit. potuit enim verbum illud negligere, vt ad id quod agebat, non necessarium.*

Quod erat susceptum ab illis. *Maffei liber vnus,* suspectum, *quę lectio Corrado placet: reliqui,* susceptum. *vtrunque sententiam habet non alienam. sed si susceptum legatur,* Ab illis, *a Cæsare; Pompeioq́; videtur exponendum. Sin suspectū, interductus appingendus est. &* Ab illis, *nectendum sequentibus, exponendumq́; Equitibus: nimirum qui immortuo plausu, Cæsarem acceperunt. Sed non me vulgatæ pœnitet.*

IN EPIST. XX.

Nil est necesse. Nihil, *ex meis omnibus.*

Diodórus mortuus est. *Vt Diodorum alium esse hunc, ab Stoico illo, quem in Bruto refert idem Cicero, apud se mortuum esse,*

illud facit, quod ibi nuper decessisse tradit, nimirũ paulo ante, quàm Brutum scriberet: Brutum verò scripsit, C. Cæsare III, *& M. Lepido Coss. post datas has litteras, annis fere* XIII. *Etiam illud censeo cogitandum, num verisimile sit a liberto Ciceronis, aut certe peregrino homine, tantum pecuniæ relinqui potuisse, quantũ vix a Cæcilio Attici auunculo, qui tamen esset ditissimus, relictum Attico fuerit. Equidem puto,* Centum *legi oportere, hoc est aureorum nostratium, ad duo millia quingenta. Nec me fugit tamen, Ciceroné in Philip. gloriatum esse, se amplius H-S ducenties, acceptum hereditatibus tulisse.*

IN EPIST. XXI.

Summo cum amore populi. *Plutarchus auctor est, Romanum populum, tam insane vnquam adamasse neminem: Augustumq; tradit in lib. de Fortuna Romanorum, cum nepotem in militiam mitteret, a Diis optasse, vt illi Fortitudinem Scipionis: Pompeij beneuolentiam: suam fortunam darent.*

Itaq; Archilochia in illum edicta Bibuli &c. *Acerbissima verò fuisse, illud etiam declarat, quòd in his Cæsari obiectum est, quòd cum P. Sylla & L. Autronio, in necem Senatus coniurasset. Suetonius in Iulio Cæsare.*

Qui cum omnia.: *Lego* Quin. *vt cum dixerit Bibulum admirabili esse gloria propter edicta illa Archilochia; aliud etiam addat, de populi erga illum voluntate: qui sane populus, cum comitiorum dilatione, vehementer commoueri soleat, nullum tamen contra eum, vel Cæsaris oratione prouocatus, vocem emiserit. Aliâs ἀνακόλουθον est: cum nihil reddatur illi Qui. Etiam admonendum*, Comitia, *non* Omnia *legendum esse, & ex ipsa sententia, & ex vetustis meis omnibus; nempe Maffei tribus, Poggij, Antoniano, reliquis.*

IN EPIST. XXII.

QVOD egisses. *Absunt a meis hæc verba, vt a Manutianis, ut iam tuto possint deleri. Eclipsim esse puto, verbi* Esses, *in priori membro, sicq; verba distinguenda. Quam vellem Romæ: Mansisses, hoc est, retinuissem te profecto, si hæc fore putassemus.*

Opes & uim. *Antonianus & Faërni.* Opes eorum & uim: *quod pronomen si absit, suppleri tamen debeat. ablatum restitui placet.*

Quem plebeium fieri passus esset. *Poggij liber & Faërni*, Quum *vel* Cum, *vt non duo inculcentur, Clodium videlicet armatum a se, & plebeium factum: sed armatum tantum modo cũ ad plebem transire permissus esset. Si enim Quem*

retineamus, rursus erit quærendum, quibus illum armis instruxerit, vt ad hoc necessario sit redeundum, Quod plebeium fieri passus esset. Hoc enim fuit initium & caussa præcipua potentiæ Clodianæ.

Sed certò uidentur hæc &c. *Melius nostri*, Certe.

IN EPIST. XXIII.

NEC uoluntate nec sermone. *Libri veteres ad unum omnes*, Nec voluntatis nec sermonis, *nec spernendi sunt: habent enim sententiam nõ incõmodam, Consensionem nec voluntatis nec sermonis vniuersorũ, maiorem vnquã fuisse.*

Sed Βοώπιδος noster. *Inuenitur et* Nostræ, *vt hoc ad Clodiam, illud ad fratrem referatur. ironice vtrunque:*

IN EPIST. XXIIII.

NOVI enim te. *Hæc verba vsque ad Anxius*, παρεμβολικῶς, *legenda sunt. & claudenda parenthesis notis, quam* Sed *particula, vt fere fit excipiat: repetendaq; illa sunt, Ne sis perturbatus, hoc modo. Ac ne sis perturbatus (noui enim te, & non ignoro, quàm sit amor omnis solicitus atque anxius) sed ne sis perturbatus, res est non tam exitu molesta, quam aditu. Hanc figuram*

Grammatici, Epanalepsim vocant, cum post quædam interposita, claritatis causse, quæ principio dixeramus, expressæ, vel adhibitis quibusdam notis, quales sunt, Inquam, Igitur, sed; resumimus. Idem: Cum audio socrum meam Læliam (facilius enim mulieres, incorruptam antiquitatem conseruant: quod multorum sermonum expertes, ea tenent semper, quæ prima didicerunt) sed eam sic audio, vt Plautum mihi aut Næuium videar audire. Resumi priora debent, hoc modo. sed socrum meam Læliam cum audio, eam sic audio, vt &c.

Vettius ille, ille noster index. *Hanc totam rem Dio, prorsus aliter libro.* XXXVIII, *nempe Ciceronem Lucullumq;, coitione facta, auctores Vettio fuisse, Pompeij Cæsarisq; occidendi: eosq; solos, re delata ad Senatũ, fuiße nominatos. Quæ quàm vera sint, tũ ex hac ipsa epistola, tum ex Suetonio in Iulio licet cognoscere: cuius etiam verba libet adscribere, vt Græci huius odium in M. Tulliũ, quod vbique ostendit ac præsefert, intelligi possit, cum ne a manifeste quidem falsis, abstinuerit. Ea verò sunt hęc, de Cęsare, Vettium, subornante. Postremo in vniuersos diuersæ factionis, inductum præmijs, vt se de inferenda Pompeio nece solicitatum a quibusdam profiteretur: productusq; pro rostris, auctores ex*

compacto nominaret. Sed vno atque altero frustra, nec sine suspicione fraudis nominatis; tam præcipitis consilij euentum desperans, intercepisse veneno iudicem creditur. Omitto etiam argumenta certissima & firmissima, quibus amentia hominis non modo redargui, sed conuinci etiam plane possit: Illud non obfuerit monuisse, Vettium ab eo, οὐέττιον, geminato t, scribi, non vt hactenus scriptum est, Vectium.

Reclamatum est. *Ita manuscripti omnes: sed quæ sequuntur,* Tum exposuit, *suspicionem mihi faciunt, datam fuisse illi fidem publicam: legendumq; esse,* Relatum est, *potius, quàm* reclamatum, *illo videlicet sensu, relatum ad Senatum fuisse, de impunitate indicis. Nec meam suspicionem infirmat, quod in vincula coniectus fuerit: cum id ei acciderit, non quia indicarit, sed quia cognitus fuerit, per malitiam & scelus, falsa indicasse; ita vt Senatus Vettium manifestis mendacijs deprehensum, occasione arrepta ex confessione ipsius, in custodiam tradiderit: quasi solus illud facinus obire voluisset.*

Vt qui illuc factus. *Verius, vt est in meis pene omnibus.* Et qui. *vt* Factus *quæ sequuntur respiciat, non quæ præcedunt. Etenim* Factus, *cum de illo dici soleat, qui aliquid malitiose falsò ue commentus sit; non video quo modo ei*

conueniat, qui omnia de Rep. quæ vult, dicat: ac non potius ei, qui ad Cęsaris gratiam, illos excipiat ex oratione sua, quos ante nominauerit: quos ne suspicione quidem attigerit, eos nominet. Et tamen sicui placet vt, non valde laborabo.

Aut etiam Brutum. *Etiam abest a plerisque meorum, prorsus sine damno. In libro Faërni, pro* etiam Iu. *legitur, vt fortasse Iunius significetur: vt quemadmodum Ahalam Seruilium dixit, Ita Iunium Brutum dicat.*

Crassum diuitem de vi. *In meis hoc amplius,* Vettius de vi, *ne Curio intelligatur.*

Omni ratione significat. *Nostri* oratione. *quæ lectio, præter quam quod omnium exemplarium testimonio nititur, etiam communi omnium opinione, quæ de Pompeio erat, confirmatur. Erat enim Pompeius, vt ex historijs habetur, natura parum candida & sincera: vt sæpe etiam intimis, fucum faceret. Hoc Cicero cognoscere potuit, suis illis temporibus, ab eo destitutus, cum antea, iussisset eum esse sine cura, seq; prius occisum iri, quàm vt ipse a Clodio læderetur. Quæ tamen Cicero omnia, etsi libenter audiebat, vereq; dici cupiebat; tamen hominis ingenium cognitum habens, præsertim monitus ab Attico vt caueret, non se omnino illi credebat, sed*

omnia ad resistendum parabat. Hæc faciunt, vt oratione *non respuam. Addam quoque illud: Sallustium scripsisse, vt Suetonius tradit, Pompeium ore probo, animo autem inuerecundo fuisse. atque ob eam caussam, a Lenæo Grammatico, Cnei ipsius liberto, Satyris in eum editis, laceratum.*

LEONARDI MALAESPINAE,
SVARVM IN EPISTOLAS Ciceronis ad Atticum,
EMENDATIONVM AC SVSPICIONVM RATIONES.

Argumentum libri III.

CLODIVS ope C. Cæsaris Consulis, Tribunus pl. declaratus, vt magistratum iniit, illud vnum spectauit, vt M. Tullium inimicissimum suum vlcisceretur. Itaque duabus legibus, quarum altera, frumentum, quòd antea semis æris ac trientibus esset in singulos modios, gratis dabatur; altera non solum collegia, quæ Senatus sustulerat, restituta sunt, sed noua etiam ex omni vulgi fere atque seruitio, constituta plebis voluntate sibi adiuncta: rogationem promulgauit contra eos, qui sine iudicio populi, ciuem Romanum necauissent; quæ tametsi cum nullo nominatim agebat; nemo tamen

dubitabat, quin Ciceronem peteret, qui in suo Consulatu, quanquam ex Senatus consulto, tamen iniussu populi, contra leges in ciues animaduertisset. Id cum agi videret Cicero, mutauit vestem, & cum eo, velut in communi calamitate, ad hominum XX *millia. Verum cum se a Cn. Pompeio, M. Crasso, C. q; Cæsare destitutum videret, ne sua Caussa cædes Ciuium fieret: inuidorum, vt ipse palam queritur consilio, circiter Kalendas Aprilis, vrbe cessit Gabinio & Pisone Consulibus: domus ipsius a Clodio statim incensa: area libertati consecrata: bona publicata: prædia direpta sunt: lex de eius exilio perlata: eiq; aqua & igni interdictum: & nequis tectum, intra quadringenta millia passuum ab Italia preberet: nequis de eo ad Senatum referret: ne decerneret: ne disputaret: ne loqueretur: ne pedibus iret: ne scribendo adesset, vt in oratione post reditum in Senatu & pro Domo legitur.*

Ille ergo in Macedoniam transmittens, Thessalonicæ, apud Cn. Plancium, toto fere illo exilij tempore mansit: vnde, præter paucas ex itinere missas, omnes fere libri huius epistolę datæ sunt.

IN EPIST. I.

AD iter quod constitui. *Nostri sine discrepantia,* Ad iter id, quod, *pleniori numero.*

IN EPIST. II.

In fundo Sicæ. *Nostri ad vnum omnes, in* fundum. *de qua dicendi ratione, Paullus ex Gellio.*

Posse me Brundisium referre. *Nescio an alijs sim persuasurus, mihi quidem certe persuasi, subesse hic vitij non nihil. Siquidem Autronius, cuius timore, a profectione illa Cicero auer tebatur, in Italia non erat: quod infra & ex Epistola, Brundisium veni &c. cognoscitur: & ex ea quæ incipit, scripseram ad te, non obscure conijci potest. Nam in priore illa, nominatim Autronius a prædijs Attici Epiroticis, quatridui abfuisse scribitur: in posteriore, Achaiam plenissimam esse audacissimorum inimicorum: in quibus Autronium fuisse non dubitamus. Etenim ij fuerunt, vt est in oratione pro Plancio, quibus ille in suo Consulatu, ferrum ignesq; de manibus eripuerat. Ita enim ibi: Dyrrachium, quod erat in fide mea petere contendi. Quo, cum venissem, cognoui id quod audiueram: refertam esse Græciam sceleratissimorum hominum ac nefariorum: quorum impium ferrum, ignesq; pestiferos, meus ille consulatus e manibus extorserat. Quare non* Brundisium, *sed* Buthrotum *mihi placet legi. Cui*

meæ suspicioni, illa quoque ad scribendum sunt, quibus caussas adducit profectionis suæ, in fundum Sicæ: in quibus illa est; quod ex eo loco, commoda esset transmissio, ea tamen conditione, si Atticum haberet comitem: sine illo autem, non esse tenendas eas partes. Quæ quidem ad Brundisium pertinere non possunt. Quid? Non ex alijs etiam locis, poterat Brundisium se referre? deinde: quid opis ac potentiæ in his locis Atticus plus habuit, vt ea tenere Cicero, sine illo non auderet? Habuit Buthroti, & in Epiro. Itaque libri huius prima epistola, quę debuit esse quarta, sin per Epirum (inquit) iter esset faciendum, tuo, tuorumq; pręsidio vteremur. Postremo; non ne Brundisium versus iter contulit? placet igitur Buthrotum. Et vero existimandum est, conuenisse inter eos, vt Roma discedens Cicero, Buthroti apud Atticum, tanquam domi suæ, maneret: Vt autem consilij pœniteret, inimicorum timorem, quos in his locis haberet, in caussa fuisse: eo magis, quòd Atticum non haberet, cuius præsidio, tutus esse posset: quem si habuisset, vt sperauit, non dubito, quin fuerit in Epirum transmissurus.

D. VI. Id. April. Naryci Locridis. *Non dubito, quin hic erratum sit, præsertim in* Naryci Locridis: *primum, quòd Narice, aut Na-*

vix In Italia nusquam est: deinde si maxime esset; tamen itinerum rationi maxime aduersabatur, vt Cicero Vibonem petens, Locridem diuerteret, locum in primis deuium ab instituto itinere, et quam Vibonem, ad ortum, Austrumq; pertinentē magis. Id ex Ptolemęo, Plinio, Straboneq;, qui eos tractus describunt, disci potest: apud quos etiā Narycis in eis locis nulla mentio est. Qui Narycij locri in ea ora Virgilio commemorantur, Aeneid. lib. III. *ij non ab aliquo ibidem oppido, sed vt Seruius ait, a loco prouinciæ suæ: hoc est, a loco vnde huc commigrarunt, Aiace Oileo duce: cuius loci, Plinius in Græcia mentionem facit his verbis. Locrorum ora: in qua Larymna, Thronium; iuxta quod Boagrius amnis defertur in mare: Oppida, Narycion, Alope, Scarphia. & longe manifestius Sudas ex Stephano.* νάρυξ πόλις ἱσορεῖται θηλυκῶς λεγομένη. ἡ καὶ ναρύκιον, καὶ ναρύκη, ἐξ ἧς ἦν ὁ λοκρὸς αἴας. *Ad hæc, Locris in hoc tractu, non regio est, sed Oppidum, vt Naryx oppidum item si sit, Locridis dici vix possit. Hæc cum ita se habeant, non temere videri possumus affirmasse, locum esse deprauatum. Manuscripti quidem libri plerique & probatiores,* Naris luc: *aut* Narisluci. *vnde Corradus* Thurij Lucaniæ *legi posse arbitratur. Et vt in* Lucaniæ *quidem non inuitus assen-*

tiar, cum ea Brutijs, in quis Vibo est, finitima sit, nec a via quę illuc ducit deflectens: attamen in Thurij *ab eius opinione discedo. Thurium enim in his locis, aliud nullum inuenitur, quam quod est supra Lacinium promontorium & Crotonam: inter duos amnes Crathin & Sybarim situm, de quo infra epistola ab hac quarta: a Lucania, non sane paruo distans interuallo. Nec me fugit a Liuio initio libri* x x v, *vt nunc quidem habent impressi; Thurios in Brutijs commemorari, idem tamen scio a Carolo Sigonio, viro & docto & diligente, Thurinæos emendari, cum alijs de caussis, tum quod Thurij Metaponto proximi sunt, ad sinum Tarentinum; de quibus idem Cicero in fine* ix *libri. Nos quoniam superum mare obsidetur, infero nauigabimus: & si Puteolis erit difficile, Crotonem petemus aut Thurios. Quid hic, ait aliquis, tui iudicij est? Quo modo legendum putas? Equidem, nihil habeo constituti: mendum tamen indicare uolui: vt qui ad excogitandũ acutiores sunt, lumen ingenij sui ostendere valeant.*

IN EPIST. IIII.

VLTRA quadringenta. *Ab vrbe Roma si Dioni credimus ita scribenti lib.* x x x v i i i. τρισχιλίους τε γὰρ, καὶ ἑπτακοσίους καὶ πεντήκοντα

σαδίους ὑπὲρ τὴν ῥώμην ὑπερωρίσθη. Sed vereor, ne non satis tuto credamus, cum alijs de caussis, tum quod ipsemet Cicero scribit paulo post, Athenas se petiturum, nisi vereretur, ne illud quoque oppidum, iniqui eius interpretarētur, ab Italia nō satis abesse: de quo quidem, si ab Roma intelligamus, dubitari non potuit, cum absit amplius octingentis. Quin poterat alicubi fortasse in Italiā remanere. Plutarchus quidem, intra quingenta ab Italia. Sed hoc quoq; sit inter alia quæ multa sunt Dionis errata.

Illo cum peruenire non liceret. *Quo, conuenerat inter nos: quem tu locum non ignoras: nimirum Buthrotum: & Melitæ non liceret, vbi te expectarem, vndeq; vna solueremus. Non licebat autem, quia hæc ab Italia parum abesset: illud quia etiam non satis esset tutum propter Autronium & reliquos eius inimicos.*

IN EPIST. V.

EODEM amore sis. *In nostris pene omnibus,* ut eodem, *atque his conuenit cum editione Victoriana. Itaque censeo coniunctionem reponi æquum esse: quæ, et si παρέλκειν videri potest, hac tamen dicendi forma, & a M. Tullio & ab alijs eius ætatis scriptoribus, geminari solet nōnunquā. Terent. Phorm. Adeon' rem rediisse, vt qui mihi*

consultum optime velit esse, patrem vt extimescam? Ἐπανάληψις est. Simile est & illud Ciceronis in Bruto. Vides ne igitur, vt in ea ipsa vrbe, in qua & nata & alta sit eloquentia, quam ea sero prodierit in lucem?

IN EPIST. VII.

ATHENAS peterem. *Non'ne paulo ante dixit se celebritatem odisse? homines fugere? lucem aspicere uix posse? Quid nunc igitur Athenas cogitat, qua vrbe, secundum Romam, nihil erat in toto orbe terrarum celebrius? Quid igitur caussæ est, cur nō locum male affectum putemus? præsertim cum addatur, Et veremur, ne interpretentur illud quoque oppidum, ab Italia non satis abesse: quod certe de Athenis dubitare non debuit, si ei licuit esse Thessalonicæ; quod oppidum ab Italia abest propius. Adde, quòd oppidum uocauit: atq; illud tale, quale optabat, nimirum ab arbitris & hominū frequentia, valde remotū. Quæ in Athenas nō cadunt. Quo porro modo legendū putem, in tanta oppidorū multitudine, quanta in Græcia est, nō habeo dicere. Hoc ex vetustis libris petendū est; in quo mei mihi nihil opis afferunt.*

Consilij utique pœniteat. *In manuscriptis meis, non vno atque altero, sed plane cunctis,* vitæq́ pœniteat.

Hoc cõfirmo. *In aliјs*, Affirmo, *iũctura meliore.*

Non sunt tam ad medicinam, quàm ad finem doloris. *In meis omnibus*, sed ad finem: *vt in priori sensu, pro* tam, iam *sit legendum: quæ lectio in Antoniano, & vno item Maffei, conspici potest: non paulo significantius: vt neget reliqua tempora, postquam honestissimum prætermissum est, peccatum suum posse corrigere: posse tamen affirmet, finem doloris facere, si mortem sibi consciscat.*

IN EPIST. VIII.

Et exitus difficiles haberet, cùm inde proficisceremur. *Hic* Proficisceremur, *cum temporis infecti sit, futuri tamen vim habet. Valet enim: Profecturi essemus. Et me hercule magna temporum apud scriptores confusio reperitur; vix vt vllum inueniatur, quod non sit ambiguum. Idem Philip.* III, *præsens pro futuro posuit, sic cum scribit.Duo modo hæc opto; vnum, vt moriens, populum Romanum liberum relinquam: alterum, vt cuique ita eueniat, vt de Rep. quisque mereatur. Relinquam, Eueniat, Mereatur, cum sint temporis instantis, futurum tamen significare, nemo non videt. Vellem, contra, et Maneret, imperfecta dicuntur a grammaticis, nec nos negamus: sed tamen in illis Philippica* I. *Vellem adesset Antonius. Et itẽ. Pecunia, vtinã ad Opis*

maneret &c. præsentis significationem habent. Verum de his fortasse alio loco.

Vt acrius postularet. *Quis postularet? Quid si* Appius postularet? *Erat enim frater Clodij: quanquam Antonianus liber* Postularer, *habet: quæ lectio, quod attinet ad verba, ad communem rectamq; loquendi rationem propius accedit: verum, quid is postuletur, cui iam igni & aqua interdictum sit? Et tamen Corrado placet. vt sit; vt absens accusarer, qui præsens, ne citatus quidem fui: oratione pro domo sua. Mihi etiam illa* Audire fore, *non parum suspecta sunt. Quid, si pro* Audire, Eum de re? *vt sit totum legatur. Quanquam tu altera epistola scribis, Idib. Maijs, cũ de repetundis fore vt Appius postularet. vt de Quinto dicantur omnia, cui valde timebat, ne rediens ex Asia, ab suis inimicis oppugnaretur.*

Vento reiectus ab illo. *Ne illum adire, ac videre potuerit: sententia plane bona: In libro tamen Faërni*, ab Ilio *scriptum est: negligentia'ne librariorum in ductu literarum, an quia ita esset in exemplari, vnde illi descripserunt, quis possit dicere? Illud affirmare possumus, si* ab Ilio *rectum sit, a loci huius sententia non abhorrere. Fuit enim oppidum & ipsum in eadem ora Asiæ, qua & Ephesus: Phaëtonta quidem constat, cum Quinto non fuisse: sed conueniendi*

eius caussa, Ephesum, aut Ilium nauigare conantem, inde reiectum in Macedoniam tempestate fuisse.

Mecum simul dedisses. *Eadem ratione hic, Mecum simul, est dictum, qua vnà mecum, alibi, & vnà simul. ne putemus alterum abundare. quanquam Cornelius Fronto, simul, locum demonstrare ait, Vnà, congregationem.*

Aut vi euelleretur. *Nostri* Auelleretur. *Est autem Auelli, ab aliquo distrahi inuitum.*

Quod optimo tempore. *Omnes*, quod optimo genere. *vt sit, optimo mortis genere. Vnus Romanus habet,* Tempore. *quæ lectio cũ his conuenit, quę proxima epistola superiori scribit, his verbis. Hoc affirmo, neminẽ vnquam tanta calamitate affectum esse: nemini mortem magis optandam: cuius oppetendæ tempus honestissimum prætermissum est.*

Mihi etiam vnum de malis &c. *Sensus atque ordo est. Mihi etiam inter tot mala, vnum fratris miseri negotium in metu est. hoc est, Ad meas calamitates, etiam metus quem habeo de negotio fratris accedit. Infra lib. x 1 1. & in Topicis ad Trebatium, cum Enthymematis ex contrarijs exemplum adduceret, in metu ponere, dixit, his verbis. Hoc metuere, alterum in metu non ponere.*

IN EPIST. X.

Aliud aliquid. *Nostri fere, conuerso ordine,* Aliquid aliud.

Aut certe viuus amitterem. *Contra meorum omnium consensionem, qui ad vnum habent,* Non amitterem, *vulgatam lectionem sequi cogor, a qua abest negatio. Nam cum a* Commisi *communi verbo, dependeant verba illa: nihil erit a Cicerone commissum, si viuens non amiserit: commissum erit, si amiserit, & non vnà vitam profuderit.*

IN EPIST. XII.

Itaque Siletur. *Equidem mallem* Sileri. *Si enim* Siletur *defendimus, statuendum nobis est, vtri tandem hoc verbum tribuere velimus, Attico'ne, an Ciceroni: si Attico; videndum censeo, quàm consequens oratio sit, quamq; transitus concinnus, ab infinito modo, ad finitum. Sin Ciceroni: ita vt antecedentium verborum, quędam complexio & consecutio sit, Ergo, aut igitur, dicturus potius, vt mea fert opinio, quàm itaque fuit. Nam illa breuioribus conclusionibus, qualis ratiocinatio atque Enthymema est, conueniunt: hoc, sicut & Quare & Quamobrem & huiusmodi, longioribus. Adde quod his, quodammodo ac-*

quiescimus, finemq; orationi imponimus: in illis, non plane contenti, vltra aliquid desideramus. Ego tamen puto illa verba esse ex epistola Attici, oblique a Cicerone relata; quæ recte scripta fuerant ab illo, dictumq; hic, Itaque *pro* Atque *ita. Tu sedulo inquit argumentaris, quid sperandum sit; consolationi seruiens scilicet: idem tamen, caput rogationis proponi scribis; quare in Senatu dici nihil liceat: atque ita, non tu quidem scribis, sed tamen tacite colligis, sileri: nempe veritati studens. Hæc nostra suspicio, verbis quę his hærent, corroborari videtur; in quibus* Hic, *cum indignatione prolatum, subindicat initium quoddam fieri: valet enim* Et, *aut* ἔπειτα. Silentur *omnino, languet, & incommode cum reliquis construitur.*

Vt ad me venias Sidona. *Sidona his in locis inuenio nullam. Quę est vrbs in Phœnice, ad cogitationes Ciceronis pertinere non potest. Pertineat fortasse Dodona, quod est Epiri oppidum, Iouis oraculo celebre: vbi Atticus sua prędia habebat, quoque Cicero se iturum scripserat. Et de prędijs quidem lib.* II. *Epist.* V. *Terentiæ saltū perspeximus: pręter quercum Dodoneam, nihil desideramus, quo minus Epirum ipsam possidere videamur: ac si dicat, tua prædia. Statuisse vero illum eo se conferre, ex sequenti proxima epistola,*

non obscure cognoscitur, cuius initio, ita scribitur. Quod ad te scripseram me in Epiro futurum, postea quàm extenuari spem nostram, & euanescere vidi; mutaui consilium: nec me Thessalonica commoui. Et epistola ab hac tertia, quæ tamen ordine proximam antecedere debuerat: In Epirum ideo vt scripseram non veni &c. Non alienum igitur, nec ab epistolæ argumento, nec à scriptura fuerit, si Dodona *scribatur. Nam* Sidona tam, *quod in plerisque legitur manuscriptis, quo modo factum ex sidona sit; vicinum.* Tamen *declarat:* [illegible]

Tamen intelligo te istic prodesse &c. *Communis dicendi forma postulabat, vt* Verbo, Re *suo opposito redderetur: atque haud scio, an scriptorum incuria omissum sit, an ex* Re, Te *factũ, in tanta vocum similitudine, procliui lapsu: ita vt olim fuerit: Tamen re intelligo te: vel. Tamen intelligo re: sic tamen, vt exterius, Te adhibeatur. Prioris lectionis vestigia quædam apparent in Antoniano libro, vbi legitur.* Tamen vt intelligo te; *sine sententia; nec dubito quin deprauate* Vt *pro* Re *scriptum fuerit, erroris occasionem præbente similitudine litterarum. Deniq; non memini adhuc me, nec* Verbo *sine* Re: *nec* Re *sine* Verbo *suo redditiuo, aut* ἰσοδυναμένως *legere. Nam idem Verrina* II. *nomine dixit. Iste*

(inquit) M. Marcelli & P. Africani monumenta, quę nomine illorum, re uera populi Romani erant & habebātur, ex fanis religiosissimis, ex urbibus sociorum atque amicorum non dubitauit auferre. Pro Sextio paulo aliter. Fuerat arcus intentus in me unum, sicut uulgo ignari rerum loquebātur: re quidem uera in uniuersam Remp. Quæ dicendi ratio, de græcis ad nostros peruenit. Thucy. de Pericle. ἐγίγνετό τε λόγῳ μὲν δημοκρατία, ἔργῳ δὲ ὑπὸ τοῦ πρώτου ἀνδρὸς ἀρχή. *Dio quoque lib.* XXXXI. ὀνόματι μὲν ἰσονομίας, ἔργῳ δὲ δυναστείας *&c. Item Isocrates in Nicocle.* τῇ δ' ἀληθείᾳ. *quod est, reuera. Et Magnus Basilius* εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ πρώτου ψαλμοῦ *pro eo quod est* λόγῳ, τῷ μὲν δοκεῖν. *hoc est, specie, uel ut sibi uidebantur* μελῳδῶσιν, *inquit,* τῇ δὲ ἀληθείᾳ τὰς ψυχὰς ἐκπαιδεύωνται.

IN EPIST. XIII.

Perinde habebo, ac si scripsisses. *Consentiunt nostri omnes, cum Victorianis, proq;* Perinde, Proinde *scriptum habent: quæ uox, Donatus ait in Phormione, aliquando similitudinis aduerbium est, non coniunctio. quo in loco sic Terentius. Proinde expiscare, quasi non nosset: hoc est, Ita. Vtitur hac uoce Varro frequentissime: & si diligenter Sosipatri uerba pendamus, prius in*

vsu,crebriusq; vsurpatum Proinde *fuisse iudica bimus in eo sensu, quàm* Perinde *: Eius hæc sunt, institut.lib.* 11. *Perinde, pro proinde. Plautus in Sticho. Vt perinde homini res parta est, perinde amicis vtitur. Itaque non mala fortasse coniectura vtetur, qui apud Ciceronem suspicetur, ex* Proinde, *non raro* Perinde *factum esse. Varroni quidem certe eius æquali, crebro in vsu est: apud quem, Proinde ac: Proinde vt: Proinde quasi inuenitur.*

Neq; temporis non longinqui &c. *Sensus est: Et moleste feram, quod non hæc, licet vana, tamen diuturnior spes fuerit: quasi decipi concupiuerit: contra quàm passim, omnibusq; suis litteris ab Attico petierit, vt omnia certa ad se scribat, citiusq; veritati seruiat, quàm consolationi. Quare malim* Neque temporis, *illo sensu. Neque feram moleste, sperasse breui tempore: hoc est, spe illa priuatum esse, qua sustentabar; cum mihi amicior veritas, quàm consolatio sit. Vel sic. Nec moleste feram, paucos hosce dies non male sperasse.*

Vt omni suo scelere & perfidia abuterentur &c. *Bonis abuti cum dicatur, vt patientia, obsequio alicuius: pro male vti, hic scelere et perfidia abuti, pro Consumere, dictum esse videtur, translate scilicet, a vino, oleo & his quæ vtendo*

deperduntur. Itaque, non scelere & perfidia abusi sunt, dixit simpliciter: sed omni suo *addidit: quasi nihil sibi sceleris reliqui fecerint, sed plane omne consumpserint.*

IN EPIST. XIIII.

Et scio te me ijs epistolis potius &c. *Aliquid est supplendum extrinsecus, quod huic cõparationis particulæ reddatur: tale quiddã scilicet. Quàm veritati consulere. Faërni tamen exemplar,* Etsi scio te. *vt si in uicino coniunctoq; mébro, quo plena oratio sit,* quam meas spes, emé *demus; sententia perelegans sit, & ad præsentes animi perturbationes, quibus angebatur Cicero, accommodata: qui Atticum & accusare & excusare simul velit. Si stultus (inquit) tibi videor, qui sperem: Facio tuo iussu: tametsi scio te, de me, ac salute mea potius, hoc est, vt me in vita retineas, quàm de spe, esse solicitum & curare. In spe enim retines, non quia de spe valde labores: sed ne ego ea destitutus, manus mihi afferam: Ideo enim me sperare vis, non quo quidquam sit magnopere sperandum, sed ne ipse deficiam.*

Subiti mihi vniuersi nuntij venerant. *Nõ subiti vniuersi, sed vniuersi nuntij, hoc est, quotquot istinc veniebant, subito & de repente. Dicimus enim, subito venit, & subitus venit. Est*

hic quoque ἔκλειψις participij, Dicentes, Nuntiantes, frequens apud scriptores. Quidam pro Vniuersi, legunt Aduersi. Nos Vniuersi retinemus; uel quia ita habent manuscripti impressiq́; uniuersi: uel, quia nuntios aduersos nõ dicimus: sed aut graues, aut tristes, aut malos, aut quid tale.

IN EPIST. XV.

Et rogas vt sim firmior. Et rogas, *præter Antonianum exemplar, in nullis inuenio. Desiderantur ea quidem, sed Eclipses eius generis, non infrequentes & apud alios, & apud M. Tullium esse, nemo ignorat. Hęc uero talis est, ut per se quisque quod desit, haud magno negotio supplere possit. Neque tamen inducimus.*

Quo modo a me ipsam incolumitatẽ &c. *Antonianus liber, & quatuor alij,* Et quo modo. *ut forsan legi oporteat,* Ecquo modo, *quemadmodum Ecquando, Ecquid, & id genus alia. Omnino, rogandi quædam uis est, in ea particula. Sententia uerò membri huius, eadem est, quæ superioris, sed alijs uerbis elata. Si tu, inquit, incolumis, hoc est, si tu cum tuis & in tuis cum sis, nullaq́; ex parte læsus, me tamen requiris, atque hoc uno, quod me uno cares, tantopere doles: quo me desiderio teneri putas incolumitatis ipsius, id est, tui, uxoris, fratris, filiorum, patriæ, dignitatis,*

mei

mei ipsius denique, rerum mihi carissimarum, qui bus sum omnibus orbatus? Incolumitatem hic Cicero, non ὑγίειαν, sed pristinum vitæ statum, & fortunæ conditionem vocat. Sic infra I I I ab hac epistola. Tantum velim fortuna det nobis potestatem, vt incolumes, amore nostro perfruamur. Et in V. ab hac eadem, reditum in patriam, salutem appellat. Est autem ὁ τοῦ μᾶλλον καὶ ἧττον, ἢ τοῦ καθόλου καὶ κατὰ μέρος, τόπος.

Quo tu abundas. *Nostri omnes,* Abundabas. *ad illud tempus respiciens, quo fuisset consilium maxime oportunum.*

Hic mihi ignoscas. *Manuscripti omnes* Ignosces. *vtrunq; recte, si ad sensum spectemus. Sæpe enim futurũ Indicatiui, aut instans Subiunctiui, pro imperandi modo inueniuntur. Idem hic noster ad Trebatium. Sed valebis, meaq; negotia videbis, meq; Dijs adiuuãtibus, ante brumam expectabis. pro Vale, Vide, Expecta. Et supra lib. II, epistola vltima: Quo die Romam venies, si me amas, apud me cum tuis maneas: pro Mane.*

Vtinam modo agatur aliquid: multa occultant &c. *Inter* aliquid *&* multa, *in plerisque meorum,* quo ipsa *scriptum inuenio. In Antoniano tamen & Faërnino,* In quo ipsa, *Vnde,* In quo ipso, *non inconcinne emendari posse iudicauimus: quod est, in scribendo quid agatur,*

Equidem (quod non in paruo discrimine ponendum puto) exemplar nullum adhuc vidi, a quo hæc abessent.

Ac si per populum. *Equidem malim* At. *Atque ita habent aliquot manuscripti, immo etiam impressi.*

Si autem spei nihil est. *Emendo* Sin *& vsu dicendi, & vetustis libris auctoribus.*

Satis esse consilij decreueras. *Nostri* Decreras. *Vtro modo legatur ad sententiam nihil, ad germanam & veram lectionem refert plurimum. Est autem Decernere, Statuere, Indicare. Terentius in Hecyra. Tu autem ex amicis, inimici vt sint nobis affines facis: qui illum decreuerunt dignum suos cui liberos committerent.*

Inductus, coniectus in fraudem. *Notauit Petrus Victorius, in suis varijs lectionibus, Inductus* ὑπαχθεὶς *Demostheni dici. Ita enim illũ* περὶ εἰρήνης. οἱ ὑπαχθέντες ὑμεῖς, οὔτε συμφερόντως, οὔτε ἴσως, οὔτε καλῶς προεῖσθε φωκέας. *Vtitur eadem voce M. Tullius infra lib.* IIII. *Epist.* V. *Inductus; relictus, proiectus ab ijs. Et* II. *Philip. Nihil queror de Dolabella, qui tum est impulsus, inductus, illusus. Plautus in Captiuis, in eandem sententiam* Ductus, *pro* Deceptus *dixit, Omnes de me loquentur: hic ille est senex ductus, Cui verba data sunt. Fraus autem hic, culpam atq;*

errorem significat, vt infra lib. IX. *Cuius ego spe in hanc fraudem incidi.*

IN EPIST. XVI.

Idq; te rogo. *Libentius*, Itaq; *legerim, quam* Idq;. *Nam cum ita suas litteras temperaret Atticus, vt Ciceronem iuberet & bono animo esse, & non temere sperare: is, qui varietatem illam ægrius ferret, valdeq; angeretur: apparet (inquit) te & consolationi inseruire, & veritati: quod mihi tamen non placet. Itaque oro te plane, vt ad me quæ certo scis, pro certis mittas: quæ suspicaberis, pro suspicionibus scribas.*

IN EPIST. XVII.

Caue, ne aut diligentia tua. *Non videtur esse dubitandum, quin Putes, Existimes'ue, aut quid huius generis supplendum sit. Non absimilis apud Plautum eclipsis est, Asinaria.*
Ita me obstinate aggressus, vt non audeam
Profecto percunctanti, quin promam omnia.
Desideratur facere, aut tale quippiam.

IN EPIST. XVIII.

Quæ prospici a te possunt. *Nostri omnes.* Quæ perspici. *Recte.*

IN EPIST. XIX.

Quod eiusmodi mihi litteræ. *Opinor rectius, Quoad. præsertim cũ ei Postquã reddatur,*

quemadmodum apud Græcos, τῶ ἕως ἂν, ἢ ἄχρις, ἢ μέχρις, τὸ ἐπιδὰν.

Non quo mea interesset loci natura. *Non quo sequerer amœnitatem loci, qui etiam lucem fugerem.*

Age, quo quo modo &c. *Manuscripti quidam* Ego. *Sed quando plures a vulgata faciunt, ea debemus esse contenti; eoq; magis, quod est elegantissima. Habet enim vim* Age, *vix concedentis, vix consentientis, vt Donatus ait, in eo loco Terentij, qui est in Andria,*

– Huc face ad me vt venias si quid poteris.
D. Quid veniam? nihil habeo. C. Attamē si quid.
D. Age, veniam,

IN EPIST. XX.

Maxime tamen volui. *Nota volui, pro cogitaui, & in animo habui. Id, quæ sequuntur declarant. Animaduerte etiam Præstolari, non modo personę conuenire, sed etiam rei: quod tamen rarum est.*

IN EPIST. XXI.

Trigintadies erant ipsi. *Ipsi pro integri dixit, græcos imitatus, qui & ipsi τὸ αὐτὸ, pro toto solidoq; accipiunt. Nam Thucydidis illud, αὐτοδεκαετῶν διελθόντων, Scholiastes exponit ὁλο-*

πλήρων. Eodem modo infra lib. VI. epist. penultima. Detraxit viginti ipsos dies etiam Aphractus Rhodiorum. Varro apud Nonium, solidos vocauit, dum ait, Vlyssem decem annos solidos errasse. Et Terent. Adelph. Totos. vt sex totis mensibus olfecissem, quàm ille quicquam caperet. Quod est apud Plautum in Trinummo,

– Quia rure dum sum
Ego vnos sex dies, me absente atque insciente inconsultu meo
Aedes venalis hasce inscribit litteris. in eo, vnos, non Totos, sed circiter videtur significare. quam dicẽdi rationem, hodieq; vulgo retinemus.

IN EPIST. XXII.

Milites dicentur. *Faërni liber.* Dicerentur. *Malim* Dicantur.

Tum desiderio omnium rerum, quæ mihi &c. *Poggij Maffeiq; liber, atque aliquot alij* Rerum omnium, qui &c. *Falso, cum genere dissentiat; sed quod tamen, si fide bona descriptũ sit, vestigia retineat verioris lectionis, quæ tota est in Romano exemplari, talis. Premor, cum luctu, tum desiderio rerum omnium, tum eorum, qui mihi me cariores semper fuerunt. Et sane durum est credere, cum a fratre, vxore, liberisq;*

discedimus, quidquam posse vita cuiquam esse antiquius. Pro illis, cum pie emori, tum libenter possumus. Tum verò, aliquando valet in primis. Infra ad hunc ipsum. Vtrique nostrum existimo, tum mihi erit pergratum.

IN EPIST. XXIII.

Et quid putes vtilitatis eum promulgationem attulisse, scribis. *Antonianus & Faërninus.* Perscribis.

A nostris magistratibus. *Plane cum his sentio, qui Nonis emendant.*

Sed cum lex abrogatur, illud ipsum abrogatur, quo modo &c. *Qui scriptura seruata, sensum tamen eruunt, eos equidem fateor ingenio valuisse, solertiaq; laudem tulisse: satisfecisse sibi, haud equidem credo, Sane præter alia, ad ea verba quæ sequuntur attendenti mihi, népe hæc. Hoc cum ita sit: cum semper ita habitum obseruatumq; sit, &c. Quibus perspicue docetur, aliquid esse conclusum; & quid porro aliud, nisi sanctiones non esse seruatas? appareat tamen in vulgata lectione, collectum nihil fuisse: suspicio iniecta est, mendum non abesse: eoq; magis quòd Antonianus liber, & item Faërninus* Abrogatur *pro* Abrogaretur *retinent. Quam lectio-*

nem sequor; ità tamen vt a fronte Abrogetur, *a tergo* Quo non, *pro* Quo modo *emendetur, non tam libris auctoribus, in hoc quidem posteriori, quàm sententia & scripturæ similitudine, quo modo rudis corruptaq; ætas scribere solebat: vt totum ita sit: Sed cum lex abrogetur, illud ipsum abrogatur, quo non eam abrogari oporteat: illo sensu. Si seruandæ sanctiones essent, nulla fere lex abrogari posset; cum nulla sit, quæ non sibi sanctione caueat: Nunc lex abrogatur, sanctiones ergo non seruantur: Nam cum lex abrogatur, etiam illud ipsum, quo non eam abrogari oporteat: nimirum sanctio ipsa, abrogatur, quæ homines terrere solet, ab lege abroganda. Quare mox infert. Quod cum reuera ita sit: hoc est, cum sanctiones non seruentur, atque ideo nulla caussa sit, in abroganda lege Clodij, metuendi: quid est, quòd Octo Tribuni pl. quasi sibi metuentes, caput posuerunt hoc? Est autem argumentum a connexis: cum id quod primum est in connexo, ait: & quod annexum est, negat: sumptoq; eius quod annexum est contrario, contrarium eius quod antecedebat, concluditur. Vt, si valet non Aegrotat: ægrotat autem, non igitur valet.*

Per legem Clodiam promulgare. *Censeo cogitandum, cur legem Clodiam scripserint Tri-*

buni pl. non Fonteiam, cum qui adoptarentur, ij, familiæ, in quam adoptati fuissent, nomen acciperent: quod nomen, vt in quotidiano sermone negligeretur, tamen in actis publicis seruabatur. Cicero quidem ipse in Philip. x. cum tota oratione illa, Brutum ipsum, M. Iunium Brutum appellauisset: in dicenda sententia, quàm in acta publica referri oporteret, Q. Cępionem vocat: quòd a Q. Seruilio Cępione adoptatus fuisset. In prima quoque libri primi epistola, quem antea Thermum, postea designatum Consulem, Figulum appellauit, cognomine illius familiæ, in quam transierat. An forte noster hic, adepto Tribunatu plebis, cuius adipiscendi caussa, ad plebem transierat, curauit se emancipandum, ad prioremq; ordinem rediјt? Id si fecisset, vix probabile est, tacitum fuisse laturum: an non semper hoc seruabatur, nec perpetuum erat? Id potius videtur.

Ad III Non. *In meis, amplius,* Nouembris. *& puto reponendum, præsertim, quod si absit, supplendum tamen sit; & post tantum verborum, quantum fluxit ab illo, Ad IIII. Kal. Nouemb. non facile succurrat. Argumento est, quòd Corradus & Manutius, vt res certior esset, Nouembris inrerpretatur. Quod cum in meis omnibus inueniatur, quid caussæ est, quo minus restituatur?*

Ninnium ac cæteros fugerit. *In Antonia-no ac Faërnino, atque adeo alijs fere.* Aut Ninnium aut Cæteros. *Vt credi possit*, Vt Ninnium ac cæteros. *vel* vt Ninnium vt cæteros *scriptum fuisse, a verbo* Inuestiges. *hoc sensu. Velim inuestiges vt Ninnium vt cæteros fugerit. Miratur enim Cicero, Ninnium ac cæteros Tribunos pl. ignorasse, caput huiusmodi, nulla in lege reperiri. Quo magis de malitia suspicabatur. Illud monendū, in libris nonnullis,* Nuimmium *reperiri; sed vulgatum probo.*

Siue quod obseruandum. *Recte Manutius, vt mea fert opinio, hunc locum emendat. Quare nihil addo.*

Tum tua coniectura. *Nostri cum, nisi fallor, melius: non quòd plus arroget sibi Cicero, quàm Attico tribuat; sed quod ita natura comparatum est, vt quæ magis cupimus, ea minus speremus, δυσελπιδέσq; simus. Quod & supra, epistola ab hac tertia, indicat his verbis. Me tuæ litteræ, nunquam in tantam spem adduxerunt, quantam aliorum: & tamen mea spes, etiam tenuior semper fuit, quàm tuæ litteræ.*

IN EPIST. XXIIII.

QVI caussam nostram susceperant. *In meis,* Et qui, *expuncta sequentis incisi copula.*

plane melius. Iustior enim querela, cessandiq; caussa eorum est, qui cum ipsi nostram caussam susceperint, in sua, nostra concessione lędantur. Vbi etiam in Nostra & sua, grata oppositio est.

Immutata sit. *Lego e meis omnibus, & scriptis & impressis,* Imminuta, *vt mea fert opinio, non paulo melius. Voluntas enim, opinio, mens, sententia conuerti immutariq; potest: Constantia, an possit, nescio: Extenuari tamen eam, debilitari, exhauriri posse, certum est. Quanquam hic ego Imminuta, læsa, contemptibiliorq; facta, interpretor, illo sensu. Vt cum alacritas illa Senatus, siue potius Tribunorum plebis, pro mea salute suscepta, facto illo Consularium prouinciarum ornandarum, læsa, leuiorq; apud homines effecta sit; quiduis iam, præuerti, meo negotio possit. Neque hic tantum in hac voce, scriptorum oscitantia deprehensa est. In epistola ad Marcellum quæ incipit, Si tu exercitusq; valetis: id ipsum Victorius animaduertit: & ex antiqua scriptura, Imminuta, pro Immutata restituit. Procliuis est enim lapsus, tanta litterarum conuenientia est.*

IN EPIST. XXV.

SALVTIS nostræ subesset. *Nostri, omnes,* Saluti. *Lenius omnino,*

Aut ne omnia velle &c. *Hoc meo iudicio significat. Atticus, re Ciceronis, bono loco constituta; Roma exierat, sui negotij caussa; idq; ad illum scripserat. Hoc Cicero cum ægre ferret, querela tamen abstinere se dicit, ne ingratus videatur, nullamq; amici rationem habere. quasi non laboret, an omnia pereant, si ipse pereat.*

IN EPIST. XXVII.

PLVRA non scribo, cura vt valeas. *Hæc verba, præter Antonianum, nulli mei habent. Et vero subolent ineptam quorundam sedulitatem; qui etiam de suo, omnibus fere epistolis* Vale *adscripserunt, cum in manuscriptis libris, & quidem omnibus, per quam paucis addatur.*

LEONARDI MALAESPINAE, SVARVM IN EPISTOLAS Ciceronis ad Atticum, EMENDATIONVM AC SVSPICIONVM RATIONES.

Argumentum libri IIII.

OC LIBRO, quatuor annorum epistolæ cõtinentur. Tres primæ, P. Lentulo Spinthere, Q. Metello Nepote: Quinque consequentes, Cn. Lentulo Marcellino, L. Philippo: Post has, totidem Cn. Pompeio Magno II, M. Crasso II: reliquę vsque ad finem, Ap. Claudio Pulchro, L. Domitio Ahenobarbo Coss. scriptæ sunt. Necesse est autem aut eos vnà fuisse, aut non plures ab eo, qui epistolas congessit, inuentas. Primæ igitur, reditum Ciceronis continent: qui fuit; Prid. Non. Septembris, duo de vigesimo mense, post eius fugam: Quo modo area domus illius, pontificum sententijs liberata

fuerit: domus ac villæ publica pecunia restitutæ: & cum in reditu eius, summa annonæ caritas esset; S. C. in sententiã illius factum est, quo Cn. Pompeio, rei frumentariæ per quinquennium cura dabatur; cum eodem imperio, quod is, bello Piratico habuisset: item, vt T. Annius Milo, sæpe cum Clodio, Aedilitatis candidato, manu armisq; dimicauerit, ne eius comitia haberentur. Hæc in tribus primis epistolis. In proximis, quæ Cn. Lentulo Marcellino, & L. Philippo Coss. scriptæ sunt; nihil est historia dignum, nisi de Domitij repulsa in petitione Consulatus: qui etiam foro per vim pulsus sit: seruo illius, qui Lucernam præferebat, interfecto: Creati vero sunt ex interregno & per vim, Cn. Pompeius II, M. Crassus II: quorum anno scriptæ litteræ, reditum Ptolemæi in regnum, strictim attingunt: turpemq; Crassi in prouinciam Syriam profectionem, dirarum obnuntiatione neglecta. Porro autem litteræ quarti anni, Ap. Claudio videlicet, & L. Domitio Coss. candidatorum ambitum & contentionem habent: quę tanta fuit, vt M. Messalla, & Cn. Domitius ex interregno, septimo huius anni mense Consules declarati vix deniq; fuerint: idq; Q. Pompeio Rufo Tribuno pl. qui intercessionibus comitia tollebat, in carcerem coniecto ex S. C. ceterisq;, siquis impedire conaretur, deterritis.

Continent etiam A. Gabinij reditum, nocturnumq; in vrbem ingressum, omnium hominum odium aduersus illum: accusationem de maiestate, quòd contra Senatus populiq; iudicium, Ptolemæum in regnum reduxisset: & quædam alia, sed pleraque priuata, atque domestica. Inter proximi superioris libri epistolas, atque huius, mēses octo fluxerūt: nimirum ex Kalendis Ian. ad Nonas Sept.

IN EPIST. I.

PROPTER meam in te obseruantiā &c. *Rarum omnino, atque haud scio an singulare, vt Propter, vim comparationis habeat, Præq; aut Pro valeat. Finem quidem, efficientemq; caussam significare, vel vnus ille locus, infra declarat. Tironem, propter humanitatem & modestiam eius, malo saluum, quam propter vsum meum. Sed neutra hic notio, locum potest habere, vbi vis eadem indicatur, quæ est in Pre, aut Pro: quæ vt facilius dignoscatur, vtriusque prepositionis exemplum afferam: primum ex Sextianæ orationis principio, quod tale est. Siquis antea Iudices mirabatur, quid esset, quòd pro tantis opibus Reip. tantaque dignitate imperij, nequaquam satis multi ciues, forti & magno animo inuenirentur &c. Quorū sensus est: si magnitudo Reip. potentiaq; spectetur, pauci inueniantur &c. Alterū ex Liuij primo lib.*

sic scribentis. Qui omnes facile spem fecerant, paruam Albam, paruum Lauinium, præ ea quæ conderetur fore: hoc est, Albam, si cum ea vrbe quæ conderetur, conferretur, paruam fore. A qua significatione, cum Propter, vt quidem passim vsurpatur, alienum sit, Præ *aut* Pro mea in te obseruantia, *libẽter legerem, nisi repugnarent exẽplaria, & maior æquo fiat litterarum iactura. Itaque nihil muto, contentus hęc ipsa indicasse, in mediumque protulisse.*

Quemadmodum fracta, dissipata &c. *Plautus in Persa, de eo qui quod habuit perdidit. Nam etsi res sunt fractæ, amici sunt tamen.*

Ipso illo die, quo lex lata est. *Faërni liber,* Illo ipso die, quo lata lex est. *Et proximũ quidẽ incisum, dulcius fluit, quã vulgatũ: illud est vsitatius. Idem pro domo. Hunc Consulẽ, illo ipso die cõtẽdo seruasse de Cœlo. Et paulo post. Hora nona illo ipso die, tu es adoptatus; Et sic fere alibi.*

Et Brundusinæ Coloniæ. *Ea deducta est, auctore Velleio, Torquato & Sempronio Coss. anno Vrbis Condite* I Ↄ I X.

Et ad omnia me, alterum se fore dixit. *Ab Romano typis excuso, atque duobus alijs manuscriptis,* Ad *præpositio, abest. ab vno Maffei, etiam* Me. *vt fortasse non longe aberret a vera scriptura, qui* Omnino *emendet,*

verbaq; ita texat. Me principem nominauit, & omnino alterum se fore dixit.

Nihil adhuc pontifices responderant. *Faërni liber.* Responderunt. *ad historiam temporaq; , plane melius. Adde, quod non satis consequens est oratio. Nos tacemus, quòd nihil adhuc Pontifices responderant.*

IN EPIST. II.

NEQVE plebiscito, qui se. *In manuscriptis,* Neque plebiscituis, qui &c. *vt commode legi possit.* Neque plebiscito is, qui &c.

Videri posse sine religione. *Videri, dixit, ex prisca consuetudine, qua in ferenda sententia Iudices, etiam id quod scirent, videri dicerent: de qua in extrema quarta Academica, idem sic Cicero. Quam rationem maiorum etiam comprobat diligentia: qui primum iurare ex animi sui sententia quenque voluerunt; deinde ita teneri, si sciens falleret, quòd inscientia multa versaretur in vita; tum qui testimonium diceret, vt arbitrari se diceret, etiam quod ipse vidisset: quæq; iurati Iudices cognouissent, vt, ea non esse facta, sed vt videri pronuntiarentur. Vnde infra hoc eodem libro, epistola Occupationum mearum. Drusus (inquit) & Scaurus, non fecisse videntur: id est, absoluti sunt. Hoc verbum, iuris fuisse, idem innuit,*

innuit; ad Trebatium his verbis. Hoc, quemadmodum vos scribere soletis in vestris libris, idem Q. Cornelio videbatur.

Iam partem illam areæ. *Manutius & Corradus.* Eam: Meam *fortasse melius, propterea quòd ea esset etiam, vbi erat porticus Catuli.*

Nuntiat iam populo. *Quod in duobus meis legitur,* Nuntiante populo, *videtur emendari posse,* Nuntiatq; *certe* Iam *otiosum est.*

Hic, cum etiam illi infimi. *Non video, quî minus infimi, vel vt habent alia exemplaria, Infirmi homines, quam summi atque valentes irrideant, vt hoc argumentum Cicero afferret, ad amentiam Clodij prodedam. Deinde, quid sibi vult,* Illi? *Itaque suspicor* Intimi *posse legi, illo sensu, vt etiam ij, qui illi intimi essent, ei; propter amicitiam deberent ignoscere, risum continere non possent.*

A quibus Marcellinus. *Non a quibus rogatus, sed a quibus quæsiuit.*

Quæsiuit, quid essent in decernendo secuti. *Pulchra dicendi ratio planeque seculi illius aurei, finem significans. Quęsiuit, inquit, quid essent in decernendo secuti: hoc est, qui sensus, quod consilium, quę cogitatio fuerit illorum, cum dixerunt, Videri sine religione, partem areæ, posse restitui. Videri enim poterant nonnullis, indi-*

L

casse restitui oportere. Itaq; Lucullus ad ea: Pontifices de religione, quod sui fuit officij statuisse: nẽpe aream, omni religione liberam esse: de lege Clodij constituere, ad Senatum pertinere.

Si quæ vis esset facta. *Plerique meorum,* Siqua. *Priscianus quidem lib. v. cum illorum opinionẽ refellit, qui Siquis, Nequis, Aliquis, ad imitationem Græci εἴτις, enclitice prolata, putabant ostendit* Siqua *dicendum esse: propterea quòd Enclisis, corrumpere dictiones non soleat: corruptas porro esse Siqua, Nequa, illud palam facere, quod simplex illorum, Quæ, non Qua sit. Cuius si vera sententia est, multa erunt huiusmodi, in libris Ciceronis emendanda. Nam infra lib.* x i i. *epist.* i i i i. *De Cælio, vide quæso, ne quæ lacuna sit in auro. Et lib.* x v i. *epistola, Binæ vno die. Et metuo, ne quæ ἀϱιστεία me absente. Et eodem libro, epist. Ita vt heri. Quam ob rem, etsi magis est, quod tibi gratuler, quàm quod te rogem: tamen etiam rogo: vt si quæ minus antea propter infirmitatem ætatis constanter ab eo fieri videbantur: ea iudices illum abiecisse. Multa sunt huius generis, tum in his libris, tum reliquis illius, aliorũq; scriptis: quæ quo plura sunt, eo mihi fidem maiorem faciunt, vtrunque recte dici, quemadmodum Siqui, & Nequi, pro Siquis & Nequis in singulari numero: eoq; magis, quòd in Terentia-*

na Heautontimorumeno, Prologus, Siquæ scripsit, his trimetris.

Nã nunc nouas qui scribunt, nihil parcũt seni.
Si quæ laboriosa est; ad me curritur:
Sin lenis est, ad alium defertur gregem.

Nec me fugit in impressis legi Siqua: sed vt emendem Siquæ, & vetustorum exemplarium auctoritas, & carminis ratio facit, quæ iambum fere in prima sede, aut Spondeum efflagitat, cum Siqua, Trocheus sit, vt illud Catulli manifestat.

Siqua recordanti benefacta priora, voluptas
Est homini, cum se cogitat esse pium &c.

Quinimo, Quæ, pro eo quod est Aliqua, vel dissecta compositione, vel prorsus sine M inuenitur. Cicero enim ad Sulpicium, libro Epistolarum ad Memmium. Sin autem propter verecundiam suam, minus se tibi obtulit, aut eum non dum satis habes cognitum; aut quæ caussa est, cur maioris commendationis indigeat: sic tibi eum commendo &c. Et Varro de lingua Latina, in fine libri IIII. Ab eo Ennius scribit, Pœni stipendium pendunt. Ab eodem ære impendendo, dispensator: & in tabulis, scribimus expensum: & inde prima pensio; & sic aut secunda, aut quæ alia. Quo in loco, ne Ciceronis tantum videamur habere rationem: pro Im-

Locus Varronis emēdatus.

pendendo, Dispendendo puto legendum, vnde Dispensator fiat; Dispendere enim est, pendendo distribuere, quod ad dispensatorem, hoc est, οἰκονόμον pertinet: vel certe Pendendo, sine præpositione. Siqui vero, & Nequi, pro Siquis, Nequis dictum priscis fuisse; hoc quoque, ne quid, quod ad hanc rem pertineat, quodque vtilitatem aliquam iuuentuti afferat, omittamus: exemplis est hisce probandum, Idem pro Cluentio. Itaque ei testamento legat grandem pecuniam a filio, si qui natus esset: ab secundo herede, nihil legat. Et pro Sylla. Atque illud etiam addam, ne qui forte incipiat improbus, subito se amare Torquate &c. Item pro eodem. In quo ego, tam subito & exiguo & turbulento tempore, multa diuinitus, vt dixi, non mea sponte prouidi: primum, ne qui posset tantum aut de Reip. aut de alicuius periculo meminisse, quantum vellet. &c. Denique infra lib. VII. epistola IX. subito consilium cepi, vt antequam luceret exirem: ne qui conspectus fieret, aut sermo. Atque hæc hactenus.

Omnium fanorum ac sacrorum locorum. *Deleo* Fanorum, *& ne Fana a locis sacris videamur excludere: & quia (si veterum librorum scripturam animaduertimus) librariorum culpa factum arbitror, vt illud intruderetur. Ea est enim huiusmodi.* Omnium fanorum

locorum. *quæ cum absurda sit, ut ex errore gignitur error.* Et sacrorum *posteriores agglutinarunt, vbi opus fuerat,* Fanorum, *in* sacrorum *mutare. Atque in hoc quidem, Corradum sequor.*

Absens, præsentesq; *Fortasse,* Absens præsensq́;.

I N E P I S T. I I I.

Tvm scire quid hic agatur. *Emendo,* Cum scire. *& vetustis libris auctoribus, & dicendi ratione.*

Disturbata porticus Catuli. *Disiecta, demolita, diruta. Apparet ex illis, quæ ad tectum pene peruenerat. Sic Philip. V. Huc etiam nisi venissem, K. Sept. fabros se missurum & domum meam disturbaturum esse dixit.*

Iussu Clodij, inspectante vrbe, iniectis ignibus. *Ordo & sententia verborum, videtur hæc. Iussu Clodij, iniectis ignibus: idq; inspectante vrbe, atque ferente.*

Ille vehemens furere. *Mei omnes* Ruere. *eodem plane sensu. Nec quia sequitur, Post hunc vero furorem, non mihi antiquior est, tot librorum auctoritas.*

Etenim antea cum iudicium nolebat. *Cũ*

lex de reditu Ciceronis lata fuisset, ipseq; P. Clodius, studium populi erga illũ vidisset: vt comitia impediret, cum gladiatoribus, quos C. frater in ludos funebres comparauerat, impressionem fecit; multosq; tum vulneribus tum cæde multauit. Huius rei caussa, de vi postulatus a Milone; ne iudicium fieret; omni ope contendebat, vt comitia Aedilitia, quorum ipse candidatus erat, ante haberetur, sperans, se, si Aedilis fieret, vt factus fuit, iudicium euasurum. Etsi enim nomen ipsius delatum fuerat, Indices tamen sortiti non dum erant. & Metellus Consul, qui Clodio studebat, prætori inhibuerat, ne quod ante sortitionem illam, iudicium faceret, comitiaq; haberi volebat: quæ Milo, quo iudicium fieret, obnuntiationibus eximebat. Idq; est, quod hac epistola scribitur. Historia est apud Dionem, lib. XXXIX.

Meamq; in Ceramico. *Subuereor, ne* Eam quæ *sit legendũ: vt intelligamus* Milonem, *cum tria patrimonia, vt Pedianus ait effuderit, plures etiã domos habere potuisse, quorũ vna in Ceramico fuerit. Quare, haud multo post, Ex Anniana Milonis domo, dixit; vt diuersam fuisse intelligamus ab hac, quã nunc expugnare Clodius, incendereq; conatus sit. Ciceronẽ plures habuisse domos, nõdũ legere memini. Auitã, quæ in Carinis fuerat ex P. Vict. abalienatam, suã non vocasset. Abalie*

natã porro fuisse, satis illud est argumẽti quòd nullum de ea verbũ, neq; in his epistolis, neq; scriptis etiã reliquis, prorsus facit. Insulas habuisse nõnullas, ex his epistolis cognoscimus: sed hæ, plurimũ distant à domibus. De Ceramico nihil habeo certi.

Tum ex Anniana Milonis domo. *Cornelius Fronto, de nominum verborũq; differentijs; Pompeij porticus (inquit) & Pompeia, & Pompeiana. Pompeij, si possidet: pompeia si publicauit: Pompeiana, si in alterius dominationẽ venit.*

Eduxit viros acres. *Veteres libri omnes.* viros acris, *quemadmodũm paulò ante, Omnis Catilinas: & in ea quę hanc antecedit epistola, Horas tris: & alibi, Pontis occuparãt: Omnis partis: Exitus difficilis:* ἀξιάφορος *suauis: et locis innumerabilibus, eodem modo. Itaque visum est, non esse faciendũ, vt hoc diutius dissimularemus, contra omniũ manuscriptorũ exempla, & veterũ grãmaticorum præcepta, nobis ab ijs, super hac ipsa re tradita. Scribunt. n. quę nomina, gignẽdi casum, recto similem habent: cuiusmodi sunt, Agrestis, Cœlestis, Similis, Nobilis: item quæ E R. desinẽtia in recto, in sexto declinant in I. qualia sunt, Saluber, Acer, Imber: quæ'ue N S, aut R S, vt Frons, põs, Parens, Ingens: Ars, Iners: & quæ sunt generis eiusdẽ: vel vt breuissime Seruius, in eo loco exponẽdo ex primo Æneid. Tris notus abreptas &c.*

Tris (inquit) latinum est. quorum genitiuus pluralis, in Ium exit: omnia in quarto casu multitudinis in Is quidem & in Es, sed melius & frequentius, vt idem ait, in Is: quorum in Vm exit, in Es mittunt: vt Patrum patres; Quo in loco, ne quis de scriptura dubitaret; Tris; Seruius Latinum esse dixit, ne existimemus græca diphtongo scribendum, nimirum τρεῖς: & Sosipater, in I & S: singulari patrio similia. Singula præcepta superiora, Priscianus, veterum scriptorum, sed Maronis in primis testimonijs confirmat: quæ ego adducere supersedissem, nisi in recentissimis libris & nouissime impressis, deprauata legerentur. Ea igitur hæc sunt. Georgi. libro IIII.

Idæas; pices, & pinguis vnguine ceras.

Et lib. IIII.

Aquas dulcis & frondea semper Tecta petunt. Et Aeneidos libro I.

Hic fessas non vincula nauis Vlla tenent.

Et lib. IIII.

Id cinerem, aut manis credis curare sepultos?

Et lib. III.

Tris adeo incertos cęca caligine soles Erramus.

Item lib. IX.

Metuensq; moneret Acris esse viros; prorsus eodem modo, quo nos diximus nunc scribi oportere, apud Ciceronem: sed pergamus reliqua.

Virgilius item Aeneidos libro x i.
Sparsitq; salubris Ambrosiæ succos.
Et Georg. lib. i i.
Ingredior sanctos ausus recludere fontis.
Et Eneidos lib. i i i i.
Mactant lectas de more bibentis.
Terentius item in Heautontimoru.
Quid reliqui est, quin habeat. quæ quidem in homine dicuntur bona?
Parentis, patriam incolumem, amicos, genus, cognatos, diuitias.
Et denique Virgilius idem lib. v i.
Hic locus est, partis vbi se via findit in ambas.
Quis omnibus in locis, in impressis vt diximus, E S, scriptum est: non quin & Pingues, & dulces & Manes & Tres & Acres dici possit: sed ego veterum scripturam censeo, etiam si deterior sit, tamen esse seruandam: nunc cum sit longe melior, siue Romanæ linguę proprietatem spectes; siue aurium iudicium sequaris, quo Maronem certum est fuisse politissimo; quid existimare debeo? Quin Probus Valerius apud Gellium, Carmen illud Virgilij, Vrbis ne inuisere Cæsar: affirmat se vidisse, in libro, manu ipsius poëtę collecto (vtar enim verbo ipsius) per I, non per E scriptum; cum idem Poëta alibi, Centum vrbes habitant, dixerit: aurium iudicium scilicet, vtrobique

secutus. Nam si vertas (inquit) ibiq; Vrbes dixeris, hic, vrbis; illic insipidius nescio quid facies, hic exilius & exanguius. Et quanuis ibidem Probus, nihil referre putet, vtro modo quis, Vrbis ne, an Vrbes dicat, omneq; huiusce quæstionis arbitrium, auribus tribuat: alij tamen grammatici, Vrbis malunt: Vrbes aurium caussa dictū esse. Exemplar quidem illud Virgilianum Vaticanæ bibliothecæ, tantæ vetustatis, vt quidam ausi sint dicere, manu poetæ ipsius (quod ego tamen non credo, sed est prorsus perantiquum) scriptum fuisse: Præsentis, Grauis, Fortis, & Ciuis habet, in vna Tityri ecloga, quam mihi strictim licuit attingere: Vnde iudicium facio, eandem fere scribendi rationem vbique in eo seruatam. Versus ij sunt.

Nec tam præsentis alibi cognoscere dives.

Et paucis interiectis.

Nō īsueta grauis tēptabūt pabula fœtus. Et mox.

Et fontis sacros, frigus captabis opacum.

Et paulo infra.

En quō discordia ciuis

Perduxit miseros.

Itaque Cornelius Fronto, Tris (inquit) in accusatiuo casu: Tres in nominatiuo & vocatiuo. Quo, quid dici clarius potest? Quare & in eodem exemplari Virgilius

Tris pateat cæli ſpatium non amplius vlnas.
Et Cicero in Frumentaria, ſi Priſciano credimus, Sedaſti etiam litis illorum, dixit. Quo minus etiã video, quid ij ſecuti ſint, qui Treis & Parteis, & vrbeis, & ſic omnia eius generis, per ει Grecum ſcribunt. Neque tamen is ſum, qui diphthongos quodam tempore, non in ſecundo tantum, ſed etiam in tertio declinatu, in vſu fuiſſe negem: res enim ſatis eſt plana, vel ex his Cæcilij carminibus apud Fabium.

Iam puerei venere, E poſtremum facito atque I.
Vt pueri plures fiant. Et deinceps.
Mendaci furi adde E, cum dare furi
Iuſſeris. Item ex Priſciano, ita libro VII. ſcribente. Veteres, finalem I, quę longa eſt, per ει diphthongum ſcribebant. Quæ ratio Nigidio quoque placuit apud Gellium, & Q. Terentio Scauro, in libro de Orthographia: nõ inquam diphthongum negamus aliquando, nec ſolum Ei, ſed etiam Ai in ſingulari etiam numero adhibitam fuiſſe: cum Ae ſyllabam, vt Feſtus ait, antiqui, græca conſuetudine, per Ai, quanquam ſeparatam, ſcriberent; Aulaï, Pictaï, Menſaï dicentes, & Marmora etiã iunctã, vt in illo ex Epitaphiorũ libro,

VLPIAI SCITAE CONIVGI B. M.
P. AELIVS MACER ARTE SIGNATOR,
Trib. LACRVMANS POS. *ijdem tamen ſcimus,*

Locus Quinctiliani. eundem Quinctilianum, eam diligentiam, vti superuacuam incommodamq; damnare: cum & L, tam longæ, quàm breuis naturam habeat: & in his vocibus, quæ proximam ab vltima, litteram E habent, & I longa desinunt, eam rationem sequentes, E geminam vti cogamur, vt in Aureei, & Argenteei, & similibus: ipsumq; met Priscianum non ignoramus, posteaquam dixit, antiquos post E, I, ponere consueuisse, ei diphthongum facientes, paulo infra addidisse, Ei diphthongo, nunc non vtimur: sed loco eius in græcis nominibus E, vel i productas ponimus; & his multo plura. Denique & is, et nõ sane pauci artis grammaticæ scriptores, in quibus non nulli, vt Maronis libros manu ipsius scriptos; ita M. Tullij videre potuerunt, testatum reliquerunt, Compluris annos & Litis, apud hunc ipsum: Omnis homines apud Sallustium: Omnis nos, Parentis, in Terentio scriptum fuisse, per vnum iota, non E latum: non ei diphthongum. Quibus tot argumentis, facile adducimur, vt manuscriptorum librorum auctoritatem sequamur; atque huiuscemodi saltem accusandi casus, per IS prorsus enuntiandos putem, quidquid de reliquis, quis contendat & opinetur. Cæterum ad pensum quod suscepimus absoluendũ reliqui mihi sunt loci tres, refellẽdi, unus M. Tullij, duo M. Varronis; qui illorum caussam

adiuuent, quibus ea diphthongus valde placeat: Ille igitur in III de Oratore, de Cotta loquens, cuius rusticanam pronuntiandi rationem, Sulpicius imitabatur; Quare, Cotta noster (inquit) cuius tu illa lata Sulpici nonnunquam imitaris, vt I, litteram tollas, & E, plenissimum dicas: non mihi oratores antiquos, sed messores videtur imitari. Quo in loco, de diphthongo verbum dici, negamus: sed cum E littera, duplicem sonum haberet, crassum & tenuem: qui tenuis, vsque adeo affinis esset vocali I, vt altera in alterius locum sæpe succederet: Sulpicius, contempto I, Magester, verbi caussa, mallet dicere, quàm Magister, idq; E, plenissimo. Et ne mihi videar hæc fingere: Quinctilianus libro primo, inter has duas litteras, mediam quasi vocalem, agnoscit, cum ait, In Here, neque E plane, neque I, propter vicinitatem audiri: vt hac de caussa veteres, E loco I posuerint: Menerua & Leber, & Magester dicentes. Et item infra: Quid? non Cato Censorius, Dicam & Faciam, Decam & Faceam (ita enim emendo, cum excusum sit Dicem & Faciē) scripsit: eundemq; in ceteris, quæ similiter cadunt, modum tenuit: quod ex veteribus eius libris, manifestum est? & a Messalla in libro de S littera positum Sibe & Quase, scriptum in multorum libris est. Ergo in hoc Cotta a Crasso repre-

Locus Ciceronis illustratus.

hendebatur, primum quòd E mallet vti, quàm I. deinde quòd E, nõn presso & leni sono, sed vasto & plenissimo efferret. Nec turbari quisquam debet, quòd E litteræ duplicem sonum tribuamus: cum singulis vocalibus Priscianus denos attribuat, ratione aspirationis, Quantitatis, Accentus. Prior Varronis locus in VIII *de ling. Lat. talis est. Eadem est analogia ad pleraque, quæ ex multitudine cum transeunt ad singulare, difficulter efferuntur ore. Sic cum transitur ex eo quod dicebatur, hæ Oues, vna non est dicta Oues, sed additum I. ac factum ambiguum verbum, nominandi an patrici sit casus. vt Ouis & Auis. hactenus is. quo videatur, de ei diphthongo significari nescio quid. Sed suspicio tolletur, si quę pariunt errorem deleantur maculæ: quas, doctissimi viri & perspicacissimi Antonij Augustini (quem honoris caussa nomino) oculos effugisse, miror. Elui ergo poterunt, si ita legatur. Vna non est dicta Ous, sed additum I. ac factum ambiguum verbum nominãdi an patrici sit casus, Ouis, Auis: quæ ad diphthongum nihil pertinent. Alter locus est ex libro* VII, *quo maxime nituntur, qui fauent diphthongo, huiusmodi: Item cum si sit analogia, debeant à similibus verbis similiter declinatis similia fieri; & id non fieri ostendi possit: despiciendam esse eam rationem.*

Varronis loci duo illustrati.

Atqui ostenditur. Nam quid potest similius esse, quàm Mens, Dens, Gens, cum horum casus patricus & accusandi in multitudine sint dispariles? Nam a primo fit Gentium & Genteis, vtrobique vt sit I. à secundo, mentium & mentes: vt in priore solo sit I. a tertio, Dentum & Dentes: vt in neutro sit I. sic Varro. Quorum fiducia, cur quidam diphthongos huiusmodi, in latinam linguam inducant, caussę nihil est. Disputans enim Varro contra analogiam, tali quodam vtitur argumento: A similibus verbis, similiter declinatis, similia fiunt: his porro vocibus, Mens, Dens, Gens nihil potest esse similius: ab his igitur similes casus debent fieri. At fit contra: Nam casus in genitiuo plurali & accusatiuo, dispariles sunt: cum Gens, gentium sit & gentis, vtrobique vt sit I. A Mens, mentium & mentes: vt in priore solo sit I. A Dens, dentum & dentes, vt in neutro sit I. Ex quibus, quod ad rem nostram pertinet, concludi nihil potest; nisi accusandi casus huiusmodi, tum Es, tum, Is desinere: quod ne nos quidem negamus: de diphthongo nihil.

Ille in interiorem partem ædium abdidit Sylla se &c. *Manutius ita restituit. Ille se in interiora ædiũ Syllę. plane scite. quę sequũtur nõ attigit. Ea nos parua vtiq; licẽtia, ita emẽdari posse*

credidimus. Fit Senatus poſtridie Id. *vel per eclipſim verbi.* Senatus poſtridie Id. *vt ſit ſententiæ initium alterius. vel quod placet magis.* Is in Senatu poſtridie. *vt Flacci conſtantia ac fiducia, nihil ſibi conſciſcentis, indicetur: qui vel facta cæde, in Senatum venire non dubitauerit: contra, Clodij timor atque fuga, qui ſe domi contin nuerit, ſcelerum conſcientia retardatus.*

De cuius conſtantia virtute, veriſsimæ litteræ. *Antonianus liber, & cum eo aliquot alij*, De cuius conſtantiam vitæ tuæ veriſsimæ litteræ. *Prorſus enim tuæ vel huiuſmodi quippiam deſideratur, quod liqueſcere in proximũ nomen, ob vocis ſimilitudinem ſane facile potuit. Qua ratione autem ex* m *&* vitæ, virtute *fiat, quiuis poteſt videre. Nam ex* m *facto* ui, *& ex* ui, tu, *plena fere dictio erit: quæ abſoluetur apiculo, quo* R *notabatur. Omnino mihi oratio manca & mutila, ſine pronomine Tuæ vel Meæ uidetur.*

Aſſequitur inter lucos hominem Milo. *Fortaſſe, ubi a Romulo conditum Aſylum fuit, Capitolium inter & campum, ex ea parte ſcilicet cliui eius, quæ eſt Comitio & foro Romano oppoſita. Ita enim Liuius libro primo. Locum qui tunc ſeptum denſis ſentibus, inter duos lucos eſt, Aſylum aperuit; non ſecus ac Dionyſius.* τὸ μεταξὺ

ταξὺ χωρίον τοῦτε καπετολίου καὶ τῆς εἴκρας, ὃ καλεῖτε νῦν κατὰ τὴν ῥωμαίων διάλεκτον, μεθόριον δυοῖν δρυμῶν. *De Esquilinis lucis, vix est vt possit intelligi, qui prorsus a campo Martio recedũt.*

Paucis pannosis. *Placet* Pauci pannosi. *vt est in Faërnino, & alijs nonnullis: vt subaudiatur, Inerant, aut Nuntiabantur. Sed neque illud omittam, in manuscriptis omnibus,* Lanterna *legi, cum N. Et cum hac de re, Plautina etiã exemplaria, multa & vetusta adierim, eodem plane modo scriptum reperi: vt equidem arbitrer cogitandum: non quin sciam, vnde Laterna sit dicta, atque N. a primigenio abesse. veruntamen. Interea nihil statuo.*

Si se inter viam obtulerit. *Ex eisdem contaminatæ scripturæ vestigijs, lectionem vnam Petrus Victorius eruit; nimirum, si se interim obuiam obtulerit. Nobis exemplaria nostra, opis nihil plus afferunt, vt vtra verior sit, scire possimus. neutra certe ab hoc loco aliena est.*

Subsidijs amicorum. *Ne minor amicorum ratio quàm fratris, habita a Cicerone videatur, præsertim illo recusante: placeret* Et subsidijs. *Neque enim obscurum est, eorum quoque opibus subleuatum fuisse. Adde quòd adiungitur, Pro facultatibus nostris; quod non verum esset omnino, si accederent amicorum subsidia.*

IN EPIST. IIII.

Vt nos ames, & te amati scias. *Dulcis ac festiua ratio sermonis, eiq; beneuolentiæ & chari tati conueniens, quæ illi cum Attico erat: valet autem Amplectare: dies atque noctes mecum sis: de nobis cogites: nostri curam suscipias. Hic enim est amoris fructus. Idem lib. 1. Apud te est vt volumus. Mater tua et soror a me Quinctoq; fra tre diligitur. Quid porro esset diligi paulo ante declarat: Apud matrem est recte, eaq; nobis curæ est: hoc est diligitur. Quo sensu itidem scriptum illud est. Metellus est Cos. egregius, & nos amat: quod est, tuetur contra Clodium, male contra nos animatũ. Ergo hic; ad nos inquit: aduola eo animo, vt ex consuetudine sedulitateq; tua, amorem in nos tuum palam facias: tuq; vicissim ex officijs nostris, certo scire possis, te vere atque ex animo a nobis amari.*

Librorum meorum bibliothecam. Bibliothecam *Antonianus non habet: & videri potest ex interpretatione accessisse. Quę enim erat ea designatio? nempe librorũ suorũ, hoc est bibliothecę. Cur ergo ea addatur? & cum res vna dicatur, cur, quasi duæ sint, ita comparatur? Plane mihi videtur, inducta incisi nota post Tyrannionis, sine interspiratione, ad vsque Quorum reli*

quia, legi oportere: vel certe, bibliothecæ *legendum. Nam cum in plerisque manuscriptis* biblio thecam *sit, nulla ratio est, cur facilius* bibliothecam, *quàm* bibliothecæ *factum fuerit. Offendes inquit, mirificam designationem librorū meorum bibliothecæ. Est autem hoc loco designatio, quod Festus ait, definitio, distributio quædam, qua suus cuique libro, certus propriusq; locus assignatus fuit ac definitus. Idem in* 1. *de Orat. Primum Oratoris officium esse, dicere ad persuadendum accommodate: deinde esse omnem rationem, aut de infinitæ rei quæstione, sine designatione personarum ac temporum, & quæ sequuntur.*

Mediusfidius. *Non vna est dictio, ideo sic scribenda.* Me Dius Fidius, *vt me Hercules.*

IN EPIST. V.

Ain' tu? Existimas &c. *Antonianus & Faërni, his amplius.* Me me existimas. *Quare sic emendo.* Ain' tu? me ne existimas &c. *Sane incōmode abest Me. & cum iactura sententiæ.*

Aut etiam emisse non cogitant. *Faërni liber et Antonianus,* A vectio, *pro eo quod hic est;* alii etiā. *quàm eleganter, nam festiuè, vt facile animaduertūt, qui frigus sentiūt vulgaris. Quid enim insulsius dici potuit? Moleste ferūt, quod villā Catuli habeam homo minus, nec cogitant me emisse. Quid? si cogitasset emisse? nū minus inuidisset? vide ne multo ēt magis, q̄ si vel testamēto, vel quauis*

alia ratione accepisset: quippe qui ita, accusari non potuerit affectatæ quæsitæq; nobilitatis, vt potuit emendo. Itaque iniuria, hæc dicta, in Ciceronem conferuntur. Sin a Vectio emendetur; quàm acute, quàm solerter; Aegre ferunt, inquit atque indignum putant, me hominem Arpinatem quidem, sed tamen Consularem, nobilissimi viri Catuli villam habere: nec cogitant Vectij fuisse hominis mancipis ac publicani, de quo ego emerim. Hunc enim intelligi arbitror hoc loco: quem cum contemptu quodam appellat libro V I, *ita ad Atticum, qui græcos iudices irrideret, scribens. Græci vero exultant, quòd peregrinis iudicibus vtuntur: nugatoribus quidem inquies. Quid refert? Tamen se αὐτονομίαν adeptos putant. Vestri enim credo grauis habent Turpionem sutorium, & Vettium mancipem. Quanquam & de iudice potest accipi, de quo supra. De scriptura illud adscribam. Vettius non modo apud Dionem, quod supra tetigimus; sed in vetustis etiam latinis marmoribus, geminato T scribi. Vidi ego Firmi, cum ad Bernardinum Cyrillum diuertissem, virum mihi, non modo meritis in me illius, sed moribus etiam suauissimis, singulariq; & eleganti doctrina, colendum; in ipso foro lapidem, perantiquis atque pulcherrimis litteris, ita insculptum.*

ALLIENÆ T. F. BERENICE,
C. VETTIVS POLVS
VXORI SANCTISSIM' ET
C. VETTIVS POLVS MATRI PIISSIMÆ.
PATR. COL. FABR.
ET CENT. L. D.
D. D.

In quo, illa etiam animaduertenda sunt, elisionem esse factam sequente vocali: & Polus, *vnico L. etiam scribi. Extrema verba, vt hoc addam quasi corollarium, ita interpretor. Patrono collegij fabrum & Centonariorum, locum Decuriones dono dederunt: vt ij locum de publico Vettio dederint, quò cadauer vxoris posset inferre.*

Sed quoniam qui nihil possunt. *Ante hęc verba in manuscriptis, (quod mirum est) omnibus, verbum est,* Finis: *nec quo modo huc irrepserit, in mentem venit, Nisi si illud germanum esse credimus: vt hoc vno verbo, Cicero, erroris se finem sui facere, vlamq; inire aliam, præcise significet. Quod si accipimus, quod certe odiosum non est, etiam cōcedi mihi velim, vt* Et quoniam, *pro* Sed quoniam *scribatur: transitu sane facili vnius litteræ, ex antecedenti dictione.*

Scio te voluisse & me: Ast nugigeram manum fuisse. *Alij aliter emendant. nos, ne nihil*

dicamus, ex hac vulgata lectione, quæ quidem ali cunde accepta est, et cū vno libro Maffei pene congruit: illam non ineptam, ad sententiam certe valde appositam, architectati sumus. Scio te voluisse, & me mastigiam germanum fuisse, *exempta syllaba* ger *e nugigeram & ex* nu *facto* mi, *traiecto tamen* m. *Scio inquit te voluisse, me id dare operam, vt ab iis qui omnia possunt diligerer: & scio me mastigiam germanum fuisse, qui tua consilia neglexerim. Mastigiam porro vocabant, qui flagris ac verberibus dignus esset. Terent. Adelph. Mitte me mastigia. Humile verbū, fateor, sed num non abiectius, Asinum germanū, vt Corradus emendat? Eadem forma dicendi, in Oratore ad Brutum vsus est, cum ita scripsit. Sed cum mutila quędam & hiantia locuti sunt, quæ vel sine magistro facere potuerunt, germanos se putant esse Thucydidas.*

IN EPIST. VI.

Nosq; malo solatio, sed non multo tamen consolamur. *Quod nam illud est solatiū? Quòd vicem ipsius, inquit, minime dolemus: sed non multū tamen est solatium; propterea quòd; vt non magnopere doleamus, patrię ipsius interitus & incendiū facit, e quo ille diuinitus ereptus esse videtur. Consolamur ergo, malo quidem sola-*

tio, sed non multo. Quare non multo? quia amicũ perdidimus, vt eius desiderium, vel ipsum nostrũ solatiũ leuiorem faciat. Hic sensus erui ex his verbis, siquid video, potest: sed erui, nõ duci: qui vt aliquis sit, mihi tamen videtur, non ad popularẽ sensum tantummodo, sed ad ipsius quoq; Ciceronis in dicendo vel ingenium vel morẽ accõmodatior fore, si Nonnullo scribatur. Sane mihi ille spinosior est, & ab Ciceronis elegantia abhorrentior. Quantula porro iactura, sententia nobis planissima & ornatissima constet, nemo non videt. Offendebar etiam mox, quòd in dissimilitudine, Non vt, sine Sed positum esset, antequam in meis omnibus, vidi eius vocis quædã vestigia, nimirũ, Vestris pro Vestri: indicauiq́;, S, illud, argumentũ esse integri Sed, compendio, vt illa ferebant tempora, conscripti: cuius, etiam si nulla manerent vestigia, vi tamen sermonis restitui deberet. Totum igitur sit. Non Vt Saufeius et vestri; sed me Hercule, quia sic amabat patriam, &c.

Reliqui est. Cur non Reliquum? In meis quidem tum Reliqua, tum Reliquia legitur, vtrunque male: sed tamen vt nulla ratio sit, cur Reliqui potius, quàm Reliquum ex his fiat. Reliqui non placet. atque haud scio, an singulare sit. Quidã. Sed inquies corrigunt a sententia apposite: a scriptura alienius, quàm oportet.

Vt ista improbem. *Antonianum exẽplar, & alterum Card. mei,* Probem: *vt puto verius. Etsi enim inquit, ægre adducor, ut contra boni uiri & liberi hominis officium: contra animi mei sensum, quod non oportet faciam: tamen quia ij, quibus cum consentire in Rep. capessenda, uolebã, malis meis lætantur: ijdemq; sunt qui fuerant: quoniamq; tu preterea ita uis: mecum ipse in his locis commentabor, qui ista probem: hoc est, rationem inibo, qua id quod minime honestum est, speciem tamen aliquã habeat honestatis: quamq; tu etiam probes. Hanc lectionem, atque adeo sententiam,* Verumtamen *etiam aduersatiua confirmat.*

Omnes vno tẽpore. Omnis, *ueteres libri.*

Quòd videor stulte, illius amici non intemperiem tulisse. *Negatio uarie iuncta, aliam atque aliam sententiam reddit. Nam, &* Quòd videor non stulte, *inuenitur: &,* Quòd videor stulte, illius amici non intemperiem, *quæ est nostra uulgata: &,* Quòd videor stulte, illius non amici. *& denique,* Quòd videor stulte illius amici intemperiem non tulisse. *Prima lectio refellitur, quòd subiungitur,* Rursum stulte, *quo declaratur, stulte prius affirmatum fuisse. Altera parum firma: primum, quia cum intemperiem hoc loco,*

iniuriā ipsemet Cicero interpretetur: qui hanc lectionem retineat, hic simul, non iniuriam vocet iniuriam: deinde vel a sententia aberret, vel in ambiguitatem incidat & absurdum. Nam si Videor stulte tulisse, *exponamus, Stultus habeor, qui tulerim: quasi non debuerim ferre: sensus alius erit, quàm ijs videatur, qui hanc scripturam defendunt, & quàm sit fortasse. Sin, non ea mode ratione, qua oportuit: tam paucis verbis, in eadem periodo,* Stulte, *aliud, atque aliud significabit: hic quidem immoderate: mox* εὐήθως *& imperite; Quod sane durius videatur. Nihil dico, de infinito illo nomine,* Non intemperiem, *si modo infinitum est, quòd intemperiem statuat, sed remissiorem, longe diuersam ab illo, Non homo, sed litus aer, & solitudo mera: illud dico, solere huiusmodi formas dicendi, Prorsus, Omnino, vel aliquo, eius generis aduerbio accersito, molliores reddi. Quin, vsque adeo non placuit nonnullis, vt (quod vix ferendum est) negationem, per* ἀναστροφὴν, *præcedenti nomini adiunxerint,* Amici non, *pro* Non amici *legentes. Tertia lectio, eadem fere patitur incommoda, cum verbum affirmet. Probatior mihi igitur reliqua est, vt verbum negetur. Apparet autem ex his litteris, nescio quid secus in Ciceronem ab Hortensio, in foro, aut in Senatu dictum fuisse: quod ille durius*

acceperit, quàm oportuerit, silentioq́; prӕterire non potuerit, cum fuerit tamen dissimulandum: propterea quòd eius opera, in reditu, & bona & fideli usus fuerit. Id ab se stulte factum confitetur: sed quando semel peccauit, nolle rursum offendere. Nam qui iniuriam vltus est, si deinde hominem laudet, is quandam prӕ se fert pœnitentiam, quam vel a timore, vel ab inconstantia oriri necesse est. Si ab illo, illustrem reddit iniuriam: sin ab hac, leuitatem declarat. Sub turpis enim omnis παλινῳδία *est. Ac tale quid accidisse, quale diximus, illa etiam argumento sunt. Et simul, ne* βαθύτης *mea, quӕ in agendo apparuit, in scribendo fiat occultior. Nam dolorem suum Cicero, quem ex Hortensii verbis acceperat, dissimulare non potuit: ostendit, prӕsetulit. Hanc, leuitatis reprehensionem fugiens, occultare nolebat. Et alioqui homini erat offensior, vel quòd suis miserrimis temporibus, ab illo, per simulationem amoris, summamq́; assiduitatem quotidianam, sceleratissime insidiosissimeq́; tractatus fuerat: vel post reditum impeditus, quo minus pristinam omnem dignitatem recuperaret.*

Epistolam Lucceio quam misi. *Manuscripti oẽs.* Nunquam misi. *Puto distinctis verbis, sensum reddi perspicuum.* Nunc quam misi.

IN EPIST. VII.

EPISTOLA tua, me solicitum &c. *Diu me torsit, fateor, relatiuum illud pronomen* Quæ, *quod est post* Tua, *& in editione Victoriana, & in manuscriptis omnibus, impreßoq; etiam Romano, excusum. Nam illud & reuertere sententiam videbam: nec casu factum putabam, vt a nullo abesset veterum exemplarium. Ergo accuratius cogitanti, illud venit in mentem, quod spero doctis hominibus probatum iri: hanc epistolam esse sine capite, hæsisseq; illud extremis proximis superioribus litteris, quod sit suo corpori reddendũ atque ita legendum. Nihil* ἀνιαρότερον *epistola tua: quæ me solicitum de Quincto nostro puero optimo, valde leuauit. Nec quia accidit, vt ab ea sententia, cui agglutinatum est, non abhorreat, eo nostra coniectura minus firma est existimanda: cum nec ab illa quicquam detrahatur: & ad hoc principium, si recte putetur, & congruenter aptetur, & vna omnium librorum auctoritate, quasi voce reuocetur. Nec me valde monet* Vale *interiectum. Testari enim possum, in antiquis libris, neque hic, neque fere alibi, in fine epistolarum inueniri. additum vero fuisse ab imperitis librarijs, qui putarent omnes litteras, hoc fine claudi oportere. Id quod eo etiã*

manifestius est, quòd in vnis litteris, operarum culpa quasi conscissis, binisq; aut ternis factis ex vnis, in singulorum fragmentorum fine, Vale, aut Cura vt valeas, reperitur, pro scribentis videlicet libidine. Inuenitur tamen alicubi, Cura vt valeas. Quod obseruasse etiam videtur, vt diximus, Petrus Victorius.

Nemo erat mortuus. Quid quidem tibi? nummi meo periculo sint. *Ego hæc ita interpungo, atque emendo.* Nemo erat mortuus, qui quidem. Tibi nummi &c. *ita vt reticentia sit, in, Qui quidem: taceaturq; deterior, improbior, minus e Rep. mihi inimicior fuerit, vel tale quippiam. Idq; sileri declarat Homeri carmen. quo significatur impium esse, mortuos conuitijs & maledictis petere. Nã re ἀποσιώπησις quidem, quo nunc loco, ex interpunctione posita est, reticentiæ nullam habet imaginem: nimium præcisa est, nec eo deducta, vt quod reticetur, legentis cogitatione suppleri possit. Debet quidem sententia imperfecta relinqui, sed tamen inchoata. Sequere deinceps reliqua. Tibi nummi, meo periculo sint: quæ vt εἰρωνικῶς dici suspicer, quæ attexuntur, faciunt. Quare in hoc thecam nummariam non retexeris: in alijs eris cautior. Quę item postrema verba, satis manifesto docent,* Retexeris *hoc loco, a* Retego, *non a* Retexo, *inclinatum.*

esse : valereq; Proferre, Expedire, iocosa dicendi ratione. Quod non ideo monui, quasi quenquam ignorare putem, a Texo, in præteritis Texui & Texuerim declinari, id quod satis erat, ad hoc quod dico probandum; sed nequis perfugio syncopæ valde confideret, sententia repugnante. Indicatur enim his verbis, non eße cur magnam spem Atticus sibi proponeret, recuperandæ pecuniȩ.

IN EPIST. VIII.

ΕΙΜΗΙΣΗΤΩΦΙΔΌΟΣ. ΚΟΣ. *Haud sane valde ab hac contaminata scriptura, &, vt suspicamur, a sententia recedentes, ita, sed nostro instituto, emendamus.* ἐμοὶ ἔσω φίλος οἶκος. *hæc mihi domus grata, hæc in delitijs sit : eadem prorsus sententia, qua itidem libro 11, de eodem Antio scripsit : vbi loci oportunitates, vt etiam hic admiratus, in hanc denique vocem erumpit, Hic, hic nimirum* πολιτευτέον.

Postquam misisti libros illustrarunt valde. *Proxime ad veram scripturam Antonianus liber, nisi me fallit coniectura, accedit. Habet enim, non* Postquam misit tibi, *vt reliqui a vulgata recedentes; sed,* Postquam sit tibi. *Itaq;, quod iam antea arriserat ex coniectura Octauij Pantagathi, viri cum in alijs omnibus, tum hoc genere perspicacissimi,* Post quæ sittybæ *emen-*

dare non dubitaui. Vnde uero Post quam, ex Post quæ, fieri potuerit, ij facile intelligunt, qui manuscriptos voluere consueuere. Sensus porro est. Nihil venustius, quàm tua illa pegmata. post quæ Sittybæ libros illustrarunt valde. Tribus autem nominibus, Tyrannionis ac librariorum operam commendat: Constructione, Pegmate, & Sittybis.

Male sic egisse. Apenas &c. *Faërninus & Antonianus.* Sic egisse reapenas. *vt suspicari possimus, scriptum initio fuisse, si se gessere.* Apenas &c. *ita discerptis vocibus, scriptorum imperitia.*

IN EPIST. IX.

Si modo est commodum. *Nostri. Si modo tibi est commodum.*

Fieri consulem non posse? *Nam ex interregno facti sunt Cn. Pompeius II, & M. Crassus II, per vim & factiones. Nam cum Cæsar, partis aliquot victorijs, iam diceretur Gallias confecisse: magnaq; & ob hoc in gloria, & propter liberalitatem, etiam in gratia esset: veritus Pompeius, ne si ille Romam rediret, minus ipse gratiosus in uulgus, minusq; potens esset in Rep. emulatione, inuidiaq; per motus, quo par illi esset, aut etiam superior; coitione facta cum M. Crasso, Tri-*

bunorum pl. intercessionibus, curauit, uti res ad interregnum rediret, atque ita Consules ipsi crearentur: &, quo munitiores essent contra potentiā Cæsaris, ipse Hispanias cum imperio per quinquennium, Crassus Syriam obtineret. Dio auctor est.

Homo peramans semper nostri. *Molliori numero Antonianus & Faerni.* Homo peramans nostri semper fuit. *Et mox.* Nec mi vnquam: *: nostri,* Mihi.

IN EPIST. X.

NVM censum impendant. *Antonianus,* Impediant, *ut Manutio placet, & sententia postulat: habet tamen,* diebus vitiandis, *ut reliqui fere mei, non* initiandis.

Sane sibi displicens. *Cuiusmodi solent esse, quos continenter secunda æquabilisq; fortuna supra modum euexerit. Nam qui omnia concupisset, contemnebat partem. Hispanias tamen, ut diximus, accepit per quinquēniū, sibi lege Trebonia decretas: Syria Crasso concessa, eadem lege.*

Suauissime Hercule est effusus. *Placet Victoriana editio, præsertim cum in nullis uetustis* Est *inueniatur: sed eius loco* Et. *Ea est autem hęc.* Suauis me Hercule & effusus.

IN EPIST. XI.

ETIAM illud cuiusmodi sit &c. *Hoc qđ sua*

dicturus, quodq; mihi Pompeius affirmauit, de rationibus cum publicanis putandis. Id ipsum repetit, post hanc narrationem, his verbis. Id cuiusmodi sit, aut nunc si scias &c.

Dixit Pompeius, Crassum &c. *Antonianus & Faërni,* Dixit Pompeius mihi. *quod placet, vt intelligamus in Cumano, epistola quę est ante proximam.*

Præter Dionysium duxi &c. *Faërni liber & Ant.* Eduxi. *melius, Est enim ex vrbe, & foras ducere.*

Quo magnopere delector. *Nostri ad vnũ omnes.* Sermo desit abs te, opere delector. *Nos, vt in rebus male contractis, Sermo desit abs te,* quo perdelector. *eodem plane sensu, quo uulgata: non peracuto quidem, sed tamen aliquo. Etsi enim inquit, præter Dionysium mecum eduxi neminem, consolor tamen ea re, quòd mihi non deerunt tuæ litteræ, quibus in ea solitudine sustenter.*

IN EPIST. XII.

VEHEMENTER ante egi. *Antonianus liber,* Anti. *Faërninus* Antij *atque hoc puto rectum. Nam & fuisse Egnatium extra urbem cum Cicerone congressum, illa indicant. Egnatius Romæ est, ac si dicat, in urbem rediit. Et potuit*

accidere,

accidere, vt Antij, quo se Roma Cicero primum contulerat, cum illo egerit.

Præsto esse. *Desideratur*, posse, *quod est in libro Car: mei.*

Ignoscas mihi velim. *Nostri omnes*, Mi velim. *qua apocope in humili ac familiari sermone, sane valde grata, sæpe in his epistolis, vtitur.*

Et promouebo. *Cum verbum, & Prouehere, & Producere, & Proficere significet: non satis huic loco conuenire videtur. Nam Proficiam, quod placet nonnullis, quo referatur non habet, nisi ad rem Halimeti, quæ abest sane lõgius, quàm vt signari possit. Itaque malim* Præmonebo *quod & alijs placuit: vt exponamus, Et faciam vt me venisse scias: seu, quod magis probo, Et te accersam ac vocabo, præsertim cum dixerit: Postri die K. cæna apud me cum Pilia. Nam Monere, hoc ipsum quoque significare, locus ille Terentij declarat. Sed vt diei tempus est, monere oportet me hunc vicinum Phaniam, ad cænam vt veniat.*

IN EPIST. XIII.

ERGO vt sit rata. *Manuscripti, eodem fere modo*, Ergo & si irata fuisse. *Vnde elicere mitius nihil potui, quàm alij fecerint. Videor mihi tamen vulgatæ, quæ & segnior est, & parum hærens, vim aliquam & spiritum comparasse, co-*

hærentemq; magis continuatamq; reddidisse, ita ab alio quasi principio, nouaq; re. Comitiorum nõnulla suspicio est ergo? vt sit rata, abfuisse me &c. hoc est. vt certa res sit, nec in leui existimatione amplius posita; sed sit iam κυρία δόξα: nihil iam sit, quod rem illam, cuius caussa in Senatu altercatio erat orta, quo minus feratur impediat, aut moretur: tamen abfuisse me, in illis altercationibus, non moleste fero. Nam aut defendissem quod non placeret: aut defuissem cui non oporteret. Nec arbitror comitia Consularia significari: quæ si ad diem illum adducta fuissent, non longe abfuissent ab interregno, cuius hoc anno mentio nulla est.

Et præsertim statum Reip. *Nullo dissentiente mei omnes,* & Præsentem statum. *Et quãuis, non plus uni lectioni, quàm alteri suneam, moueor tamen tot librorum consensu.*

Quantum potes & vales. *In nullo meorum* Et *legitur: & in Romano ac Faërnino,* Valde *pro* Vales *integrum, in ceteris* Pote val. *Quod cum nonnulli* Vales *(ita enim suspicor) interpretarentur, necessario etiam copulam addiderunt, vt sermonis ratio constaret. Nos, nulla re extrinsecus accersita,* Valde *probamus, vt sit,* Valde *sum* ὀξύπεινος.

IN EPIST. XIIII.

PVTARE profectum esse. *Faërni liber,*

atque item Car. mei. Putare possum profectum esse. *quorum ille sensus est. Vestorius certiorem me fecit, te Roma a, D. VI. Id. Maij proficisci statuisse. Sed quando tu eo tempore quo mihi ille scripserat, profectus non es: putare possum ea de caussa tardius exisse, quàm dixeras, quia minus valuisses. Neq; hæc eo pertinent, vt propensior in hanc lectionem, quàm in vulgatam sim: sed vt seruem institutum meum.*

Velim siquid forte habes. *Reliqui manuscripti,* Vt velim. *Antonianus,* Tu velim, *recte.*

IN EPIST. XV.

Suam illam in meo dolore &c. *Prorsus, coniunctio mihi desiderari videtur, cuius etiam in Poggij, Lolgij, Faërni, Maffei, vestigia quædam sunt. In his enim* Iam *ante* suam *legitur; vt mihi facile persuadeant,* Etiam, *aut* Etiam *scriptum fuisse;* Et, *vero perijsse in extrema syllaba antecedentis verbi: cuiusmodi peccata, in manuscriptis sæpe deprehenduntur. Et videtur Eutychides, opera Ciceronis, ab Attico libertate donatus.*

Puto tibi suscipiendum fuisse. *Hoc est, necessario a te susceptum: oportuisse a te suscipi: vt intelligamus ex hoc; atque ex his quæ iuncta his sunt; Atticum iam in Asiam transmisisse. Quo in loco, participium illud, quod vocant, vmbram nullam habet futuri temporis, sed ne tẽporis quidem.*

Quin, vt meas suspiciones, quidque mihi in mentem venerit aliquando, exponam, mihi voces huius generis, vix vnquam participia visa sunt, cum in his nulla sit temporis adsignificatio; sed vel necessitas quædam, vel dignitas, vel officiũ vel quid tale indicetur. Amandus enim, quis non intelligit, non eum, qui futurum est vt ametur, significari, sed qui debet amari vel Dignus est qui ametur? Et puto te conueniendum; non fore vt conueniaris; sed vel idoneum qui conueniaris, vel oportere conueniri? Et in illo Cice. 1. de Orat. vt Alijs miserandus, alijs irridendus esse videatur: quis non exponat, vt alijs dignus miseratione, alijs irrisione videatur? Quin Varro lib. VII, & VIII. de lingua latina. tria tantum participia numerat, Amans, Amatus, Amaturus: Quod & Priscianus non nunquam videtur approbare, cum VIII lib. sic scribit. Sed tamen sciendum, quod omnia huiusmodi formæ participia in Dus terminata, etiam nomina esse possunt, cum tempus amiserint. Nos, cum tempus adsignificent, non dum vidimus. Veteres quidem certe; id quod postea Grammatici de participio in Dus comminiscuntur, his fere circunscriptionibus comprehendunt. Spero amicitiam nostram cognitam fore: Et, officium meum probatum iri. &, fore vt probetur: non autem Cognoscendam, non

probandam. Cæsar quidem primo Comm. Commissum cum equitatu prelium fore videbatur. nec desunt exempla.

Tres ἀρειοπαγίτας. In Antoniano & Carmei, spacium hic vtrique voci relictum, suspicionem iniecit, in exemplari, vnde illa exscripta sunt, loco latini tres, græcum itidem aliquod nomen fuisse. Nam scriptores illorum temporum, græcorum elementorum prorsus ignari, siquod huiusmodi verbum offenderent aliquando, spacium fere solebant relinquere. Et hercule tres si legatur, sententia aut expressa coactaq; erit, aut aliena & falsa. Si enim iudicum iniquitatem Cicero, vt ego quidem arbitror, luget ac reprehendit; qui Suffenatem & Catonem absoluerunt, Procilium vix condemnauerunt: quinquaginta fuerunt, non tres eximij: & Suffenas, Cato, Procilius, in Iudicum numero esse non potuerunt, qui essent rei. His igitur rebus permoti, existimauimus θεοὺς restitui posse: a scriptura minimum; ab vsu loquendi, & nisi fallimur, etiam a sententia, nihil aberrantes. Hac eadem ironia, simili in re, vsus est libro 1, latine tamen scribens in hunc modum: Clamare præclari Areopagitæ, se non esse venturos, nisi præsidio constituto. Ex hoc eodem pneumate, summouendum est verbum Debemus, non modo vetustis libris auctoribus, in ijsq; An-

toniano Faernino: sed etiam sensu postulante; qui eo verbo manente, nullus erit: extrito, is non ineptas. Ex quo intellectum est, diuinos Ariopagitas, cum, Suffenate & Catone absoluto quos damnare debuerant, si quam modo curam Reip. habuissent: Procilium cõdemnarunt; rationẽ tanti patrisfamilias, habere quidem uoluisse (nihil enim propius est factum, quàm vt absoluerent) sed non quantum oportuit habuisse. Absoluerunt enim X X I I; *Condemnarunt* X X V I I I; *vt tribus omnino sententijs damnatus fuerit. Vnde autem addiderit* domi suæ, *quis scire possit? An hæc item,* εἰρωνικῶς *cum scribantur, Domi suæ, dixit, quasi in regno suo, atque in arte illa, qua maxime polleret: vt videretur ex eo misericordiam commouere? Grauissimum est enim patrem familias occidere: sed domi suæ occidere, prorsus inexpiabile. Quo porro crimine illi postulati, hic damnatus fuerit, difficile est diuinare: cum tot a M. Tullio congerantur. De ambitu huius anni, uix arbitror posse intelligi, cum litteræ datæ sint mense Quintili: ut, quamuis Cicero comitia ductum iri uideret, de interregno tamen, tanto ante iudicium facere uix posset. Sed & de huius anni comitijs, paulo post.*

A M' Curio emissus, interciso monte in Nar defluit. *Curium Dentatum fuisse arbitror;*

qui IIII. *Cos. Samnitibus Sabinisq; deuictis, totum eum tractum Romano imperio subiecit. Illud notandum; Narem apud Virgilium, Plinium, Tacitum, Priscianum, grammaticos reliquos, uirili genere enuntiari. Velinus autem, iterum nostra ætate, a Paulo Farnesio Pontifice Maximo, ingentis animi uiro, cum Reatinorum precibus, tum emulatione uirtutis; in Narem exoneratus est: haud procul a primo hostio, interciso itidem monte. Opus ideo inchoatum relictum est, quod Antonius Sangalius Florentinus, architectus nostrorum temporum clarissimus, in ipso opere decessit, nec multo post, ingenti totius Italiæ atque adeo totius orbis, Paulus ipse.*

Vixi cum Axio: qui etiam me ad septem aquas duxit. *Apparent adhuc ruinæ Axianæ villæ, haud ita procul ab ipsis aquis: quæ hodie S. Susannæ uocatur: suntq; ab ipso statim fonte propemodum nauigabiles.*

Ad VII. Id. Quint. veni. Spectaculum &c. *Otiose* Veni *ad scriptum est, cum dictum sit* Redij. *Itaque nota distinctionis loco dimota*, Veni in spectaculum primum, *libenter legerim, apposito inciso. Atque hoc esse rectũ, pręter alia,* Deinde *redditum declarat. Spectaculum uero, non solum spectationem, sed locum etiam significat, in quo gladiatorum certamina, ut in Theatro Ludi,*

committebantur. Itaque Cicero ex spectaculo, in theatrum profectus est, Antiphonti operam daturus.

Nam in ceteris. Nam *delendum est: Nihil enim agit, & ab Astyanax aut Astyanacte, recisa est. In manuscriptis enim,* Astyanam *legit.*

Nihil tam pusillum, nihil tam sine uoce, nihil tam verum. *Sic veteres libri omnes: sed scriptum cum sententia pugnans, facit, vt* Verum *non satis probem. Siquidem in Antiphonte Cicero, artem & naturam improbat, quasi personas agat parum decore: verba, illi veritatem qua imitanda actoris artificium cernitur, tribuũt, quasi nihil desideretur, quo minus quæ persona agitur, vera videatur. in quo vno ab Ant. in* II, *de Orat. laudatur. Quæ duo esse contraria, quis non uidet? Sensus qui a uiris doctis elicitur, est ille quidem acutus, et pro re nata, nõ incommodus: sed accuratius intuentibus, parũ firmus. Neque. n. satis concinne, a persona ad personam transitur: quod fiat necesse est, si expositione illa contenti simus. Pusillũ Antiphontem uocant, ad personas scilicet, quas sustinet, necessario respicientes: Verum, ad Antiphontis ipsius. Quod in uno atq; eodem membro, quàm cõmode cadat, uideant doctiores. Mihi certe ita nouũ accidit, ut de mendo suspicer. Fortasse uerius, bona certe sententia & eadẽ*

pene *scriptura*, Vietum *legi possit: quòd est, molle, languidum. Qua voce Terentius Eunucho vsus est. Hic est vetus, vietus, veternosus, senex. Et Cicero in Catone maiore. Quasi vietum; quod ferendum est senectuti. Vietus, inquit Festus, Languidus, & sine vi, & naturalibus viribus priuatus.*

Ἐξοχὴ nulla est. *Nostri omnes.* ἐξοχὴ in nullo est. *eadem plane sententia, & pari splendore.*

H-S quingena deposuerunt. *Perspicuum est ex hoc atque ex alijs locis, non prorsus verum esse, quod quidam aiunt: Sestertij nomen, saltem apud Tullium, virili tantum genere, nec nisi pro nummo sestertio reperiri. Id si verum esset, quantula hæc summa foret?*

IN EPIST. XVI.

Quod erat abs te. *Quid si erant? Non quòd mihi satis arrideat, sed vt in malis, non pessime. Quædam inquit, ita erant sine argumento, atque sententia, vt ex his, nihil aliud possem cognoscere, nisi vbi esses: idq; non quia id ipsum priuatim significarent, sed quòd in fine scriptum haberent, verbi caussa, Buthroto. Dixit autem, Quod erant abs te: quo modo Terentius, Ab Andria est ancilla hæc. id est, quod essent domi tuæ datæ: quod nisi notum sit, omitti non solet.*

Et hoc primum. *Nostri omnes.* Et hoc quidem primum. *non otiose: nam habet vim illā. Et quia Paccij mentio facta est, pergam primum quod cœpi.*

Huic ioculatoriæ disputationi. Disputationi, *in nullis est meorū: ex quibus partim* Ioculatoriæ, *partim* Ioculatorem *habent. Neutrum mihi satis probatur: quod & hoc, Scęuolæ personæ minime conueniat, qui grauitate fuit illa, vt eum ab se Antonius, si quādo prensare vellet, dimitteret: cum diceret se velle esse ineptū: hunc autem vnum esse hominem ex omnibus, quo pręsente, ineptus esse minime vellet: & disputatio nequaquam leuis ac ridicula sit. Et tamen, vt in malis,* Ioculatorem *displicet minus, non aliam ob caussam, quam quod additur,* vt noras *quod sine aliquo adiecto, superuacuum esset: &* Ioculatoriæ *sublata appellatione, cui hæreat (nā diximus,* Disputationi, *in nullis vetustis inueniri) consistere non possit. Porro ioculatorē hic, non scurrā aliquem ac dicacem, sed lætum & iocundū debemus accipere, & quod de Cęphalo dixit, festiuum. Sed hanc, vt diximus, lectionē ferimus: quia meliorē non habemus. Quod si* Disputationi *retineatur, potius mihi erit,* Ioculatoriæ, *hoc est puerili: quod in eo libro, pręcepta illa tradātur, quibus ad rhethoricam facultatem, iuuentus informātur.*

Aureliam vt scribis iudicis. *Cum Bessarionis libro, quem Manutius est secutus, nostri pene omnes faciunt: vt de scripturæ veritate, dubitari iam non debeat.*

Cum habeat duos faciles. *Te videlicet & me. Sed nobis (fatendum est enim) coniectura blanditur eorum, qui* Deos *substituunt. Cur enim duos potius, quàm nos? Deinde, cur duos, non plures? Mihi videtur Cicero, morosam hominis naturam & querulam voluisse reprehendere: cui cum omnia ex sententia, amicorum officijs & diligentia suppeterent: cum Deos haberet faciles ac propitios: nihil tamen esset illo difficilius; hoc est, suspiciosius, & magis δύσκολος. Quin Atticus aberat; vt prodesse illi parũ, aut nihil posset. Et tamẽ, quid mihi arrideat dico; nihil statuo, prę sertim cũ veterũ librorũ scriptura, a vulgata sit.*

Non mihi, vt quod &c. *Non incommoda mihi coniectura, si modo coniectura est, non scriptura aliqua, visa est eorum; qui* Notum tibi *emendarunt: si modo, quæ sequuntur hærerent. Quid si ita? Notum tibi vt video?*

Ac Senatus decreuit. *Vnus Maffei* At: me*lius omnino, siue ad Messallæ & Domitiũ priuatim, siue vniuerse, ad omnium candidatorũ ambitum referamus. Certi inquit erant Consules, nisi Senatus decreto illo suo, vt in singulos cãdidatos,*

a Iudicum consilijs, tacitum iudicium fieret: terrorem incussisset candidatis, conatumq; illorum retardasset. Vel sic. Messalla & Domitius liberales in populum valde fuerunt: At contra huiusmodi liberalitatem & ambitum, Senatus decreuit &c.

In his Opimius Veietorantius, Tribunus pl. *Coniectura est Octauij Pantagathi.* Opimius veie. Terentium Tribunum pl. *In manuscriptis quidem,* Trib. pl. *legitur: & inchoata illa & dimidiata voce, Veientina Tribus significatur: quemadmodum Quir. Quirina: & Pal. Palatina, in antiquis marmoribus, & aliæ tribus non paucæ, eodem modo. Terentius porro ille intelligi potest, qui sua intercessione, quo minus de taci to iudicio lex ferretur, obtinuit. Quare & paulo post,* Rescidit *tueri possumus: non quia plane satisfaciat, sed quia ita habent prisca exemplaria, præter Antonianum, omnia: in quo quidem Antoniano,* Res cedit *est: Et sententiæ non repugnat. Est autem Rescindere, Dissoluere, Labefactare: quo Cicero non semel vsus est, Pro domo sua. Quæ furore improborum in Rep. gesta sunt, rescindere &c. Et in Philip. Quibus cum prouocatio datur, non ne acta Cæsaris rescinduntur? Is ergo Tribunus pl. Senatus consultum illud rescidit, cum intercedendo, vt primo quoque tempore comitia haberentur, effecit.*

Siqui intercesſiſſet &c. *Ita emendauit Manutius, cum antea legeretur* Qui ſi. *quod tamen a Quis, quod eſt, in Antoniano, factum videri poteſt, quod exierit in Qui ſi, ſequente maxime dictione, quæ in fronte I præferat: aures certe, Quis potius exigunt, etiam ſi præponatur* Si: *& Quis, ſine Si, figura defendit illa, qua et alibi, & Philip.* XI. *vſus eſt Cicero, his verbis. In quo maximum onus nobis impoſuit. Aſſenſero; ambitionem induxero in curiam: negauero; ſuffragio meo tanquam comitijs, homini honorem amiciſſimo denegauero. Eclipſi videlicet* Si *particulæ. Atque hæc mihi lectio probatur, propterea quòd in nullis inuenitur Siqui.*

Liber nemo. *Antonianus* Libere, *probe, ſine dubio.*

A Q. Pompeio Ruſo. *Hic Syllæ ſororis filius, tum Tribunus pl. Caluino ac Meſſallæ, reſtitit: vt non niſi poſt menſem ſeptimum, Coſ. crearentur; Reiq; publicæ moleſtias peperiſſet, niſi a Senatu in carcerem coniectus fuiſſet. quæ pœna, vt ſcribit Dio, in eos ciues inſtituta erat, qui mali alicuius facinoris in Rep. auctores eſſe vellent.*

Nunc vt opinionem habeas rerum. *Hæc pars tota, vſque ad, Sed accipe alia. ἀποσπασμάτιον quoddam mihi videtur eſſe, epiſtolæ alterius, aut certe epiſtola ſine capite & calce. Quæ me*

caussæ mouerint, vt hoc sentirem, dicam haud multo post: certe nomen Gabinij, cuius hic de iudicio tam multa dicuntur, omitti non debuit. Et tamen, mecum ipse cogitabam, an emendari sic posset. Nunc vt Gabinium habeas reum. *Illa sententia scilicet: Nunc vt de Gabinio reo certiorem te faciam: ferendum est: Siquidem est absolutus. Sed quærat aliquis. quo modo reum, si absolutus est? Respondeo vel dudum, vel etiam num reum: cum non plane esset expeditus, multaq; alia iudicia impenderent, Ambitus, Repetundarum. Nam vt idem ait ad fratrem, multæ eum factiones postulabant.*

Accusatorum incredibilis infantia, id est, L. Lentuli, L. F. *Ex hoc loco, & epistola prima & tertia libri tertij ad Quinctum, perspicuus fit error Dionis: qui Gabinium dicit de maiestate accusatũ fuisse a Cicerone. Ita enim libro* XXXIX. *Accusationes in Gabinium multæ, & actores haud pauci extabant. Primum autem de Ptolemæi reductione, vt maximo crimine cognitum est. In eo iudicio, vniuersus fere populus ad tribunal confluxit; sæpiusq; illis eum discerpere, animus fuit; præsertim quod nec Pompeius aderat, & Cicero eum summa dicendi vi, accusabat. Nihilo tamen minus absolutus est. Ipse enim, vt qui de tantis criminibus iudicium sustineret immen-*

ſam pecuniæ vim elargitus fuerat: ſocijq́; Pompeij & Cæſaris, promptiſſime ei opitulabantur: aliudq́; tempus a Sybilla, aliumq́; regem indicatum, dicentes. Hæc ille. Verum vtri magis in hoc credendum ſit, ei'ne an Ciceroni, neminem arbitror fore, qui in dubium reuocet. Quare idem quoque ſine cauſſa leuitatis ab eo ac proditionis arguitur, quaſi inſtante Pompeio, de repetũdis accuſatum poſtea defenderit. Eius hæc ſunt in fine libri, de Põpeio ſcribẽtis: τόνδε κικέρωνα, οὐχ ὅπως κατιγορῆσαι ἔτι αὐτοῦ ἐκώλυσεν, ἀλλὰ καὶ ὑπερδικῆσαι καὶ ἔπεισε, ὥστε καὶ ἐκ τούτου, τὸ τοῦ αὐτομόλου ἔγκλημα καὶ ὄνομα τῶν πλεῖον οἱ αὐξηθῆναι. *Defendit quidem Cicero Pompeij precibus commotus, de Repetundis poſtulatum; ſed quem tamen Maieſtatis minime accuſauerit: vt crimen illud in eum cadere non potuerit. Sed deceptum arbitror illum ex eo maxime, quia ſcriptam legerit orationem in Gabinium, cuius lib. Quinctilianus his verbis meminit. Dixit Cicero pro Gabinio & P. Vatinio, inimiciſſimis antea ſibi hominibus, & in quos orationes antea ſcripſerat.*

Non omnem modo ſuccum. *Antonianus.* Omnem non modo. *melius.*

Per me iſta pedibus trahuntur. *Cogitandũ*

plane censeo, an Trahantur *sit potius. Hac enim dicendi ratione tunc vtimur, cum significamus nos non curare, flocci non facere, non laborare, quo modo res abeant: ne si ruant quidem atque pereant.* Per me *vero, non a me: quis enim ita interpretetur? sed quantum ad me attinet valet. Sic est locutus libro epistolarum ad Marium, qui est ordine* VII, *subiunctiuum adhibens. Nam de iudicijs quod quęris, multo laboro minus. Trahantur per me pedibus omnes rei. Estq;* ἔλλειψις *verbi licet. quod non nunquam tamen adhibetur. Idem. Per me stertas licet, ait Carneades, non modo quiescas.*

Stomachus vbi habitabat. *Nonius in dictione Concallere, hunc ipsum locum adducens,* Habitat *agnoscit. & placet, ne stomachum dicat Cicero se prorsus amisisse. Sane bono stomacho fuisse, declarat idem ad Cæreliam scribens, rationemq; reddens, cur illa C. Cæsaris tempora, tam patienter toleraret, sic de se, vt Fabius ait. Hæc, aut animo Catonis ferenda sunt, aut Ciceronis stomacho: quanquam Stomachus illic, vt idem ait Fabius, habet aliquid ioco simile. Sed omnino videri volebat Cicero, Oleū philologiæ suæ nō perijsse.*

Quin foris esset &c. *Nam cum ex a.d.* XII, *ad* IIII *K. Oct. ad vrbem fuisset Gabinius, in eamq; noctu ingressus esset: nec nisi decimo die,*

in Senatum venisset: Syllam fortasse potuit latere: foris illum esse, qui intus esset, credentem. Verum, quid tanti erat ad nominis delationem, vt foris esset? Nihil opinor: sed hisce verbis Cicero consilium Syllæ voluit indicare: qui vt Gabiniũ a Triumphi cogitatione deduceret, properauerit in iudicium adducere: nesciens, iam tum illum, spem eius abiecisse, atque in vrbem ingressum. Atque hæc quidem loci huius sententia videtur, non sane iacens. In libro tamen Faërni Fortis essent *sciptum est. vbi si* Fortes *emendetur, ad iudices referri possit, quos timidos idem proxime appellauit. Est inquit non nullus odor Dictaturæ, sermo quidem multus: qui etiam Gabinium apud timidos iudices adiuuit: quos tamen Sylla non dubitans quin fortes essent, hominem postularat. Hanc scripturam adiuuant, quæ sequuntur. Sed omnes absoluentur; hoc est, ita timidi sunt, vt non solum Gabinius euasurus sit, sed plane omnes: nisi siquis hominem occiderit. Item illud, quod est in libro* III *ad Q. fratrem, extrema prima epistola. Gabinius ad* IIII *K. oct. noctu in vrbem introiuit: & hodie (existimatur autem fuisse* III *K.) Octaua hora, cum edicto C. Alfij, de maiestate eum adesse oporteret: concursu magno & odio vniuersi populi, pene afflictus est. sic ibi. Quod ergo notum erat vniuerso populo, Gabinium Romę*

atque adeo in vrbe esse, id Sylla ignorauerit?

Solidis pectoribus libertum accensum. *Verba mihi transposita videntur. atque ita dispo ni posse.* Antiochum Gabinium nescio quem, libertum accensum Gabinij, solidis pectoribus, lege Papia condemnarunt: *vt iudices iro nice fortes appellet; qui sibi magnum aliquod & egregium facinus, visi sint fecisse, si libertum accensum condemnassent. Quòd sicui verba traicere non placet, is tamen sciat* solidis pectoribus, *videri mihi ad iudices esse referendum, non ad libertum. Translatione vsus est libro* XV. *non valde dissimili, sic cum scribit epistola* XI. *Hoc loco, fortibus sane oculis Cassius: Martem spirare diceres: se in Siciliam non iturum.*

Læsæ maiestatis. Maiestatem lædere, *posterioris ætatis esse cum dicatur, (nam melior illa, Minuere, aut Imminuere fere solebat dicere) & præterea vetusti libri omnes,* lege maiestatis *habeant: non valde mihi venit in dubium, quin hoc potius sit. Illa mihi plus exhibent negotij: quę eliciuntur ex his verbis: Condemnatum esse Antiochum prius, quàm caussam dixerit: damnatũq; reum vocari. Itaque verebar, ne aut ὕστερον πρότερον sit: aut hæc de Aulo Gabinio sint dicta: qui post liberti iudicium, rursum lege maiestatis & ipse dixerit: quasi vna esset vtriusque caussa:*

nec damnari accensus potuerit, quin reus Proconsul fieret. Quæ verò sequuntur, græcæ verius litteræ, quàm certe voces: non magis quid. dictum fuerit, quàm quo modo dictum continere possunt: vt non tam constanti & forti animo, quàm (quod magis puto) humili & abiecto interpretari liceat. Et vt risum præbeamus legentibus: videndum etiam censeo, an οὐ σμαρὶς, ἀλλ᾽ ἀφύη, ad hunc locum faciat, vna atque altera littera vel abiecta vel mutata: vt paræmia quædam sit, nostris adhuc ignota, & vtriusque piscis natura deducta. De qua quid ipse dicam, non habeo: habebunt fortasse, qui multa variaq; lectione delectantur.

Exercitum Britania reportabant. *Faërni liber* Ex Britania *Antonianus*, e *Britania*: *vtrique grammaticorum præceptis consentaneè.*

Si amor in te est noster. *Faërni liber,* Nostri, *reliqui* Nõri, *quod* Nostri *similius est; quàm* Noster, *quod in nullo est. Ita supra libri primi epistola vltima. Papirius Pætus, vir bonus, amatorq; nostri. ita manuscripti: licet impressi* Noster. *Est omnino vsitatius, vt nostri dicatur.*

Cum dies venerit. *Qui dies? An promissi Dionysij? ita vt hominẽ secũ habere Atticus ad certũ tẽpus uoluerit, post M. Tullio cedere? Id ego vix credo: cũ præsertim pxima superiore epistola,*

quæ non multo ante scripta est: Cicero Atticum roget, vt Dionysium mittat, de certa die nihil dicat. Placeret, Quo die ueneris. *vt desiderij vis ac magnitudo indicetur eorum; qui ne vnum quidem aut alterum diem expectaturi essent: sed eodem quo venißet, hominem efflagitaturi.*

IN EPIST. XVII.

Detur esse valiturum. *Maffei vnus,* Detur etiam valiturum: *quod stomachum Ciceronis magis declarat. Absolutus est inquit Gabinius, homo nocentissimus, detur etiam illud, fore vt in Rep. floreat: auctoritateq; & gloria valeat, Verumtamen de hoc non valde laboro.*

Paccianæ epistolæ respondi. *Scite Manutius, hanc partem epistolæ, iudicat ab alio quodam corpore desectam esse: atque huic agglutinatam: Paccianæ epistolæ, in proxima superiore responderi cęptum esse: Quis sit eius in ea locus, non dicit: quem nec ego pro certo dicere ausus sim: ita inuoluta harum postremarum epistolarum vt ita dicam, fragmenta inter se sunt, & implicita. opinor tamen hanc partem, ad finem vsque, superiori illi epistolæ restitui oportere; ab eo loco,* Nihil reperio: *cui parū cohærens esse diximus,* Nunc vt opinionem: *opinor autem, non modo propter adductam caussam, sed etiam quia perspicuum est*

hanc partem, prius esse scriptam, quam eam, quæ superius item per errorem adiuncta est grandi epistolæ, ab eo loco, qui incipit: sed accipe alia: quæ prorsus auellenda est ab ea, cum epistola scripta sit Prid. K. Oct. hæc pars post IX K. Nouemb. & tam diu retentam fuisse apud auctorem, stultum est existimare: Perspicuum verò est; vt diximus: quia hic agitur de expectatione belli Britanici; ibi de confecta iam insula, & reportatione exercitus ex ea. Sed & hanc partem quàm diximus incipere, Sed accipe alia, ad finem: ante scriptam putamus, quam quæ incipit Nunc vt opinionem, coniectura illa adducti: quia, quod videmus in hac vix attingi de absoluto Gabinio, in ea copiose explicari: Atticus enim hoc admiratus, quæsiuit per litteras, quid accidisset, quod absolutus fuerit: quo modo Pompeius tulisset, quod defensionem Gabinij Cicero suscipere noluisset: quo stomacho denique hæc ipsa ferret, & præsentem statum Reip. Ad quæ singula Cicero, epistola Nunc vt opinionem, respondit: quæ tamen, nisi fallimur, & sine capite est, & sine fine. Et vt in pauca conferam: hæc ita meo iudicio ordinanda sunt: primum Nihil reperio; Paccianæ epistolæ respondi &c. vsque ad finem. Deinde, O expectatas: vsque ad, Catone præsertim absoluto, cui attexe, sed accipe alia, ad finem. Ter-

tio loco, Nunc vt opinionem. vsq; ad Consentientibus sensibus: vltimo loco, Puto te existimare. Omnes datæ sunt Appio Claudio Pulc ro, L. Domitio Abenobarbo Coss. nullis designatis.

Neque argenti scrupulum esse vllum. *Nostri fere* Scripulum, *quo modo, suo tempore scribi solitum esse, Carisius ait, cum Scriptulum Varro dicat. Sic enim. Inst. Gram. lib. 1. Scriptulũ, quod nunc vulgus sine T dicit, Varro in Plautorino dixit. Idem in Annali. Nummum argenteum conflatum primum a Seruio Tullio dicunt. Is quatuor Scriptilis maior fuit, quàm nunc.*

Non enim te puto de Lustro &c. *Hæc mihi significare videntur, proximam sententiã, conclusam fuisse a Cicerone, in hæc, aut huiusmodi verba.* Habes res Romanas. *Nec valde aliter Faerninus, nimirum,* Proderit quid te labores res Romanas. *Nam quasi requirenti adhuc Attico, ita occurrit. Non enim puto te de lustro, quod iam desperatum est, aut de iudicijs quærere. Familiaris autem Ciceroni fuit; hæc dicendi forma: Etenim libri primi epistola x 1. Habes res Romanas: sed tamen etiam illud, quod non sperabam audi. Hoc si probatur, in reliquis quoque verbis vitium erit: quod nunquam dubitaui ita leuis sententia est & puerilis: Cum enim respondere debuerit, quem vsum allaturum esset mo-*

numentum illud, Ad quid, inquit, laboramus res Romanas? prorsus aliene. Itaque videbatur ita emendari posse. Dicis; Quid mihi hoc monumentum? proderit ad quietem labi. Proderit, inquit, vt dum comitiorum tempus expectatur, ex campo atque Sole, labi ad quietem & vmbram; vtq; secedere possis. Deinde. Habes res Romanas. Hæc nostra emendatio, transpositas illas & confusas Faernini libri litteras attendenti, haud sane videri nimium audax debebit: cum præsertim vulgata lectio, sensum habeat, nisi fallor, absurdum, parumq; Cicerone dignum. Et tamen rem totam, nostro more, in medio relinquimus.

Quæ lege Plotia. *In nullo meorum* Plotia *legitur. in omnibus* Coctia, *vnus Maffei,* Cincia. *hæc erat de muneribus: quę num ad rem faciat, videndum est. certe Plotia parum conuenit, & Coctia nulla est: nisi a L. Valerio Cotta, Cottia factum sit, vt eadem sit, quæ Aureia; quod vix puto.*

C. Domitius mihi reddidit, Buthroto datam. *Hic locus argumento videtur esse, recte supra* Buthroto, *pro* Bruto, *emendatum a Manutio fuisse. Nam cum duæ epistolæ scriptæ significentur: vna Paccio data est; altera, nisi fallor, Decimio; & vtrique responsum a Cicerone.* Decimius *porro legimus cum eodem*

Manutio, auctoribus Faërni libro, et Antoniano.

Ne toties & tam longe abesses. *Faërni liber,* Vt ab ijs totiens. *reliqui omnes,* Mutabis totiens. *sed apparet ex* Vt ab ijs *factum; M. præcedentis dictionis, coniunctioni* Vt *adhærescente. Itaque tuto mihi uideor posse dicere, in omnibus,* Vt ab ijs totiens *legi. Quod plane rectum puto. Ab ijs autē intelligit, ab vrbe, a tuis, ab his quæ habes charissima, a Nobis. Monere etiam libet, in cunctis non modo harum epistolarum exemplis, sed plane in omnibus vetustis libris manuscriptis atque impressis paulo antiquioribus;* Totiens, *&* Quotiens *scriptum esse. Priscianus etiam cum de aduerbijs scriberet. In Ens (inquit) Totiens a Tot. Quotiens a quot; a multo, multotiens: & aliquotiens ab aliquot. & cum Victorinus Afer in Orthographia, non modo Totiens & Quotiens, sed Deciens etiam, & similia, eodem modo scribenda putet: ille tamen tradit, Quinquies, Sexties, Decies, Vicies, Centies dici. Hęc docti cogitabunt. Festus quidem, Pauciens (inquit) dicebant pro raro. Titinius. Vxorem pauciens videbo.*

Ad quæ tempora te expectem. *Nostri omnes,* Expectemus.

IN EPIST. XIX.

Me non oblitum. *Maffei duo exēplaria, ne-*

gationem non habent. Pro ea Victoriana editio Nunc. *Neutram scripturam improbo: sed tamen in negante, duriuscule redditur illud* Sed, *cum* Dedi, *finitiuæ qualitatis: Affirmans, siue absit, siue adsit* Nunc, *consequentior est. Puto te inquit existimare, me oblitum, siue, me nunc oblitum consuetudinis & instituti mei, rarius ad te scribere, quam solebam: sed non ita est: Verum cum loca & itinera tua uideo, certi nihil habere, nolui cuiquam, nisi ad te proficiscenti dare.*

Quam ipse suus competitor. *Maffei exemplar vnum,* Ipse & suus. *& mox* fecissent. *sine dubio melius: cum vtrique cum Consulibus pactionem fecerint.*

Vt ambo *Plerique meorum* Vti ambo, *ad eam rationem, qua pactiones & S. C. scribi solebant. Vti Consules alter ambo'ue,*

Duos consulares. *Nostri omnes,* Duo Consulares. *Prisci enim, vt Carisius ait, græcos secuti, qui τοὺς δύο καὶ τοὺς ἄμφω dixerunt hos duo, & hos ambo dixerunt: in quibus Virgilius. Verum vbi ductores aciem reuocaueris ambo. Et Terent. Adelp. Tu illos duo olim pro re tollebas tua. Vbi Helenius Acron. Duo inquit pro duos. Sed hodie tamen in impressis,* duos *legitur. Sed et idem Cic. ad Appiũ, epist. Prid. Non. Iun. Duo. n. duarum ætatum plurimi facio, Cn. Pompeium filiæ tuæ so-*

Locus emendatus in eps ad Appiũ.

cerum, & M. Brutum generum tuum. sic Priscianus legit, cum in vulgatis tamen duos *sit. Eodem modo locis aliquot infra.*

Ne Senatus quidem affuisset. *Vt sententia postulat, & Manutius vult,* Fuisset *legitur in Antoniano. quod rectum est.*

Concitare dictaturam. *Liber qui est apud Octauium Pantagathum,* Cogitante. *nec dubito, quin scriptorum aliud agentium culpa deprauate, pro* Cogitare. *Est enim, Cupere, In animo habere: Mente versare: curamq; & studium in rem aliquam ponere. Dictaturam porro Memmius cogitabat, vt & Consules pœnas darent sui flagitij, & ob eam rem, ipse designaretur, quòd pactionem illam detexisset. Concitare dictaturam, quàm latinum sit nescio. Ex alijs libris, quidam* Cotiare, *alij* Ociare. *vnus Maffei* Conante. *Omnes male.*

Hibernam legionem. *Quidam* Regionem *sine caussa, præsertim repugnantibus libris. Nam cum suas legiones Cæsar, quo facilius prouinciam in officio contineret, non vnum in locum ad hibernandum mitteret, optionem Quinto dabat, ad quam vellet proficiscendi: ita vt integrum illi esset, in propinquiora loca, & munitiora venire.*

Si me amas. *Nostri,* Vt, si me amas. *De qua dicendi ratione Petrus vict.*

LEONARDI MALAESPINAE, SVARVM IN EPISTOLAS Ciceronis ad Atticum, EMENDATIONVM AC SVSPICIONVM RATIONES.

Argumentum libri v.

EX ANTEPENVLTIMA *epistola superioris libri, atq; huius secunda, intelligimus cessatū esse scribi inter eos, annos ipsos duos, & menses paulo amplius sex: nimirū ex a. D. I X K. Nou. L. Domitio Ahenobarbo, & Ap. Claudio Pulchro Coss. ad vsque mensem Maiū, Coss. M. Marcello et Ser. Sulpicio: quo mēse Cicero pro Consule, in prouinciā Ciliciā, cum imperio, Roma profectus est: sibi & S. C. & lege Curiata traditā extra sortē: Appioq; successit. Scriptæ sunt aūt libri huius epistolæ, ex itinere magna ex parte: reliquæ ex prouincia; quo puenit Prid. K. Sext. cū Roma egressus esset, vt diximus, circiter K. Maij, Marcello & Sulp. Coss. Quæ ex itinere scriptę sunt, nihil cōtinēt memorabile: quæ*

in prouincia, tantũ, qua moderatione, qua abstinẽtia illam gubernarit: quoq; modo se comparauerit, si forte Parthi in suam prouinciam irruptionẽ facere conarentur. Nam cum superiore anno, exercitum populi Romani, Crasso duce interfecto, miserabili clade affecissent; reliquiasq; illius, haud sane magna manu, in Syriam persecuti, a Q. Cassio Longino fortissime repulsi fuissent: maiori ac firmiori vi, hoc anno redierunt: ab eodemq; Cassio rursum Syria excedere coacti sunt. Ita enim infra Cicero. Interim rumore aduentus nostri, & Cassio, qui Antiochia tenebatur animus accessit: & Parthis timor iniectus est. Itaque cedentes ab oppido Cassius insecutus, rem bene gessit: qua in fuga, magna auctoritate Osaces dux Parthorum, vulnus accepit, eoq; interijt paucis post diebus. Continetur item his epistolis, quo modo Cicero in Amano Pindenisso, oppido Eleutherocilicum capto, nomen Imperatoris assecutus fuerit: et quædam alia, haud magni ad historiam momenti. Cessatum est autem scribi inter eos toto Consulatu Cn. Domitij Caluini: M. Valerij Messallæ: item Cn. Pompeij Magni III, et Q. Metelli Scipionis.

IN EPIST. I.

ET meo sum ipse testis. *Frustra quidam* Mei *legi volunt, non satis animaduertentes,*

prisci illius sermonis proprietatem: Valet enim Meo, id quod imperiti, De meo, solent dicere. Ita supra libri 11. Epist. 1. de Pompeio loquens. Sibi enim bene gestæ, mihi conseruatæ Reip. dat testimonium: hoc est. De se testificatur &c. Huic dandi Casui, adiungitur etiam nonnunquam, patrius casus. Vt in Epistola ad Lentulum. Præterea quidem de Consularibus, nemini possum aut studij erga te, aut officij, aut amici animi esse testis.

Et sunt aliquot satisdationes secundum mancipium. *Locus obscurus, & quia non facile, simili quodam alio illustrari potest, totus in coniectura positus est. Itaque alij aliter exponũt. Nos ita de illo statuimus, Attico satisdandum, vel de pretio, vel de prædio fuisse: si de pretio, aliquid emisse Ciceronem, pro quo præsentem pecuniam soluere cum non posset: quo venditori cautum esset, Atticum satisdare uolebat. Et addidit, secundum mancipium: non quia hoc ad venditorem quicquam, vt arbitror, pertineret: cui abunde cautum erat satisdatione: sed vt Atticum alacriorem redderet ad satisdandum: cum intelligeret, pro his se bonis satisdare, in quæ, cessante in solutione emptore, ipse ius haberet, velut in bona prædia: huiusmodi rerum mouentium satisdationes esse nõ solent. Secundum mãcipium ergo dixit, quia quẽadmodum ij, qui mancipio aliquid tradunt, peri-*

culum iudicij præstant: ita res immobiles, sponsorem securum reddunt. Itaque Secundum *hoc loco, id valet, quod Gręcis* κατὰ, *latinis Congruenter & conuenienter: quo sensu, dicimus, Secundum naturam viuere: vt satisdatio secundum mancipium, sit sponsio, traditioni mancipio, non dissimilis; cum & ei qui pecuniam dissoluit, & ei qui repromittit, æque cautum sit. Sin de prædio aliquo, iubetur Atticus satisdare: dicendum est, fundum aliquem, mancipio vendidisse, pro quo emptori satisdare oporteret, si quis illum vt suũ forte repeteret. Hæc interpretatio Corrado placuit: & est sane latino sermoni congruentior, cum & Mancipio dare, vendere, promittere: & emere accipere, vsitate ornateq; dicatur: cuius opposi tum erat, suo periculo emere. quorum est omnium apud Plautum in Persa, exemplum luculentũ, & apud Tulliũ pro Muræna, non obscurum. Est autẽ tale. Quòd si in his rebus repetundis, quæ mancipi sunt, is periculum iudicij præstare debet, qui se nexu obligauit: profecto etiam rectius in iudicio Consulis designati, is potissimum Consul, qui Consulem declarauit, auctor beneficij populi Romani, defensorq; periculi esse debebit. Sed hæc expositio, videtur sententiæ repugnare scriptoris, qui tum se innuit emisse, non vendidisse, cum Memmianorum Atiliorumq; prædiorum meminit. nisi for-*

te Ciceronem dicamus (quę mihi sententia valde placet) in difficultate nummorum atque ære alieno, aliqua prædia vendidisse: quæ ex Memmianis & Atilianis bonis antea emisset. Atque hæc ita placet, vt affirmem nihil. Et interpretor Secundum mancipium; pro mancipio: in fauoremq; mancipij.

Quæ res se sic habet. *Apparet cum Attico Pomponiam coram, aut per litteras questam esse: vel certe aliquid illũ rumoris inaudisse, de quo trãsuerso illo uersiculo ad Ciceronem scripserit.*

Vt veni in Arpinum. *Mei & quidem omnes, In Arpinas. vt intelligamus in fundum Arpinatem. In Arpinum venire σολοικισμὸν puto. Idem certe libro* VII *admonitus ab Attico, quod in Piræa scripsisset, addita prępositione: eatenus se excusat, vt se dicat Piræea locum, non oppidum esse putasse: Terentij quoque auctoritatem secutum, qui in Eunucho, ita scripsisset. Heri aliquot adolescentuli, coiuimus in Piræeum. Quo in loco Donatus, vt hoc incommodum effugeret, Coiuimus, Consensimus, Pepigimus, uel ridicule interpretatur, ne sit (inquit) solœcismus. Non igitur cõmittendũ est, vt quod ibi Cicero non defendit, id ei peccatũ hoc loco tribuamus. Existimamus tamen, Arpinũ ueni, Romã ueni dici. per Ellipsim prępositionis* In, *quam Varro, vt Scaurus ait, aduerbiũ*

Terẽtii locus.

locale vocat: alij præuerbium. Quatuor enim facit, Ex, In, Ad, Ab. quæ duo inter se paria contrariorum faciunt. Ex & In: Ab & Ad. Nam Ex, locum significat vnde digredimur: vt ex Area. In, locum in quem imus, vt in aream: Ad, locum ad quem adimus, vt ad parietem: Ab, locum a quo discedimus, vt a pariete. In hoc tamen conueniunt, quod par prius, locum interiorem & intra ambitum significat, vt, Ex vrbe, In vrbem, non secus atque In Nauim, & e naui: posterius, exteriorem, sed propinquum: vt Ab vrbe, Ad vrbem, eo sensu quo dicitur Ad nauim, & Ab naui: vt significetur propinquitas, non ἐνοίκησις. Inde illæ frequentes dicendi formæ; Ad vrbem esse, quod valet, prope vrbem. nam & Ad, ex Apud factum existimant, per syncopen: Ad Tarentum proficisci, ad Messanam: item a Buthroto, ab Ephesó: quod non magis exitum ex ipsa vrbe, quam discessum e propinquis vrbi locis, nobis indicat. Quæ idcirco pluribus a me dicta sunt, ne quis effugio illo valde confidat, ita In Arpinum dici, quemadmodum Ad Arpinum. Nam neque In Arpinum dicitur. & Ad Arpinum, longe aliud valet, quàm Arpinum: sicut Roma proficiscor, quàm ab Roma. Esset enim Ab Roma illo sensu, Solœcismòs, aut certe Metaplasmos. Verum, quod negauimus In Arpinū dici, hoc ab

eo tempore

eo tempore intelligi volumus, quo Romana lingua, doctorum hominum diligētia exculta, in summo gradu suæ magnitudinis constitit: quoq; veluti fines quidam constituti sunt, communi loquentium scribentiumq; consensu, quatenus dein progredi licitum esset. Nam prisco illi rudiq; seculo, hæc atque alia permissa sunt, quæ posteriores vel, vt peccata fugissent, vel ἀρχαϊσμοῦ nomen opposuissent. Plautus quidem in Bacchidibus, In Ephesum dixit, his verbis:

Nam vt in Ephesum hinc alij (hoc factu'st ferme ab hinc biennium)
Ex Epheso huc ad Pistoclerū sodalē meū, litteras
Misi, &c. Verum hæc, vt diximus, ætate excusantur. Sed vt cetera. Sed vt ad prima redeam: Cicero idem infra lib. XIIII. epist. vltima, præpositionem neglexit, cum sic scripsit, Primum igitur scire te volui, me hinc Arpinum XVI K. Iun. Quod ex libro IX, epistola, Natali die, quidam afferunt, Neque me in Arpinum hoc tēpore abdam, manuscripti libri, Lolgij, Poggij, Maffei, Antonianus, reijciunt: a quibus IN præpositio abest. Sed quid multis opus est? non paulo post sic legitur: Illo sic die, Postridie ex Arpinati profecti sumus? Quæ declarant, etiam si In Arpinum diceretur sine culpa, tamen In Arpinâs esse legendum, quo modo illa tempora proferebant.

Nam superiora, vt Q. Rhemnius Palemon ait, hic & hæc Arpinatis & hoc Arpinate, declinabant. Itaque mirari nemo debet, vt hanc appendicem addam non inutilem, si Arpinàs & Rauennàs, atque huius generis reliqua, contra latinarum vocum consuetudinem, in postrema syllaba; Ionum habeant. Neque enim a communi omnium regula deficiunt; & quasi secessionem faciunt: sed vbi accentum tota habuerunt, ibidem mutila ac diminuta seruant: vt id eis non natura, sed casu accidisse sciamus.

Inuita mulieres, ego acciuero pueros. *Quas mulieres obsecro? Terentiamne ac Tulliam? Quid? hæ inuitadæ fuerunt, quasi hospites? Neque enim dicit voca, sed inuita. Liceat hic mihi suspiciones meas sine arrogantia proferre, dum me sciant omnes, id quod sæpe testatus sum, nisi quod veterum librorum testimonijs, aut certa ratione confirmare possum, affirmare nihil. Quid enim obest, tantum? Suspicio ergo mea illa est, Pomponiam mulieres illas inuitare iussam fuisse, quę Arcis officij caussa, salutatum venerant: quas Quinctus humanitate ac liberalitate adductus, inuitari uolebat, mulieres a muliere: itaq; et* Viros, *citius quã* Pueros, *esse legendũ: vt Arcanos itẽ accipiamus. Arcæ porro fuere, haud procul Arpino, ad Melpham fluuiũ positæ: qui ex Apenino defluẽs,*

perq; planiciẽ suas vndas agens, sub Fregellis denique, Liri iũgitur. Hoc oppidũ, hodie quoq; Arcæ dicitur, vnde Arcanus: vt a Thebæ, Thebanus.

Maiore stomacho. *Veteres libri* Maiori. *Et paulo post*, Partis, *pro eo quod est scriptum*, Partes, *aut* Parteis. *de qua re supra.*

L. Torquatum amantissime dimisi Minturnis. *Huc vsque honoris caussa prosecutum. Fuere autem Minturnæ ad Liris hostia, latium inter & Campaniam: quanquam fuere Latij & alij fines.*

IN EPIST. II.

Ex Pompeiano proficiscebar. *Pompeij oppidum fuit, in extremo orientali recessu Campaniæ, ad flumen Sarnum, eodem incendio Vesuuij montis, quo Plinius Secũdus, vnà cum Heraclea, siue Herculaneo, sublatũ. Abfuit ab Neapoli, passuũ millia* xx, *plus minus: & ab eo Trebula fere totidẽ, & ipsum Cãpaniæ oppidum, sed citra Vulturnũ: de hoc Liuius lib.* XXIII. *his verbis. Et circa Capuã transgresso Vulturnũ Fabio, post expiata tandẽ prodigia, ambo Consules rem gerebant. Cõbulteriam & Trebulã, & Austiculã vrbes, quæ ad Pœnos defecerant, Fabius vi cœpit. Hinc Trebulani Balinienses cognomento, à Plinio primæ regioni adscripti; vrbeq; donati, vt initio*

libri x Liuius tradit: vt intelligamus ab his Trebulanis differre, qui sunt agri Sabini, Mutuescei cognominati in quarta regione ab eodem descripti. De quibus Maro Aen. lib. v i i.

Eremi manus omnis, oliui ferácq; Mutuesca. pudendo Seruij (dicendum est enim) errore: qui cū Mutiscas sciret primum Trebiam, deinde Trebulas dictas, ad hanc Trebiam putauit cladem illam memorabilem ab Hannibale Romanos accepisse.

Locus ex epistolis Celiiad Ciceronem.

Nondum enim huc satis erat allatum. *Ex epistola Cælij ad Ciceronem prima, sane facile cognoscitur, nuntium huc Ciceroni, de Transpadanis allatū, rumoremq; de auctoritate præscripta, falsum fuisse. Cælius enim e Complexu Ciceronis Romam reuersus (hoc.n. iudicium facio ex eius litteris) scribit se de Transpadanis, ne tenuissimā quidem auditionē accepisse: Marcellū præterea, nihil adhuc, de successione Galliarū, retulisse: sed eam relationem, in K. Iunias distulisse: vt intelligere possimus, nihil cum his, illa Cæliana pugnare. Cur autem i i i i viros creare Transpadani a Cæsare iussi sint, quidq; illud referret: totusq; hic locus, accurate, copioseq; a Carolo Sigonio, in libro tertio de antiquo iure Italiæ, explicatur.*

IN EPIST. III.

EODEM autem ex Pompeiano. *Faërni*

liber, Antonianus, Poggij Maffeiq; & alij. Eodem autem ex Pansæ pompeiano. *quam scripturam neglectam potius ab alijs, qui in his libris elaborarunt existimo, quàm non animaduersam. Sed neque mihi placet omnino: veruntamen, quid si in his locis fundum habuit Pansa, vnde M. Tullius daret, vt hac eadem epistola, & a Pontio?*

IN EPIST. IIII.

AD quas. *Superiores litteras, in Trebulano redditas.*

A Pontio. *In meis, & quidem omnibus,* L. Pontio. *Et potuit fieri, vt is a Ciceronis discessu, Romã se retulerit. Mouet me cõsensus exẽplariũ.*

Quorum alteras Fesulanus. *Placet* Funisulanus *ex meis pene omnibus. Cuius etiam meminit infra lib.* x. *epist.* x v. *sic. Eodem die Funisulanus, attulit a te litteras.*

Et me absente, rei habebis rationẽ meæ. *Senarius. In antiquis libris,* Res habebis rationem. Nam &c. *vt propius accedant ad Romani exemplaris lectionẽ, quæ est.* Rei habebis meæ rationem. *Sed hoc leue est: illud momenti non nullius; videri negationem desiderari, & fortasse* Nec, *pro* Et *legi oportere: nimirum,* Nec me absente. *Qui enim absens rationem habebit? Frigidum est dicere, Quo modo absens poterit: Repu-*

gnant enim quæ his nectuntur: Nam posset aliquid, si vteruis adesset. Quibus negatur, ab absentibus fieri quidquam posse. Placet ergo Nec.

Nunc si iam. *hoc est, si etiam.*

Quæ de Sicinio. *Videtur, aut hic* Licinio, *aut proxima superiori epistola,* Sicinij, *legendum esse. De Sicinio autem dixit, pro A. Sicinio; vt de Edicto illo intelligat.*

Et vt agam amplius. Amplius, *quidam vehementius exponentes, hac lectione iacent: in qua ego vt acquiescam, animum inducere nunquã potui. Cupio hunc locum diligentius animaduerti. Vehementer agere: Grauiter agere, inuenio: nãq; ad hunc ipsum Cicero; Cum Egnatio (inquit) de re tua vehementer egi: is grauiter se acturum cũ Aquillio confirmauit: Agere amplius, non inuenio. Et sane Amplius, aut Posthac, Vltra, Iã, prӕterea significat: quo in genere, negatio fere adhibetur, vel percõtatio: aut, cum ei Quã vel Casus latinus redditur, gradum cõparationis: hoc est, Plus, Magis. Exẽpla sunt in promptu: illius. Quid quæris amplius? Non luctabor amplius: Huius, Natura amplius homini attribuit, quã belluis. Et vero, cum dico: Non contendã amplius: non illud significo, Non contendã vehementius: sed, a contentione cessabo. quo sensu, si illa etiã, ut necesse est, accipiantur; Non agam amplius, contrariũ eius, quod est,*

Agam amplius, agã adhuc, valebit non vehementius. Quòd siquis, Plus aut Magis interpretetur, prçterquã quòd Plus agere, Proficere significat: quo modo dicimus, Nihil plus agas, Græci οὐδὲν πλέον ποιήσειας ἂν, etiã locutio erit singularis. Postremo, quî potuit uehementius agere, quàm cum dixit, Perfice? Nam Perficere, est absoluere: quo desiderari amplius nihil potest. Quare non immerito videri possumus, de loci integritate dubitare. Et sperabamus visum iri, vim nec sententiæ nec verbis allaturos, si ita emendaremus. Et ne, *vel,* Et vt ne angar amplius. *Quæ sequuntur, plausibilem etiam faciunt coniecturam nostram. Magna me cura leuaris: cui quid obstet aliud non video, nisi conspiratio quædam (vt ita dicam) librorum, in vulgata lectione consentientium. quam tamen si cogitabimus, cum alibi, tum in his libris vel doctorum hominum quasi consensu, non raro fuisse neglectam: ea pondus, contra rationem habere, non sane magnum debebit.*

Chartam tibi deesse, mea cautio est. *Hic ex his locis est vnus, vbi æque omnes, ab antiqua librorum plane omniũ, scriptura, discedant. Ea vero est,* Captio. *quorum consensione permotus, inspicere etiam probatissimum illud exemplar, quod est apud Victorium, curaui: nec aliter habere deprehendi. Itaque de uulgata accuratius*

cogitanti, non tam proba, quàm antea uisa est: quanquam, nunquam plane satisfecit. Etsi enim in verbo negatio inclusa est: vt in illo, Caue putes, Caue dixeris: & Plautino hoc in Cassina: Cauebunt qui audierint faciant: tamen cum infinito an inueniatur, nescio: illud animaduerti, cum hac latini sermonis forma, Ne, iunctum esse: vt in Andria Apud Terentium. Puerum autem ne resciscat mihi ab illa esse; cautio est. & Adelphis. - Pisces ex sententia Nactus sum: ij mihi ne corrumpantur, cautio est. In Pseudulo item apud Plautum: Ne quisquam pertundat crumenam, cautio est. Quin mea cautio est, & Tua cautio est. pro mea, tuaq; diligentia, in me te'ue seruando, proq; securitate & otio accipitur. vt pro Marcello. Tua enim cautio nostra cautio est: hoc est. Tua in custodia tui corporis cura, nostræ etiam salutis est caussa. Verum, bene habet, inquis: Captio, quid hic (malum) significat? Iacturam forsan & damnum. quo sensu idem pro Cecina, captiosum videtur dixisse, hisce verbis. Periculosum est, dissolui hoc interdictum: captiosum est omnibus, rem vllam constitui eiusmodi; quæ, cum armis gesta sit, rescindi iure non possit. Et pro Q. Roscio. Nam illa membra, merere per se non amplius poterant, duodecim æris: Disciplina quæ erat, ab

hoc tradita, locabat se non minus H·S CCCIↃↃↃ. O societatem captiosam & indignam: vbi alter H-S IↃↃↃ, alter CCCIↃↃↃ, quod sit in societate affert. Ergo si Captiosum, damnosum sit, Captio erit damnum. Exempla huius ideo non affero, quòd nõ dum ita plana firmaq; reperi, vt alio torqueri non possint: quod & in Captioso eueniat, siquis aduersari calumniariq; velit. Et tamen, sic damnum significare iudico, vt illud per fraudem malitiamq; allatum velim: vt siquis Captio, deceptio interpretari velit, non sane repugnem. Nostræ cõiecturę subscribit, quod puerile est credere, curandũ fuisse Ciceroni, ne Attico charta deesset, aut si ea maxime defuisset, ducentos Attico defuisse, nisi a Cicerone auferret. Ego vero hæc ironice ab eo scripta arbitror: qui cum totas paginas exaratas vidisset, ita vt nihil restaret vacui spacij, quo plura addi possent: quasi imposita necessitas Attico fuerit finiendi: vrbane venusteq; vt solet, Chartam (inquit) tibi deesse mea captio est. Nam nisi ea deesset, plura ad me scripsisses. Itaque ne post hac quidquam omittas, aufer a me ducentos: Deinde: quanquam ego ineptus, qui, cum largus & liberalis haberi studeo, grauioresq; epistolas, actorum rumorumq; plenas a te requiro, atq; ita parsimoniam quodammodo reprehendo tuam, quasi chartæ ideo parcas, ne in eam sum

ptum facere cogaris: meam ipse significo, huius contractione paginæ.

Iam siqua certa habes. *Antonianus & Faërni,* Siquæ. *de qua dicendi forma, nõ pauca supra.*

IN EPIST. VII.

Proficiscebar Brundusium, ad XIII. K. Iun. *Recte illi ratiocinantur, meo iudicio, qui* XII *emendant: tum quòd se triduo fuisse cum Pompeio ad hunc scribit: ad Cœlium, complures dies: tum quòd Brundisium venit* XI *K. Iun. vt ipsemet ad Appium scribit, epistola* III. *vt triduum ponere in itinere, siue pedibus, siue classe proficisceretur, non potuerit. Abest enim à Tarento, vt Plinius ait, iter diei vnius: hoc est Paß. Mil.* XXXII. *Verum vt totum iter ipsius habeamus: Roma egressus est, circiter K. Mai. & primo cum Attico in Tusculano fuit. Inde, Arpinate, Arcano, Aquino Minturnisque, vnde Torquatum dimisit, & Cumano peragratis: ex Pompeianoq; ad* VI *Id. Maij, in Trebulanum profectus,* V. *Id. Beneuentum venit: inde Venusia transiens,* XV *K. Iun. Tarentum.* XI *K. Iun. denique, Brundisium, vt diximus.*

IN EPIST. VIII.

Romæ acceperam litteras. *Manutius emendat* Roma. *& quidem est cur probem: verum*

tamen & Roma & Romæ, sua habent incommoda. Enimuero si Roma, cur non Accepi potius, quàm Acceperam? qua voce, multum iam fluxisse temporis demonstratur, cum ipse, non ita pridem Roma exisset? Sin Romæ, cur non ipsemet cum adesset, hoc ipsum confecit, quod nunc absens Attico mandat? nisi non satis credidit eorum litteris, a quibus sibi scribebatur Milonem queri. Nam paulo post, sæpe sibi maiora scribi dicit: sed vel re tamen postea diutius considerata, statuit, id quod esse potuit, non esse negligendum: vel ab Senatu, vt est in litteris ad Appium, ita maturare coactus fuit, vt ad ea tempus non habuerit, quæ ex itinere curanda fuerunt. Quin vt Romæ *legatur, illa etiam persuadere videntur, quę mox adduntur: Vt ego ei coram dixeram, mihiq; ille receperat: de Philotimo scribens. Illud scrupulum iniicit, proq; altera scriptura stare videtur: quòd qui Ciceroni scripserunt, ij nisi Romæ fuissent, non queri per litteras Milonem, sed tantummodo queri, dicturi erant. Qui enim hoc scire poterant, nisi ab ijs qui Romæ acceperant? Quanquam, non deest, quid ad hæc dici possit. Sed Acceperam, defenditur, si Ciceronem dicamus paulo post, quàm egressus est, certiorem factum.*

Alienis mancipijs. *Durior omnino dicendi ratio, vt equidem non mirer, Vbaldinum*

(ei enim attribuitur) Et alienus, *legisse: & tamen in* Alienis, *veteres libri consentiunt. Affine illud videtur, quod* VI *libro de Gręcis, quibus Cicero concesserat, vt inter se disceptarent suis legibus, tale est. Graeci vero exultant, quòd peregrinis iudicibus vtuntur. sic ibi, cum uterentur suis. sed peregrinis tamen, si ad Romanos, seq; referat. ut hic Alienis, si ad Milonem.*

Vt ipsi nos. *Ipsi, dandi casu: atque ideo a,* Nos *coma distinguendum.*

Siquid seruari posit. *Sententia & consuetudo latini sermonis, postulat* Posset, *prȩsertim cum addatur, seruaremus.*

IN EPIST. IX.

Et Leucathen flectere. *Manuscripti* Leucatam. *Et recte utrunque dici Maro docuit, cum, Feruere Leucaten dixit: &, Leucatȩ nimbosa cacumina montis. Fuit Epiri promontorium ex Liuio; cui applicata urbs Leucas fuit ad fretũ quodam posita, passus circiter quingentos longum, latum haud amplius centum uiginti. Hoc ut Strabo narrat, Corinthij eo habitatum profecti, manu fecerunt; cum ibidem Chersonessum in Isthmo effodissent: ne qui illac nauigaturi essent, peninsulam obire cogerentur. Quin antea quoque ut tædium longæ nauigationis effugerent, traducere na*

ues solebant: de qua re Iulius Hyginius, in Cinna propemptico, vt est apud Sosipatrum lib. primo, in dictione Iteris, in hunc modum. Ab Actio nauigantes stadia xxxx, veniunt in Isthmum Leucadiensium. Ibi solent iteris minuendi caussa, remulco, quam Græci πολκτωνα dicunt, nauem traducere. Et mox, in dictione Itiner, Quærunt (inquit) etiam non nulli, quam ob rem, eius cura iubent Actio nauigare, quod est e regione traductionis Leucadiensis: Et rursus ab Actio circa insulam moneat ire, quàm a Corcyra rectum itiner ad Leucatam. Hæc eo libentius attuli, quòd ad hunc totum Ciceronis locum, mire faciunt. Atque vtinam mendis carerent. Nos Quam, pro Quem emendauimus, quod Græci ἐπάκτωνα, non remulcum vocant, sed nauigij genus minutum, ex viminibus compactum, vt est apud Strabonem lib. XVII; cuiusmodi etiam Plaustris traduci, nedum remulco possit: vt ordo hic sit: solent nauē, quam ἐπάκτωνα Græci vocant, remulco traducere. Existimamus autem Isthmum illum, ita angustum fuisse, vt nauigia funibus ex vno in alterum sinum, trahi remulco potuerint. Verum vt ad nostra redeamus, molestum Ciceroni videbatur, Leucatam flectere: credo, quòd Athenas petenti, iter esset & deuium (flectendum enim erat ad Austrum) & prolixum. Ennius etiam in x.

Leucaten campsant dixit, pro flectunt.

Sine his impedimentis. *Malim* Sane *Nostri enim omnes habent, sine. & tamen Manutianam emendationem sequor, ex Bessarionis libro.*

Quales res nostras. *Manuscripti* Qualis.

Vt pugnes, ne intercaletur. *Si proximus annus intercalarius fuit, vt in argumento Milonianæ Asconius significare videtur; quid est, cur tantopere laboret Cicero, ne intercaletur? An quia intercalatum non fuerit suo anno? An potius quia intercalandi cura ita Pontificibus permissa esset, vt ij, cum libitum esset intercalarent, sepeq; per ambitionem aut odium, quo quis vel citius magistratu exiret, vel diutius fungeretur: aut omnino omitterent, cum esset intercalandum: aut cum non esset, intercalarent, pluresue aut pauciores dies intercalarent? Id Macrobius significat: & Tranquillus affirmat, in Cæsare scribens. Fastos correxit, iampridem vitio pontificum, per intercalandi licentiam, adeo turbatos, vt neque mensium feriæ æstate, neque vindemiarum autumno competerent: annumq; ad cursum Solis accommodauit. Verumtamen, hoc anno, intercalatum non est, tametsi Curio vt intercalaretur pugnarit. Ita enim Cœlius ad Ciceronem epist.* V I. *Quod tibi supra scripsi, Curionem frigere; iam calet. Nam feruentissime concerpitur. leuissime*

enim, quia de intercalando non obtinuerat, transfugit ad populum, & pro Cæsare loqui cœpit. Id etiam cognoscitur ex ratione mensium, quibus Cicero in prouincia mansit.

IN EPIST. X.

Vt puto & vultu belliss. *Consentiunt nostra exemplaria, cum Bessarionis libro, atque*, vt puto & volo *habent. Sed* vultu *legendum esse, quod sequitur* belliss, *aut* bellis *indicant. quod de vna fronte dici non potest.*

Hac non modo nemo. *Delenda est aspiratio, & ex vetustis libris, & ex sententia. Nemo enim Athenis? Sed & abest a libris Petri Victorij: nisi malumus* Huc.

Turbæ duntaxat & vrbis ornamentum. *Quædam sunt in his versiculis, quæ vel aliter in antiquis libris legantur: vel vt frigida & iacentia suspecta sint. Primum placet* vrbs, *vt est in plerisque meorum: notamq; rogandi, post* Ornamentum *traijci: Secundo loco, vt est in Faërnino et Bononiensi,* Quædam *potius, quàm* Quadam: *Tertio* Et *pro* Ea: *vt est in meis aliquot: postremo pro eo quod est ἄνω καὶ κάτω,* Antiochina: *vt scriptura omnis hæc sit. Vrbs dumtaxat, & vrbis ornamentum? & hominum amores in te, in nos quædam beneuolentia: sed multum & philosophia Antiochina: siquidem est in Aristo, apud quē erā. Vt Antiochina placeat*

illa faciunt: primum dicendi ratio noua; deinde etiam sententia: quia, si per philosophiam ἄνω καὶ κάτω, *siue sursum & deorsum, morem Academiæ significet,* ὡς ἑκάτερον *disputantis, næ illud durum nimis & coactum videatur; & a communi hominum intelligentia sensuq; remotius, quàm vt Ciceronis consuetudo ferat: sin variam & distractam, & quasi fluctuantem: hac Cicero delectatus non est: nec eam is, apud quem erat, Aristo, coluit; sed vterque veterem probauit: Cicero quidem suo quodam genio: Aristo, hoc amplius, quòd eam a fratre Antiocho in honore habitam, quasi per manus acceperit, & domi habuerit: quod idem Cicero in fine Bruti, significat. Et quanquam in plerisque meorum sursum, deorsum legitur: in non nullis tamen est,* ἄνω καὶ κάτω. *Et fieri potest, ut latina interpretatio, græcorum uerborum locum occuparit, ab imperitis scriptoribus relictum uacuum; cuius rei non desunt exempla. Atque huius quidem postremæ suspicionis auctor mihi fuit amicus meus, reliquarum emendationum libri ueteres.*

Eramus inuicem. *Ad ea quæ Manutius ex Bessarionis & Caualcantis, ad huius scripturæ confirmationem adducit; nos in Maffei quoque exemplari, quo testatior res sit,* Inuicem *scriptū esse affirmamus. Et est uero sermonis ratio elegantissima,*

gantissima, qua significatur mutuus transitus, modo Marci ad Quintum, modo Quinti ad Marcũ.

IN EPIST. XI.

Marcellus sedendi comes. *Valde gauisus sum in hoc loco restituendo, conuenisse mihi, cum ingeniosissimo & egregie docto viro Carolo Sigonio: vt quemadmodum amore coniuncti inter nos sumus, simus etiam quodammodo iudicio. Atque hoc ita accidisse, præter ipsum neminem testor, qui quo tempore fragmenta illa Ciceronis edidit, in quorum scholijs locus hic emendatur; quæ super hac ipsa re, ipse quoque antea disputauerim, me non modo potestatem faciente, sed etiam rogante, legit. Atque ego hæc non eo dico, quo hominis gloriam, in rebus multo maximis probati et cogniti, imminuam; quasi communem facere cum altero velim; sed vt emendationi maiorem faciam fidem, & auctoritatem comparem: quæ & illi in mentem venerit, & probata sit. Quanquam hoc ei maior quàm mihi laus debetur, quòd per se ipse excogitare potuit; ego potuissem fortasse; sed cogitandi curam ac laborem Octauius Pantagathus eripuit, tum cum de superioribus etiam aliquot locis admonuit. Sed neque paruam Petro Victorio habendam gratiam arbitror, qui*

si huc, aliud secutus non peruenit, viam tamen, qua facile perueniretur, muniuit, & complanauit: Sed ne rem pluribus adornem, ita videtur scriptum a Cicerone fuisse. Marcellus fœde in Comensi. *Coniectura ducta ex eo, quòd apud Appianum scriptum* ἐν ἐμφυλίοις *est his verbis.* πόλιν δὲ νεόκωμον ὁ καῖσαρ ἐς λατίου δίκαιον ᾤκίκει, ὧν ὅσοι κατ' ἔτος ἦρχον, ἐγίγνοντο ῥωμαίων πολῖται. τὸ γὰρ ἰσχύει τὸ λάτιον. *Hoc est, Nouocomum autem Cæsar Latij iure donauerat: quorum qui annuum magistratum gesserant, ciues Romani fiebant. Hanc enim vim habuit latinitas. Marcellus ergò Consul, qui potentiæ Cæsaris aduersabatur, colonis, vt Tranquillus ait, quos ille rogatione Vatinia, Nouum comum deduxerat, primum ciuitatem ademit: dicens ijs, per ambitionem, & vltra præscriptum datam: nimirum, vt ego interpretor, addito iure Latij, quo continebatur, vt quicunque in ea ciuitate magistratum gessisset, ciuis Romanus esset; deinde quo id probaret, Cæsarisq; beneficia irrita esse ostenderet: Comensem, qui dicebatur magistratum gessisse, seq; pro ciue gerebat, virgis cædi iussit: quo nemo ciuis Romanus supplicio afficiebatur. Id stomachatur Cicero, ea maxime ratione: quòd etiam si magistratum Comenmensis ille, vt quidam Marcelli factum excusa-*

re volentes, dictitabant, non gessisset: esset tamen Transpadanus: quibus ante Ius Latij datum fuerat. Nam vt Asconius refert in Pisonianam, Cn. Pompeius Strabo, Pompeij Magni pater, Transpadanis colonijs, ius dederat Latij; vt possent habere ius, quod cæteræ latinæ coloniæ: id est, vt petendi magistratus gratia, ciuitatem Romanam adipiscerentur: de qua re Strabo etiam libro v. & planius & explicatius, idem Carolus Sigonius; de iure antiquæ Italiæ libro primo. Addo illud, mox, Erat *esse legendum sicq; inueniri in lib. Card. Maffei, & Antoniano: & paulo post,* Quam *comparationis particulam, restituendam: non libris quidem auctoribus, sed sententia: quæ est, Marcellum, eo facto, non modo Cæsarem, sed etiam Pompeium offendisse: cuius pater Strabo, Transpadanus colonias deduxisset: vt ea contumelia, non solum ad Cæsarem, sed etiam ad Magnum quodammodo pertineret; vt totus locus, ita legi debere videatur. Marcellus fœde in Comensi: & si enim ille magistratum non gesserit, erat tamen Transpadanus. Ita mihi videtur, non minus stomachi nostro, quàm Cæsari fecisse. Sępe autem per Nostrum in his epistolis, Pompeium intelligit. Nam infra vltima epistola libri* VII. *Plane eum, cui noster alterũ Consulatũ deferret. & triumphũ &c.*

ἀνεξίαν in vnum annum meditatus sum. *Hæc ego non dubito per iocum a Cicerone scribi. Neque enim specimen huiusmodi vnquam de sua virtute præbuit, vt dubitare possimus, non eandem fuisse illum perpetuo seruaturum. Sed cum sciret Atticum de sua existimatione, non minus, quàm se laborare: hac festiua quasi denuntiatione, terret hominem, ne sibi patiatur prouinciam prorogari. Ego inquit* ἀνεξίαν *hanc, ad annum tantummodo (& addit, vt singuli dicunt) meditatus sum: tu si vlla te cura de nostra gloria tangit; da operam, pugna, ne quid mihi temporis addatur. Vereor enim, vt eandem abstinentiam præterea, retinere queam.*

Nunc redeo, ad quæ mihi mandas. *Veteres libri*, ad ea quæ: *sine dubio melius.*

In præfectis excusatio: ijs quos voles deferto. *Tam præcisa loquendi ratio, & plus, quàm laconica, suspecta mihi est, eo magis quòd & difficilis coniectura, Vtrum* Est *an vero Non est, desideretur: cum in huiusmodi eclipses, procliues esse debeant: sed & loquendi ratio, in posteriori membro, abhorret a priore: cum a Præfectis ad Præfecturam demigretur: & postremo, ijs quibus voles potius, quàm Quos voles, dicturus Cicero fuerit. hoc modo, Præfecturam ijs quibus voles deferto. Antonianus quidem liber,*

& alij nonnulli Excusationis ijs, quos voles. *vnde coniicio legi posse. Excusatio neminis: quos voles deferto. quo modo supra locutus est, epistola ab hac quinta. Ait se Pompeius, quinos præfectos delaturum. Sententia plana est. In præfectis excusatio neminis, hoc est, neminem recusabo: in nemine posthac recusatio: quos voles deferto. non ero tam* μετέωρος, *quàm in Apuleio fui.*

IN EPIST. XII.

Ad VIII Id. ab Ceo iucunde. *Qui potuit Cicero Zostère Nonis teneri, vt ab Ceo* VIII *Id. non ab eo loco, vbi Nonis detentus est, nauigauerit? Nam inter Nonas profecto &* VIII *Id. nullus dies intercedit. Itaque Corrado assentior, qui* ad Ceum *legit, præsertim cum excusi fere omnes antiquiores, & manuscripti etiam aliquot, ita habeant. Ad hæc, tollitur etiam absurdum illud, ne videatur, iucunde simul Cicero, & sæuo vento nauigasse. Cum enim dico. Inde Gyarum sæuo vento: Inde, ab Ceo intelligo, vnde iucunde nauigasse dixerat. quanquam in vetustis meis nonnullis*, Ad Ceum vicum, deinde. *& in aliis.* Ad Cei vicum, deinde. *Vt* Iucunde *fieri potuerit ex* vicum, *& sequentis abuerbij prima syllaba: rectum vero sit: Ad Cei*

Vicum: inde Gyarum. a qua lectione non sane valde abhorreo.

Nisi omnia ἀκρατηρίων iura vidissem. *Ita fere legitur in vetustis libris, Alijs ἀκροτηρίων placet, obseruationumq́; a promontorijs exponunt: si a themate, vt necesse est, ἀκροτηρὰς, potius promontoria seruantium, quàm obseruationem ab eis, significabit. Nam τηρὰς, ὁ τηρῶν valet φυλακτικός. ἀκροτήρισις id posset, sed nimium est a scriptura diuersum. Nos ἀκρωτηρίων emendamus: vt per iura promontorium, nautarum prognostica intelligamus, a promontorijs ducta, cuiusmodi illa sunt apud Plinium lib.* XVIII. *Cum in cacuminibus montium nubes consident, hyemabit: si ea cacumina pura fient, differenabit. Infra lib.* VI, *epistola Cum instituissem, ex Asia nauigans, Aucupari tranquillitates dixit, his verbis: Nos Rhodiorum aphractis, ceterisq́; longis nauibus, tranquillitates aucupaturi eramus.*

Nam id vel Helonius. *Faërni liber,* Helenius. *Fortasse melius. Fuit enim etiam eo nomine Acron Grammaticus, a Carisio, Helenius Acron vocatus: e cuius ille commentarijs in Terentium, crebra testimonia adducit. quem eundem putamus esse, qui Horatium exposuit.*

Cum hæc leges. *Veteres libri.* Et iam cum hæc leges,

De strue salinarum. *Manuscripti fere,* Destrues alterum. *Fortasse,* de strue. s laterum. *quod est: de strue scilicet laterum. Etsi ne id quidem satis placet. Quid enim ei fuit laborandum, vtrum in strue lateres essent, an aceruo? vide an melius, tam etsi remotius a scriptura.* De strue. s. alueorum. *nempe alueorum in hortis meis aut prædijs compositione, collocationeque. Vnde etiã, de aqua rogat, vt apibus necessaria. Nam profecto Salinæ, cum locus ille sit, vbi sal aut fit, aqua maris inducta: aut foditur, Græcis ἁλμυρὰ dictæ: quam struem requirant? deinde quid Salinæ ad M. Tullium? Quanquam Serues quidem Libi genus etiam fuit, de qua Cato in libro de re rust. Priusquam porcum imolabis, Iano struẽ commouero sic, Iane pater, te hac strue commouenda, bonas preces precor. Verum hic locum non videtur habere.*

IN EPIST. XIII.

Post pugnam Bouillam. *Poggiana & Lolgiana exẽplaria.* Post pugnam ambo villam. *vt legi posse videatur* ad Bouillam. *eoq; magis, quòd Bouilliam pugnam a Bouilla, declinandum videtur. quanquam* Bouillam *non respuo.*

Nuntiaret Sestius. *Veteres libri omnes* Cestius. *Neque quia libri huius epistola* XVII Se

stius nominatur, ideo hic quoque Sestium legendũ esse, existimare debemus. Fuisse autem Romæ Cestiorum familiam, si nihil aliud, Pyramis illa ad portã Trigeminam, erecta, satis declarat: in qua ita scriptum est. C. Cæstius L. F. Pob. epulo, & quæ sequuntur. nota enim sunt.

Seium Rhodium. *Nostri fere* Seium tradi. *vnus Romanus* Tragedi. *Ego Victorium sequor, cum præsertim Seius, nomen latinum sit.*

Apollonicensem Xenonem. *Apollonide, vrbs Asiæ fuit: Apollonice, vlla ne fuerit ignoro. De illa M. Tullius idem pro Flacco. Abduxisti Temno Apollonidem. Et ad fratrem lib. i. epi. 11. Et te prorsus vehementer etiam atque etiam rogo, vt & procuratoribus Flauij remittas de diminuendo, & Apollonidensibus ne quid præscribas. Hæc eo pertinent, vt intelligamus Apollonidensem hic quoque legendum esse.*

In primisq; quid iudiciorum status &c. *Antonianus et Faërni:* In primisq; nunc quid. *vt emendari posse videatur.* Numquid *ordoq; verborum atq; sententia sit: In primisq; ad me perscribe, num quid status iudiciorum laboret: hoc est, agitetur & caleat. aut certe Laboret, periclitetur ac labet: ita vt & facta, infecta irritaq; fiant, & futura impediantur. In vulgata vix sensum reperio.*

IN EPIST. XIIII.

Vtrunque præstabo. *Ornata, ne dum bona dicendi ratio: in meis tamen omnibus*, Vtrunque dabo. *nec vllum apparet vestigium vulgatæ lectionis, nisi fortasse in Antoniano, in quo est.* Vtrunque ẽ dabo.

Spero meos omnes. *Veteres libri*, Omnis.

IN EPIST. XV.

ME nomen habere duarum legionum exilium. *Plutarchus tamen ait, eum habuisse exercitum, qui duodecim millibus peditũ, & duobus millibus equitum, ac sexcentis constaret. Auxit tamen postea, vt idem ad Catonem sic scribit. Ego in castra ad* VII *K. Sept. veni, cum interea ex superioribus diebus ex S. C. euocatorum firmam manum, & equitatum sane idoneum, et populorum liberorum Regumq; & sociorum auxilia voluntaria comparauissem.*

Sim modo annuus. *scripti, immo vero etiã impressi omnes*, sit modo annuum. *Neque vulgatam reprehendo, quę candida est; sed cum hęc vitij nihil habeat, cur loco deturbetur, non video. Quæ est paulo post*, sim annuus; *cum in vetustis meis*, sit annuus *legatur: non laboro vtro modo* Sim annuus, *an* Sit annuum, *scribatur.*

Vt Senatum excites. *Veteres omnes hoc amplius.* Totum Senatum excites.

Plura scribam alias. *Nostri,* alias *non habent. & Bononiensis, vnusq; Maffei,* Scribebam. *vnde mihi videtur sensus hic elici posse non ineptus. Ego plura scribebam quàm oportuit, præsertim dans, tarde tibi reddituro: sed dabam familiari homini.*

Pro magistris scripturæ. *Præter vnũ Maffei, omnes,* per magistros. *vt coniectura opus non fuerit, vbi tot sint testes.*

IN EPIST. XVI.

POSSESSIONES omnium uenditas. *Nihil est hoc mihi loco dicendum, nisi in meis omnibus, quemadmodum & Petri victorij,* ὤνας *græcis litteris, aut latinis* Onas *inueniri. qua de voce, cum ab illo disputatum abunde sit, superuacaneum est plura adscribere.*

Tædet omnium nos vitæ. *Malim equidẽ,* Tædet omnino eos vitæ. *Nam de incommodis prouincialiũ loquitur, non suis: permultumq; distat, tædiũ a Misericordia. Tædet nos vitæ malorum. miseret bonorum. Itaq; pro Flacco. Quòd si taliũ ciuium vos iudices tædet, ostendite.*

IN EPIST. XVII.

HVNC locum ama. *Etsi locum video nõ-*

nullis suspiciosum esse; quibus nouũ fortasse videatur, locum pro re, pro negotio, pro caussa poni: armaque, *vt supra Præsulci, præmuni, legi placeat: ego tamen illum semper amaui, atq; in oculis tuli; vt ama dixerit hunc locũ, pro eo quod est, In hoc diligens sis: in hoc totus sis: huc omni cogitatione incumbas: vt in ea soles quæ vehemẽter amas. Locum porro dixit quasi materiam, Subiectum, & argumentum, in quo vires suas exerceret. Et iucunda est etiam repetitio, Amas, Ama.*

Cum ego sum. *Nostri* sim. *Melius: nec tamen illud male, nisi quòd à veterum librorum scriptura dissentit.*

IN EPIST. XVIII.

NE quid inter cæsa & porrecta (vt aiunt) mihi oneris addatur &c. *Ne medio hoc tempore, dum nos longissime absumus; dum nemo caussam tuetur nostram, ij quibus res in manu est, ita mihi oneris aliquid aut tẽporis addant, vt multa Prætores decernũt, inter cæsa & porrecta, nulla religione impediti. De qua cõsuetudine ita Macrobius Varroq; ante eũ. Dies aut festi sunt, aut profesti, aut intercisi. Festi, Dijs dicati sunt: Profesti hominibus, ob administrandam rem priuatam publicãq; concessi: Intercisi, Deorum, hominũq; communes sunt. Festis insunt, sacrificia, Epulæ, ludi, feriæ: Profestis, fasti, Comitiales, cõperẽdini, stati,*

preliares: Intercisi in se, non in alia diuiduntur. Illorum enim dierum, quibusdam horis, fas est: quibusdam fas non est, ius dicere. Nam cum hostia ceditur, fari nefas est: inter cæsa & porrecta fari licet. Varro autem de Ling. latina libro v. *Intercisi dies sunt, per quos mane & vesperi est nefas: medio tempore, inter hostiam cæsam & exta porrecta, fas. A quo, quòd fas tum intercedit, intercisi dies: aut quòd intercisum nefas. Quę postrema verba, hunc habent sensum: dies intercisos dictos: vel quòd fas iuris dicendi intercedat inter cæsa & porrecta: vel quòd nefas intercidatur, ita vt dicendi iuris nefas, perpetuum ne sit, sed mane tantummodo & uesperi. Fari autem sine piaculo, tria illa licebat, Do, Dico, Addico, legeq; agere. Necesse enim fuit aliquo eorum uti uerbo, cum lege quid peragitur. Ad hunc igitur ritum spectantes, ij qui sibi nequid decerneretur timebant: dum ipsi aliquo negotio occupati, aut minus animaduerterent, aut adesse non possent: nequid sibi inter cæsa & porrecta, solebant dicere.*

Varronis loc⁹ illustratus.

Expedíto ad mutandum loco. *Si Pauli opinionem sequimur, qui* copioso *ad* Exercitu *refert:* Locum *erit emendandum, quemadmodum in Antoniano & aliquot alijs legitur, ne orationis ductus interpellctur: ut sententia & ordo hic propemodum sit. Tuto consedimus: exercitu co-*

pioso a frumento: Ciliciam prope conspiciente, expedito ad mutandum loco, paruo quidem, sed &c. Sin (quod mihi placet) vtq; in plerisque manuscriptorum conspicitur, loco *retineamus: ad ipsum erunt omnia referenda, atque ita verba ordinanda. Tuto consedimus loco, copioso a frumento: Ciliciam prope conspiciente: expedito ad mutãdum: paruo exercitu; sed &c. Locus autem expeditus is dici solet, qui habeat exitus facilis: vt impeditus, qui difficilis. Etiam locum translate conspicere dicimus, vnde prospectus sit. Inde illa: locum spectare ad Austrum, aut ad Arctum. Quin ab hac lectione, verbum Consedimus facit. Neque ei* ὕστερβατον *officere debet, quod non officiat alteri. Et tamen sicui magis illa placeat, haud in magno ponam discrimine.*

IN EPIST. XIX.

ETIAM in Epirum. *Sensus planus & perspicuus, si detur,* Etiam, Tamen *vt placet nonnullis, quod ego nondum notaui, significare. Nam qui locus ad hoc probandum, ex epistola ad Marium adducitur: is mihi caussam illam iuuare nihil videtur. Est enim talis. Ego cum meis, si quidq̃ nũc cuiuspiam est: etiam in meis esse malui. Ait enim Cicero, maluisse se, cum vxore, filijs,*

Loc' in epistolis ad Mariũ illustratus.

fratre, & aliqua sibi affinitate coniunctis esse: esse etiam in suis fortunis & bonis; si modo quidquam tum cuiuspiam esset, vt illud, si modo quidquam, anticipata quadã correctio sit. nec In meis interpretor Inter meos. Neque is sum tamen, *qui* Etiam *negem* Tamen *valere: qui, quod æque durũ videatur,* Tamen *obseruauerim valere* Etiam *in illo Plauti in Milite. Palestrio.*

Etiã nunc saluto te familiaris, prius, quàm eo.
Conserui, conseruæq; oẽs, bene valete et uiuite.
Bene quæso inter vos dicatis; & mi absenti tamen.

Nisi & hoc parum est firmum, aliudq; dicere volentem, Pyrgopolinices interpellauit, his verbis. Age Palestrio bono animo es. Non inquam nego, quod volunt, id valere Etiam: *hoc dico, me nullibi etiam num, quod mirum tamen non est, animaduertisse: inq; eo testimonio ex epistola ad Marium, parum spei reponendum. Quæ cum ita sint, satius esse duco scripturam sequi illam, quæ est in libro Car: mei, & in libro Faërni: vbi non* etiam *sed* iam *tantummodo legitur. sensu eleganti, & euidenti. Et quanquam* Vt *pro Etiam si, positum, redditiuum* Tamen *postulet, hoc tamen non semper reddi, vel ex illo Ciceronis eiusdem in Philip. cognosci potest. Legem illam appellare fas non est: Et vt lex,*

ſit, non debemus illam Hirtij legem putare. Sed vt ad Etiam redeam, illud ex Iam potuit fieri, ſyllaba quæ eſt extrema præcedentis verbi, operarum negligentia, bis ſcripta, & ſequenti dictioni iuncta. Quod, haud magno negotio ijs probabitur, qui in manuſcriptis libris verſati ſunt.

Quæ de Tarentinis. Ita quidem habẽt quos vidi: mihi tamen eorum coniectura blãditur, qui ex his, quæ idem ſcripſit ad Memmium, libro epiſtolarum ad ipſum: Parietinis emendarunt. Neque hic longius diſputo. De Parietinis autem, atque In militia dixit, vt iocus eſſet in ſententia: quòd exercitus Imperator, ac Dux, de Parietinis laborauerit, & conatus fuerit.

Quoniam νεμεσᾶν, intereſt τοῦ φθονεῖν. locus obſcurus: Eum ſic nos aperimus. Gaudeo repulſam tuliſſe illum; nec me pudet fateri, cum huiuſmodi gaudium non ex inuidia, quæ in bonis nulla debet eſſe (nemo enim iuſte inuidere poteſt) ſed ex indignatione, quæ ab illa plurimum intereſt, naſcitur. Nam odij cauſſa, in eo eſt, quem odimus; cum uel improbatis ſit moribus, vel certe, iniuria nos affecerit: inuidiæ vero culpa, in prauo animo eius qui inuidet, tota eſt: qui æquo animo res aliorum ſecundas, ferre non poſſit. & cum odium plerunque iuſtum ſit, νέμεσις quidem niſi in

bonorum virorum animos, cadere non solet. Itaque eam Aristoteles, in secundo libro de arte dicendi, etiam Dijs tribuit, his verbis διὸ καὶ θεοῖς ἀποδίδομεν τὸ νεμεσᾶν. *Gaudeo igitur inquit, non quia inuiderem, sed quia indignarer; videorq́; mihi hoc modo sine reprehensione posse gaudere. Itaque plane gaudeo. Qui plura de vi vtriusque scire desiderat; quæ Plutarchus in moralibus, de his ipsis perturbationibus priuatim disputet; quęq́; Magnus Basilius* περὶ φθόνου, *videat.*

IN EPIST. XX.

ILLIVS diei celebritate. *Faërni liber, Poggij, Maffei duo:* Celebritatem, *quarto casu. nisi fallor, melius & venustius. Nam & Gnato ille Terentianus: Salutant, ad cœnam vocant: aduentum gratulantur. Et idem etiam in Philip. Cicero. Atque ei recuperatam libertatem est gratulatus: & in Verr. Et voce maxima, victoriam est gratulatus. Quam constructionem* Lætor *quoque inuenitur habere. Idem ad Mariũ. Vtrunque Lætor, & sine dolore corporis se fuisse, & animo valuisse. Sed neque illud negligendum,* Qui, *indicatiuo iungi hoc loco, caussam significans: cũ in hoc genere, subiunctiuum soleat sibi asciscere. Nam idem infra lib. VI, epistola penultima, At multa, qui & properarem, & ei litteras darem,*

qui

qui aut mecum aut paulo ante venturus esset. Et Teren. In Andria: Satin' sanus es, qui me rogites? & sic fere scriptores. Quod etiam de Quippe qui, & Vtpote, intelligi volo. Ita enim libri huius epistola VIII. *Me & incommoda valitudo, qua iam emerseram: vtpote qui sine febre laborassem, & Pomptini expectatio &c. Et libri* VI, *Epist.* I. *Ille vero, ante decemuiros non fuit: quippe qui Aedilis Curulis fuerit. Plautus tamen & ipse in Amph. finitiuo iunxit, cum sic scripsit. Quippe qui intellexerat Vereri uos se, & metuere, ita vt aequum est Iouem.*

Iniurias reuellimus. *Ita fere Cicero in praeteritis. In Verrem de Supplicijs. Neque prius illam crucem, quae etiam nunc ciuis Romani sangui ne redundat: quę fixa est ad portam vrbemq; vestram, reuellistis, neque &c. Dicitur & Reuulsi, vt e Priscianus & alij adnotant.*

Quod * dein Apanteae. *Quinque nostra exemplaria.* Quod idem dein, *sententia plana; vt pronomē explere spaciū illud possit, in impressis relictū, cū in manuscriptis non sit, nisi perpaucis.*

Aquarum diuortio. *Nostri omnes* In aquarum diuortio. *quod est, vbi aquae bifariam diuiduntur; & placet. Hunc locum alij Diuergiū appellant; quod ibi aquae, partes in cōtrarias vergāt, atq; inclinét. Flaccus de territorijs. Territoria in-*

ter ciuitates, id est, inter municipia, colonias ac Præfecturas, alia fluminibus finiuntur: alia summis montiũ iugis ac diuergijs aquarũ: alia etiã lapidibus positis præsignibus; alia inter binas colonias limitibus perpetuis diriguntur &c.

Nos Pindenissum. *Strabo* πιτνηνιασὸν, *Stephanus* πιδνιλιασὸν. *Cicero fortasse uocis asperitatem perosus, maluit Pindenissum dicere: dulcius ad nostros homines: vnde Pindenissã supra: quanquam Stephanus* τὸ ἐθνικὸν, πιδνιλιασεὺς, ὡς τελμιασεὺς, ἀπὸ τοῦ τελμιασός, *Quod nostri Pidnilisseus reddunt, vt a Telmissus Telmisseus. Nonnulli manuscripti & quidẽ probati, Pindentissum & Pindentissæ: Mihi tamen Pindenissum magis placet: quòd & scripturæ Græce similius sit; & qđ ita sit etiam scriptum in epistola ad Catonem.*

Recte πεφυσιῶμαι. *me extuli, a* φυσιόομαι *verbo vsitato.*

Atque etiam spero toto anno. *Hęc cũ his quæ de Bruto, non satis cohærent. Quid.n. ad sumptus, illũ excitasse? Itaq; valde vereor, ne verba illa* Brutum abiectum, *cũ his quæ de illo sequuntur, transposita per imprudentiã fuerint, sintq; ita omnia ordinanda. Interea e Cappadocia ne pilum quidẽ: atque etiam spero toto anno imperij nostri Terũtium sumptus in prouincia nullũ fore: Brutũ abiectũ, quantũ potui excitaui: quẽ nõ minus amo*

quàm tu; pæne dixi quàm te. Habes ad omnia.

Deiotarus, cuius auxilijs. *Nulli mei habent* Deiotarus. *Itaq; sequor opinionẽ Victorij.*

De domo Pammenis. Pammeni *scriptum est in vetustis omnibus: vtrũ vt Demostheni, Thucydidi; pro Thucydidis Demosthenis: an a recto Pammenus, haud sane valde curandum puto. Pammenes quidem certe inuenitur in Bruto.*

IN EPIST. XXI.

Acceperã aũt satis celeriter. *Alias, ab his, quas tu nauseans Buthroto dederas. ac si dicat. Etsi eius epistolæ mẽtionẽ facio vnius, scito me tũ eas quoq; accepisse, quas Romę a Lẽtuli triũpho dederas: in quibus itẽ vt in illa, pungunt me dubitationes tuæ.*

Fore venturum. *Faërni liber, Antonianus, Car: mei.* Esse *nõ paulo rectius: Nã valla negat, huic infinito* Fore, *participiũ subijci: qđ illud, Participiũ in se includat: et sicubi subiectũ esse inueniatur, id contendit loco nominis poni. vt Cicero, Spero amicitiam nostram, notam posteritati fore.*

Hemoni centurioni Scamulæ. *Nostri* Hermoni, *magis Grçcorũ nominum analogiam secuti; Hermogenis, Hermodori, ab Hermete. Iidem,* Centurionis Camulæ. *vt Manutius conijcit.*

Lege Iulia transita. *Pleriq; meorum,* Transitam, *vt si ex* M. N S *fiat, Manutij coniectura firmetur, quæ est vt* transitans *legatur;*

Transitat autem is, qui vno die multa obit loca. Quare Tullius, cum a singulis vicis ac locis, quæ dari magistratibus solebant lege Iulia, posset accipere: ea fuit abstinentia, vt ab vno, atq; id semel tãtũ (ita.n.malim) in diẽ accipere cõtentus fuerit.

Facit vt mihi excipiendus sit. *Antonianus & Faërni,* Hic facit. *Quod pronomen repeti tam solet vel cũ a suo verbo lõgius abest, quàm vt legentis recordatione coniungi possit. ita enim memoria renouatur: Idem Philip. III. Faciendũ est igitur P. C. vt ea quæ sua sponte clarissimus adolescens, atque omnium præstantissimus gessit, & gerit, hęc auctoritate confirmentur. vel certe redditiuum est aliquando, nec ornamento caret atque energia, Plautus in Aulularia.*

Et hic qui poscet eam sibi vxorem senex
Is adolescentis illius est auonculus.

Vereor pręterea, ne Excipiendum *legi oporteat hoc est, exceptione vtendũ. Cuius suspicionis, non veteres libros aliquos auctores habeo; sed dicendi formam rariorem existimo: & me hercule etiam sententiam sequor. Eodem modo, vsus est hoc verbo libro X, cum ita scribit. Tum ille edixit ita, vt me exciperet, & Lælium nominatim. quod sane nollem. Poterat enim sine nomine, re ipsa excipi.*

Certum hominem, sed mirifice abstinentem. *Antonianus, & Alter Car: mei.* Sed mi-

rifice etiam abſtinentem. *Quod rectum puto. Nam cum virtuti, virtus contraria non ſit, locum hic habere aduerſatiua non poteſt: poteſt tamen intenſiua: qualis eſt,* Sed etiam, *cum eſt ſine antecedente Non ſolum. Ea enim ſignificatur apud nos, Quinimo, Imòuero; quemadmodum apud Græcos* ἀλλὰ δὴ, ἀλλὰ καὶ, *ſine præcedente* οὐ μόνον. *De qua re, quanquam multa Petrus Victorius diſseruit; tamen quò teſtatior res ſit, aliquot & ipſi teſtimonia, ex probatiſſimis vtriuſque linguę auctoribus, adducemus. Ariſtoteles ergo in primo libro* φυσικῆς ἀκροάσεως, *hunc in modum ſcribit.* εἶτα καὶ τοῦτο ἄτοπον, τὸ, παντὸς οἴεσθαι εἶναι ἀρχὴν τοῦ πράγματος, καὶ μὴ τοῦ χρόνου καὶ γενέσεως μὴ τῆς ἁπλῆς, ἀλλὰ καὶ ἀλλοιώσεως, ὥσπερ οὐκ ἀθρόας γενομένης μεταβολῆς. *Nec me latet, Ioanni Grammatico uideri,* οὐ μόνον *eſſe ſupplendum. Sed hoc, ſiquis ita exponat, non erit neceſſe quidquam extrinſecus aſſumere. Eſt enim hæc ſententia. Deinde etiam abſurdum eſt, exiſtimare omnium rerum eſſe principium, temporis non eſſe, non generationis ſimplicis: immo vero etiam mutationis; quaſi non ſimul tota; fiat mutatio. quo intrudi Non ſolũ, aut omnino, aut niſi uiolenter ægreq; nõ poteſt. Dio quoq; lib.* XXXVIII. οἱ γὰρ δυναστείας ἐρῶντες, παρ' οὐδὲν πάντα τ' ἄλλα, πρὸς τὸ τυχεῖν ὧν βούλονται τίθενται. ἀλλὰ

Ariſtotelis locus illuſtratus.

καὶ σοῦ φιλτάτους καὶ σοῦ συγγενεστάτους ἀντὶ τῶν ἐχθίστων ἀντικαταλλάσσονται. Verũ ad latina vt redeã, Cicero libro epist. ad Mẽmium, ita Silio scribit. Hoc in genere, si eum adiueris eo studio, quo ostẽdisti: apud ipsum præclarissime posueris: sed mihi etiã gratissimũ feceris. Dixit itẽ Verum etiam eadẽ pæne sententia Q. Cicero, scribens ad Marcũ fratrẽ, lib. epistolarũ ad Tironẽ. Amo te, omnibus quidẽ maximis de caussis, uerũ etiam propter hãc, vel quòd mihi sic vt debuisti, nuntiasti. Certũ porro hominẽ dixit, βέβαιον: non dubiæ fidei, & qui facile mutetur, sed fidũ & cõstantẽ: quo sensu itẽ infra VIII. lib. epist. I. Ei statim rescripsi, hominẽq; certũ misi de comitibus meis. Et lib. epistolarũ ad Torquatũ, Balbo scribens. Pãsa quidẽ mihi, grauis homo & certus, non solum confirmauit, verum etiam recepit, perceleriter se ablaturum diploma. hoc est, qui fallere nescit.

Me obtinente erogabatur. Antonianus liber Erogabitur. Et videtur rectũ, Nam qui, Me obtinẽte erogabatur, dicit. is se negat obtinere: qui Me obtinẽte erogabitur, nõ erogasse nõ negat. Sed neq; ille qui Faciebat suis solitus erat opibus appingere; cũ hoc scriberet, non significabat manũ iã se e tabula deduxisse, Porro aũt erogabit dixit, vt cõstãtiã in ea re suã, firmũq; ad exitũ vsq; fixũq; propositũ, indicaret. Neq; tñ credendũ est M. Tul

liũ, nihil lucri ꝑrſus in Prouincia feciſſe; q in Aſia in Ciſtophoro reliquerit, ad H-S bis et vicies, vt infra lib. xi. epiſt. prima ipſe met fatetur: ſed eã pecuniæ ſummã, & ea maiorem quoq; exiſtimare debemus, ad eũ, ex adminiſtratione prouinciæ, iure perueniſſe: ita vt, cũ negat, ne Teruntium quidẽ accepiſſe, intelligamus per latrocinium & eas artes, quæ multis erant in queſtu.

Freti gratia Bruti, dare uolebant. *Priſca exemplaria, atque adeo recentia,* Solebant dare quatuor. *quæ verba hoc poſſint dicere. Scaptius & Mutinius Bruti familiares, quo tẽpore fænus cum prouincialibus interdictũ erat lege Gabinia: freti gratia Bruti, qua plurimũ ille poterat; quaq; ijs Senatus conſulta, quoties eſſet cõmodum impetraret: dare pecuniam ſolebãt, quatuor cẽteſimis; cum ſibi Senatus Conſulto cautum eſſet, vt dare poſſent: eoq; facilius dare ſolebant, quòd qui pecuniam acciperent, ijs de impetrando S. C. minime laborandum eſſet. Ergo Salaminij, in illo rerum ſuorum articulo conſtituti, cum omnem ſibi aditum præcluſum, lege illa viderent pecuniæ faciendæ: etſi grauis erat condicio quæ offerebatur, tamen quatuor acceperunt.*

Vt ea ſyngrapha eſſet &c. *Plura hic deeſſe puto, quam videntur. Nam vt ex hoc loco, ita contaminato, reliquaque epiſtola conijcitur*

Nam *Senatus Consultũ, duo capita continebat: vnum vt ius ex ea syngrapha diceretur: alterum, vt eodem iure esset, quo cetera. Quæ duo partim concisa sunt, partim in mendo obscurata. Neque tamen hoc posterius Scaptius & Matinius in S. C. impetrando quærebant: sed tantum vt ex ea syngrapha in prouincia ius diceretur; propterea quòd in lege Gabinia, non modo illud esset, Né ue pecuniã Romæ quis prouincialibus daret, ne ue illi acciperent: sed etiam hoc: sin data fuisset, de ea syngrapha ius ne diceretur. Itaque cum prius S. C. quod erat vt dare possent, parum sibi prodesse intelligerent, nisi in prouincia ius dici ex syngrapha liceret: hoc ipsum quod voluerunt impetrarunt a Senatu: vt ius diceretur ex ea, quæ alioqui quaternas habebat centesimas: quod non voluerunt, vt eodem quo ceteræ esset iure, imprudentibus fortasse inuitis certe illis adscriptum est. Quod additum fuisse videtur, Vel ad fæneratorũ cupiditatem retundendam, vel ad Edicta Prętorũ in suis prouincijs seruanda, quorum Senatui ratio habenda fuit; ne quid is aliter Romæ decreuisse videretur, quàm in suis prouincijs illi edixissent. Quare, alterum caput, fæneratorum commodis seruiebat, alterum Proconsulum existimationi. Cicero ergo inspecto S. C. ius dicere de syngrapha illa non recusabat: sed cum ita edixisset, se*

in sua prouincia atque imperio, de his pecunijs ius esse dicturum, quæ vsura centesima, cum anatocismi anniuersario hoc est singulorum annorum renouatione ducta essent: ius de illa dicere, quę quaternas centesimas haberet, non poterat. præsertim cum non modo nullo S.C. impediretur, sed etiam iuuaretur. Verum, vt ad prima redeam: veteres libri sic habent. Vt ex ea syngrapha esset, quam cæteræ esset vt eodem. *Quorum priore parte, caput illud contentum fuisse puto, quo cauebatur, vt ex ea syngrapha ius diceretur: posteriori vero, quo syngrapha iubebatur, eodem esse iure quo cæteræ. quæ quibus verbis continerentur, sine veterum librorum auxilio, assequi nemo possit.*

Illos putare talenta c c se debere. *Etiam vnis centesimis, vt Salaminij volebant, ductis. Quod tamen non ita erat. Nam illi se* c v i *debere affirmabant: quæ summa subductis rationibus, conuenit. Hinc factum est, vt Scaptius primum clamauerit, non modo quaternis centesimis, sed etiam ea opinione, quam de centesimo fœnore conceperat, frustratus: deinde rem sic relinqui postulauerit.*

Vt in fano deponerent. *Faërni liber:* Et vt in fano. *In more autem positum fuit, vt pecuniæ fere omnium in Fanis deponerentur. id eo*

credo, quòd existimarentur minus insidiarum habituræ, quæ religionis præsidio munitæ essent. Itaque libro de legibus, Sacrum, sacro'ue commendatum qui clepserit repseritque parricida esto. Item, Sacrilego pœna est, neque ei soli qui sacrum abstulerit, sed etiam ei qui sacro commendatum; quod & nunc multis fit in fanis. Ad hanc consuetudinem Plautum respexisse non dubito, cum Bacchidibus seruum Chysalum fingit, hero, vt herili filio morem gereret, mentientem, se aurum quod ab Archimede, domini sui iussu exegerat, predonum metu, in templo Dianæ deposuisse. Versus eius ij sunt.

Plauti locus illustratus.

Nos ibi apud Theotimum omne aurũ deposuimus
Qui illic sacerdos est in Dianæ Ephesiæ.
H. Qui isthic Theotimus est? C. Megabyzi filius.
Qui nunc in Epheso est Ephesijs charissimus.
N. Næ ille Hercle mihi sit multo tanto carior
Si me illhoc auro tanto circumduxerit.
C. Quin ipsa in æde Dianæ conditu'st: ibi
Demum publicitus seruant.

His tamen Cæsar scribit Pompeianos non pepercisse. Ita enim libro primo Ciuilis belli. Arma imperantur, pecuniæ a municipijs exiguntur: & e fanis tolluntur. Herodianus etiam in Commodo, templum pacis commemorat de improuiso incendio consumptum, ingenti multorum iactura,

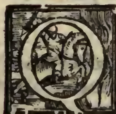
qui eo suas diuitias congesserant.

Cum dieculam dixerit. Duxerit *Manutius & Corradus. plane melius. Lucceius inquit, M. F. cum videat quotidie noua S.C. in fraudem creditorum fieri, ita vt cum antea liberæ & solutæ essent centesimæ, eo nunc deuenerint, vt perpetuo fænore ducantur: queritur apud me per litteras, rem deductum iri paulatim ad nouas tabulas: ita vt debitores soluere nihil velint. & veretur nequis ob id a creditoribus tumultus excitetur: cum C. Iulij tempore, in re multo leuiore, nimirum quòd dies soluendi, laxior paulo constituta fuerit tantum Reip. periculum creatum sit, quantum antea nunquam.*

Posthumiæ filiæ. *Placet quidem* Filio *vt emendat Manutius; sed mallem* Pontidiæ *vt intelligatur filius.*

LEONARDI MALAESPINAE, SVARVM IN EPISTOLAS Ciceronis ad Atticum, EMENDATIONVM AC SVSPICIONVM RATIONES.

Argumentum libri VI.

VI has M. Tullij epistolas in libros distribuit, is mihi videtur, libri alius initium hinc maxime fecisse, quòd hæ alijs Consulibus, quàm superioris libri scriptæ fuerint: nempe L. Aemilio Paullo: C. Claudio Marcello: què Suetonius Marci Marcelli patruellē facit: Dio, sobrinum: vel, ex aliorum opinione, fratrem. Hic igitur liber, certum argumentum nullum habet, quod ad Remp. pertineat. Nam bellū Particum, cuius hic mentio fit, in metu potius, quàm re ipsa fuit: cum anno superiore, qui ab illo cœpto quartus fuit, finem acceperit. De rebus vrbanis, quòd odiosa quædam se Cicero audisse scribit, tale fuit. Cæsar cum vereretur, ne se iniqui

sui, prouincia atque exercitu spoliarent: sicq; cogeretur, si consul fieri vellet, priuatus ac præsens petere: L. Paullum Consulem, & C. Curionem Tribunum pl. antea suis actionibus aduersantes, grandi mercede sibi conciliauit: quorum opera factum est, vt retineret exercitum. Nam cum de illo remittendo referretur, Curio ita est assensus, si reliqui quoque dimitterent: Pompeium notans, sine dubio. Hoc anno Cicero de prouincia decessit III K. Sext. atque Idib. Oct. Athenis fuit, vnde postrema libri huius epistola data est. Reliqua sunt priuata atque domestica: de Tullia Dolabellæ collocanda: & alijs rebus.

IN EPIST. I.

Fœnus & impendium recusare. *Quidam vtilitatem & damnum interpretantur, nec qua id ratione dicant exponunt: certe enim vtrunque nomen, ad vsuras pertinet: idque, quod vsus nomine, ad sortem accedit, significat: in eo inter se distant, quòd fœnus recipi potest, Impendium non nisi solui: vnde hoc damnum tantummodo, illud etiam emolumentum & lucrum valere, suspicari possumus; sicq; vtilitatem atque damnum exponere. Nam & Fœnus, a fetu & quasi a fetura quadam pecuniæ parientis atque crescentis, dictũ fuisse, Varro auctor est, apud Gellium & Noniũ*

Marcellum: vt vi atque natura nominis, emolumentum potius, quàm detrimentũ notetur. Vtrunque iacturam exponere, sane frigidum nimis & ieiunum videtur, nec satis dignum, quod a Cicerone pro argute vrbaneq; dicto notaretur. Quid enim habeat vrbanitatis atque acuminis, si vt Fœnus & impendium, ita se dixisset fœnus & vsuram recusare? Hoc enim valet Impendium. Itaque minus placet. quanquam nec illud certissimũ puto, cum sola opinione nitatur. Sed in malis quid fiat? Impendium porro id esse quod diximus, Varro de ling. lat. duobus locis declarat, & ambobus, nisi fallor, mendosis, quibus an aliquid opis attulerimus, docti iudicabunt. Primus est in fine IIII *libri, ita scriptus. Dispendium ideo, quòd in dispendendo solet minus fieri: Compendium, quod cum compenditur, vna fit: a quo vsura, quòd in sortem accedebat, Impendium appellatum: quæ cum accederet ad sortem ex vsu, vsura dicta est. Hic ego,* appellatur *puto legendum, cum ex vestigijs veterum librorum, in quibus scriptum inuenitur hoc modo* appellatuR. *tum ex ipsa sententia, quæ certa erui non potest; nisi fortasse* Vsura *latino casu pro vsu, quod non arbitror, libeat accipere. Nam statim sequitur, Quæ cum accederet ad sortem &c. ad quam vsus accedere non potest: vsura, hoc est, fœnus, potest. Erit igitur sensus planus*

& perſpicuus: Vſuram videlicet Impendium eſſe dictam, quòd in ſortem accedat. Qua in ſignificatione item Cicero in Bruto, elegantiſſime vſurpauit ad illud Heſiodium reſpiciens, quo iubemur beneficium cumulate & cum vſura ſi poſſimus remunerari, ſic ſcribens. Seremus aliquid tanquam in inculto & derelicto ſolo, quod ita diligenter colemus, vt impendijs etiam augere poſſimus largitatem tui muneris. &c. hoc eſt, cumulo, & quaſi vſuris. Alter locus Varronis, vbi de Impendio ſcribi diximus, eſt in libro V. ſed ita male affectus, vt ad eius intelligentiam peruenire, niſi a ſuperiori adduceremur, prorſus ἀδύνατον eſſet. Videant eruditi. Ita eſt enim excuſus. Ad hoc pecunia, quæ in fœnore; ſors eſt, Impendium, quòd inter ſe iungat. Vbi fortaſſe. quòd in ſortem: vel, Quòd ſorti ſe iungat. Sed & Diſpendium & Compendium, vt his quoque lucem afferamus, a Pendo, vt Impendo, declinata ſunt. Et diſpendium quidem, eo damnum ſignificat, quòd diſpendendo, hoc eſt, multis pendendo & quaſi expenſum referendo, res minor fiat. Contra, Compendium damnum, quòd cum compenditur, quaſiq; diſſipatæ partes congregantur, vnum res fit, & augetur. Diſpendendi verbo Voluſius Mutianus vtitur, in Libello de Aſſe, cum ait. Ponderis eadem diuiſio eſt, quæ æris.

Locus Varronis emẽtus.

Nam in quas partis res diuiditur, in has & libra dispenditur.

Atque hoc tempore ipso. *Inuenio* Atqui. *& puto verius. Neque enim addere ad ea quæ iam dixit, vult: sed diuersum atque crediderit significare. Existimaui inquit, eam pecuniam Scaptij ac Matij esse, non Bruti: atqui nunc ex eius litteris, didici, esse ipsius; remq; illam suo periculo esse. Est enim Atqui, coniunctio discretiua.*

Igitur meo decreto, soluta res Scaptio: quam decretum sit, tu iudicabis. *Octauij Pantagathi liber*, Soluta re Scaptio. *quod ad sententiam, nihil interest: nisi quòd eam coniunctiorem facit: Maffei autem* Quod decretum sit. *vt ex his duobus libris, scriptura ita concinnari possit. Igitur meo decreto soluta re Scaptio statim, quod decretum sit, tu iudicabis: illa sententia, Tu me Attice vis Bruto morem gerere: sit ita vt vis: mos geratur: sed tamen cum eo, quòd sine peccato meo fiat, quod & te arbitror velle. Ergo te ipsum rogo; ne ad Catonem quidem prouocabo. Quid? si decreuero vti res Scaptio, quaternis statim, vt Brutus contendit soluatur: hoc meum decretum quale tibi videbitur? expers'ne culpæ atque peccati? Dicendi forma etiam animaduertenda. Soluta re Scaptio: pro eo quod est: satisfactum solutione. Plautus in Aulularia. Vbi*

nugiuendis

nugiuendis res soluta est omnibus. Itaque & in Asin.

Verũ istuc argentũ tamen mihi si vis denumerare Repromittã, istoc nomine solutam rem futuram.

Οὐκ ἔλαθες illud de gestu &c. Emendo οὐκ ἔλαθέ σε. Nam λανθάνω illud græcũ non arbitror.

Alteras a Laodicea. Antonianus, Laodicea sine A. plane vsitatius. Nam A pindenisso capto, post captum Pindenissum exponere possumus, vt tempus simul & locus significetur. Sane Roma, quàm a Roma, malim dicere, nisi forte intelligã ex agro Romano, & vrbi propinquis locis. qua de re supra, vt spero copiose disseruimus.

Semper amantem me. Plerique meorum Mei, Vtrunque recte adhibetur. Nam supra. Homo peramãs nostri semper fuit. Cum est enim participium, sui verbi sequitur constructionem: cum verbale nomen, casum quoque verbalium ad se trahit: vnde & Amantior comparatiui gradus, & Amantissimus superlatiui. Mei placet magis.

Amorem erga me, cum reliqua hereditate creuisse. Qui cernere hereditate, dici posse putarunt, ij mihi videntur existimasse, Creuisse, a Cresco, non a Cerno declinatum fuisse. Quo in errore, magni quoque nominis virũ fuisse video, qui in librum de verborum significatione, aliquem dixerit hereditate creuisse. Et fortasse, Crescere

hereditate, vt augeri, locutiō est non improbanda: sed ea per multum distat ab hac nostra. Sane cerum est, Cerno, verbum actiuum esse, atque ideo in accusatiuum ferri; vt qui Cernere hereditate dixerit, solœcismum faciat. Quòd siquis opponat, Cernere armis; huic respondemus, mutatam esse notionem verbi valereq́; Dimicare atque Contendere; atque idcirco neutrum esse factum, non secus atque Cresco. Quanquam Varro in Gerunto didascalo, vt est apud Nonium, Vitam cernere dixit, his verbis. Ter sub armis malim vitam cernere, quàm semel modo parere. vt suspicari possimus plenam locutionem esse, Armis vitam cernere. Verum hac de re libro XIII *copiosius.*

Næ tu me solicitudine magna liberaris. *Non sum nescius, quantum is offensionis subeat apud nonnullos, qui hodie a Cōmuni, vt illi aiunt, vsu, paulum modo declinet. Existimatur enim nouarum rerum potius, quàm veritatis, quam illi in vsu ponunt, studiosior. Et iusta propemodum illorum indignatio ac reprehensio esset, si vsum modo illi, non abusum sæpe sequerentur: vt in hac voce Næ; quam nullus fere hodie, non diphthongo scribit, auctore valla. In quo decipi eos, cum veterum exemplarium lectio docet, tum vetustorum primæq́; notæ grammaticorum*

præcepta planum faciunt, de hac ipsa voce, litterarum memoriæ mãdata: quos ego si sequor, nihil est cur vsum aliquis tanti faciat, vt me reprehendat. Ergo ne longius faciam; nego ante Vallæ tempora apud Latinos, Næ, diphthongo scriptum inueniri. Donatus quidem in illo Terentij,

Faciunt, ne intelligendo, vt nihil intelligant.

Hæc ad verbum. Ne quidam corripiunt, & cum interrogatione pronuntiant: quidam producunt: quorum alij Ne, pro Non accipiunt: alij Ne pro Valde. Vt Ne ego homo sum infelix: & hoc melius. Nec plura Donatus: de diphthongo aliquid profecto, vt suo loco, dicturus, si Næ more Græcorum scriberetur. Nunc discriminis nihil constituit, siue illud Non, siue Valde valeret, nisi alterum corripi, alterum produci. Afferrem, quæ a Prisciano, quę a Seruio, quæ a Diomede traduntur, nisi ea illi omnia a Sosipatro, totidem pæne verbis accepissent: vt huius vnius sententia allata, omnium illorum quasi consensionem proposuisse videar. Ergo ea, libro Institutionum grammaticalium secundo, huiusmodi est. Ne, acuto accentu, imperatiua: vt, Ne fac. quotiens vero graui accentu, pro eo quod est apud Græcos ἵνα μὴ accipitur, optatiua recipit: vt apud Horatium. Ne facias quod Numidius. Nonnunquam autem, etiam si acuto accentu

efferatur, optatiua quoque recipit. Vt, Ne facias, Ne scribas. Sed interest inter hoc & illud, quod diximus Ne fac, quòd hic imperamus, superius suademus. Recipit quoque id ipsum, acuto accentu elatum, finitiua, quotiens εἰρωνικῶς accipimus, pro eo quod est apud Græcos ναὶ, facta admiratione: quod est apud Ciceronem. Ne illi vehementer errant. Quotiens vero rei dubiæ, & quasi conditionali aptatur, recipit & substantiua, eodem accentu elatum; vt apud Ciceronem. Ne tu Eruci accusator esses ridiculus. Quo in loco, tam etsi, Næ illi, & Næ tu, recentes impressi habent, vides tamen Sosipatrum de Ne latino sic loqui, vt ei ναὶ græci notationem tribuat, scripturam non tribuat: neque eam omnem vsquequaque, sed qua ironiam habet tantummodo cum admiratione. Nam præterea συγκατάθεσιν προηγουμένης ἐρωτήσεως καὶ βεβαίωσιν, hoc est, assensionem antecedente interrogatione, & affirmationem significat: cuiusmodi frequens est apud Platonem; pro nostro Ita, Ita est: Sane: Immo: Etiam: ac generis eiusdem: quo in genere, Ne nostrum recipi vix arbitror: admirationem tamen habet, modo cum ironia, vt Sosipater ait; modo, quod non ait, sine ea: vt in illo Terentij in Andria.
Dij boni, Ne huiusmodi iam nobis ciuium magna penuria est. Vbi ironia nulla est, admiratio est,

ſicut in illo Homeri Iliad. α.

Ναὶ δὴ ταῦτά γε πάντα γέρον κατὰ μοῖραν ἔειπες.

Quo loco Neſtorem Agamemnon, nullo cum ioco, aut ironia, ſed plane ſerio alloquitur. Quare, Ne, cum ναὶ ſignificat, admirationem quidem continere, affirmare poſſumus; modo cum ironia, modo, nec minus ſæpe, veram: & vt quod mihi venit in mentem dicam, eandem vim habere poſſe, quam vt in illo Virgilij.

- Vt perij vt me malus abſtulit horror.

Et item aduerbiorum, Sane, Profecto, Quàm pro Quantum. Neque negamus tamen, euenire non nunquam, vt Ne, Valde interpretari poſſimus: vt in illo eiuſdem Ciceronis ad hunc ipſum Atticum lib. VIII epiſtola IX. Sed quid hæc nunc? vtinam aliquid profectum eſſet: ne ego iſtas litteras in concione recitari velim: Sed non ita tamen, vt non etiam Quàm optantis aduerbium: & Hercule iurantis: & profecto affirmantis, locum habere poſſint. Certe in verſu Terentiano, niſi me iudicium fallit, animus acquieſcit magis, cum audit, Faciunt profecto intelligendo, &c. quàm cum, Faciunt valde intelligendo. Verum ego non tanti facio opinionem meam, quin huius arbitrium rei, libenter alijs concedam. Illud addam, Ne, ſæpe vim non tam

admirantis, quàm iurantis simul & minantis.

Plautus in Persa. - Dorpale
Homo lepidissime, salue plurimum: locus hic tuus est
Hic accumbe: ferte aquam pedibus: preben' tu puere?
Dorp. Ne si me vno digito attigeris, te ad terram affligam scelus.

Et in Casina. Stal. - Etiam ne estas?
Enimuero πράγματά μοι παρέχεις: Olymp.
Dabo ναὶ κακὸν, vt ego opinor nisi mihi resistis ὄζειν. Hæc de scriptura, viq; vocis huius. Sed quoniam cœpimus, aliquid etiam quasi cumulum, de vsu eius addamus. Nam sunt qui putent necessario pronomen huic particulæ sociari: veluti Ne ego, Ne tu, Ne ille. Et est sane frequentior & concinnior ratio dicendi, vt, Ne ego homo sum infelix. Et, Ne iste haud mecum sentit. Et apud Plautum in Milite. Ne ille sunt fortunatæ, quæ cum isto cubant. quæ ratio Ciceroni placuit: sed non vulgo tamen seruata est, præsertim apud Poetas. Catullus ad Aurelium.

Nunc ipsum id doleo, quòd esurire
Ne meus puer est sitire discet.

Plautus item in Mostellaria
Scap. Pulchra mulier, nuda erit quàm purpurata pulchrior

Postea nequidquam ornata est bene, si morata est male:

Pulchrum ornatum, turpes mores peius cœno collinunt:

Nam, ne si pulchra est, nimis ornata est.

Quale est etiam illud Terentianum, Faciunt ne intelligendo. Vnde hanc nostræ orationis summam habere possumus: vtroque modo recte quidem dici, sed adiuncto pronomine vsitatius, lepidius, venustius, efficacius. Et quod ad Næ attinet, Cum scripturæ huius ante Vallam verbum nemo fecerit: in nullis scriptum sic libris inueniatur: latiorq́; τοῦ ναὶ, quàm næ ab illo excogitati, significatio sit: Ad hæc, latinum Ne, idem plane sit, quod Νὴ græcum, siue scriptum spectes, siue sententiam: dubitandum esse non arbitror, quin recipiatur, verumq́ue existimetur. Et tamen, si cui distinctionis caussa, Næ arridet, non valde laborabo: dum illud teneat, nouum id esse, & priscos Romanos in loquendo, hac ipsa exquisita diligentia non eguisse.

In Pompeio te spem &c. *Duo nostri*. In Pompeium. *Et mox*, illud dissimulantem. *& rectũ arbitror. Non enim video, quo modo appositum* dissimulantem *cum* Pompeio *conueniat, quod casu omnino consentire debet. Nec est, quod*

quenquam perturbet, quòd, In Pompeium scripserit, accusandi casu: cum, Esse in potestatem alibi dixerit; vt notat Gellius: &, In posteritatem, vt animaduertit Priscianus. & in vulgatis libris Philippicarum: Qui etiam sine ijs clarissimis viris, hanc rem in Ciliciam ad hostium Cydni, confecisset: pro in Cilicia. Sed res est manifesta.

Quid de me autem? *Manuscripti* Quid me. *Est autem vel Eclipsis præpositionis, vel casus Enallage. Idem in Verrem. Quid illo myoparone factum est? Vbi Priscianus. Illo, pro Illi. sic Terentius. Quid illo faciamus? pro Illi. In illo tamen quod est in Andria: Nec quid me faciam scio; Quid de me, exponit. Diomedes quoque. Quid me futurum est: Veteres (inquit) mihi. Plaut. in Bacch. Quid mihi fiet postea? Qui item a pronomine discedens in eadem fabula; Tantas (inquit) diuitias habet, Nescit quid faciat auro. pro, de auro.*

Equitum ∞ ∞. *Manuscripti* Eq. ∞ ∞. *quod quanquam idem valet, non placet tamen ab antiqua scribendi ratione, recedi. Et ne casu factum existimes, etiam editio Victoriana, in hoc consentit.*

Si illa iam habent. *Verborum honorem scilicet, et inuitationem crebram. Vsitatum est enim,*

vt relatiuum pronomen, sequentia referat & dicenda. Et omnino eadem hic significat, quæ superius dixit. Habeo in delitijs, obsequor, verbis laudo, orno: vt his contenti, de grauiori fænore non laborent. Intelligimus tamen hæc ideo publicanis fuisse gratissima, quòd ad solutionem accolerent.

Aain' tu? Scipio hic Metellus &c. *Locus valde obscurus, & de quo constitui nihil possit, quod non incidat in aliquam difficultatem. Nos attingere illum ausi sumus, quòd in vetustis libris vestigia quædam deprehendimus, quæ ad ipsam nos, non ausim dicere veritatem, sed certe viam, qua eo perueniatur, deducant. Ea vero sunt in libro Faërni huiusmodi: quòd vbi, paulo post legitur:* In illa autem quæ est. *in eo scriptum est,* In illa item quæ est. *quæ lectio, præter historiã, magno mihi argumento est, ibi, Atqui nihil habuit scriptum, nisi Censor: Consul, esse legendum. Locus autem oportunus errori fuit, propter similitudinem scripturæ; qua decepti librarij libro item* XVI, *Epist.* XII, *Consulibus contra pro Censoribus fecerunt; vt ibidem à Corrado probatur ex historia. Quam porro vim habeat* Item, *neminem puto latere. Censorem non fuisse, congruit cum historiã. Cõstat enim ex Dione, Scipionem hunc Metellum, qui a Q. Cæcilio Metello Pio adoptatus est, Scipionis Nasicæ fuisse naturalem filium: ita*

-- auum habuerit, Scipionem Nasicam eum, qui Consul fuit cum L. Calpurnio Bestia, Anno V.C. DCXLII. Proauum, P. Scipionem Serapionem: qui Consul quidem fuit, Censor non fuit: quod Scipionem Metellum ignorasse, & vehementer miratur, Cicero & irridet. Ignorasse autem se declarauit Scipio, tum ex sermone quem habuit cum Attico, in quo forsan Ciceronem apud eum reprehendebat, quasi in suis libris negasset Censorem fuisse: tum ex duabus ipsius Serapionis statuis, altera ad Op's, altera ad Polucis posita, hoc intelligere potuerit: in quarum neutra Censor, in vtraque Consul tantum scriptum legatur; cum omitti decus illud nec debuerit nec soleret. tum denique quòd Africani statuam Censoriam, in Serapionis inscriptione posuerit, ac si ipse quoq; Serapio Censor fuisset: nihilq; referret, vtrum Africani imago, Serapionis inscriptioni imponeretur, an huius in Africani. Quæ inscitia Ciceroni eo turpior visa est, quòd animaduertere potuerit, post Nasicæ consulatum, non modo Nasicam ipsum, Censorem factum non fuisse, sed ne Cornelium quidem aliquem, illo viuente. Atque hæc & scriptura & expositio, & historiæ consentanea est; a qua recedunt illi, qui vel Africanum proauum Metelli fuisse credunt: vel Serapionem putantes, contra historiæ fidem, Cen-

forem fuisse *emendant : & vim orationi non affert: quæ sine dubio adhibetur, si verba illa, Atqui nihil aliud habuit inscriptum &c. alio detorqueantur, quàm ad proauum Metelli Scipionis, quo de loqui cæptum est, quem Serapionem fuisse, planum est, ac perspicuum.* Atqui *enim aduersatiua particula, id affirmare solet, quod negatum sit: id tollere, quod affirmatum. Affirmatur autem Serapionem Nasicam Censorem fuisse; negatur ergo fuisse, quod inscriptum imagines ipsius, solum haberent Consul. Rem puto esse manifestam, & doctis nisi fallor, probatam. Nam qui verba illa, Atqui nihil habuit aliud inscriptum, nisi, Censor &c. ad Africanum referunt; ij primum mihi videntur, quæ vis esset huius coniunctionis, non curasse: deinde illud solum probare, Africanum, Censorem fuisse, quod non negasset Scipio Metellus: Serapionem, non fuisse, quod demonstrandum fuit, ne attigisse quidem.*

Ain tu? *Ordo ille est. De statua Africani, ain' tu? Scipio hic Metellus &c. quæ in medio sunt, parenthesis nota concludi debent. Interruptus vero ordo ab eo est, quòd incipiens animaduertisset* ἀνοικονομίαν *suam. quam tamen excusat eo nomine, quòd ipsam imitaretur Atticum, eius consilio delectatus. Ain' tu? vero, valet, Quid ais? estq;*

hereditate, vt augeri, locutiō est non improbanda: sed ea per multum distat ab hac nostra. Sane cerum est, Cerno, verbum actiuum esse, atque ideo in accusatiuum ferri; vt qui Cernere hereditate dixerit, solœcismum faciat. Quòd siquis opponat, Cernere armis; huic respondemus, mutatam esse notionem verbi valereq́; Dimicare atque Contendere; atque idcirco neutrum esse factum, non secus atque Cresco. Quanquam Varro in Gerunto didascalo, vt est apud Nonium, Vitam cernere dixit, his verbis. Ter sub armis malim vitam cernere, quàm semel modo parere. vt suspicari possimus plenam locutionem esse, Armis vitam cernere. Verum hac de re libro XIII *copiosius.*

Næ tu me solicitudine magna liberaris. *Non sum nescius, quantum is offensionis subeat apud nonnullos, qui hodie a Cōmuni, vt illi aiunt, vsu, paulum modo declinet. Existimatur enim nouarum rerum potius, quàm veritatis, quam illi in vsu ponunt, studiosior. Et iusta propemodum illorum indignatio ac reprehensio esset, si vsum modo illi, non abusum sæpe sequerentur: vt in hac voce Næ: quam nullus ferè hodie, non diphthongo scribit, auctore valla. In quo decipi eos, cum veterum exemplarium lectio docet, tum vetustorum primæq́; notæ grammaticorum*

præcepta planum faciunt, de hac ipsa voce, litterarum memoriæ mãdata: quos ego si sequor, nihil est cur vsum aliquis tanti faciat, vt me reprehendat. Ergo ne longius faciam; nego ante Vallæ tempora apud Latinos, Næ, diphthongo scriptum inueniri. Donatus quidem in illo Terentij,

Faciunt, ne intelligendo, vt nihil intelligant.

Hæc ad verbum. Ne quidam corripiunt, & cum interrogatione pronuntiant: quidam producunt: quorum alij Ne, pro Non accipiunt: alij Ne pro Valde. Vt Ne ego homo sum infelix: & hoc melius. Nec plura Donatus: de diphthongo aliquid profecto, vt suo loco, dicturus, si Næ more Græcorum scriberetur. Nunc discriminis nihil constituit, siue illud Non, siue Valde valeret, nisi alterum corripi, alterum produci. Afferrem, quæ a Prisciano, quę a Seruio, quæ a Diomede traduntur, nisi ea illi omnia a Sosipatro, totidem pæne verbis accepissent: vt huius vnius sententia allata, omnium illorum quasi consensionem proposuisse videar. Ergo ea, libro Institutionum grammaticalium secundo, huiusmodi est. Ne, acuto accentu, imperatiua: vt, Ne fac. quotiens vero graui accentu, pro eo quod est apud Græcos ἵνα μὴ accipitur, optatiua recipit: vt apud Horatium. Ne facias quod Numidius. Nonnunquam autem, etiam si acuto accentu

efferatur, optatiua quoque recipit. Vt, Ne facias, Ne scribas. Sed interest inter hoc & illud, quod diximus Ne fac, quòd hic imperamus, superius suademus. Recipit quoque id ipsum, acuto accentu elatum, finitiua, quotiens εἰρωνικῶς accipimus, pro eo quod est apud Græcos ναὶ, facta admiratione: quod est apud Ciceronem. Ne illi vehementer errant. Quotiens vero rei dubiæ, & quasi conditionali aptatur, recipit & substantiua, eodem accentu elatum; vt apud Ciceronem. Ne tu Eruci accusator esses ridiculus. Quo in loco, tam etsi, Næ illi, & Næ tu, recentes impressi habent, vides tamen Sosipatrum de Ne latino sic loqui, vt ei ναὶ græci notationem tribuat, scripturam non tribuat: neque eam omnem vsquequaque, sed quia ironiam habet tantummodo cum admiratione. Nam præterea συγκατάθεσιν προηγουμένης ἐρωτήσεως καὶ βεβαίωσιν, hoc est, assensionem antecedente interrogatione, & affirmationem significat: cuiusmodi frequens est apud Platonem: pro nostro Ita, Ita est: Sane: Immo: Etiam: ac generis eiusdem: quo in genere, Ne nostrum recipi vix arbitror: admirationem tamen habet, modo cum ironia, vt Sosipater ait; modo, quod non ait, sine ea: vt in illo Terentij in Andria.

Dij boni, Ne huiusmodi iam nobis ciuium magna penuria est. Vbi ironia nulla est, admiratio est,

ſicut in illo Homeri Iliad. α.

Ναὶ δὴ ταῦτά γε πάντα γέρον κατὰ μοῖραν ἔειπες.

Quo loco Neſtorem Agamemnon, nullo cum ioco, aut ironia, ſed plane ſerio alloquitur. Quare, Ne, cum ναι ſignificat, admirationem quidem continere, affirmare poſſumus; modo cum ironia, modo, nec minus ſæpe, veram: & , vt quod mihi venit in mentem dicam, eandem vim habere poſſe, quam vt in illo Virgilij.

- Vt perij vt me malus abſtulit horror.

Et item aduerbiorum, Sane, Profecto, Quàm pro Quantum. Neque negamus tamen, euenire non nunquam, vt Ne, Valde interpretari poſſimus: vt in illo eiuſdem Ciceronis ad hunc ipſum Atticum lib. VIII *epiſtola* IX. *Sed quid hæc nunc? vtinam aliquid profectum eſſet: ne ego iſtas litteras in concione recitari velim: Sed non ita tamen, vt non etiam Quàm optantis aduerbium: & Hercule iurantis: & profecto affirmantis, locum habere poſſint. Certe in verſu Terentiano, niſi me iudicium fallit, animus acquieſcit magis, cum audit, Faciunt profecto intelligendo, &c. quàm cum, Faciunt valde intelligendo. Verum ego non tanti facio opinionem meam, quin huius arbitrium rei, libenter alijs concedam. Illud addam, Ne, ſæpe vim non tam*

S 3

admirantis, quàm iurantis ſimul & minantis.

Plautus in Perſa. — *Dorpale*

Homo lepidiſſime, ſalue plurimum: locus hic tuus eſt

Hic accumbe: ferte aquam pedibus: preben' tu puere?

Dorp. Ne ſi me vno digito attigeris, te ad terram affligam ſcelus.

Et in Caſina. *Stal.* — *Etiam ne eſtas?*

Enimuero πράγματά μοι παρέχεις: *Olymp.*

Dabo ναὶ κακὸν, *vt ego opinor niſi mihi reſiſtis* ὄζειν. *Hæc de ſcriptura, viq; vocis huius. Sed quoniam cœpimus, aliquid etiam quaſi cumulum, de vſu eius addamus. Nam ſunt qui putent neceſſario pronomen huic particulæ ſociari: veluti Ne ego, Ne tu, Ne ille. Et eſt ſane frequentior & concinnior ratio dicendi, vt, Ne ego homo ſum infelix. Et, Ne iſte haud mecum ſentit. Et apud Plautum in Milite. Ne ille ſunt fortunatæ, quæ cum iſto cubant. quæ ratio Ciceroni placuit: ſed non vulgo tamen ſeruata eſt, præſertim apud Poetas. Catullus ad Aurelium.*

Nunc ipſum id doleo, quòd eſurire
Ne meus puer eſt ſitire diſcet.

Plautus item in Moſtellaria

Scap. Pulchra mulier, nuda erit quàm purpurata pulchrior

Postea nequidquam ornata est bene, si morata est male:
Pulchrum ornatum, turpes mores peius cœno collinunt:
Nam, ne si pulchra est, nimis ornata est.

Quale est etiam illud Terentianum, Faciunt ne intelligendo. Vnde hanc nostræ orationis summam habere possumus: vtroque modo recte quidem dici, sed adiuncto pronomine vsitatius, lepidius, venustius, efficacius. Et quod ad Næ attinet, Cum scripturæ huius ante Vallam verbum nemo fecerit: in nullis scriptum sic libris inueniatur: latiorq; τοῦ ναὶ, quàm næ ab illo excogitati, significatio sit: Ad hæc, latinum Ne, idem plane sit, quod Νὴ græcum, siue scriptum spectes, siue sententiam: dubitandum esse non arbitror, quin recipiatur, verumque existimetur. Et tamen, si cui distinctionis caussa, Næ arridet, non valde laborabo: dum illud teneat, nouum id esse, & priscos Romanos in loquendo, hac ipsa exquisita diligentia non eguisse.

In Pompeio te spem &c. *Duo nostri.* In Pompeium. *Et mox,* illud dissimulantem. *& rectũ arbitror. Non enim video, quo modo appositum* dissimulantem *cum* Pompeio *conueniat, quod casu omnino consentire debet. Nec est, quod*

quenquam perturbet, quòd, In Pompeium scripserit, accusandi casu: cum, Esse in potestatem alibi dixerit; vt notat Gellius: &, In posteritatem, vt animaduertit Priscianus. & in vulgatis libris Philippicarum: Qui etiam sine ijs clarissimis viris, hanc rem in Ciliciam ad hostium Cydni, confecisset: pro in Cilicia. Sed res est manifesta.

Quid de me autem? *Manuscripti* Quid me. *Est autem vel Eclipsis præpositionis, vel casus Enallage. Idem in Verrem. Quid illo myoparone factum est? Vbi Priscianus. Illo, pro Illi. sic Terentius. Quid illo faciamus? pro Illi. In illo tamen quod est in Andria: Nec quid me faciam scio; Quid de me, exponit. Diomedes quoque. Quid me futurum est. Veteres (inquit) mihi. Plaut. in Bacch. Quid mihi fiet postea? Qui item a pronomine discedens in eadem fabula: Tantas (inquit) diuitias habet, Nescit quid faciat auro. pro, de auro.*

Equitum ∞ ∞. *Manuscripti* Eq. ∞ ∞. *quod quanquam idem valet, non placet tamen ab antiqua scribendi ratione recedi. Et ne casu factum existimes, etiam editio Victoriana, in hoc consentit.*

Si illa iam habent. *Verborum honorem scilicet, et inuitationem crebram. Vsitatum est enim,*

vt relatiuum pronomen, sequentia referat & dicenda. Et omnino eadem hic significat, quæ superius dixit. Habeo in delitijs, obsequor, verbis laudo, orno: vt his contenti, de grauiori fænore non laborent. Intelligimus tamen hæc ideo publicanis fuisse gratissima, quòd ad solutionem accolerent.

Aain' tu? Scipio hic Metellus &c. *Locus valde obscurus, & de quo constitui nihil possit, quod non incidat in aliquam difficultatem. Nos attingere illum ausi sumus, quòd in vetustis libris vestigia quædam deprehendimus, quæ ad ipsam nos, non ausim dicere veritatem, sed certe viam, qua eo perueniatur, deducant. Ea vero sunt in libro Faërni huiusmodi: quòd vbi, paulo post legitur:* In illa autem quæ est. *in eo scriptum est,* In illa item quæ est. *quæ lectio, præter historiã, magno mihi argumento est, ibi, Atqui nihil habuit scriptum, nisi Censor: Consul, esse legendum. Locus autem oportunus errori fuit, propter similitudinem scripturæ; qua decepti librarij libro item* XVI, *Epist.* XII, *Consulibus contra pro Censoribus fecerunt; vt ibidem à Corrado probatur ex historia. Quam porro vim habeat* Item, *neminem putò latere. Censorem non fuisse, congruit cum historiã. Cõstat enim ex Dione, Scipionem hunc Metellum, qui a Q. Cæcilio Metello Pio adoptatus est, Scipionis Nasicæ fuisse naturalem filium: ita*

-- auum habuerit, Scipionem Nasicam eum, qui Consul fuit cum L. Calpurnio Bestia, Anno V. C. DCXLII. *Proauum, P. Scipionem Serapionem: qui Consul quidem fuit, Censor non fuit: quod Scipionem Metellum ignorasse, & vehementer miratur, Cicero & irridet. Ignorasse autem se declarauit Scipio, tum ex sermone quem habuit cum Attico, in quo forsan Ciceronem apud eum reprehendebat, quasi in suis libris negasset Censorem fuisse: tum ex duabus ipsius Serapionis statuis, altera ad Op's, altera ad Polucis posita, hoc intelligere potuerit: in quarum neutra Censor, in vtraque Consul tantum scriptum legatur; cum omitti decus illud nec debuerit nec soleret. tum denique quòd Africani statuam Censoriam, in Serapionis inscriptione posuerit, ac si ipse quoq; Serapio Censor fuisset: nihilq; referret, vtrum Africani imago, Serapionis inscriptioni imponeretur, an huius in Africani. Quæ inscitia Ciceroni eo turpior visa est, quòd animaduertere potuerit, post Nasicæ consulatum, non modo Nasicam ipsum, Censorem factum non fuisse, sed ne Cornelium quidem aliquem, illo viuente. Atque hæc & scriptura & expositio, & historiæ consentanea est; a qua recedunt illi, qui vel Africanum proauum Metelli fuisse credunt: vel Serapionem putantes, contra historiæ fidem,* Cen-

ſorem fuiſſe *emendant : & vim orationi non aſſert: quæ ſine dubio adhibetur, ſi verba illa, Atqui nihil aliud habuit inſcriptum &c. alio detorqueantur, quàm ad proauum Metelli Scipionis, quo de loqui cœptum eſt, quem Serapionem fuiſſe, planum eſt, ac perſpicuum.* Atqui *enim aduerſatiua particula, id affirmare ſolet, quod negatum ſit: id tollere, quod affirmatum. Affirmatur autem Serapionem Naſicam Cenſorem fuiſſe; negatur ergo fuiſſe, quod inſcriptum imagines ipſius, ſolum haberent Conſul. Rem puto eſſe manifeſtam, & doctis niſi fallor, probatam. Nam qui verba illa, Atqui nihil habuit aliud inſcriptum, niſi, Cenſor &c. ad Africanum referunt; ij primum mihi videntur, quæ vis eſſet huius coniunctionis, non curaſſe: deinde illud ſolum probare, Africanum, Cenſorem fuiſſe, quod non negaſſet Scipio Metellus: Serapionem, non fuiſſe, quod demonſtrandum fuit, ne attigiſſe quidem.*

Ain tu? *Ordo ille eſt. De ſtatua Africani, ain tu? Scipio hic Metellus &c. quæ in medio ſunt, parentheſis nota concludi debent. Interruptus vero ordo ab eo eſt, quòd incipiens animaduertiſſet* ἀνοικονομίαν *ſuam. quam tamen excuſat eo nomine, quòd ipſam imitaretur Atticum, eius conſilio delectatus. Ain tu? vero, valet, Quid ais? eſt q;*

audendi ratio, vel admirantis, vt hoc loco: vel familiariter castigantis, vt supra. Ain' tandem Attice, laudator integritatis & elegantiæ? vel etiam indignantis: atque irascantis Plautus in Asin. Ain' tu? apud amicam munus adolescentuli fungare? vxori excuses te, & dicas senem? Quæ sunt pronuntiatione adiuuanda. Græci τίδαι, vt ex Ciceronis ipsius interpretatione discimus; qui locum illum Platonis in Gor. Γ, ἀρχέλαον δὴ που τοῦτον, τὸν περδίκκου ὁρᾷς ἄρχοντα μακεδονίας; Σ. εἰ δὲ μὴ, ἀλλ' ἀκούωγε. Γ. εὐδαίμων οὖν σοι δοκεῖ εἶναι, ἢ ἄθλιος; Σ. οὐκ οἶδα, ὦ πῶλε. οὐ γάρ πω συγγέγονα τῷ ἀνδρί. Γ. τί δέ; συγγενόμενος ἂν γνοίης, ἄλλως δ' αὐτόθεν οὐ γινώσκεις ὅτι εὐδαιμονεῖ; *Quę sic Cicero. Cum esset ex Socrate quæsitum, Archelaum Perdiccæ filium qui tum fortunatissimus haberetur, non'ne beatum putaret, haud scio inquit. Nunquam enim cum eo locutus sum. Ain' tu? An aliter id scire non potes?*

Quæ ad opis aperte posita est. *Libri veteres, ad vnum omnes*, Per te. *nec puto spernendum. Nam & Aperte friget, & Attici opera, antiquitatis totius peritissimi, hisce in rebus multi vsi sunt. Nam supra libro* IIII *de Pompeio loquẽs, Tibi (inquit) etiam gratias agebat, quòd signa cõponenda suscepisses. Et ipsemet Cicero, pueris ipsius est vsus, in bibliothecæ constructione.*

In turma inauratarum Equestrium. *Hic, Turma, non certum equitum numerum designat, decuriarum trium, totidemq; decurionum, sed turbam ac multitudinem quamcūque, varijs temporibus, sigillatimq; a multis positum. ita vt & pauciores, & plures possent esse. Id planum facit, quod est in* II. *de Oratore ab eodem sic scriptum. Cum Scipio ille maior, Corinthijs statuam pollicentibus, in loco, vbi aliorum essent Imperatorum; turmales dixit displicere.*

In Serapionis subscriptione, Africani imaginem &c. *Intelligo in statua quæ Serapionis fuisset, caput Africani impositum. Solebāt enim hoc veteres facere. idq; Varro innuit, de Ling. lat. lib.* VIII, *hisce verbis. Nam vt in Alexandri statua, si imposueris caput Philippi, membra conuenient ad rationem &c. Neque id solum, sed statuas etiam emere, quas sui nominis inscriptione signarent: quod se Cicero odisse, infra ita scribens, significat. Equidem valde Athenas ipsas amo. Volo esse aliquod monumentum. Odi falsas inscriptiones statuarum alienarum.*

Et de solutione XXDC. *Nostri* H-S XXDC.

Iterum tibi rescribo. *Poggij liber, item Maffei duo,* Iterum iam tibi *non otiose. habet enim emphasim illud Iam.*

Quem iampridem nunquam videt. *Supra*

lib.v. negat se Cicero puellam vnquam vidisse. Ergo vt repugnantia tollatur, quæ est in verbo Iampridem, ita legendum puto; Quem quidem nunquam vidit. *Et sane* Vidit *& Poggij liber habet, & aliquot alij. Omitto, quàm parum inter se conueniant, Iampridem & Nunquã. Hanc esse Atticã seu Cæciliã puto, quæ deinde M. Agrippe tradita, Agrippinã illam genuit, quæ nupsit Tiberio Cæsari. Ita enim tranquillus in eodem Tiberio. Agrippinam M. Agrippa genitã, neptem Pomponij Attici, Equitis Romani, ad quem sunt Ciceronis epistolæ, duxit vxorem.*

Litteras daturum. *Victoriana editio.* Daturus. *Vbi tametsi dem, locum esse ex epistola Attici, & neutram improbari lectionem posse: rectus tamen aptior mihi ad communem sensum, quàm accusatiuus videtur; præsertim cum manuscriptorum adiungatur auctoritas. Neque tamen ignoro, &, Litteram daturum dies Prid. etc. &, Litterarum datarum Prid. inueniri: sed cum nihilo melius, erimus contenti Victoriana. Mos vero fuit, vt quo die abirent magistratu, eo die de suis actis in concione vt loquerentur. Hoc Ciceroni interdictum a Metello Tribuno pl. fuit: iurandi modo potestas facta est. Quod item Bibulo contigit, in gratiam Cæsaris prohibente Clodio, tum Tribuno pl. de qua re, lib. XXXVIII.*

sic Dio. οὗτος γὰρ ὁ Κλώδιος ἐπεσόμισε μὲν καὶ τὸν Βίβουλον, ἐσελθόντα τε ἐς τὴν ἀγορὰν ἐπ᾽ ἐξόδῳ τῆς ἀρχῆς, καὶ διανοούμενον μετὰ τῆς τοῦ ὅρκου πιστώσεως, καὶ περὶ τῶν παρόντων δημηγορῆσαι. *Clarissimum vero suum iusiurandum appellat Cicero, quod non patrium & consuetum, sed priuatum quoddam & nouum fuisset, nempe, se patriam & Imperium conseruasse. quod & populus uniuersus etiã iurauit. Plutarchus auctor est & ipsemet Cicero alibi. Itaq; nõ sine causa, magnum se prætestatum eo die fuisse gloriatur.*

Paria paribus respondemus. *Nostri ferme,* Respondimus. *& videtur sententiæ appositus.*

Quibus omnibus est. *Faërni liber, Antonianus.* In quibus, *vnus,* quibus omnibus inest.

In merito reædificando. *Antonianus, & Car. mei.* in ventorem ædificando, *Faërni* in metore *alij* in merito: *cũcti sine sensu. Manutij coniectura, incerta quidẽ illa, sed nõ abhorrẽs a vero, q* in Marathone *restituit, et* Possidonij, *pro* Pompeij. *Merito.n. sibi videri potuit de liberalitate Cæsaris polliceri posse, cui præceptor fuerit.*

Si Curio legem pertulerit. *Suspicor legem aliquam sumptuariam, intelligi, a Curione latam, tum Tribuno pl. Is enim, vt Dio scribit in extremo lib.* XL. *multas rogationes tulerat iniquas contra Senatũ atq; viros principes, amicos Põpeij: nõ*

quòd eas aut putaret aut vellet perlatum iri, sed vt repudiatis, occasionem ipse arriperet, transeundi ad Cæsarẽ, cui occulte ad illud tẽpus studuerat.

H-S centena pendat. *Antonianus.* centenos. *Illa mihi grauior multa, quàm pro delicto videtur: hæc leuior. & tamen huic magis faueo. Hinc etiam illud falsum deprehenditur, quod quidam affirmant, Sestertium non inueniri apud M. Tullium.*

Quæ res ad uindullam. *Malim*, Quod res *aut* quia res.

Die septingentesimo &c. *Cognosci ex his potest, quantum voluptatis Ciceroni, mors Clodij attulerit; cum vel post duos atque his amplius annos, memoria tamen eius facti, ita in visceribus hæreret, vt dies prope singulos numerare, recordationeq; & cõmemoratione lætari videretur.*

IN EPIST. II.

ACCESSIT altera *Placet* Alterum. *vt ad genus referatur: nisi intelligamus,* Caussa, *ad sensum potius respicientes, quàm ad verba. Sed et Victoriana editio, habet* Alterum.

Quæ magistratus sui fecerant. *Veteres libri pæne omnes.* Vi fecerant, *cum quibus etiam faciunt Victoriani. Et me hercule habent sensum non incommodum: sed ego vulgatam sequor; &*

quod

quòd furta per vim non soleant fieri: & Sui dictum videtur, ne de Romanis magistratibus dici putetur. Est quidem solæcophanes in verbis, sed vsurpatum non raro probatis scriptoribus. Teren. in Hecyra. Mater quod suasit sua, adolescens mulier fecit: mirandum ne id est? Donatus, sua notauit dictum pro eius.

Et postea creberrime non destiti rogare. *Faërni liber, creberrimis* litteris. *quod probo, vt litteræ opponantur præsentiæ. Tres alij, Lorgij, videlicet, Poggij, Maffei,* creberrimis, *sine* litteris, *vnde forsan* crebertime *factum sit, ab ijs, qui non cogitarent* litteris *posse a lectore suppleri, abesseq; etiã cũ gratia. Quod si ita est,* Litteris *in libro Faërni, glossema fuerit, quod suspicor.*

Nunc ista habet iuris idem, quod ceteræ. *Quid? non'ne quaternas habebat? habebat vtique; sed in illo S. C. quo Scaptio cauebatur, præter illud caput, vt ius diceretur ex illa syngrapha, alterum inerat in gratiam Prætoris, Ne quid illa præter ceteras haberet præcipui, sed itidem vt reliquæ, edicto ipsius esset obnoxia: ne quis fortasse calumniaretur ex primo capite; Prætori, quo modo ius diceret præscribi. Id etiam ex eo loco elici potest, qui est in extrema epistola libri quinti: de quo & nos ibidem, vt videmur, abunde.*

Laudator integritatis & elegãtiæ nostræ.

In libro Poggij & duobus Maffei Nostræ nõ est: verius meo iudicio, vt Atticum dicat Cicero laudatorem γενικῶς integritatis & elegantiæ, non suæ tantum.

At hoc statueramus. *Extra vnũ Maffei, reliqui mei omnes,* Alias *pro* At. *Sed ego cum illo vno sum: & tamen non contemno ceteros.*

Nimis inquam in isto &c. Nimis, *iterandum puto. Nam illud pro Sextio, Vos inquam Equites R. & omnes boni, veste mutata, vos inquã pro meo capite, ad pedes Lenonis impurissimi proiecistis: simile non arbitror: quod* inquam *prius, ex vetustis libris abundet: Nec item illud in vltima epist. lib.* v. *Corruerat alter, & plane inquam iacebat. Nam isodinamon fere verbo* iacebat, Corruerat *prius est dictum.*

Nescio quid sit, sed Pammenia &c. *Coniunctio* Sed, *vim habet illam, vt aduentum Cœlij probaturus fuerit Cicero, nisi fuissent Pammenia. Verũ cum Pammenis negotiũ, quod forsitan ad tutelã pertinebat, ad Cœlij cogitationes nil pertineret: vt locus integer sit, sane vereor. Sed & illa, Nescio quid sit, languidiora sunt, & metũ significantia, vbi deberẽt desideriũ. Nam de relinquendo qui prouinciæ præesset, ualde angebatur Cicero: cumq; Mesciniũ non probaret, & fratrem nollet relinquere; cupiebat Cœliũ venire: quod etiã infra*

tertia ab hac epistola, præsefert, cum sic scribit. Relinquendus erat ex S. C. qui præesset. Nihil minus probari poterat, quàm Quæstor Mescinius. nam de Cœlio, nihil audiebamus. Et item epistola, Nunc quidem. Nisi Cœlius Quæstor venerit: de quo adhuc nihil certi habebamus. Quæ etiam videntur cum his pugnare, Cœlium Quæstorem venire audisti: quæ sensum illum habent, Puto te audisse. Quare, ne longius faciam, ita totus hic locus forsitan emendari potest. C. Cœlium Quæstorem, huc venire audisti nescio quid scilicet? verba ex epistola Attici, huc transferens scilicet, qui se nescio quid inaudisse de Cœlii profectione scripserat. Deinde vt solet fieri in angustijs temporis, statim ad alia transit λακωνικῶς. Pammenia illa mihi non placent. Notum est autem vtriusque vocis, sed *inquam & Scilicet, scripturam, quo modo librarij non vetustissimi effingebant, non magnopere differentem fuisse, cum vtraque vnico S, formaretur: sed altera geminato puncto ad fixo, altera vtrinque vnico. hoc pacto s: aut s3. & s.*

Ex epistola Corcyrea. *veteres libri,* Ex epistola tua Corcyrea.

IN EPIST. III.

πολλὰ δ' ἐν μεταιγμίῳ νότος κυλίνδει κύμα-

τ᾽ ὄυρειος ἀλός. Κύματ᾽ ὄυρει@ ἀλός, plerique veterum non habent: non quia non sint apud Homerum, sed solet Cicero Attico scribens, homini scilicet, totius antiquitatis perito, & in Græcorum litteris diu multumq; versato: siquid visum fuerit ex his in suum vsum depromere, inchoatum fere adducere: vt Hercule suspectum mihi sit, sicubi integrum inueniatur.

Fratrem; aut diligentiæ &c. *In meis omnibus sine discrepantia, post* fratrem, *verbum* relinquere *inuenitur: ita vt bis positum, vtrunque membrum claudat, hoc modo. Fratrem relinquere: aut diligentiæ, nugarum aliquid relinquere? ἐμφατικώτερον. Illud adhuc explicare non potui, quid Sosipater, quid reliqui grãmatici sibi voluerint, cum Nugas aptoton esse tradiderunt, cum hic Cicero Nugarum, in II de Diuin. delectari magis dixerit, & alibi aliter.*

Toto negotio nobis opus non fuit. *Id est. Toto hoc negotio carere nos oportuit, nullamq; prouinciæ huius partẽ attingere. Locutio animaduertenda, sic infra lib. x III, epistola, quæ incipit, Epistolam ad Cæsarem: eodem modo locutus est. Totis igitur litteris, nihil opus fuit. quod est: prorsus scribendum non fuit.*

M. Scaptium. *Consentiunt nostri aliquot, cũ Manutianis libris,* Mænium *q̃ scriptum habent.*

Quod non modo rectũ puto, sed miror etiam sincerũ ad nos peruenisse, nec vbiq; Marcum esse factũ, seculi imperitia. De hoc prænomine Diomedes. M. inquit, nota prænominis, cum sola scripta, Marcũ significat: & adiecta ad extremã lineã virgula, Maniũ. Sed & Festus Pomp. Multi Manij Ariciæ: Prouerbiũ. Nã Manius agrũ nemorẽsem Dianæ cõsecrauit, à quo multi clari viri orti sunt; & per multos annos fuerunt. Vide prouerbium.

Non tuo M. Lenio. *Manuscripti non nulli, in his Antonianus,* Lænio, *diphthongo scilicet. Videndum an recte.*

Fuit Laodiceæ cum gladiatoribus. *In nullo meorum inuenitur* Cum: *non vt id velim e vulgatis extrudi, sed vt intelligamus, posse etiam abesse: & Hortensiumq;, gladiatorum ludis, turpiter ac flagitiose interfuisse, non cum gladiatoribus esse versatum.*

Ne quid offendam quem minime uolo. *Patrem Hortensium. Is tamen mortuus est, cum Cicero e Cilicia Romã rediret, L. Aemilio Paullo, C. Claudio Marcello Coss. vt ipsemet scribit, in Bruto, & Proœmio libri de claris Oratoribus.*

Si nihil fuerit, vel per tuum tabellarium. *Fortasse,* si nullus *pro,* si nihil, *legi possit, aut,* Vel *ante* Si *reuocandum est, hoc modo. Litteras mitte quamprimum vel si nihil fuerit, per*

tuum tabellarium : *illo ordine, Litteras mitte per tuum tabellarium, etiam si nihil fuerit, quãquam in ijs quos adhuc vidimus, vel impressos vel scriptos*, Fieri *legitur, non* Fuerit.

IN EPIST. V.

ET puellæ salutem articulate dices. *Articulatim, solet Cicero dicere. Quidam* Accurate. *Ego* Atticulæ ὑποκοριστικῶς, *vt Tulliola, Tertulla. Articulate mihi non satis placet. Scilicet, curandum Ciceroni fuit, vt articulate salus diceretur.*

IN EPIST. VI.

QVI de Ti.Nerone. *Quædam exemplaria habent T. quod valet Tito. Sed Ti. hoc est, Tiberio, sine controuersia, probandum est. Hic Nero ille fuit, cui Liuia nupsit, Augusto deinde concessa, cum etiam prægnans esset: sed tamen antea, Tiberium enixa, illum qui Augusto, malo fato Populi R. successit.*

Comitate adolescentis. *Si id verum est, quod a Dione traditur, hunc Cornelium* Dolabellam, *cum Consul est factus, annorum* XXV *fuisse necesse est, cum Tulliam duxit, admodum iuuenem fuisse. Nam a Consulatu L. Paulli & C. Marcelli, quo tempore scripta est hæc epistola, ad ne-*

cem Cæsaris, cum Consulatum iniit, septem fere anni numerantur.

Aut etiam inquirerem in eum &c. *Vulgata, vt interpungitur & exponitur a Manutio, abunde mihi satisfacit: indicanda tamen est, quæ in vetustis libris, & quidem plerisque inuenitur. Ea est autem,* Vt etiam inquireret: *sensu non alieno. Ego inquit, sorte datum non relinquerem? an-samq; ei darem, vlciscendi mei caussa, in illum etiam vt inquireret, quem reliquissem? Atque illud simul animaduerte, liberum Prætori fuisse, etiam sorte, datum, respuendi.*

IN EPIST. VII.

SED currentem. *Hæc mihi videntur commodius ad Q. filium, quàm ad patrem posse referri, siue sententiam expectemus, siue dicendi rationem. Nam de voluntate pueri, ex tertia libri huius epistola, satis constat: de patris animo, non item. Ad hæc, Reconciliauit animum patris sui, currentem, quis dixerit? At hortari currentem vsitatũ, & trãslatio sequens est. Græci σπεύδοντα ὀτρύνειν. quod Cicero modo Hortari, modo Incitare, vertit. Quare,* Currentem, *&* Animum, *interpuncto separanda sunt.*

Eum valdæ tuæ litteræ. *Melius in vetustis.* Eum valde etiam tuæ litteræ. *vt sit, Ad meã hortationẽ, ad eam quam ille sponte sua voluntatẽ*

habebat, tuæ etiam litteræ accedentes, siue ad ipsum, siue ad patrem missæ, verum ab illo apertę, valde puerum excitarunt.

Bis ad te ante scripsi. *Veteres libri,* Bis ad te antea: *melius.*

Sed uolo ijs magistratibus. *Quid porro vult Cicero? Num Rhodum puerorum caussa? Id enim verbi illius repetitio significare videtur: An, quamprimum Athenas? At, quid ei prosit vel Rhodum, vel Athenas, illis magistratibus venisse? Antonianus, Faërni, Car. mei.* Sed plane uolo, *significantius quidem, sed nodum non soluunt. Itaq; mihi veniebat in mentem suspicari, non abesse mendum: posseq; forsitan* Festinare, *ex,* Plane *fieri, a scriptura quidem licentius, sed non prorsus aliene: a sententia porro ita apposite, vt ferenda videatur, durior commutatio.*

Aegrum Esexæ reliquissem. *Quatuor mei nec* Esex, *nec quicquã habent eius loco. Nos tamen quia existimamus, in eis, loci nomen deesse, nec fortuito in tot alijs libris remansisse; tantisper dũ melius inueniamus, Manutij conie cturam sequemur.*

IN EPIST. VIII.

CASSIVM Tribunum, Lentulum Coss. *In nostris,* Cassium Tribunum pl.

L. Tarquinio. *Poggij & Ant. liber.* L. Tar-

quitio. *quod ideo placet, quia raros inuenio post exactos reges, Tarquinios Romæ, sed nec in Latio fuisse. Ita enim inuisum hoc, populo Romano, non modo genus, sed nomen etiam fuit, vt L. Tarquinius Collatinus, qui primus post eiectum superbũ, Consul cum L. Bruto, a populo creatus est: postea, vel ob hoc ipsum in primis, quod Tarquinius diceretur, non modo Consulatu se abdicare, sed vrbe etiam cedere coactus fuerit. Liuius auctor est, itẽ Plutarchus in Poplicola: L. Piso apud Gellium lib.* XV. *Et quanuis historia ab alijs, paullo diuersius tradatur, ea tamen summa est, vertendum vt Tarquinio solum fuerit, rebus suis omnibus Lauinum translatis.*

IN EPIST. IX.

A Turanio. *Manuscripti,* A Turannio.

Referatur'ne. *Nostri, tum manuscripti, tum impressi,* Referantur. *vt puto melius. Solebant enim Aediles, tabulas signaq; & alia ornamenta a ciuitatibus atque hospitibus, mutuo accipere, ad magnificentiam ornatumq; ludorum, quæ postea dominis referenda curarent. Quidam tamen, vt fit, per simulationem Aedilitatis accepta, domum deinde atque in hortos suos auertentes, restituere negligebant: id quod etiam Cicero in Verre reprehendit, in actione de signis. Huic quasi*

latrocinio, Censores prouidere volentes, suis restitui iusserunt. Itaque Cicero, num referantur, quærit. De hac ipsa re M. Cælius ad Ciceronem, ita scribit. Scis Appium Censorem hic ostenta facere de signis & tabulis: de agri modo, de ære alieno acerrime agere. Censores ad Senatum referrent, nec ne, non habeo compertum.

In arce Athenis statio mea nunc placet. *Achilles Statius amicus meus, atque in omni iudicio elegantissimus, quia in proximis editionibus,* macte *erat impressum, existimauit* in Acte *legi posse; quòd ora illa in qua Athenæ erant, quia magna ex parte littoralis esset, non modo Attica, sed etiam Acte dicta fuerit: In acte Athenis autem, eo iure a Cicerone dictum, quo a Plauto non semel Athenis atticis, cum vnæ essent Athenæ: delectatum verò illum hac ipsa voce; inde manifestum esse, quòd in Verrem, cum antea In littore dixisset, postea In acta placuit dicere. Locus est notissimus. Animaduersio ingeniosa est: veruntamen libri veteres,* In arce *retinent. Nam quòd in quibusdam* marce *reperitur, intelligi potest, scriptorum vitio accidisse. In arce igitur, rectum si est, arcem existimare possumus, vrbis eius partem fuisse, in qua esset Aristi domus, ad quem M. Tullius* v. *Tusculana, scribit se diuertisse: quanquam in ea nō Aristum, quod rectum erat,*

sed Aristonem legitur. Sic enim ibi. Nam ista mihi, & cum Antiocho sæpe, & cum Aristone nuper, cum Athenis Imperator apud eum diuersarer, dissensio fuit. Fuit item in arce Mineruæ templum, de quo in Bacch. Plautus. Illa autem in arcem abijt, ædem visere Mineruæ. Nec est, cum in arce audimus, cur aliquis eo, animo currat, vt locum a Cicerone credat, illum, vt munitiorem, tutioremq; delectum, quasi non satis essent Athenæ, atque adeo abesse: sed sensum esse illum, In tanto impendentium malorum, timore, placeret mihi si tamdium liceret abesse. Athenis vbi nunc sum morari, loco a periculo, remoto atque disiuncto, quemadmodum alibi eadē re perturbatus. Quam vellem inquit (videbis fortasse) etiam num esse in pouincia. In arce porro addidit, vt se, Atticus intelligeret apud Aristum esse, cuius domicilium credere possumus, Pomponio notum fuisse, quaq; in parte vrbis esset exploratum.

LEONARDI MALAESPINAE, SVARVM IN EPISTOLAS Ciceronis ad Atticum, EMENDATIONVM AC SVSPICIONVM RATIONES.

Argumentum libri VII.

CONTINENTES *sunt libri huius epistolæ, cum superioribus, vt hæc ipsa prima illa esse videatur, quam proxima superiore, postero die se daturum promiserat. Scriptæ porro sunt partim ex itinere, dum ex prouincia redit: partim ex fuga, quam, audito Cæsare aduentare, cum Consulibus totoq; Senatu, executus est. Nam cum ad vrbē Prid. Non. Ianuarij accessisset, ibidemq; spe triumphi, quem sibi frequens Senatus, vt ipsemet scribit ad Tironem efflagitabat, moratur:* XIII *K. Febr. nuntio illo, vt diximus, accepto, coactus est exire, atque eam cogitationem omittere. Et enim, cum in sententiam Scipionis S. C. factum esset, vt ante certam*

diem Cæsar exercitum dimitteret: si non faceret, eum aduersus Remp. facturum videri: eiq; S.C. M. Antonius, Q. Cassius Tribunus pl. intercessissent: de intercessione relatum, acerbissimeq; decretum fuisset; illi, vrbe cedentes, ad Cæsarem se, qui tum erat Rauennę, contulissent: Cæsar, ijs maxime auctoribus traiecto Rubicone, Ariminum, quod erat extra prouinciam illius, cum venisset: tantus pauor repente vrbem inuasit, vt passim fuga turpissima facta sit. Continent autem Epistolæ priores, a prima vsque ad decimam, quæ incipit, Subito consilium cepi. hæsitationem, solicitudinemq; Ciceronis animi, quo nam modo, cum Cæsare Pompeioq; se gereret, cum vtrique esset amicus, & illum vterque, suum annumeraret: posteriores vsque ad finem libri, cum multa alia, tum querelam de Pompeio: tum sine ratione gesta esse omnia ab illo atque geri: accusationem Cæsaris impudentiæ: legationem L. Cæsaris ad Pompeiũ & Consules, C. Cæsaris nomine: & quæ illi ad hæc responderint. Reliqua priuata sunt. Scriptæ porro sunt illæ, L. Paullo, C. Marcello Coß. Illud etiam sciendum, abfuisse Ciceronem annum & menses circiter octo. Profectus est enim in prouinciam, ineunte Maio, Ser. Sulpicio, M. Marcello Coß. in eaq; & in itinere L. Paulli, & C. Marcelli Consulatu consumpto, ad vrbem fuit Prid.

Non. Ian. Consulatum L. Lentulo, & C. Marcello ineuntibus.

IN EPIST. I.

Cohorruisse autem, quod &c. *Nostri his amplius.* Me, *nempe*, Cohorruisse autem me, quod &c. *Sed hæc cum ἀνακεφαλαίωσις quædam sit superioris epistolæ, quando in illa scriptum est, Cohorrui? Tum nimirum, cum est additum, Quæso, quid nobis futurum est? Ea enim ex horrore dicta sunt.*

Nec cum Pompeio sentienti. *Non abest mendi suspicio. Nam cum tota disputatio eo spectat, vt caussam ostendat initæ cum vtroque amicitiæ, quidq; vtilitatis ex ea re caperet; hic tamen de vno Pompeio loquitur. Arbitror cogitandum, num ita melius, & plane duco melius.* Nec cum Cæsare sentienti, pugnandum esse cum Pompeio, *illo sensu. Si me Pompeio adiungerem, cogitabam fore, vt nunquam in Remp. peccarem, propterea quòd ille in eam bene animatus videretur: si sentirem cum Cæsare, vt mihi cum Pompeio nunquam esset pugnandum, tanta erat illorum inter ipsos voluntatum atque animorum coniunctio. Hic propriorum nominum tantum, traiectio quædam fit: quo in genere, a librarijs non raro peccatur. Sentire autem hic cum aliquo, non, eundem sensum habere in Rep. valet, sed amicū*

esse: cui contrarium est, Ab aliquo dissentire, atq; animo disiungi. Si fructus indicare, quos ex vnius amicitia Pompeij perciperet, voluisset: non ταυτολογία illa vsus fuisset; cum idem plane sit, Iunctum esse cum Pompeio, &, Cum Pompeio sentire. Satis enim erat dicere, Nec mihi iuncto cum Pompeio, fore necesse peccare aliquando in Rep. nec pugnandū esse cum Cæsare. At vtilitatē voluit significare, quam priuatim ex vtroq; caperet.

Dic Marce Tulli. *Totum hunc locum, ita scribendum, atque ita interpungendum puto. Dic Marce Tulli. Quid dicam? Expecta amabo te, dum Atticum conueniam? Non est locus ad tergiuersandum. Contra Cæsarem, vbi sunt illæ densæ dexteræ? Quorū sensus ille sit. Cum rogabor sententiam, dicam'ne vt me expectent, dum te consulam? Nugæ. Non enim erit locus ad tergiuersandum. statim enim cogar dicere, quid sentiam. Dicam igitur contra Cæsarem, ne absentis ratio habeatur, cui dexteram dederim, fidemq; meam obstrinxerim? Non possum. Nam vt ei liceret, adiuui rogatus ab ipso Rauennæ: ab ipso autem? etiā a Cneo nostro in illo diuino consulatu. Aliter sensero; et cū non possim tacitus preterire, nec dicere contra Cæsarē, pro Cæsare locutus fuero: αἰδέομαι nō solū Pōpeiū, sed reliquos etiā ciues, teq; ipsū in primis laudatorē factorū et scriptorū meorū.*

Si omnes decreuisset triumphos. *Veteres libri, sine discrepantia,* Decresset. κατὰ συγκοπήν. *neque in hoc loco tantummodo, sed vbique fere, vbi huiusmodi præterita inueniuntur. Sic etiam Terentius, Ecyra. Qui illum decrerunt dignum, suos cui liberos committerent. Sed hæc ratio perpetuum non est: nam paulo post, Decreuisse legitur. Cicero quidem, quanuis vtranque viam probet, & plene & concise loquendi, libentius tamen dixerit, Audisse, Scisse, Salutasse, Cōprobasse, quàm Audiuisse, Sciuisse, Salutauisse, Comprobauisse. quod ex eius ipsius verbis cognosci potest, quæ sunt in Oratore huiusmodi. Quid? quòd sic loqui, Nosse Iudicasse, vetant? Nouisse iubent, & Indicauisse? Quasi vero nesciamus in hoc genere, & plenum verbum recte dici, & imminutum vsitate. Itaque vtrunque Terentius. Eho tu: cognatum tuum non noras? Post idem. Stilphonem inquam noueras? siue plenum, siue imminutum, licet vtare vtroque. Hæc Cicero. Mollius tamen & magis tritum, contractum Quinctilianus iudicat, quàm solutum. Sed ego arbitror omnia ad aurium iudicium esse referenda.*

Sed tamen supplicationem. *In vetustis fere,* Sed tantum, *& placet.*

Quod accessit cura. *Fortasse* Quo. *pro Cuius caussa.*

Quemadmodum

Quemadmodum experiamur. *Placet vt ad Philotimum referantur, vt Corrado videtur: propterea quòd dixerit sese expeditis rebus forensibus, quas inter, de triumpho sermonem posuit, ad domestica velle descendere.*

Litteris ex Epiro & Athenis datis. *Victoriana editio,* Ex Epiro Athenas. *In meis* Athenis *legitur: sed cum in nullo copula sit, in eam sententiam venio, vt* Athenas *rectum putem, vt ibidem Ciceronis aduentum operirentur. Quanquã & vulgata non improbanda. Nam Athenis fuisse tũ Atticus videri potest, cum πυρὸς εἰς δῆμον.*

IN EPIST. II.

Hunc σπονδειάζοντα. *Genus carminis sic vocatum, quòd in quinta regione spondeum haberet pro Dactylo. De eo, sic Marius Victorinus in libro de versu Heroico. Si vero versus hexameter, sex spondeis constiterit, erit spondiazon, metrum tamen dactylicum. Et paulo post. Minusq; lenis est versus, qui quinto loco, spondeum magis, quàm dactylum habuerit; & vocabitur spondiazon, veluti est illud,*

Aut leuis ocreas lento ducunt argento.

Hunc igitur imprudens, vt fit, cum edidisset Cicero, idq; postea animaduertisset, ioci occasionem arripiens, tuum inquit, esse dicito, & τῶν νεοτέρων

alicui, qui iudicio eruditus non admodum ſit, vendito. De verſus vero ſinceritate nihil eſt quod dicam, cum æque in cunctis manuſcriptis, pro Auſter Anches *legatur, voce mihi ignota. Adde quòd Auſter ab Epiro flare non ſolet, cum meridianus ſit.*

Alexidis manum amabam. *Noſtri ad vnū omnes* Animum, *hoc ſenſu Animum eius amabam, quòd manum tuam, qua maxime delector, effingere ac reddere tantopere conabatur, licet nō prorſus aſſequeretur: laudabam conatum ipſius, ſed manum non amabam: cauſſam continuo adiungit, Non amabam inquiens, propterea quòd indicabat te non valere. Nam ſi valuiſſes, tua manu ſcripſiſſes, nec alterius opera eſſes vſus. Ita quidem exponi poteſt, ſi* animum *legatur, vt eſt, in manuſcriptis. Sed mihi Manutij emendatio, abunde ſatisfacit.*

Cuius, quoniam iam mentio facta eſt. Iam *vt otioſum inducimus, auctore tamen vetuſto libro Poggij & Antoniano.*

Quam tu velles a me diligi. *In Antoniano, vera lectio eſt,* Velles ſe a me diligi: *quòd pronomen ſi deſit, ambigua ſit oratio, de Attico ne amando, an Curio accipiēda ſit. Hortatus enim Curium Atticus per litteras, vt ſuſpicor fuerat, vt amicitiam Ciceronis ſibi conciliaret. Qua re ſe*

Cicero ait admodū delectatum, quòd eam ob causſam intelligeret futurum, vt ille in curando Tirone eſſet diligentior.

Et me Hercule eſt quem facile diligas &c. *Veteres libri* Quam, *ad vrbanitatem Curij ſcilicet, non ad ipſum Curium reſpicientes.*

Te ex libella, me ex teruncia &c. *Cum locus ex ingenio ita ſit ſcriptus (nam libri veteres, alius alio peior eſt) malim Teruncio legi, quæ vox eſt bonis auctoribus vſurpata, cum Teruncia, inueniatur nec ne, haud mihi ſane liqueat. Fuit autem Teruncius libellæ quarta pars, vt libræ ſiue Aßis, Quadrans, a tribus vncijs dictus: de quo, itemq; libella, ſic de lingua latina Marcus Varro. Nummi denarij decuma, libella: quòd libræ pondo As valebat. Et erat ex argento parua. Sembella, quòd ſit libræ dimidium, quòd ſemis aſſis. Teruncius, a tribus vncijs, quòd Sembellæ valet dimidium, & eſt quarta pars, ſicut Quadrans, Aſſis. Ergo, denario, ſi par eſt, vt quidam ſubducunt, plus minus, noſter Iulius (liceat mihi vti his nominibus, illuſtrandæ & quaſi euoluendæ, rei inuolutæ gratia) libellæ Baiocchus; Teruncio quadrās æreus noſter, reſpondebit. Nec, vt quidam litterarum monimentis tradiderunt, argenteus fuit nummus Teruncius, ſed libella vt hodie Romæ*

Baiocchus: de qua in Captiuis sic Plautus.

At ob eã rẽ mihi libellã, pro eo, argẽti ne duis:
Gratis a me vt sit liber abducito.

Quid sibi Donatus voluerit, cum libellam fuisse scribit, vnciæ partem duodecimã, nescio. Ita enim sexcuplo fere maior erit, quàm illa Varronis, si modo Denarius vt Celsus, Largus, Pliniusq; tradunt, vnciæ pars septima fuit. Sic enim in Phormione. Aßis libra erat, eiusq; partes, vnciæ: rursus vnciæ vnius duodecima pars, libella dicebatur. Ego tamen Varronem sequor, auctorem haud sane paulo meliorem. Quod ad sententiam attinet, mihi nec Paulli expositio displicet, & Corradi opinionem, quòd improbem non habeo, ita habet vterque quod sequatur. Et quanuis heres esse ex quarta parte, altero totum obtinente, nemo possit, locutioq; ex Teruntio, singularis sit, cum is, ad libræ partes nihil pertineat: fieri tamen potest, vt sic Atticum Curius ex Asse heredem reliquerit, vt deinde quartam partem Ciceroni, vt Paullus ait, attribueret: & ex Teruncio ideo addiderit Cicero, quia ex libella dixerit, ne a translatione recederet. Illud non probo, libræ quartam partem esse Teruncium, planeq; idem quod quadrans. Et tamen quæ ex hac opinione sequuntur incommoda, faciunt, ne Corradi expositionem reijciam: quæ, ne sim longior omitto.

Bene conueniat inquit Carneades, spurce &c. *Nos hic, contra omnium exemplarium scripturam, (vnum excipio Maffei, minus licet quàm alia eius probatum) tamen vulgatam sequimur*, Conueniatque *retinemus: existimamusq; Carneadem, verbo συγγενέσθαι, vsum esse, quod Ciceroni spurcum videretur. Etsi enim, Bene eueniat, bona prosperaq; ominantis, ratio quædam est, qualis illa Ciceronis eiusdem Philip.* X I. *Proficiscantur legati, optimis omnibus: locutioq; ipsa cum primis latina sit & probata: ægre tamen huic loco quadrat: vbi naturalis quædam hominum ad homines, sed maxime parentũ liberorumq; coniunctio inter ipsos, Carneadis sententia confirmatur. Ad hæc, εὐτυχεῖν, εὐδαιμονεῖν, εὐπράττειν, quæ bene euenire significant, quid habent obsecro, spurci? (nam in re turpitudinem quidem suspicari non possumus.) Habet tamen, συγγενέσθαι, quod verbum Carneadem vsurpasse, bona quidem mente putamus, sed ad significandum, parum castum: nec minus obscœnum, quàm Coire nostrum. Valet enim, non solum Conuenire, vt Cicero mihi transtulisse videtur: sed etiam, corpus miscere. Itaque concubitum huiuscemodi, & complexum venereum significaturus Aristoteles quod notauit Muretus: Academicam verecundiam secutus, quod erat alienius, συνοικεῖν*

voluit dicere, quod erat proprium, συγγενέσθαι plane vitauit. Eius enim hæc sunt in Categoria Habendi. οὐδὲν γὰρ ἄλλο τῷ ἔχειν γυναῖκα σημαίνομεν, ἢ ὅτι συνοικεῖν. *Qua veteres latini vsi modestia, potius cum muliere fuisse, quod idem pæne valet, quod* συνοικεῖν, *quàm concubuisse, dicebant. Auctor Varro est, de lingua lat. lib.* v.

Sed tamen prudentius. *Lego* Pudentius, *non modo quia præcedit, spurce, sed etiam quia turpius est in sententia iudicioque, quàm in verbo peccare. Spurcus Carneades fuit, verbo vsus obscæno: ijs quid esse potest impudentius, qui cum omnia ad se referant, quidquam alterius caussa fieri putent? Quo id enim ore defendant? Pugnant enim inter se, cuncta sua caussa facere, & aliorum commodorum habere rationem.*

Et Patron. *Faërni liber;* & Patro. *Recte. Nam Grammatici tradunt, Græca nomina in ων, vt* σίνων, δράκων, *& generis eiusdem, latinos consueuisse, ablata* ν. *proferre; & more latinorum nominum o, finitorum, declinare: idq; Terentiũ vbique seruasse affirmant, vt in Antipho Antiphonis: Demipho, Demiphonis: leo leonis. Nam si Leon in recto dicatur, necessario aiunt in patrico, Leontis fieri, vt a Xenophon Xenophontis. Itaque Sosipater, cum Dracontem in Accij Philocteta inuenisset, uenit inqt, a nominatiuo Dracõ.*

Non intelligunt se. *Nos ex vetustis libris* Intelligant *emendamus, a Cōmuni illo Qui, quod cū caussam significat, subiungendi modū, vt supra docuimus, sibi solet asciscere. Nepos in Attici vita. Atticus, qui ciuitatē conseruatam cuperet, pecuniā numerauit de suo. Quòd si cū Indicādi modo inueniatur aliquando, rarū id est, vt illud supra lib.* V.*epist.* XX. *Ephesum vt venerim nosti: qui etiā mihi gratulatus es, illius diei celebritatem.*

Non extulerit. *Antonianus,* Extulit. *rectè. nam sequitur,* Habuit. *ita a modo in modū, quod vitiosum est, transitus non fit. Quod scriptū est supra, lib.* III. *Nusquā facilius miserrimā vitā vel sustētabo, vel quod multo est melius abiecero: sane poßū testari* sustētaro *īuenisse me ī aliquot meis.*

Fuit maleuolus. *In nostris* Maliuolus, *sicut &, in Petri Victorij, & omnino in omnibus libris antiquis, manuscriptis. Qua ratione & beniuolus est scriptum.*

Dierum XX. *Hic mendi nihil est, tantū scriptura commutata. Nam in manuscriptis.* D. XX. *quæ ne cui minus nota scrupulum iniiceret, ab aliquo, vt suspicor, dedita opera, explicata dilatataq; est.*

Itaq; vsurpaui vetus illud Drusi &c. *Existimamus Drusum, quos addixisset, hoc est, per cessionem domini, in iure vindicanti mancipasset,*

eos solitum dicere, nisi eadem liberi iurarent: id est, nisi itidem vt antea patronis præsto esse, suiq; copiam facturos esse iurarent, liberos non putare: præsertim cum adesset nemo, a quo recte vindicarentur, sed imaginaria quædam fiduciariáq; venditio esset, ad speciem facta. Nam manumissio huiusmodi, & in iure cessio, trium personarum presentia fieri solebat: cedentis, hoc est, domini: Vindicantis id est, cui ceditur; & addicentis Prætoris. Porro autem, cum dixit, Non eadem iuraret: *ad morem illum, dicendiq; rationem spectasse mihi videtur, iurandi bonam copiam. De qua ita M. Varro de ling. lat. lib. v i. Liber, qui suas operas in seruitute pro pecunia quam debeat dat, dum solueret, nexus vocatur: vt ab ære, obæratus. Hoc C. Popilio, rogante Sylla dictatore, sublatum ne fieret: & omnes qui bonam copiam iurarent, ne essent nexi, dissoluti. Erat autem iurare bonam copiam; sui facultatem creditori, aut cuiuis alteri, sed in primis patrono libertate donanti, quotiens esset illi commodum, iuramento promittere. Quod qui non præstaret, hunc licet in libertatem vindicatum, Drusus liberum non putabat. Nam libertis, maiores, vt ait Cicero ad fratrem epistola prima, non multo secus ac seruis imperabant. Amplum enim ius in libertos patronis fuit:*

de quo sic Modestinus. Cum probatum sit, contumelijs patronos a libertis esse violatos: vel, illata manu, atrocius esse pulsatos: aut etiam paupertate aut corporis valetudine laborantes, relictos: primum eos, in patronorum potestatem redigi, & ministerium præbere dominis cogi: Sin autem, ne hoc modo admonerentur, a Præside emptori addicantur, & pretium patronis tribuatur. Merito ergo Cicero, turpi illa Chrysippi fuga, affectus contumelia, vetus illud Drusi vsurpauit, sane in libertum male animatus.

IN EPIST. III.

AD VIII Id. Decemb. in Trebulanum veni. *Manuscripti veteres, partim* Aesculanum *aut* Aeculanum, *partim* Herculanum *habent, sine præpositione, vt intelligamus oppidum significari, non prædium aliquod, quale Trebulanum fuit, quod scriptum tamen, in nullis inuenitur, nec vetustis nec recentibus. Fuit autem Herculanum (nam Aesculanum his in locis nullum inuenio) oppidum, haud procul Pompeijs, vbi Pompeianum Cicero habuit a Strabone* ἡράκλειον *vocatum græco nomine, sed idem significante: eodem incendio Vesuuij, quo & Pompeij, & Plinius secundus, absumptum, Titi Vespasiani tempore. Auctor est Ioannes Xiphilinus, in Dionis Epito-*

me. Nec scripturam hanc conuellit, quòd his litteris, quas dicimus Herculani accepisse, in Trebulano respondit: cum Pompeiano inspecto, in Trebulanum se Cicero transferre potuerit, vnde daret. Cum nostris manuscriptis, faciunt & Petri victorij.

Sic enim scito. *Faërni liber,* scio. *quod probo. Cur enim admonendus sit Atticus, qui quo tempore Cicero peregrinatus est, atque in militia fuit, ipse aut Romæ fuerit, aut propius abfuerit? qui etiam omnibus litteris a Cicerone rogaretur, vt pugnaret, ne sibi prouincia prorogaretur, ac de rebus Vrbanis certior fieret?*

Vt in hoc ipso. *Idem Faërni liber,* & in hoc ipso: *Quod rectum videtur. Nam ex singulis vniuersa concludere: vt quod in vno verum sit, sit etiam in omnibus, stultum est. Hoc igitur dicit. Et si enim in belli discrimen incido, vt optandum mihi sit, etiã nunc in prouincia manere, tamen videor in hoc ipso meo facto, illud vsurpare posse, quod ad se consolandũ adhibet vulgus: Quid si hoc melius? Est aũt quasi prouerbiũ, quo vsus est ad Siliũ, lib. Epist. ad Memmium, hisce verbis. Illa nostra scilicet ceciderunt. Vtamur igitur vulgari consolatione. Quid si hoc melius?*

Tibi assentior. *Veteres libri oẽs,* Assentio.

Vt nunc in vno ciue. *Hic quoque, libri ve-*

teres vniuersi, in vno ciui. *Priscianus quidem lib.* VII, *Nomina in vis ait, & fere oia in* is, *ablatiuũ facere tam in I, quã in E. vt Nauis, Naui et Naue: Auis Aui & Aue. Quin act. in Verr.* II. *vbi in vulgatis est, Quod Ciuis cũ ciue ageret, ipse legit, Ciui. Id qđ etiã ante illũ Q. Palæmon tradit his verbis. Ablatiuos dicimus, ab eo qđ est Auis, ab Aue vel Aui. In cõmuni quoq; genere, Is in noĩatiuo, ablatiuũ in E mittit nisi neutrũ genus sit in. E. vtputa, hic et hæc hostis, ab hoc hoste, licet Ciuis, a Ciue vel Ciui faciat. Qđ vero dixit, nisi neutrũ genus sit in E: id voluit intelligere, quod paulo ante tradidit, ea in I, ablatiuũ habere: qualia sunt, hic et hæc Agilis: hic et hæc Facilis: quæ cũ neutrũ habeãt in E, in ablatiuo Agili et Facili declinant.*

Resp. ad resistendum imbecilla sit: quæ mallem &c. *Manuscripti mei, et quidem omnes,* Res ad resistendum sit. Imbecilla *prorsus non agnoscunt; intrusum forsan ab ijs, qui vim locutionis, quæ ne nobis quidem satis explorata est, non assequerentur: qui etiã* Quæ mallem *pro* Qui mallem *facere coacti sunt, contra vetustorum omnium fidem, argumento satis firmo locum ex ingenio atque industria perturbatum fuisse. Nos quidem, dum melius afferatur,* Res sit, *laboretur, negotium sit ac difficultas ad resistendum, interpretamur: aut certe* Res *sit,*

momentum sit; summa sit: totum in eo posita sit: quo sensu Plautus Mercatore.

Pasic. – a muliere docta didici

Operam accusari meam non sinam. Lysim. hem, isthæc Hercle res est. Hoc est, in isto omnia sunt. Qui *vero ad Pompeium refero: Nam & de ipso & de Cæsare hic loquitur, consulto suppressis nominibus. Vulgata & latina est, & sententiæ congruens. vt nisi a manuscriptis dissentiat, plane quid in ea reprehendam nihil habeam. Verum hoc, plurimum debet valere.*

Τὸ σκάφος τῶν ἀτρειδῶν. *Paullo in meis aliter.* τοῦ σκάφος τὸ τῶν ἀτρειδῶν.

Pompeio assentiar. *Nostri omnes,* Assentior. *vt sit recta responsio, roganti Consuli. Eodem modo infra locutus est. Ad summam, dic M. Tulli. Assentior Cn. Pompeio. Et est efficacior.*

Omnes damnatos. *His maxime iudicijs, quæ a Cnæo constituta factaq; sunt, in* III *Consulatu.* Omnes ignominia affectos. *Appius Claudius hoc anno, Censor cum L. Pisone Cæsaris socero, Cæsari ipsi infensus, Pompeio studens, præter animi sui sententiam, Cæsari multum profuit. Multos enim Equites Senatoresq; cum notarit inuito collega, effecit vt ij omnes deinceps, Cæsarianas partes secuti sint. Dio auctor est.*

Hic omnia facere omnis debet. Omnis,

incusandi casum esse arbitror, pluralis numeri, vt Decet, *vel quid eius generis suppleatur. Nam* Debet *quod quidam ad absoluendam sententiam addiderunt (in nullis enim antiquis inuenitur) iunctam cum* Omnis, *singularis numeri, prorsus nō accipio. Est autem Omnia facere, Conari, omni vi contendere, omnia experiri. Idem ad Lentulū. Quod de Q. fratris negotio scribis, te priore æstate, quòd morbo impeditus in Ciliciam non transieris: conficere non potuisse: nunc autem omnia facturum, vt conficias.*

Iis se solis non inuidere. *Sic veteres libri: sententia tamen a communi hominum sensu aliena est: nempe, ijs tantum viris Catonem non inuidere, quorum decus eo iam loci situm sit, vt nihil ad summam gloriæ, aut certe parum addi possit. Quo quid esse potest abhorrentius? Hos enim vel maxime sequitur inuidia. Quare, non parum mihi negatio suspecta est: quæ si absit, sensus ille sit: Catonem ideo supplicationes Bibulo decreuisse, quia ille plurimum abesset a summo, nec vllum sibi cum eo certamen gloriæ esset; Ciceroni non decreuisse, quòd illius magnitudini inuideret. Nec ignoro, manente etiam negatione, sensum tamen aliquem exculpi posse, nimirum, ijs solis Catonem non inuidere, quos sciret, etiam si aliquo augerentur honore, non ea tamen indu-*

ſtria eſſe præditos, vt dubitandum eſſet, ne nimiũ creſcerent, ſeq; maiores viderentur. Qui ſenſus eodem pertineret, quo ſuperior, ſi dicendi ratio ſineret. Dicimus enim, nihil ijs ad dignitatem addi poſſe, qui rerum geſtarum gloria, altiſſimum iam fere gradum dignitatis teneant. Sed neque video, cur ampliſſima dierum x x *ſupplicatio, cui etiam Cicero inuideret, non longe honeſtiorem hominem redderet. Sed, ſicui tamen ſenſus hic placeat, nec dicendi forma aliena videatur; ſane facile patiar, dum mens ſuſpiciones cognoſcant.*

Quod cuncti lucceis ſint addicti: *Veteres libri, partim* Eruci Lucceis, *partim*, Ei vici Luccei. *quæ vereor, ne certior ſit ſcriptura, vt Ei, Cælio intelligendum ſit, cui vici Lucceij, Prætoris imperio addicti, æris alieni, aut alterius rei cauſſa, hoc eſt, adiudicati fuerint. Tam priuatæ rei hiſtoriam quærere, ſtultum eſt: ſed venale quippiam e ſuis bonis habuiſſe Lucceium, ex prima libri ſexti epiſtola intelligimus: in qua ita eſt. Bene me Hercule potuit Lucceius Tuſculanum. Vbi Manutius, Vendere. Erant autem Vici in Oppido ædificia, a uia dicti, quod ex vtraque parte viæ eſſent, vt Varro ait: vnde penſionum fructus capiebantur. Itaque libro primo Cicero ad hunc ipſum. Quod ſi aſſequor; ſu-*

pero Crassum diuitijs, atque omnium vicos & prata contemno. Alij emendant Lucellis. *quod probarem, nisi sequeretur. Hoc te prætermisisse miror: quod cum antecedentibus, nisi allata vi, iungi non potest. Quid enim miretur Cicero, caussam esse prætermissam, cur omnes Lucris addicti sint? Mirari tamen non iniuria potuit, quòd cũ Vicos Lucceius amiserit, nihil ad se Atticus ea de re scripserit, potiusq; ab alijs acceperit.*

Et id, quod animum induxerat &c. *Nõ satis video, quo modo per latinam dicendi rationem,* Quod *legi possit. Equidem malim* Quo.

Coimus in Piræum. *Terentiani libri typis excusi, ad vnum omnes, in Piræo, sexto casu: quam lectionem etiam Donatus agnoscit, cum ita scribit. Coimus, Consensimus ac pepigimus, ne sit solœcismus, in Piræo, pro In Piræum. Quæ non eo pertinent, vt Ciceronis scripturam hic emendemus: sed vt, erratum si sit, memoriæ peccatum fuisse intelligamus. Nam illi satis fuit ostendere, sese ideo præpositionem oppido addidisse, quòd loci nomen crediderit, Terentij auctoritate deceptus. Verum, quod ad scripturam attinet huius vocis,* In Piræum *legitur in manuscriptis omnibus, sine E, nec secus in probatissimo illo Petri Bembi, Terentiano exemplari, vt mihi Faërnum narrare*

memini : nempe in Piræo. Qui ex hoc Ciceronis loco, Piræeum in Terentio τετρασυλλάβως emendant, ij mihi videntur manuscriptos libros, non satis consuluisse : Nec tamen ignoro, in Piræeum, in Bacchidibus Plautum dixisse.

Ibo in Piræeum : visam ecqua aduenerit
In portum ex Epheso nauis mercatoria.

Verum hoc non facit, ita vel in Cicerone, vel in Terentio scribendum ut sit : sed admonet vtroque modo, & in Piræeum vel in Piræeo: & in Piræum ac Piræo συνῃρημένως scribi posse. Inflectitur enim πειραιὰς, πειραιέως πειραιῶς. Sane Catullus, in nuptijs Pelei & Thetidos.

Illa tempestate, ferox quo tempore Theseus
Egressus curuis e littoribus Piræi.

Quos aperuerimus. *Antonianus & reliqui pæne omnes, cum libris Petri victorij*, Aperierimus. *vt in præteritis intelligamus, ab Aperio, & Aperui & Aperij declinari.*

Ipsis enim expensum nemo offeret. *Victoriana Editio* Feret, *Antonianus, Faërni, & Car: mei*, Ferret : *nisi fallor, & ad dicendi rationem, & ad sententiam melius. Fuit autem Lapsus procliuis, antecedente O vocali. Porro sensus hic videtur. Qui omnes cogitant aut certe sperant, reũ me facere; irati quidem quòd reiecti a me fuerint: sed multo magis ægestate. Ita enim ære alieno op-*

pressi

pressi sunt, vt ipsis expēsum nemo ferat, aut quidquam credat: vt mei accusandi caussa, non tam indignatio futura sit, quàm fames: quam nos detegentes, generos habere noluimus. Offeret, ne probem, multa faciunt, quæ nunc omittimus.

IN EPIST. IIII.

In hoc iudicio & officio sermonis. *Præter Antonianum exemplar,* Iudicio *reliquorum meorum nullum habet. Nec videtur otiosum. Referri enim potest ad illa, Ne in Senatum accederem, vt officium, ad suscipere partis meas.*

Ante lucem venisse. *Emendamus* Venire, *ad priscorum fere omnium fidem et veriorem sen tentiam. Vtitur enim coniectura Pompeius, alienati ab se Cæsaris, quòd Hirtius, qui esset Cæsari familiarissimus, Romam ab illo veniens, ad se non adisset; neque Balbi responsa, qui postridie ante lucem, ne hominèm moraretur properantem, rem omnem ad Scipionem referre constituerat, nō expectasset: sed de multa nocte discessisset. Venire autem de re aliqua, locutio est peruulgata, sed pulcherrima: qua idem Cicero alibi sic vsus est. Primo Punico bello Regulus captus, cum de captiuis cōmutandis Romam missus esset &c.*

IN EPIST. V.

Non enim boni vt putaui. *Veteres libri,*

& Editio Victorij vt putant.

Quid ad te scribam. *Faërni liber, Poggij, Romanus, atque Maffei vnus* Quod. *recte. qua ratione item, initio sequentis epistolæ duco legendum, & ex antiquis libris, nempe Antoniano, Maffei, & ex ipsa latini vi sermonis, de qua primo libro copiose disputauimus.*

Et quodammodo mihi præter ceteros. *Sententia postulat* At. *Per magnum inquit malum est Reip. si dicam idem quod Pompeius, sed ille de me ita est meritus, vt mihi præter ceteros non liceat dissentire tantis de rebus.*

IN EPIST. VII.

Illvd priuatius non adscribis. *Non eodem modo manuscripti Lolgij & Poggij libri;* Putato: *Maffei tres & Antonianus,* Puto: *vnus Faërni,* Priuato: *qui nescio an melius, pro eo quod est Priuatim: cuiusmodi aduerbia occurrunt non sane pauca. Nec arbitror esse, quod quenquam offendat. Tu inquit Dionysium scribis litteras tibi reddidisse: eo non descendis vt dicas, Et tibi gratias agit.* Puto *mihi secundo loco est; non vt dubitet Cicero an adscripserit, sed dicat non ascripsisse, quodam cum lepore, sed tamen in stomacho, cuiusmodi vim habent, si Dis placet: scilicet, & id genus: quæ ad ornatum ani-*

miq; affectum declarandum faciant, ad sententiam non item. Putato, *prorsus non placet. Est enim concisius ac frigidius, quam ferat consuetudo ratioq; dicendi.*

Et labieni diuitiæ, & Mamurræ placeat. *Vterque valde ditatus. Nam & ille in Piceno Cingulum condidit: & de hoc sic Catullus.*

Quis hoc potest videre, quis potest pati?
Nisi impudicus & vorax & aleo
Mamurram habere, quod comata Gallia
Habebat omnis, vltima & Britannia?

Nunc legiones x I. *Vndecim quidem habuit legiones Cæsar. Nam finito Gallico bello, quatuor in Belgio collocauit: duas in Heduos misit: duas in Turones: duas in Lemonicum fines: & vnã habuit in Italia, quæ præsidia tueretur: Verũ, cum ex hoc numero, vnam e suis, alteram, quam a Pompeio acceperat, per speciem Parthici belli Romam remiserit, eiq; nouem restarent: vndecim videtur inuidiose a Cicerone dictum: nisi quis forte malit librarijs hoc adscribere, qui traiecta vnitate,* x I *pro* I x *scripserint. Neque nescius sum, eundem esse numerum apud Florum, sed eodem forsitan errore. Sextus quidem Rufus in Epitome: C. Cæsar (inquit) cum decem legionibus, quæ quaterna milia militũ Italorum habebant, Galliam subegit. ijs, Pompeianam si addas, erunt vndecim.*

IN EPIST. VIII.

SED iuberi mutare nomen. *Non videtur hereditatem creuisse, qui postea vel in fastis Consulum, P. Cornelius Dolabella, nullo nec prænomine nec noie, nec cognomine mutato, cum tamen ea cõditione heres esset institutus, si nomen mutaret.*

Ex illa autem sententia &c. *Qua sententia obsecro? Deinde, quid moueri debuit ea re, quam ipse longe ante facere constituerat? Nam supra lib.* VI. *Epist.* VIII. *ita Cicero. Cum Lepta, etiã plura locutus est: spero falsa, sed certe horribilia: exercitum nullo modo dimisurum: Pompeio in animo esse vrbem relinquere. Equidem mihi persuadere non possum, nõ potuisse illum in vrbe, aut alicubi in Italia consistere, vt idẽ Cicero ait* VIII *libri, epist.* XI. *Nimirum noluit; & cum bellum ea maxime de caussa optaret, quòd vereretur, si priuato viuendum esset vtrique, ne minus ipse gratiæ apud populum, quàm Cæsar, esset habiturus: facultatem magistratibus ceterisq; ciuibus præripere voluit, cum Cæsare congrediendi, deq; pacis conditionibus agendi. Itaque eodem timore, Roma discedens, edixerat; eodem se loco habiturum, & qui Romæ remansissent, & qui essent cum Cæsare. Quare indignari ea re non debuit, quam multo ante prospexerat, & sponte optauerat. His igi-*

tur argumentis permotus, in sententiam doctissimi viri Octauij Pantagathi venio, ita legentis. Mea autem sententia non relinquendæ vrbis mouet hominem. *Semper enim censuit Cicero in vrbe atque in Italia manendum: quod Gnæus non libenter audiebat.* Nam libri VIII. *prima epist. de litteris ad Pompeium missis scribés ad Atticum. Sed vti (inquit) in vrbe retinenda tunc, sic nunc in Italia non relinquéda testificabar sententiam meam. Et ad ipsum Pompeium epist.* XV. *Mea quæ semper fuerit sententia, primum de pace vel iniqua conditione retinenda, deinde de vrbe (nam de Italia quidem nihil mihi vnquam ostenderas) meminisse te arbitror. Quibus sane locis coniectura hæc Pantagathi maxime niti videtur, vt minus etiam emendatio inuerecunda possit videri. Omitto quàm facile scriptorum negligentia, ex Est, quod proximam superiorem sententiam claudit, Ex, facere potuerit; & ex Mea, Illa. Denique in nullis manuscriptis* Ira *inuenitur, sed uel* Ita *vel* Intra, *vel* In *vel* M *vel quiddam, quod legi non possit, nempe* ī*- Quæ si considerentur, minus inuidiæ subitura est, suspicio nostra.*

IN EPIST. IX.

AD bustum Basilij. *Antonianus liber, &*

fere alij, Basili: *& fortasse non male. Basilos Romæ fuisse, vel Iuuenalis indicat versus ille.*

Quot Basilus socios, quot circũscripserit Hirrus Pupillos &c. *Quin Philippica* II, *in antiquissimo illo exemplari quod erat apud Faërnum, Basilum legitur, vbi in vulgatis vel Basiltum, vel Basillum est. Locus in ea hic est. Vexauit Puteolanos, quod C. Cassium, quod Brutos patronos adoptassent: magno quidem iudicio, beneuolentia, charitate: non vt te, vt Basilum, vi & armis, & alios vestri similes. Itaque etiam apud Asconium in Miloniana, monimentum Basili, ex his quæ diximus, & ex vetustis libris, legi possit.*

Putat aliquis. *Malim* Dicat. O', *enim exclamantis est, non putantis. Quin de eodem ita lugente scribens paulo post, inquit. Vt idem dicit. & mox, vt ait idem: vel certe O, tollendum est.*

Præteriit tempus legitimum &c. *Si Dioni credimus, vere, non inuidiose scripta sunt hæc. Is enim libro* XXXIX, *Cæsari, affirmat ad primum quinquennium, tris annos tantummodo fuisse additos, non quinque. Nam, cum Pompeius & Crassus Coss. prouincias sibi per quinquennium decerni lege Trebonij cuperent: idq; se diffiderent, per amicos Cæsaris, qui id agi videbant,*

vt Cæsaris potentia labefactaretur, consecuturos: quo beneuolos haberent, illius quoque imperio, ad priorem summam, triennium addi curauerunt. Verba eius hæc sunt. φοβηθέντες δὲ ὕπατοι, μὴ διαμάρτωσιν ὧν ἔπραττον, προσεποιήσαντο αὐτὸν, ὥστε τὴν ἡγεμονίαν καὶ ἐκείνῳ, τρία ἔτη πλείω, ὥς γε τἀληθὲς εὑρίσκεται, μηκῦναι. *Quod item cum alibi non obscure, tum multo manifestissime lib.* X X X X I I I I, *in ea oratione, qua Cæsarem mortuum laudauit: vbi inter ea quæ illi a populo tributa fuissent, hoc in primis enumerat, quod octo annorum imperium, quod nulli ad illud tempus contigerat, ex quo per populum gubernari Resp. cœpta esset. Ita enim ibi.* τῶν πλείστων, ἄρξαι αὐτῷ προσετάξατε, ὅπερ ἀφ' οὗ ἐδημοκρατήθημεν, οὐδενὶ ἄλλῳ ὑπῆρξε, λέγω δὲ, τὸ ὀκτὼ ἔτεσιν ὅλοις ἐφεξῆς ἡγεμονεῦσαι. *Alij tamen ei alterum quinquennium attributum scribunt: quos sequor. Nec me tam illa mouent* ὥς γε τἀληθὲς εὑρίσκεται, *quam id, quod cum alibi, tum hic Cicero de decem annorum imperio scriptum reliquit. Quare Manutio assentior, hanc epistolam scriptam fuisse, cum iam L. Cornelius Lentulus, C. Claudius Marcellus Consulatum inissent, qui fuit prouinciæ decimus: & quoniam adhuc plures supererant menses, ad inuidiã dictum, tempus præteriisse.*

IN EPIST. X.

Et stupent omnes. *Manutius mauult*, stupens, *nota distinctionis adscripta, vt* Omnes *mẽbri alterius aut potius ambitus initiũ sit. Et miror illũ non ita scriptũ in suis habuisse. Nã in meis sic legit pœne omnibus, in quibus et Antonianus est.*

IN EPIST. XI.

Cingvlvm inquit nos tenemus. *Faërni liber*, Inquis. *vt sint verba ex Attici epistola, Quare & mox idem liber*, Loquimur *nec secus Antonianus. & Editio Victorij. Et vis huius est. Cũ ita loquimur quẽadmodũ tu scribis, Cingulũ tenemus, Anconẽ amisimus: quęso, nõ tibi videmur negotiũ habere, cum hoste populi Romani, atq; huius imperij potius, quàm cum Imperatore illius?*

In illo Lucretino tuo sole. *Lucretino dixit a Lucreto, quod erat in Sabinis: vbi Atticum prædia habuisse, Nepos auctor est. Horatius Lucretilem vocauit ad Tyndaridem scribens.*

Velox amænum sæpe Lucretilem
Mutat Lycæo Faunus.

IN EPIST. XII.

Datam xii K. Iun. *Perspicuũ est ex superioribus & sequentibus litteris, & ex ipsa*

etiam historia, Feb. *scribendum. Nam ad vrbẽ venerat Cicero, prid. Non. Ian. ibiq́; pauculos dies commoratus est, triumphum expectans. Verum, cum nuntiatum esset Romæ, Cæsarem cum exercitu aduentare; & pro se quisque, fuga suæ salu ti prospiceret: Cicero, maxime Pompeio fugiente, eodem pauore perculsus, consilium statim cepit re linquendæ vrbis: seq́; in suas villas contulit, vnde ad Atticum scribit, qui Romæ remanserat: ab eoq́; quotidianas litteras accipiebat. Quare dubitandum nobis non videtur, quin* XII *K. Feb. emen demus: cum præsertim scribat hanc vnam se epistolam accepisse.*

Plena timoris & terroris omnia. *Omnes tum veteres tum recentes libri,* Et erroris. *vt equidem credam librarij peccatum fuisse, ut terroris legatur. Nam & hæc duo Cicero libenter solet coniungere. In Bruto enim, Patrocinium (inquit) pacis exclusum est, aut errore hominum aut terrore. Et pro lig. Alij errorem, alij timorem appellant.*

Et Theani: reliquæ in Apulia. *Emendo,* Reliquaq; in Apulia, *non solum quia veteres libri, & editio Victoriana, in hac scriptura consen tiunt, sed etiam quia Luceria & Theanum in Apulia fuerunt: quam queritur lib.* VIII, *epist.* IIII, *ad hoc bellum delectam, inanissimam Ita-*

liæ partem. vt de Theano Sidicino suspicari non possimus. Ad hæc, si Reliquæ *rectum esset, cohortium numerum, quæ Luceriæ Theaniq; consedissent, poni oportuit, vt consequens oratio esset.*

Quid nobis agendum sit, nescio. *Faërninus et Antonianus, quibus cum reliqui mei sunt,* Agendum est. *Quod si est rectum, vt reor (maiorem enim angorem animi & desperationem pręsefert, quàm* sit*) satis constat, cum interrogatione efferendum esse: rogandi enim notam, vbi percontandi aduerbium aut dubitandi nullum sit, necessariam puto. vt in illis. Patere tua consilia non sentis? Et, Hodie vxorem ducis? Non item in his. Quid ais Birria: Datur'ne hodie illa Pamphilo nuptum: In quibus cum sciscitandi sint voculæ, satis admonemur, sine illa nota, partem illā cum interrogatione pronuntiari posse. Neque enim si adhibeatur peccatum fuisse dixerim. Tantum monere volui, non esse necessariam. Ergo illud ita est pronuntiandum. Sin Pompeius discedit, quo aut qua? supple nobis abeundum? aut, quid nobis agendum est, tanti viri præsidio destitutis? Tum, quasi rerum desperatione victus, infert: Nescio. quod est etiam pronuntiatione adiuuandum. Simile illud est sequenti epistola. Nos autem, vbi exurgere poterimus, aut quando? quorum dux, quam ἀστρατήγητος, tu quoque animad-*

uertis. Neque tamen vulgatam abiudico, quæ & ipsa bona est. Verum si omnia aut certe plurima in libris sunt, vt sunt: vt qui meus sensus esset te statum relinquere. Quanquam siquis Quid, infinite accipiat, non valde restitero; cum, & ipsum non nunquam cum finitiuo, ut infra docebitur, inueniatur.

Nec enim rerum prolatio. *Antonianus ac reliqui propemodum omnes*, nec eum. *perspicue melius*. *Nam* istum *proxime positum, quî possit, nisi parum concinne, huic quoque sensui commune esse, non video*.

Tam ne nullo consilio. *Veteres libri*, Tam nullo, *sine* Ne. *vel a verbo Disrumpor, sine rogandi nota: vel certe per se, cum ea: quod solet in stomacho, non sine gratia fieri. Abest etiam ab Editione Victorij. Illud non neglexerim, in manuscriptis omnibus*, Dirumpor *non Disrumpor legi. quod videndum est, an recte. Supra certe libro primo, epist. Magna mihi. Dijunctos habent veteres l b. i, pro eo quod in vulgata est, Disiunctos. illo loco. Credo enim te audisse nostros Equites, pæne a Senatu esse disiunctos.*

Et ijs me dem &c. *Quidam exponunt Cæsari: ego, ei qui vicerit, nec plus Cæsari quàm Pompeio. Consulit enim Atticum Cicero, vtrū Pom-*

peium ſequatur, an non, ſed aliquam cauſſam iuſtam iniuſtam paret atque excogitet, qua ſe tantiſper, dum reliqui in armis ſunt, belli diſcrimini ſubtrahat, & poſtea ad eum qui vicerit, adiungat. Videbat enim, ſic ſe Cæſari ſatisfacere, vt nihil ſibi eſſet negotij, niſi cum Pompeio: cui ſi tergiuerſatione aliqua fidem facere poſſet, omnia ſibi in tuto fore ſperabat. Sed tamen, interea dum hominem conſulit, honeſtatis recordatione permotus, quid ſibi in vtranque partem veniat in mentem, ſubnectit. primum; ne Pompeium ſequeretur, ſeq́; penitus daret in cauſſam, non ſe periculo terreri, ſed dolore, quòd tam ſine conſilio geſta ſint omnia: ne cunctetur ac tergiuerſetur, belliq́; euẽtum expectet, pudore reuocari: quòd nec officiũ boni ciuis ſit, qui ſimplex atque ingenuus debet eſſe, non aſtutus & callidus: nec amici, quem amici forunam ſequi decet. Hæc mihi Cicero voluiſſe videtur. Neque enim deliberat, ſi res caſtris ageretur, ad vtra ſe conferret: Cæſariś ne, hoc enim ei nunquam, ne per ſomnium quidem veniſſet in mentem: an Pompeij: Sed vtrum, cum Pompeio Reip. cauſſam armis defendat, an quieſcat: ſed tamen paleſtra vtatur aliqua, qua hominum ſermones atque infamiam fugiat: & ſic rerum exitum expectet, vt deinde ſe det ijs, qui tenerent ac potirentur.

Labienum ab illo discessisse, propemodum constat. *Caussam defectionis, hanc explicat Dio, sicq; fere scribit. Mirum videri alicui possit, quid Labieno in mentem venerit, vt a Cæsare deficeret, a quo in summo semper honore habitus, omnibusq; quæ erant trans alpes, copijs, ab eo, dum in Italia ipse moraretur, præfectus fuerat. Sed caussa fuit, quòd Labienus ipse cum esset diuitijs & gloria auctus, maiori cum fausto, quàm pro imperio, se gerebat: eumq; Cæsar sibi exæquari videns, minus iam diligebat. Quam mutationem voluntatis Cæsaris, Labienus non ferens, defectionem fecit.*

IN EPIST. XIII.

Cui ne picena quidem &c. *Nostri* Quoi. *quod equidem neglexissem, non ignorans ἰσοδύναμον esse, nisi mire in hac scriptura, vno Antoniano excepto, consentirent. Neque hoc eo dico, quo magnopere de scriptura illa sim solicitus, cum alibi,* Cui, *plerunque inueniatur; sed vt intelligamus, quantum in eorum librorum, qui ad nos peruenerunt, scriptura, statuendum sit; in quibus tanta varietas sit, nec eodem modo vbique, eadem vox scribatur. Ego quidem sic existimo, librarios, non sane vetustissimos: sed tamen non valde ab illa, minus barbarie contaminata, ętate:*

eo æſtu aut diu &c. *Egregie mihi viſus eſt Vgolinus Martellius, vt eſt ingenio præſtanti, & ad excogitandum acuto, poſteriori parti huius Aenigmatis, medicinam feciſſe; quodq; eſt amabilius, paruo negotio. Vnius enim interpunctionis poſt Dicis atque aſpirationis adiectione, ita emendat.* In eo æſtu, haud diu. *ſuppletq; Fui, aut verſatus ſum: illo ſenſu. Aenigma tuum, quod mihi Platonis numero videbatur obſcurius, intellexi; atque id cito: nec ſum in eo æſtu cogitationis meæ, ſane diu verſatus. Oppios enim ex velia, Saccones dicis. Nam* αἰνιγματωδῶς *Cicero, Oppios, Saccones appellauerat, vero germanoq; illorum nomine occultato. Quod cum Cicero intellexiſſet, æſtu illo animi, quo prius, quam ſenſum Attici aſſequeretur iactabatur, liberatus eſt, cum reliqua, hoc aperto, ſatis paterent. Cur vero Saccones Cicero vocauerit Oppios, quæq; vocis illius notatio poſſit eſſe, Corradus neſcio quid cōminiſcitur: nimirū, quod illi fœneratores eſſent, ſaccoſq; fortaſſe, q nūmorū eſſēt receptacula, vt Aſconius ait, argēti plenos haberēt. Quod ego eius cōmētū, vt in re tā obſcura, nec ꝓbo nec ïprobo. Viſus eſt aūt mihi Martellius meus, Haut, ꝓHaud, retinuiſſe: tū vetuſtorū librorū, tū marmorū ſcriptura, tū deniq; grāmaticorū ꝑceptionibus adductus. Victorinus.n. in ſua Ortographia, hac de voce ſic ſcribit.*

Haud aduerbium est negandi: & significat οὐ. *D, conseruat, si sequens verbum incipiat a vocali. vt: Haud aliter muros. &, Haud equidem. At cum verbum a consonante incipit, D. perdit: vt, Haut dudum, Haut multum. Haut plura refer, & inducit T. Complura generis eiusdem, vt mihi narrabat, habebat: quæ tum mihi, cum Patauij congressi sumus, quia libri in manibus non erant, impertiri non potuit: & postea in Galliam secuto Cardinalem Strozium, summa & indicij & humanitatis laude præstantem virum; incommodum fortasse fuit, ad me mittere: quæ ille forsitam edet aliquando, nec sinet bonarum litterarũ studiosos, industriæ suæ fructu priuari.*

Quid agat Domitius in Marsis, Tignij Thermus. *Thermus Prætor, vt traditur a Cæsare, in primo Commentario belli ciuilis, Tignium (ita enim legitur in impressis) occupauerat, cum quinque cohortibus: & cum munire vellet, cognito Curionis aduentu, Tigniorumq; erga Cæsarem voluntate: cohortes ex vrbe eduxit, ac profugit: Curio summa omniũ voluntate, Tignium recepit. Qui putant hoc Oppidum in agro piceno fuisse, illudq; esse, quod hodie Mons sanctæ Mariæ in Georgio vocatur, valde sunt coniectura decepti: nec animaduertunt, quid Lucanus ea de re, quid Florus scribant. Tradunt enim ij, Thermũ*

ex vmbria, non ex Piceno deiectũ. Ita enim ille. Iusq; sui pulsa iam perdidit Vmbria Thermo. Florus vero lib. IIII. Prima Arimino signa ceci nerunt. Tũ pulsus Hetruria Libo: Vmbria Ther mus; Domitius Corfinio. Id quod etiam Pompeius ipse, in litteris ad Domitium missis, his verbis significat. Cui rei testimonio sunt litteræ, quas Bussenius ad me misit: in quibus scribit, id quod ab alijs quoque mihi scribitur; præsidia Curionẽ, quæ in Vmbria & Thuscis erant, contrahere, & ad Cæsarem iter facere. Quin, his ego amplius, nego Tignium vel in Piceno, vel in Vmbria, vllum esse repertum: inq; Commentarijs atque his epistolis, falso Tignium legi, vetustosq; libros, pro Tiguij, tum Inguij, tum Igui, tum exsecta postrema syllaba pręcedentis dictionis, in Marę sisinguij; aut in mare sic iguitermus: pro in Marsis iguij Thermus. Quid tu igitur? roget aliquis: quid sentis? Idem quod Augustinus Steuchus præceptor meus, vir, vt eius scripta declarant, omnium litterarum copia et varietatę instructus. in eo libro, quem ille de patriæ suæ antiquo nomine scripsit: quem librum videre non potui, sed mihi dicitur, illum existimasse, & hic et in Cõmentarijs, Iguuini, corrigi oportere: illudq; esse oppidum, quod Eugubium appellant: ab antiqua voce, saue parum deflectentes, ab historia nihil. Est

Locus emendatus in primo cõmentario Cęsaris de bello ciuili.

enim illud in Vmbria, vnde Thermus profugit. Vt vero Iguuij potius, quàm Inguij, vt plerique habent libri veteres emendem, Lapis perantiquus facit, qui est Fulginiæ, in hortis nobilis viri Alexandri Elmi: quo ego ab doctissimo & innocentissimo viro Thoma Orsinio ductus sum: qui ita insculptum habet, grandioribus litteris.

P. ÆLIO P. F. PAPIRA
MARCELLO CENT.
FRVM. SVB. PRINCIPI P. E.
PEREGINORVM ADSTATO
ET PRINCIPI ET PRIMIPILO
LEG. VII. GEM. PIÆ FEL. AD-
LECTO ADMVNERA PRÆFE.
LEGG. VII. CLASS. ET PRIMÆ
ADIVTRICIS V. E. FLAMINI
LVCVLARI LAVREN. LAVINA.
PATRONO ET DECVRIONI CO
LONIÆ APVLESIVM. PATRONO
CIVITAT. FORO FLA. FVLGINIA
ITEMQ. IGVVINORVM SPLEN-
DIDISSIMVS ORDO FLORO FLAMI.
CVIVS DEDICAT DECVRIONIBVS
ET LIBERIS EORVM PANEM
ET VINVM. ET ꟗꟗ XX N. ITEM
MVNICIPIBVS ꟗꟗ IIII N. DEDIT.

Vilentur autem Iguuini ita ab iguuio dicti, quem admodum a Patauio Patauini: a Regio, Regini. Itaque deprauate, nisi fallor, legitur apud Plinium, Inguinini: Si modo hosce populos, vt quidem est verisimile significat in septima Italiæ regione. Hos a Ptolemæo quidam Isuuinos vocari volunt, vnius litteræ mutatione facta quanquam, sicui Iguini dicere placuerit, haud vehementer aduersabor, sciens a Lanuuio, non modo Lanuuini, sed etiam Lanuini, scriptum inueniri. Plinii locus emendatus.

IN EPIST. XIIII.

Secutorum in Ludo. *In disciplina Lanistarum, a quibus ad gladiatoriam instituebantur.*

IN EPIST. XV.

Cum coram id non liceret. *Faerninus, Antonianus & quidam alij:* non licet *quod probatur magis: vt non ad hoc vnum tempus, quo disiunctus erat ab Attico, sed plane ad omne, quo sibi cum illo loqui non licebat.*

Has litteras dedi. *Plerique veterum,* Has dedi litteras: *auribus plane dulcius.*

Sed is auditus in consilio. *Quæ sequuntur de Catone, plane declarant, hic aut negandi particulam, aut quod idē valeat, desiderari. Et vt alij aliter emendarint, mihi placet* vix, *pro is legi:*

eoq; maxime, quòd in manuſcriptis aliquot His *legatur. Significatur autem verba Fauonij ſic im probata fuiſſe, vt vix auditus fuerit.*

Vicerit enim ſi Conſul factus erit &c. *Futurum exactum, vt Pomponius appellat: quod Græci cum non habeant, pro eo vtuntur participio præteriti temporis, cum futuro verbi ſum.* γεγραφῶς ἔσομαι: ἐγνωκὼς ἔσομαι. νενικηκὼς ἔσομαι *dicentes: quo modo Ariſtoteles in Topicis eſt locutus,* δείξαντες ὅτι παντὶ ὑπάρχει καὶ ὅτι τινὶ ὑπάρχει δεδειχότες ἐσόμεθα. *Quod ita Latine reddi poteſt. Qui aliquid omni ineſſe monſtrauit, etiam alicui ineſſe monſtrauerit. Apud nos certe Terentius ita eſt & ipſe locutus. Dictum factum, inuenerit aliquam cauſſam, quam ob rem eijciat oppido. Nec me latet, Donatum ibi dicere, ſubiunctiuum pro Indicatiuo poſitum eſſe, hoc eſt, inuenerit pro Inueniet. ſed illud magis placet, vide apud Linacrum plura.*

Flagitioſe imparati. *Ex hoc loco cognoſcitur, Flagitium, non modo in re turpi atque obſcena, ſed etiam in his eſſe, quæ per imprudentiã aut negligentiam committantur; quæq; digna ſint, quæ flagris mulctētur. In Bruto pro graui errore & pudendo poſuit, cum ita ſcripſit. Tum Brutus admirans, tantam'ne fuiſſe obliuionem inquit, in ſcripto præſertim, vt ne legens quidem vnquam*

ſenſerit, quantum Flagitij comiſiſſet? Plautus Epidico, pro damno aut certe dedecore, poſuiſſe videtur, cum Fidicinam fingit ſeni cuidam quia ſibi fides non redderet, minantem, redditurum tamen poſtea maiori cum damno, hiſce verbis. F.

Fides non reddis? P. neque fides neque tibias.
Propera igit hinc, ſi te Di amāt fugere. T. abiero
Flagitio cum maiore poſt reddes tamen.

IN EPIST. XVI.

Capua profectus ſum Formias ad III K. *Expono, III Kal. Quidam tamen putant erratum in ſcriptura, proq;* Ad III K. *a. d, hoc eſt, Ante diem* III K. *eſſe legendum: neque hic ſolum, ſed plane omnibus in locis, vbi hæc dicendi forma reperitur. Hoc vero ſatis præſeferunt, cum teſtimonia quæ illi ex Cicerone afferunt non vt in impreſſis habētur, hoc eſt Ad* V. *Id. K. Non, verbi gratia; ſed a.d.* V. *Id. K. Non. exſcribunt. Quorū ego opinioni, non equidem aduerſor. Nam & habet quod ſequatur: & lapſus tam faciles, quàm quiſque per ſe poteſt exiſtimare. Argumenta quę hoc doceant, non videntur deeſſe: primum, Ad* III *K. vel Id. vel Non. non id valere, quod vulgo exiſtimant,* III *K. Id. Non. ſed vel circa vel vſque ad* III *K. Id. Non. Id quod non paucis ex ipſomet Cicerone, teſtimonijs confirmatur. Is enim lib.* VI. *epiſt.* I. *Velim dum*

ero Laodiceæ, id est ad Id. Mai. Et eodem lib. epi. I I. Tum magis id faceres, si adesses, atque hoc foro, quod egi ex Idibus Feb. Laodiceæ ad K. Maias, omnium diœcesium. Item alibi. In Arcano ad V I. *Id. Septembris fui. Additur nonnunquam, vt plenior sit oratio, vsque. vt, De Q. fratre nuntij nobis tristes nec tamen varij venerunt: ex ante diem Non. Iuni. vsque ad Prid. K. Septembris. Quibus in locis, non certus quidam dies, velut Idibus,* V I. *Id. atque id genus, sed continuati temporis extremum significatur. Ad, item Circa, vt diximus valere, ex eodem M. Tullio, lib.* X I I I I. *illa declarant. Sed de omnibus meis consilijs, existimo exploratius nos ad K. Iun. statuere posse: ad quas adero. Et haud ita inferius. Quamobrem, ista nobis ad K. Iun. tractanda & perficienda sunt. Quæ Grammatici quidam, Circa Kalendas exponunt. Quæ pro vulgata lectione afferri possent testimonia, qualia sunt, Ad* V I I I. *Id. Ad* V I *K. ad* I I I I *Non. & generis eiusdem multa: ea in dubium reuocantur, ne pro a. d. Ad, factum sit, librariorum & imperitorum vitio: præsertim cum in tanta librorum deprauatione, non pauca tamen huius locutionis, adhuc incorrupta extent exempla, de quorum sinceritate non dubitetur. Nec quæ continentur in hac ipsa epistola, in qua versamur, antecedant huiusmo-*

di: Nos a Coß. Capuã venire iussi sumus, ad Non. Feb. vulgatæ lectionis caussam subleuant, propterea quòd non id significant, iussum esse Ciceronem Nonis venire, cum eo ipso die, Senatus habendus esset, atque oporteret adesse; sed iussum esse venire Capuam, vt Nonis in Senatu posset esse. Itaque eo venit Prid. vt ex XIX *epistola palam fit, de qua re etiam infra dicemus. Nec tamen quia tam multa in hanc sententiam disputauimus, ideo impetrare a lectore volumus, vt ita emendetur: Sed quia hæc viris doctis placuit, nõ nullis, quibus eos argumentis adductos suspicaremur, nec tamen certissimis in mediũ proferremus. Eruditi poterũt diligentius cogitare, deq; re certius constituere.*

Eo die cũ Calibus &c. *Nimirũ* III K. *Quo modo igitur in fine huius epistolæ, & sequẽtis initio, hæ significãtur datæ* IIII *Non.? Ego pronomẽ* Has *quod sequitur, deleo: vt se dicat Cicero his litteris, quas proculdubio e Formiano dedit, ei epistolæ statim respondisse, quam Calibus acceperat. Vt* Has *retineatur, & tempora & loca non sinunt.*

Quo loci sit res. *Veteres omnes:* Quo loci.

Nos enim Hispaniã peteremus &c. *Simile est eius, Philip.* XIII. *Recesseris: vndiq; oẽs sequẽtur. manseris, hærebis. Addi aũt extrinsecus debet* si.

Sextio nostro scribendas dederit. *Ei fortasse, cuius dicta, ad Volumniũ scribens queritur sibi*

adſcribi. quæritur autem quòd inepta eſſent & inſulſa. Ita enim ibi. Ais enim vt ego diſceſſerim, omnia omnium, in his etiam Seſtiana in me conferri. Quid? tu pateris? non'ne defendis? non reſiſtis? &c. Et cum vbique frigidus & inſulſus eſſet, tamen hoc in loco Cicero affirmat, nihil ſe tã Seſtianè ſcriptum vidiſſe vnquam. Verum hunc locum Victorius, in poſterioribus in epiſtolas, quas familiares vocant, caſtigationibus, explicauit. Sed quæri illud poteſt, cum & Sextia familia & Seſtia Romæ fuerint, illa quidem plebeia hæc patricia, vtro modo ſcribendum ſit hoc loco. Et manuſcripti quidem Seſtio habent: quod rectum eſſe, magno eſt argumento, quod σηστιωδέστερον intulit: cum nihil cauſſę fuerit, ſi Sextium ſignificare voluiſſet, quo minus σεξτιωδέστερον poſſet inferre. Vtraque enim familia καὶ σηστίων καὶ σεξτίων, apud Græcorum ſcriptores commemoratur. vnde etiam ὕδατα σέξτια. Hęc faciunt vt Seſtio magis probem, niſi ſi hiſtoria repugnet, quod certum non dum habeo.

Tamen vereor. Et tamen, *veteres libri tũ noſtri, tum Petri Victorij. ſignificantius. Non puto inquit Cæſarem oblatas conditiones repudiaturum. eiuſmodi enim ſunt, vt amentiſſimus ſit, niſi accipiat. Et tamen vereor, quæ hominis eſt inſania, vt ipſis contentus ſit.*

IN EPIST. XVII.

TVRPE pace. *Faërni liber. & Car. mei.* Turpi pace. *Antonianus*, Misero bello. *Ex vtroque, quod vsitatius certiusq́; est, auferentes, hanc lectionem facere possumus, Vtrum turpi pace, an misero bello esset vtendum. Et tamen nihil muto, qui sciam alibi Ciceronem, ita fere esse locutum. Nam in Lucullo. Simile (inquit) vos, cum perturbare, vt illi Remp. sic vos philosophiam iam constitutam uultis: Empedoclem, Anaxagoram, Parmenidem & Xenophanem, Platonem etiam & Socratem profcritis. Simile dixit pro Similiter. vt hic Turpe pro Turpiter: nisi Turpi sit melius, & Misero, quam Misere.*

Quæ quidem si ille repudiarit. *Concinnius ac Lenius Faërni liber. Quæ quidem ille si repudiarit. Maior enim nonnunquam venustas & gratia est, in verbis ita transpositis, quàm suo loco collocatis, vt ad Brutum. Ea cum vsque in Capitoliũ deductus sum. vbi Cum ea potuit dicere. At quis non videt quanto sic lepidius? sic pro Sylla. Nũc tecum sic agam, tulisse vt potius iniuriam, quàm retulisse gratiam videar. Ad Octauium item se aduersum dixit. & audacius ad hunc Ipsum Atticum. Diem statuo satis laxam: quam ante si soluerint &c. Et in Catilinam, contra Grammati-*

corum præcepta, qui negant rogandi nomina postponi. Reliquit quos viros? Multa occurrunt huius generis, quæ, quia non casu transposita existimamus, non duximus negligenda.

Vincire præsidijs. *Nostri ad vnum omnes,* Vinciri, *vt ad personam Cæsaris qui ne posset offendi, accurate prouideret, atque omnia circa se tuta redderet, non ad loca referatur. Et sane duco videndum, vtrum præsidijs loca vinciri dicantur, cum ipsa etiam loca præsidia sint: vnde præsidium statiuum dixit Philip.* x i. *Et pro Ligario. In præsidijs hostium versari. Enimuero quibus præsidijs loca vinciantur? Munitionum? At ea, præsidia non vocantur, cum præsidia imponantur & collocentur. Hominum? At his præsidijs loca vinciri non dicuntur, sed muniri, firmari, occupari, teneri. Vinciri tamen præsidijs homines solent. D. quidem Brutus ad Ciceronem. Post nouissimum Hirtij sermonem, placitum est mihi postulare, vt liceret nobis esse Romæ, publico præsidio. Verum nihil statuo: tantum argumenta illa affero, quibus ea scriptura, quæ tot librorum consensu nobis insinuatur, probior etiam videatur.*

Vix vllo otio. *Liber Car. mei.* O vix vllo otio. *& placet.*

Cum præsertim rogatus esset. *In libro Car.*

mei. item Faërni; Antoniano, post Esset, Scio *scriptum legitur. Cum in aliis non sit, vtrum suppletum fuerit ab aliquo, haud equidem scio.* Scio *quidem, aut quid tale desideratur: nisi supra pro* Omnino quid ille &c. Omitto quid ille &c. *malumus legere. vt sit, Omitto, quid ille facere debuerit, & quę sequuntur: quasi dicat, Omitto quod ad me aduolare debuerit, præsertim rogatus. Debuit autem, quòd multis & magnis officiis fuerat a Cicerone ornatus.*

IN EPIST. XVIII.

Ecce tibi IIII Non. Feb. *Prudenter Corradus meo animo argumentatur, ex hac & proxima superiore epist. II. Non. Feb. legendam esse. Nā III Non. profectus est Formiis, datis superioribus litteris: et postridie, qui fuit Prid. Non. Furniis accepit, cū esset in itinere: ex quo etiā has dedit. Antonianū exemplar, III Non. minus male, quàm vulgata; sed nec ipsum recte. Quod volui admonere; vt intelligamus ex hac librorum varietate, vulgatam non esse plane firmam.*

IN EPIST. XIX.

Qvorvm ego spę audiendi aliquid &c. *Ex omnibus quos vidi, vnus Maffei* aliquid nō *habet. Si recte, eadem est dicendi forma, quæ & in Captiuis apud Plautum.*

Nominandi istorum tibi erit magis, quàm adeundi copia.

Et apud Terent. Heautontimo. Date crescendi copiam nouarum: *vt,* Audiendi quorum, *pro* Quos, *hic ita sit dictum: vt ibi* Nominandi istorũ *pro* istos; *&* Crescendi nouarum *pro* nouas. *Sententia est plana & euidens. Sed mouet me consensus reliquorum, qui* aliquid *retinent. Itaque* Quorum, *non Consulum expono, sed rerum omnium, quæ tum agitabantur. vt sit:* Quarum ego rerum spe audiendi aliquid.

Non ut manum conserat. *Cum minime suspecta ratio illa dicendi, & apud Varronem, & hunc q; ipsum Ciceronem atque alios, inueniatur:* Ex iure manu consertum vocare; *modusq; supinus, in eum casum feratur, quem & reliqui modi: ambigi potest, num hic quoque* manu conserat, *sit potius: vt* Conserere *per se, pugnam ciere significet. Sic enim de Ling. latina lib. v. Varro.* Conserere manum dicimus cum hoste; vnde Ex iure manu consertũ vocare. *Et Cicero in primo de Ora.* Id, nisi in tuo regno essemus, nõ tulissem: multisq; præessem, qui aut interdicto tecũ contéderét, aut te ex iure manu consertum vocarent, quòd in alienas possessiones tam temere irruisses.

IN EPIST. XX.

A d Non. Feb. *Non hoc dicere vult Cice-*

ro, Nonis se venisse: venerat enim Prid. Non. vt ex superiori epistola cognoscit: sed vt Nonis adesset, vt iussus erat a Consulibus. Quo sensu, eadem epistola dictum est: Iam enim aderũt Coss. ad suas Nonas: id est, venient, vt adsint Nonis, quibus Senatum indixerant. Itaque nihil est, quòd de mendo suspicemur, quod nullum hic est.

IN EPIST. XXI.

EGEO *consilij. Egeo gignendi casui iungi mauult Seruius, quàm auferendi. Ita enim in illud Virg. Aeneidos primo.*

Omnibus exhaustos iam casibus, omniũ egenos. Eget (inquit) honestius genitiuo iungitur, quàm Ablatiuo, cui iungit Cicero, vt, Eget ille Senatu. Contra Virg. Quorum indiget vsus. Quibus sane verbis, si M. Tullium significare voluit, semper sic esse locutum, imprudentiæ ex hoc loco, atque ex alijs multis, coargui potest. Porro statuere vtra loquendi ratio honestior sit (vtar enim verbo illius) nostri iudicij non est. Et tamen Antonianus liber, habet Consilio, *pleriq́ue* Consilij. *In eo tamen loco, consentiunt libri omnes, qui est libri* IIII *prima epist. In re familiari valde laboramus, tuarumq́; facultatũ, quas ego nostras esse iudico, quàm consiliorũ, ad colligendas & constituendas reliquias nostras, indigemus.*

IN EPIST. XXI.

TRADAM igitur isti me? Fac posse tuto: multi enim hortantur &c. *Videtur hic ambitus aut circumscriptio, melius ad rerum naturam ita disponi posse. Tradam igitur isti me? mul ti enim hortantur: fac posse tuto: num etiam honeste?*

IN EPIST. XXIIII.

REM miseram, *Antonianus.* O rem miseram.

IN EPIST. XXV.

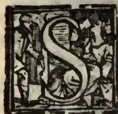
DE H-S x x. *Mei partim* viginti millibus. *partim, quod idem valet* x x *superne ducta lineola.*

LEONARDI MALAESPINAE SVARVM IN EPISTOLAS Ciceronis ad Atticum,

EMENDATIONVM AC SVSPICIONVM RATIONES.

Argumentum libri VIII.

CRIPTAE sunt libri huius epistolæ, Consulibus item L. Cornelio Lentulo, & C. Claudio Marcello; continentq́; historiam dierum circiter XVI: Pompeij videlicet, Pompeianorumq́; trepidationem: curã in delectu habendo: gesta a Cæsare in Piceno, & in Pelignis ad Corfiniũ: Domitij, Domitianorũq́; deditionem; solicitudinem Ciceronis, aut potius æstum, Atticum consulentis, si Pompeius Italia excedat, quid sibi faciendum sit: nauigandum'ne cum illo, an in suis prędijs manendum: & multa in vtranque partem disputantis.

IN EPIST. I.

QVÆ sunt nobis nota. *Nostri fere* Vobis.

& videtur melius : vt hæc caussa sit, cur ea a se pluribus non scribantur, quòd ipsi etiam Attico essent nota.

Si inuitus in eam caussam descendo. *hoc est, ei me caussæ eisq; partibus adiungo.*

IN EPIST. II.

QVÆ digna diligentia mea non essent. *Veteres libri, tum nostri, tum Petri Victorij* non erant. *ea de caussa melius, quòd in tempore modoq; cum sentiebas, consentit.*

Quo modo enim effugere possum? *Hæc sententia, ei repugnat, qua dixit, nihil se existimare in eis litteris esse, quod reprehenderet: atque vsque eo repugnat, vt neget se potuisse effugere, quin alicubi offenderet. Porro nihil esse, & aliquid esse, disparata sunt, & contradicentia, vt nullo modo iungi possint. Veteres libri, tum ē; tum ēt:* tum enim *habent: sed locum nihilo magis subleuant. Videbatur* Ea *legi posse, deleta interrogationis nota: vt totum sit. Nihil arbitror fore quod reprehendas: siqua erunt, doce me, quo modo ea effugere* possim. *Et possim quidē restituimus, ex libro Car: mei, Antoniano, & Octauij quoque Pantagathi.*

Qui magis effugias eos, qui volent fingere? *Hoc dicit meo iudicio. Si tu Attice, qui*

hoc ipsum

hoc ipsum, quod Cęsari respondi, amice, atq; in eam sententiam interpretaris, qua a me factum est; ad extrema remedia descendis, qui magis, hoc est, qua alia ratione nisi hac ipsa, iniquorum meorum calumnias effugiam, si uolent fingere, & hostili animo agere? Nam contra maleuolorum sermones, nulla grauior medicina, quam hæc posset adhiberi. Vide, an alia a te ratio iniri poßit, ut ea effugiam; siqua in me digna reprehensione existimes. Nam hæc non rescribendi, ultima est, & contra eos qui fingant, ut his materia sermonis auferatur. Secundis autem personis primarum loco, scriptores vti solere, ita notum est, ut ne admonendum quidem fuerit.

Cuius ego uicem doleo. *Leue hoc quidem est: sed meorum omnium consensus facit, ut non ducam negligendum: in eis* Quo ius *scribi. de qua scriptura, supra non pauca diximus.*

Hic tu in me illud desideras. *Aeque in omnibus inane spacium hic & mox relictum est. Ego* πρέπον *aut* καλὸν *deesse suspicor, vt ad illud Cicero respiciat, quod paulo ante dixerat. Nam quod me hortaris ad memoriam factorum, dictorum, scriptorum etiam meorum &c. & erit hæc sententia: Hic tu in me* πρέπον *illud desideras, de quo tam multa scripsimus, inq; tota uita seruauimus: & tamen vos interim domi vestræ estis;*

nemoq; eorum, qui se initio adfuturos ostẽderant, nunc adest in hoc bello. Ego tamen de me nihil dico; alij viderint. Illa vero : Hic quidem quod est &c. *ita enim lego ex Faërni libro, non* quæ, *Hoc dicunt. In hac quidem caussa, quod est πρέπον, vos domi vestræ estis.* ἱερονικῶς.

Vbi erit διπλῆ. *Hanc Isidorus ait a nostris vsurpari consueuisse, quòd cum verba, quæ illi ex sacratissimis libris, vel interpretanda, vel ad sua probanda accepissent: ab alijs litteris distinguerent. Quod hodie quoque in impressis libris fieri videmus; nisi quòd verius Antisigma, quod veteres ad eos versus adhibebant, vt idem scriptum reliquit, quorum ordo permutandus esset :. quàm Dipla videtur esse :. Id quod culpa scriptorum factum fuisse puto, dum commodius Antisigma, vno quasi pennæ circumductu, quàm diplam describunt. Testari tamen possum, in antiquis aliquot libris Magni Basilij itemq; Gregorij græce scriptis, testimonia sacrarum scripturarum hac figura* 7 *quę* διπλῆ ἔξω νενδυκῦα *vocatur, non hac* ɔ, *quod est Antisigma, indicata. Nec sine caussa, ex tot notis Diple potissimum placuit: cum ea Plato, teste Laertio,* πρὸς τὰ δόγματα ἀρέσκοντα, ἀυτῷ *vteretur. Constat autem* διπλῆ *duabus rectis lineis concurrentibus. Propterea lineolam, qua membra distinguuntur*

aut incisa, ἀπλὴν vocat Victorinus, in sua Orthographia, sic scribens. Quando distinguitis, cum erit perfecta oratio, & sensus clauditur, inter nouissimam verbi litteram & sequentis: in superiore parte versus, punctum ponite, aliud quàm librarius inter duo verba posuit. Quotiens autem ante distinctum mora fuerit necessaria, similiter inter duas litteras ἀπλὴν auersam id est, sicilicum ponite. Si vero fuerit hyperbaton & longior sensus; & vos in ima parte versus, inter duas similiter, vt supra, litteras, clarum punctum ponite. Et, si priusquam distinctum concludatur, mora iterum fuerit necessaria, ἀπλὴν auersam, id est, sicilicum similiter, in ima parte versus ponite. Hæc ille. Sicilicum vero lineolam aut apicem fuisse, ex Isidoro licet cognoscere, qui sic lib. I. Cap. XXVI. Sic & vbi litteræ consonantes geminabantur, sicilicum supra ponebant, vt Sella, Serra, Asseres. Veteres enim non duplicabant litteras, sed supra Sicilicum apponebant: qua nota admonebatur lector, geminandam esse litteram.

Sed non ita non meo iudicio. *Liber Car: mei.* Sed non tamen ita etiam meo iudicio. *mendose & ipsum. Videtur tamen ita restitui posse.* Sed non tamen ita etiam in eo iudico,

ſpem de ſalute Reip.*ſupple,ponendã eſſe, quẽ-admodum Atticus putabat. qui ſecus aliquanto, quàm ſolebat ſignificaret: Ciceroni cedendum eſſe, ſi Pompeius excederet. Et vti loci huius totius ſententiam cõplectar: Atticus, Ciceroni auctor erat, vt Pompeium ſequeretur: vel quòd illi ita honeſtum, vel quòd ſpes de Rep. omnis, in illo poſita eſſet: Cui Cicero reſpondit, nec honeſtatem eſſe vllã in hac cauſſa: cum vel illi ipſi, qui ſe principio alacres oſtendebant, nunc pedem retulerint & Pompeius ipſe turpiſſime bellum adminiſtret: quod confirmat Vibullij teſtimonio: vt iam in ipſo ſpes de Rep. reponenda minime videatur: atque ita concludit; nec rectum ſibi, nec honeſtum videri, ſi Pompeius Italia cedat, & ſe cedere. Huic noſtræ coniecturæ, quę ſunt ſupra libri* VI *epiſt. prima, aſtipulantur. Ea hæc ſunt. In Pompeio te ſpem omnem otij ponere, non miror: ita res eſt. Atticus enim plurimum Pompeio tribuebat.*

Poteris ne videre. *Veteres libri omnes.* Poteris ne igitur uidere.

Profecturus eram: ſin de bello, uidero. *Quidam libri,* Profectus, *quidam* Præfectus: *omnes ſine* eram. *Et mox.* ſi de bello quid ero? *& nonnulli,* quid erit? *Et ſane de vulgata, dubitare ſic poſſumus. Quid? ſi non ageretur de pace? num minus erat profecturus? An nuntios*

expectabat, vt ex eis constitueret, vtrũ sibi esset ad Pompeium, nec ne eundum? At, scripta ad lucernam hac epistola, statim, vt ipse dicit, erat profecturus. Itaque nonnulli, scripturam antiquã ipsi etiam secuti, locum ita legunt, & exponunt. Ego XIII *K. ad Pompeium & supplent ibam. Si de pace ageretur, Præfectus, vtique futurus. Sin de bello, quid ero? parum idoneus ad belli munia? Vulgata lectio tamen, sensum potest habere hunc: Ego ad Pompeium eram profecturus: si forte de pace ageretur: hoc est visurus an de pace ageretur, vt eam sequerer: Sin de bello agetur, mihi ipse prospiciam, meisq́; rationibus consulam. Verum vt diximus, antiqui libri* Præfectus, *de quo dictum est: aut* Profectus. *quod si rectum est, significat, se Cicero ex itinere scripsisse hæc. Quo modo item Plautus Aulularia.*

Nunc quo profectus sum, ibo pro eo quod *est. nunc ibo, quo vt irem, domo profectus sum, hoc est, cuius caussa domo sum egressus.*

IN EPIST. III.

VEL fortuna coniungenda. *Vereor, ne sit ita legendum.* Vel fortuna cum fortuna iungenda. *Nam cum mortalium vita omnis, aut consilio aut fortuna regatur: videtur Cicero*

vtrunque complexus; & in vtroque præsentiam & operam suam polliceri. Sed hæc suspicio est, nulla veterum librorum ope fulta.

Non futurus sit sui iuris. *Tria illa verba. sit sui iuris in nullo meorum inueniuntur: & tamen placent, etiam si ab hoc eodem vsurpata alibi non fuerint. Bruti tamen illa sunt ad hunc ipsum Ciceronem. An vt esset sui iuris ac mancipij Respublica?*

Adde etiam. *Faërni liber, Antonianus, Octauij.* Addo etiam.

Nihil nisi contra consilium auctoritatemque meam. *Hic auctoritas, idem pene valet quod Consilium, Cohortatio. quo sensu dicere solemus. Auctor tibi sum. quod est, suasor.*

Ille prouinciæ propagator. *Vnus Maffei Car: liber, atque is minus probatus (tris enim habui illius)* Prorogator. *nec dubito quin melius: quod Propagare prouinciam, laxiorem reddere aut decernere sit: Prorogare, diuturniorem: vt hoc ad tempus referatur, illud ad fines ac terminos. atque ita fere, hæc verba vsurpantur. Supra enim lib.* VII *epist.* VI. ὃ γὰρ ἂν τόδ᾽ ἔτι μεῖζον, ἔποι κακόν, *quam cum quinquennium prorogabamus. Et eodem lib. epist.* III. *Cur imperium illi, aut cur illo modo prorogatum est? Item. Ne pateretur, quantum esset in ipso, pro-*

rogari nobis prouincias. *Nec me conturbat quod est apud Liuium lib. III. belli Punici, in vulgatis libris. C. Terentio Cos. Propagari in annum imperium, neque de eo exercitu, quem ad præsidium Apuliæ haberet, quidquam minui. In melioribus enim manuscriptis, Prorogari legitur. Quin, si Propagator defendamus, vide ne in ταυτολογίαν impellamus M. Tullium, cum paulo ante dixerit, Ille Galliæ vlterioris adiunctor. Mihi placet Prorogator.*

Sed nunquid hoc peius? *Lego.* num quid *hoc sensu. Malæ condiciones erant: sed num est quidquam hoc peius?*

Nulla caussa. *Nõ quin esset honesta, sed quòd male instituta, & eo deducta, vt parum spei esset reliquum: Ad apparatum belli, non ad æquitatem respexit. Hoc paulo post dixit,* sine caussa. *Inuite inquit cepi Capuam, quòd propemodum caussa esset deperdita, & plane nulla. Caussæ vero nomine, partes intelligit, quo sensu Lucanus.*
Victrix caussa Dijs placuit, sed victa Catoni.

Eum si nunc sequor. *Ego* Eam *fugamq́; intelligo: non modo quia sic habent libri veteres Faërni, Ant. Poggij, Octauij: sed etiam vt absurditatem & quandã etiam repugnantiam vitarem, quæ in* Eum, *cũ consequentibus cognoscitur. cuiusmodi nulla est, si* Eam *legamus. Ab initio*

inquit, vidi, nihil quæri præter fugam: quam si nunc sequor, quo nam? cum illo non possum, ad quem cum essem profecturus, cognoui in his locis esse Cæsarem.

Ad quem cum essem profecturus. *Nostri habent* Profectus *& minime displicet. Nam vt cognosci potest ex epistolis ad Pompeium missis, iam se Cicero cum fratre & liberis vtriusque in viam dederat. Profecturus enim, propositum & consilium significat, domo se commoturi: Profectus, iam commoti. & sensus est: Cum ad illum iter facerem; cum me domo commouissem, vt ad illum proficiscerer, essemq; in itinere: cognoui in his locis esse Cæsarem.*

Cum filio, an quo modo. *Maffei Car: manuscripti duo,* Aut, quo modo: *sane duo sciscitandi aduerbia, respuunt aures meæ: & censeo videndum num Romani sermonis ratio patiatur, vt dicatur: Nauigandum ne est mihi cum filio, an nauigandum est quo modo? Plane mihi non placet.*

Est illa etiam Philippi. *Quæ nam Philippi ratio est? non eadem, quæ & Mutij? quiduis esse subeundum, quàm armatum ad patriæ mœnia accedere? Vide ne Thrasybuli sit legendum, vt mihi tum dicta ratio, tum quæ duo sequuntur contraria, fidem faciunt: quorum al-*

terum Mucio, Philippo, Flaccoq́; alterum Thrasybulo conuenit. Seruire tempori cum sit necesse, Mucio & togatis illis; non amittere tempus, Thrasybulo: qui armatus ad patriæ mœnia accedens, occasionem tenuit excutiendi iugi ab ea seruitutis.

In ea parte verba fecerim. *Tres mei, Faerni, Ant. Card. mei.* In eam partem. *Et Hercule, In vtranque partem disserere, disputare, dicere, libentius, quàm in vtraque vsurpamus. Eodem modo proxima sequenti epistola, vbi est in vulgatis, Superbum se prebuit in Fortuna: in meis, In fortunam legitur.*

Cum cohortibus duabus. *Infra tamen Pompeius suis litteris, Cohortes* XIIII *legionarias, Brundisium misisse significat. vt non absurdum aut alienum videatur,* legionibus *emendare. Nam ita in eis. Neque subsidio ire possum, quòd his duabus legionibus, non puto esse committendum vt illuc ducantur: ex quibus tamen non amplius* XIIII *cohortes contrahere potui, quas Brundisium misi. Has ergo cohortes* XIIII, *eodem quo Pompeius nomine, legiones appellare potuit; etiam si plane non erant.*

Summum autem. Summa *fere est in meis, estq́; sententia. Et ne dicam plura, summa illa est, Afranium cum magnis copijs aduentare. Sin*

summum *legas, expone. Quod caput est; quod pluris est faciendum.*

IN EPIST. IIII.

Ne tuum quidem testimonium &c. *Nostri ad vnum omnes*, Ne tui quidem testimonij. *& faciunt cum Victorianis. Iungi autem* Vereor, *etiam cum patrio casu, vel Terẽtianum illud in Phormione declarat.*

An tu vbi peregre, tibi quod libitũ fuerit, feceris.
Neq; huius sis veritus feminę primarię.
Quin nouo modo ei faceres contumelias.
Venias nunc precibus lautum peccatum tuum?

Sic Græci etiam ἐντρέπομαι, *quod valet Revereor, nunc accusatiuo, nunc genitiuo iungunt. Sophocles in Aiace:*

τί βαιὸν οὕτως ἐντρέπῃ τῆς συμμάχου;

Contempti cuiusdam hominis. *Contẽpti ad ceteros: non autem, defuit ad ceteros. hoc sensu. Quæ mea commendatio defuit, hominis alias contempti apud ceteros?*

Atium Pelignum, aperuisse Antonio portas. *Cæsar tamen, primo Commen. belli ciuilis, nõ Atium scribit aperuisse Antonio portas, sed ipsos Sulmonenses: Atium vero & Lucretium de muro se deiecisse: & hunc aufugisse: illum interceptum ad se deductum fuisse.*

Ad te litteras dedissem. *Quatuor mei, Octauij, Card. Rodulfi: Faerni, Antonianus* Litteras ad te Dionysio dedissem. *Fortasse*, de Dionysio. *Nam in eo fere totæ consumptæ. Sed & hæc eo mihi magis coniectura arridet, quòd sequitur* Ipse *relatiuum pronomen: ni eius ante mentio facta esset, minime necessarium, & iacens. Ipsemet Dyonysius inquit, de quo ad te scripserã, eodem ad nos die, quo de eo scripseram venit.*

IN EPIST. VI.

Quam de nocte daturus eram, sicut dedi. *Hoc est, extrema nocte: cum adhuc nox esset. Significat autem proximã epistolam, quam se scribit ante lucem dedisse. Vnde apparet De nocte, non quamuis horã noctis, sed partẽ illam quartæ vigiliæ, cum non dum lucet designari. Illa vero, Ad multã noctẽ, &, Multa nocte etiam de priore parte dicta sunt. Idẽ de somno Scip. Me & fessum de via, & quia ad multã noctẽ vigilassem; arctior, quàm solebat somnus cõplexus est. Et alibi. Multa nocte veni ad Pompeium. nempe aliquot horas post occasum solis. At vero, De nocte, horã illã significat, quæ summũ mane ꝑcedit. Hoc præter hũc locũ, qui manifestus est: etiã duo illi declarãt, qui sunt partim lib.* VII. *epist.* IIII. *partim lib.* IIII. *epist.* III. *Prior is est. Plane illum ab se alienatum, cum antea intelligeret, tum vero proxime*

iudicasse: venisse Hirtium a Cæsare, qui esset illi familiarissimus, ad se non accessisse: & cum ille ad VIII *Id. Decemb. vesperi venisset, Balbus de tota re constituisset ad* VII *Id. ad Scipionem ante lucem venire, multa de nocte profectum esse ad Cæsarem. Posterior vero. Metellus tamen postulat, vt sibi postero die, in foro obnuntietur: nihil esse, quod in Campum nocte veniretur: Se hora prima in Comitio fore. Itaque ante lucem* XI. K. *in campum Milo de nocte venit. Metellus cum prima luce, furtim in Campum itineribus prope deuijs currebat &c. Et ne cui scrupulum inijciat, quòd ante lucem addiderit: Q. certe Cicero de petitione Cõsulatus, solitarie posuit, cum sic scripsit. Hoc loco ea dico, quibus multitudinem capere possis, vt de nocte domus compleatur. nimirum salutandi, deducendi & assectandi causa. quæ omnia mane fiebant. Itaque, quod est paulo infra apud eundem, Domus vt multa nocte complentur: melius arbitror legi posse, Multa de nocte. Ex his facile intelligimus, ne agam pluribus, quam hæc dicendi ratio, vim habeat.*

Quanti Reip. intersit. Intersit *in nullo meorum legitur: in plerisque* sit: *quod video in vulgata fuisse, cũ eam quoq; lectionem Linacer agnoscat, in suis, de emendata structura orationis libris:* sitq; *Intersit interpretetur; ad idq; confir-*

mandum ex Plauto Columellaq́; duo afferat testimonia. Nanq́; ille in Amphit. Quid est mea? Hic vero. Non est nostri negotij alterum imperare, alterum docere. Victoriana tamen Editio, Intersit *retinet. atque ego hanc sequor, eoq́; magis, quòd Est Cicero in hoc sensu vsurpare non solet, & infra Epist.* XV. *de eisdem Pompeij litteris, ad ipsum met scribens, eiusq́; verba referens, Magniq́; (ait) interesse Reip. scripseras.*

Ad VIII K. Martij. *Ex duobus locis infra, vno ex epistola M. Tullij ad Cn. Pompeium: altero ipsius Cn. Pompeij ad L. Domitium, satis potest esse perspicuum,* XIII *legi oportere: nisi si cui procliuius bis errare, quàm semel videatur.*

Nec tegentia hoc &c. *Totum hunc locum, ita concinnare conati sumus, eadem qua reliqua lege, in quibus exemplaria nobis, nihil opis afferunt.* Nec tegent ea hoc, quod cum fortiter & diligenter, tum etiam meliuscule modo inijt. *Nam Cicero, qui antea Pompeium stupere, ac nihil agere, summo cum dolore vidisset; postea quàm illum dein ex litteris tum Domitij, tũ ipsius, quasi se colligere, ac pristinæ virtutis recordari intellexit: rursum in spem veniens: Quoniam inquit, adhuc nihil nobis obfuit (res enim adhuc integra quodammodo videbatur, non dum capto Corfinio) nihil illum mutasse hoc est, mo-*

uisse: spero etiã ea, supple quæ omissa ab illo sunt: non tegent, hoc est obscurabunt: hoc, quod modo, cum fortiter & diligenter, tum etiam meliuscule inijt, & facere instituit. Deinde ad alia transit. Audiui quartanã a te discessisse. Spem vero Pompeium suis litteris dedisse, vnde boni recrearentur, ex ea epistola cognoscitur, quæ prima proximam sequitur: in qua hæc sunt. Ecce subito litteræ Domitij ad illum, ipsius ad Consulem. Fulsisse mihi videbatur τὸ καλὸν ad oculos eius, et exclamasse ille vir, qui esse debuit &c. Promiserat enim se Domitio auxilio venturum: vnde illa, Hoc tamen spero, magnum nomen Imperatoris fore, magnum in aduentu terrorem.

IN EPIST. VII.

Habeo quem fugiam &c. *Quinctilianus de hoc loco: Domitius Marsus, serium dictum partitur in tria genera; Honorificum, Contumeliosum, Medium. & Honorifici ponit exemplũ Ciceronis, quod est pro ligario apud Cæsarem. Qui nihil soles obliuisci, nisi iniurias: Et contumeliosi, quod ad Atticum scripsit de Pompeio & Cesare: Habeo quem fugiam, quem sequar non habeo: & Medij, quod ἀποφθεγματικὸν vocat, & est ita cũ dixit: Neque grauem mortem accidere forti viro posse: neque immaturam consulari: neque mi-*

feram sapienti. Quæ omnia sunt optime dicta; sed cur proprie nomen vrbanitatis accipiant, non video. Sententia autem eo spectat. Video Cæsarem mihi esse fugiendum, vt existimationi simul & saluti seruiam: Pompeium cur sequi velim in eoq; spem, aut salutis nostræ aut recuperandæ Reip. reponere nihil est: ita ἀστρατήγικως est effectus, ita pertimuit. Illum vt fugiam, honestas facit; hunc ne sequar, rerum desperatio.

IN EPIST. VIII.

At ille tibi πολλὰ χαίρειν τῷ καλῷ dicens. *Demosth. itidem* περὶ παραπρ. πολλὰ ἐρρῶσθαι φράσας τῷ καλῷ Σοφοκλεῖ. *vt supra. Sed valeant recta vera, honesta consilia.*

IN EPIST. IX.

Ad quod cum hortarer. *Nostri omnes.* Quod cum, *deleta præpositione. Quod dicendi genus nec inuenustum est, nec inusitatum. Q. Cicero de petitione. Et qui hoc, quod ego te hortor, non modo nō assequi, sed ne incipere quidē possint.*

Sed tamen signa conturbantur. *Sensus est. Vos qui me accusatis, quòd scribens ad Cæsarem, eumq; ad concordiā adhortās; præter animi mei sententiam, constantisq; ciuis officiū, quē scitis, ea quæ ab illo fiunt, non probare, assentari visus sim:*

Quo referre velimus. *Nostri fere.* Volumus. Esse effectorem volo. *Nostri*, Perfectorem.

IN EP. GN. POMPEII.

Cn. Pompeius procos. M. Ciceroni Impe. S. *Veteres libri omnes*, Cn. Magnus Procos. S. D. Ciceroni Imp. *Ad quod præscriptũ, omnium epistolarum, hoc libro ab Cn. scriptarum salutationes, emendandæ sunt. Parui momenti animaduersio, sed non negligenda. Quid enim sine caussa, a veterum librorum scriptura recedamus? Quid si ille, eo cognomine magis, quàm nomine delectatus est? Certe illud virtutis fuit, hoc gentis. sic in epist. proxime sequenti, scribendum. Cicero Imp. Cn. Magno Procos, S.*

IN EP. CICERONIS AD GN. POMPEIVM.

Vt quodcunque tu consilium præcepisses &c. *Sensus est. Nos adhuc in his locis ita fuimus, vt non libenter essemus, sed semper nauim paratum haberemus, hinc si res ferret nauigaturi. Ea enim audiebamus, ea verebamur, vt constitutum haberemus hinc euolare, teq; tuamq; fortunam, consiliumq; sequi. Nam quando factum est tua virtute, vt spe firmiore simus, si putas hæc loca tenenda, ego in eis manebo.*

L. Torquatum virum fortem. *Faerni liber, Ant. Poggij, Lolgij, his amplius*, Nam L. Torquatum. *& duco rectum. Cum enim ipse negas-*

set, præter Eppium, quenquam in illa ora inueniri; ne, contra, Pompeius falsum id esse suspicaretur; nemo inquit hic est, præter Eppium. Nam Torquatus, qui Formijs erat, ad te, ut quidem arbitror profectus est.

Vidi T. Ampium. Titum, *reliqui mei non habent. vnus* Tampium. *Tampiorum familiam Romæ fuisse, Lapis is declarat, qui est in nostris Hortis, Sancti Petri ad vincula, in Equilijs, ad quem me Cornelius Guardius Mantuanus, Contubernalis meus deduxit: vir totius antiquitatis peritus, ingenio iudicioq; singulari. Is autem ita inscriptus legitur.*

L. TAMPIO L. L. TAMPIA. L. L.
PAPAE PRIMA.

Nec tamen quidquam muto: monere tantum volui, cum scriptum quoque Tampium inueniatur, non esse reijciendum velut peregrinum.

Cum ad te litteras misissem. *Hac epistola Cicero, primum se Gnæo purgat, si forte, quia ad illud tempus ad eum non venisset tergiuersari aut certe segnior visus esset: deinde ex occasione, hominem subaccusat, quod Italiam deserat quidq; ille de pace iam inde a principio senserit: denique affert rationes, cur suscepto bello, non statim in causam se dimiserit. Et est magna arte conscri-*

pta; propterea quod, caussam suam Cicero ita conatur defendere, vt Pompeij non offendat. Primo ergo capite ad ea verba respondet, quæ sunt in extremis Pompeij litteris. Et celeriter Brundisium venias. *in quo probat diligentiam in eo suam, quod multo ante, quam ab eo litteras, ea de re accepisset, certior factus consilij illius, in viam sese cum fratre atque liberis vtriusque dederit: caussasq; affert, cur eo quo volebat non peruenerit.*

Cæsarem iter habere Capuam. *Primum impedimentum.*

At mihi cum Calibus essem. *Altera Caussa.*

Interim accepimus tuas litteras. *Nimirum Pompeij proximas. Postquam omnia inquit fecissemus, vt ad te veniremus, non a te admoniti, sed tantum certiores facti tui consilij, ex ijs mandatis, quæ tu D. Lælio ad Consules dederas* IIII *K. Martij denique accepimus tuas litteras, quas tu* X. *K. dedisses: tam sero videlicet, vt tu iam Brundisium venisse, Cæsar iter nobis intercludere potuerit.*

Quod cum ita sit. *Initiũ accusandi Põpeij.* Inde suscepto bello. *Quid caussæ fuerit, cur se non valde in ea caussa iactauerit: in quo ita Pompeium pungit, vt eum pudeat segnitiæ se accusare.*

IN EPIST. XII.

Quo quia tibi perexiguo opus est. *Ea es enim prudentia, vt ad excogitandum, perexiguo tibi tempore opus sit. vt minus graue futurũ sit, hanc cogitationem mea causa suscipere. Et ordo est, Quo volo explicari mihi &c.*

Sed etiam paulo salubrioribus. *Veteres libri omnes & recentes,* Salubribus. *Manutius nunc primum* Salubrioribus *fecit, puto grammaticorum præcepta potius, quam librorum testimonia secutus. Et sane crebrius hoc est, præsertim vbi positio huiusmodi nulla sit quę vim comparationis habeat, cuiusmodi Prestans est, exuperans, atque id genus alia; in quis ablatiuus sine vitio adhibetur; sed tamen non nunquam est aliter a scriptoribus vsurpatum: vt Terent. Heautont. qui ait. Paulo qui est homo tollerabilis. Quin contra idem audacius. Eius (inquit) frater aliquantulum ad rem est auidior. Varro quidem, Praxiteles (inquit) propter artificium egregium, nemini est, paulum modo humaniori, ignotus. Quanquam hoc quidem, Græcorum more dictum fuisse, per defectum præpositionis κατὰ, placet nonnullis. Verum & hoc, & illud rarum omnino est. Idem aliter Cicero pro Cluentio, Quis enim de homine audeat, paulo maioribus opibus*

prædito, vere & fortiter dicere?

IN EP. CN. POMPEI AD M. MARCELLVM ET L. LENTVLVM.

Seu per montes explicare. *Nempe agmen atque ordines; propterea quòd iter ad Corfinium per Samnium, totum fere montosum esset, & ad Castra facienda ordines'ue explicandos minime aptum.*

Etiam video C. Marcello. *Nostri, cum Manutianis conueniunt.* Altia video censeri Marcello. *Quæ eo pertinent, vt ipsius iudicium, meorum quoq; testimonio probé. Vtrum uero, Marcum'ne, qui consul cũ Sulpicio fuit, an Caiũ, qui cũ Paullo ꝓximo superiori anno, fallax diuinatio est.*

Vale. valete, *vnus e meis habet. Quod verũ esse, illud etiam declarat, quòd litteræ consulibus missæ sunt, aut certe duobus.*

Cn. Pompeius Procos. *Nostri* Cn. Magnus Procos. *vt supra, sic sequenti epistola.*

IN EP. CN. POMPEII III AD DOMITIVM.

Quod inter se, ne noti sunt. *Faerni liber, et Ant.* Ne quidem noti sunt. *Romanus,* Ne noti quidem sunt. *Nec dubito quin melius, certe vsitatius. Omnes tamen.* Quod. *Mallem* Qui.

IN EPIST. XIIII.

Post meridiem profectum esse, quo Canusio &c. *Nostri, post Profectam*, Id est feralibus, *habent: & quidam omnes: si repugnantia in temporibus nulla sit, non male. Verum cum ex epistola prima libri* IX, *planum sit, Canusio* VIII K. *Martij decessisse Pompeium; Feralia porro dicantur fuisse* XI K. *non video, quo modo retineri lectio ista possit. Et ne suspicemur ibi mendum esse:* X K. *Pompeius Canusij erat: quo die, vt supra vidimus, litteras ad Ciceronem dederat. Itaque glossema arbitror esse, Feralia tamen, vt Varro ait lib. de lat. ling.* V *ab Inferis & ferendo dicta sunt: quod ferunt tum epulas ad sepulchrũ, quibus ius ibi parentare.*

Modo esse in Tiburti aut Lepidi. *Pluscula verba desint necesse est: Nam & Modo, alterum Modo desiderat: & illa. Quod item falsum esse video, improbatum aliquid antea, præseferunt. Itaque locum hic coniectura non habet.* In Tiburti *vero, pro In Tiburtino, quanquam rarius est, vsurpatum tamen non nunquã inuenitur a scriptoribus. Cassius Hæmina in* III *Annalium. In cãpo Tiburti, vbi hordeum demessuerũt.*

Pecuniam Domitio satis grandem. *Nimirum Sestertiũm sexagies. ita enim libet interpretari, quod est apud Cęsarem, Commentario bel*

li Ciuilis primo. H-S L X, *Quod aurum adduxerat Domitius, atque in publicum deposuerat, allatum ad se, ab Duumuiris Corfiniensibus, Domitio reddidit. Vbi si* H-S *sexaginta legas, perexigua erit pecunia. Atque hęc, præter alia, magno mihi argumento sunt, vt ijs assentiar, qui Corfinij, pro Coreni legendum esse putant.* Locus in Comment. Cęsaris emendatus. & illustratus

IN EPIST. XV.

Et quemadmodum redeuntem. *A communi verbo* Expectas. *Itaque supra distinctio illa post Cæsare, delenda est, a scribendumq; Comma. Distinctionem autem voco, silentij notam, sensum terminantem, quàm Græci θέσιν appellant: quæ ibi locum non habet: Proximus porro sensus,* In altera epistola uideo te scire ita esse. *vbi &* Id altera epistola *legitur in Anto. & alijs: interiectus videtur esse, quasi parenthesis; refertque Vibullium non esse visum a Cæsare. Quod inquit, priori epistola ignorare de Vibullio videbaris, id ex altera intelligo te scire, non esse visum a Cęsare.*

Et aut Hemonis fugam tendis. *Ingens lectionũ varietas, coniecturã mihi facit difficilẽ. Nã &* Haut hac mois: *&* Aut ad Hemonis *&*, Tu ad Hemonis; *&* Ait Hemonis, *legitur. Antonianus,* Hæmonis, *qua de Orthographia non male;* αἵμων *enim scribitur Gręcis: qua de*

reliquis, nihilo melius. Et tamen ex hac varietate, illa mihi scriptura minus improbanda, elici posse videtur: de qua quisque pro suo ingenio iudicabit: hæc videlicet. tu autem Hęmonis fugam tendis. Vel, ad Hæmonis fugam intendis. Intendis enim habet Faerni liber. Hoc est. Tu autem in Epirum nauigare cogitas, & ab his rerum tumultibus, te subducere: quemadmodum e bello Thebano Hæmon aufugit. Sic autem, Fugam intendere, aut Ad fugam intendere, dictum puto, vt Iter contendere pro Roscio Amerino, idem Cicero dixit. Cogitasse autem Atticum in Epirum discedere, ex prima epistola IX libri, cognoscitur, in qua ita scribitur. Tu quid cogites de transeundo in Epirum, scire sane velim.

Et ignoras, Domitius cum fascibus ne sit. *Dicta de nouo exordio sunt hęc: incitatiusq; pronuntianda, & cum nota, quæ Interrogationis nomen obtinuit, sed est tamen etiam admirantis. Hoc Et illud declarat, grecum εἶτα significans. Sic idem alibi Cicero. Et dubitari potest, quin ille seu victus, seu victor redierit, quin cædem facturus sit?*

Quin Cæsari præsto futuri. *Parati ad eius imperium.*

Vel, quo modo nnnc est, transierunt. *Sententia est: Eo progressa rҫs est, vt putare*

possimus transisse, etiam si non transierunt. quod est, omnino transibunt.

In Balbi Epist.

DIGNISSIMAM tuae virtutis. *Rarũ ne dicam singulare, vt Dignus in genitiuum feratur. Diomedes tamen in primo libro suae artis grãmatices; de his quae diuersis casibus iunguntur scribens, latinos tradit, Dignus hac re, atque huius rei dixisse: idq; posterius, graecorum imitatione, qui* ἄξιός εἰμι τούτου πράγματος, *dicunt.*

Plurimum valituram. *Poggii liber: Maffei omnes.* plurimum apud eum valituram.

Vt consueueramus. *Plerique* Consueramus. *Et mox:* Etiam atque etiam *pro* Etiam & etiam. *& est sane crebrius.*

Bellissime scripsisse. *In nostris item vt in Manutianis*, Velis summe. *In Antoniano tamen* bellissime. *& tamen emendationi Manutij magis faueo.*

LEONARDI MALAESPINAE,

SVARVM IN EPISTOLAS Ciceronis ad Atticum,

EMENDATIONVM AC SVSPICIONVM RATIONES.

Argumentum libri IX.

ONTINETVR item hoc libro Cnæi fuga Brundisium, atq; inde in Macedoniam trāsmissio, quæ fuit Idibus Martijs, præmissis antea Consulibus L. Cornelio Lentulo, et C. Claudio Marcello, cū omnibus pæne magistratibus, cunctoq; Senatu: æstus animi ægritudoq; Ciceronis, Atticum consulentis, cum Pompeius Italia cesserit, quid sibi faciēdum sit: redeuntemq; Cæsarem a Brundusio, quo Pompeium fuerat persecutus, expectare ne debeat; & quo maxime in loco, quo vultu sermoneq; excipere: denique congressus ipse cum Cęsare, & vtrinsq; discessus. Quæ omnia acciderunt diebus paulo plus viginti. Nam quotidianę inter eos erant litteræ.

IN EPIST. IIII.

Εἰ εὐλαβητέον τὸν καταλύοντα, μὴ αὐτὸς ἄρθηται. *Vereor, ne τῷ καταλύοντι sit legendum. Neque enim* γενικῶς *Cicero, canendum esse dicit, sed ei priuatim, qui Tyrannidem auferre velit, ne ipse tollatur: hoc sensu, An satis caussę sit, ei qui Tyrannidem velit destruere ne hoc ipsum præstet, propterea quod vitæ ipse periculum subeat. Sed me illud magis perturbat, quod* ἄρθηται, *scriptum est; cum ab* ἤρθην *indefinito,* ἐὰν ἀρθῶ, ἀρθῇς, ἀρθῇ. *fiat, vt ab* ἐτύφθην; ἐὰν τυφθῶ, τυφθῇς, τυφθῇ. τύφθηται *dici non arbitror. Itaque in impressis non nullis, atque etiam in manuscriptis,* μὴ αὐτὸς τὶ πάθῃ *qua de grammatica recte, qua de sensu, turpissime. Si enim ferendum vix est, a tam egregio facinore, mortis metu deterreri: quis ferat in dubium vocari, an cessandi sat iusta caussa sit, nequid ipsi patiamur? Itaque placet* ἀρθῇ.

Εἰρήνῃ μᾶλλον ἢ πολέμῳ; *Cum duobus modis locus hic exponi possit, vno* ἀντὶ τοῦ ἐν εἰρήνῃ, & ἐν πολέμῳ: *Altero* διὰ τῆς εἰρήνης, καὶ διὰ τοῦ πολέμου: *vtrocunque modo accipiatur,* θέσις *ridicula est. Quis. n. nescit, ęque et pacis tpe et belli, patriæ succurrēdū esse? Quæ nā quęstio hęc est? et quo ptinet? Porro pace patriæ pſto esse, qd sibi vult? et qs vnquā ita est locutus? Quare nō dubito, qn mēda*

ſit, in εἰρήνῃ. *Corradus, pro eo,* καιρῷ καὶ λόγῳ *inueniri teſtatur: non rectum illud quidem, ſed a recto forſitan, non multum abhorrens. Quid enim ſi* καιρίῳ λόγῳ μᾶλλον, ἢ πολέμῳ; *Nam* καίρια λέγειν, *Græcis probatum eſt: vnde vulgatum illud:* πολλάκις καὶ μωρὸς ἀνὴρ, μάλα καίριον εἶπεν.

IN EPIST. V.

Venit ad me etiam Q. Fuſius. *Antonianus, & alter Maffei Car.* Fufius. *atque ita recte ſcribi, ſupra docuimus.*

Cur tum. *Vnus Maffei* Qui eum. *rectum puto* Qui tum. *apparet ſcriptorum oſcitatione* Eum *eſſe factum.*

Quid enim negem? *Veteres libri omnes.* *Quid enim hoc negem?*

Hoc defendente. *Quæ proxime ſequuntur, manifeſto ſignificant grauius quid dictum fuiſſe, aut dicendum eſſe: neque tamen huiuſmodi, vt iniuriæ magnitudinem plane declaret. In* Defendente *vero, non ſolum contumelia nulla eſt, ſed ineſt etiam laus. Hoc videns Petrus victorius, ex ingenio,* Non defendente *correxit, hiſtoriæ conſentanee; Nos exiſtimamus,* Deferente *poſſe legi. Quod quanuis graue ſit, potuit tamen dici,* Prodente, *quod eſt longe grauius. Niſi forte, ad Afflixit referenda ſunt, &c. Hoc defendente, cum ſtomacho & ironia proferenda.*

IN EPIST. VI.

QVAE Albæ fuissent. *Albæ Fucentis, vt appellat Sosipater: credo vt a Latina distingueret. Fuit autem Marsorum oppidum: a quo τὸ ἐθνικὸν Albenses, vt ab illa quæ est in Latio, Albani. Varro de Lingu. lat. lib.* VII. *Cum duæ albæ sint, ab vna dicantur Albani, ad altera Albenses. Fucentem porro hanc vocauit Sosipater, quod Fucentibus finitima fuerit: de quibus in* IIII *Italiæ regione Plinius. Marsorum, Auxatini, Atinates, Fucentes, Lucenses, Maruuij, Albensium Alba, ad lacum Fucinum.*

Ad Curtium Minucia. *Quinque mei* Ad Curium, *quo modo a Cæsare vocatur, primo libro Belli ciuilis: & totidem fere* Numicia. *vt iam Corradi opinio firmior sit, tot veterum librorum testimonio probata. Minucia enim, Romæ porta fuit, auctore Festo, dicta ab ara Minucij, quē Deum putabant: fuit item familia, de qua Cicero in Prætura vrbana. De via nihil habeo cōperti.*

In Arpinum hoc tempore abdam. *A nostris abest Præpositio* In. *recte. de qua re supra copiosius.*

Qua facta uolebam vt populari, vt ea &c. *Liber qui erat apud Octauium Pantagathum,* Videbam. *vnde vir summo iudicio, vbi est,* vt ea, vt mea, *legendum censuit: illo sensu. Facta*

compositione, fore vt sua senectus, solicitudine liberaretur: quod ea compositio & popularis esset, & sua: hoc est, se hortatore & suasore facta. Valet autem vt, vtpote.

In Epist. Cæsaris, ad M. Tullium.

NEQVE audire me commode potuisset, cum properarem &c. *Vsque adeo incommode hic, a prima persona ad tertiam transitur, vt multo malim eam sequi lectionem, quam in Antoniano, Lolgiano, & Maffei duobus inueni huiusmodi.* Neque audire meo commodo potuissem; properarem, atque essem in itinere. *in hoc tantum libri deficiunt, quod* Me *scriptum habent: sed* Meo *reponendum esse, reliqua docent.* Cum *in nullis reperitur, nec est necessarium.*

IN EPIST. VII.

A QVO diligi me. *Ant. & Faërni.* a quo & diligi me. *trita dicendi ratione.*

Quo modo in tanta insania? *Delenda est rogandi nota, vt sensus sit: Sana mente scriptas, quo modo in tanta insania scribi potuit. vt non prorsus sana mente scriptas affirmet: sed præ insania illius, sana mente.*

Cur non honestissimo depacisci velim? *Antonianus & aliquot alij,* Depecisci. *Atque*

ita legendum non nulli putant ex Terentiano Bẽbi exemplari, qui in Phormione sic habet. Iam depecisci morte cupio. In Pandectis quidẽ Florentinis, Depectum legitur, pro eo quod vulgo Depactum. Forsitan vt a Partior Impertior: ita a Paciscor, Depeciscor fit.

Iusta defensio est explicita. *In plerisq; meorum,* Explicata. *Quæ scriptura, cum his conuenit, quæ a Diomede primo libro traduntur. Explicaui a Cicerone declinatum esse ab Explico. Quin infra lib. x. Meas cogitationes omnes explicaui tibi superioribus litteris. Sed & Gellius libro primo, de eodem M. Tullio scribens, Explicauit (inquit) dicere maluit, quam explicuit, quod esse iam vsitatius cœperat. Verba sunt hæc ipsius in exhortatione, quam de Imperio Cn. Pompeij habuit. Testis est Sicilia, quam multis vndique cinctam periculis, non terrore belli, sed consilij celeritate explicauit. At si explicuit diceret, imperfecto & debili numero verborum sonus clauderetur. Hæc Gellius. Idem tamen Cicero in Pisone. Quid auaritiæ, quæ criminibus infinitis implicita est, summam explicem? vt affirmare possimus, vtraque voce Tullium vsum fuisse, frequentius tamen in Aui. Neque Prisciano assentior, qui libro 1 x ait, Plico cum præpositione in vi diuisas; crebrius præteritum facere, quam Aui. Ego quantum*

obseruare potui apud M.Tullium, delectatum illum animaduerti, reliquorum sequi analogiam, Explicauiq; libentius dixisse, quã Explicui. Quin cum Grammatici ab aliorum numero sex alia excipiant; quę omnino in vi faciant: Sono, Tono, Domo, Cubo, Crepo, veto: ipse tamen Increpauit ac Discrepauit dixit: sicut & Horatius. - Atque Os Magna sonaturum; Et, Et eo is intonata fluctibus. Summa tamen hæc est. Hæc quatuor composita, Applico, Complico, Explico, Implico, duplex habere pręteritum duplexq; Supinũ: Reliqua in Aui & Atum solum: vt Duplico, Triplico, Replico, Supplico.

Vt dum agamus. *Valde suspicor, ne* Vagamur. *sit rectum. Nam neque de triumpho agendi, idoneum tempus erat; eamq; curam dicit se libenter abiecturum: & epistola* I X, *oct. lib. hunc in modũ scribit. Ego Arpini volo esse Prid. K. Martij: deinde circa Villulas nostras errare, quas visurum me postea desperaui. Et epist.* II. *Vagamur egentes cum coniugibus & liberis. Nec eo nostra coniectura minus est firma, quod Cęsarem Formijs expectare decreuerit.*

Et si quid te horum fugit. *Liber Maffei atque item Octauij, notam interrogationis appictam habent: vt sit quasi recorrectio* διὰ μέσου. *Mitto quod proximo superiore versu,* Tollera-

bilis

bilis *scriptum est in vetustis libris, pro* Tollerabiles *cuius generis, innumerabilia sunt: vt nulla fere pagina sit, in qua non horum aliquid inueniatur.*

Sciri ab ijs non profectis. *Faërni liber,* non profectos, *quo modo placet Manutio corrigendum esse: neque nos dissentimus.*

Cenantibus Prid. Id. nobis. *Antonianus & aliquot alij, II Id. vt intelligamus idem esse quod Prid. Id. posteaquam prisci illi, vtro modo id scriberent, non laborabant. Neque cum ijs sentio, qui illud Ciceronis eiusdem ad Ligarium, libro Epistolarum ad Torquatum. Ego idem tamen, cum ad II K. intercalares priores, rogatu fratrum tuorum, venissem mane ad Cæsarem &c. ad secundũ Kalẽdas cẽsent efferendũ. Quãdo.n. vnquã Secundo Id. aut Secundo K. oĩbus suis clemẽtis scriptũ inuenerunt, vt Decimo, & Nono, atq; huiusmodi? Placet igitur vt II, Pridie valeat; modoq; suis litteris, modo numerorũ figuris significetur.*

De L. Torquato, quid modo quæris? *Ant. & Maffei.* De L. Torquato, quod quæris, *deleta rogandi nota, &* Modo *extrito: quod quã iaceat, nemo est, quin sentiat.*

In Epist. Cæsaris ad Oppium & Cornelium.

VALE. *Nostri* Vale *neque hic neque alibi*

fere habent, vt non necesse fuerit Valete emendare. Atque ex huiusmodi locis cognosci potest, quã imperiti non nũquam librorum scriptores fuerint, qui de suo, hoc nescio quid addentes, in solœcismum inciderint.

In Epist. Balbi, ad Ciceronem.

Svbito posteaquam. Omnes sub posteaquam, quod & Petrus victorius, in suis habuit. Quis scit an antiqua vox fuerit, aut duæ, quibus significaretur, paulo post, quam: vel statim vt dedi?

Sua concessit bonitate. Bonitate placet, sed libri veteres omnes, habent Voluntate: quod & ipsum reprehendi non potest. vt sua voluntate sponte, ultroq;, aut certe libenter sit.

Rursus tam abiectam. Anto: tam obiectam. Ego, Iam abiectam. Principio enim homines sperarunt fore, ut aliquid inter eos conueniret: sed eò deinde progressa res est, ita ad arma uterque incitatus, spes ut iam nulla uideretur esse compositionis. Nunc Balbus humanitate & clementia Cæsaris commotus, in spem pacis, quam omnes uidebantur abiecisse, rursum uenit. Locus oportunus fuit ad corruptelam, unius tantum litteræ, atque eius persimilis mutatione facta.

In Epist. Balbi & Oppij ad Ciceronem.

Nos nisi id, quod nostro iudicio &c. Id, *nostri fere non habent. & plane abundat, cum sequatur,* Id eum facturum &c. *Sed tamen* πα*ρέλκου huiusmodi, usitatum esse priscis scriptoribus, supra docuimus.*

IN EPIST. VIII.

Tres epistolas tuas accepi &c. *Veteres libri omnes,* Tris *atque ita scribendum esse, satis longa oratione supra demonstrauimus. Sed & Cornelius Fronto, de nominum uerborumq; differentijs, Tris (inquit) in accusatiuo casu: Tres in nominatiuo & Vocatiuo.*

Plaboq; ut antea. *Faerni liber* Prælabor. *Ant:* Plabo que. *Lolgij* Laboq;, *alius alio deterius. Ego cum me ad ea quæ antea scripsit refero, uideo posse legi: Assentio tibi, ut in Formiano potissimum commorer: etiam de supero mari: palpoq;, ut antea ad te scripsi, ecquo nã modo possim &c. hoc est, blanditijs tento. Dicitur enim Palpor & Palpo.*

Secus ab eo in me ipsum facta esse non memini. *Subdistinctio post* esse *adscribenda est. Quin inquit, quæ ab eo in me ipsum facta fuisse scribis, oblitus sum, ac meminisse nolo. Secus uero,*

valet aliter : sed plena locutio esset, si, quam oportet, aut quid tale adderetur. Plautus in Cæco, vt est apud Sosipatrum. Nihil feci secus, quàm me decet. Hoc eodem sensu dictum est supra lib. III. *epist.* XX. *Quod me vetes quicquam suspicari accidisse ad animum tuum, quod secus a me erga te commissum, aut prætermissum videretur &c. Secus illum, pro iuxta illum, Sosipater barbarum putat.*

Festiuo enim similiurus decurro &c. *Fortasse : Festino enim similis rus decurro : illo sensu. Ego vt iubes curas abijcere, meq; colligere contendo : rusq; meum angore solutus obeo, currenti similis : inq; ipso cursu, θέσεις meas commentari non desino. Hæc nunc habeo quæ tantisper feram, dum melius inueniatur. Veteres libri, partim* simillimus : *partim* Simulaturus : *Plerique cum vulgatis conueniunt. Ad hæc, Alij* Festino, *alij* Festiuo. *Denique nonnulli,* indecursu. *Quidam* At quo cursu.

Discessu etiam illorum. *Plerique meorum, vt Victoriani,* Dispersu. *Faërni* Dispersione. *Sed vulgatam sequimur, cum & ea in veterum non nullis inueniatur : nec tamen Dispersu, reijcimus.*

Tyro, Sidone, Andro. *Emendamus* A-

rado *& ex vetustis libris, & ex ordine descriptionis. Sunt enim finitimæ inter se Tyros, Sidon & Arados; nomenq; ei regioni dederunt, quæ in Phœnice, Tripolis appellatur. Strabo lib.* XVI. *Post Orthosam & Eleutherum, Tripolis est: quæ nomen a re ipsa accepit. Tris enim vrbes habet, Tyrum. Sidon & Aradum. Eadem ordinis ratio, hoc in loco a Cicerone seruata, facit, vt etiam suspecta mihi sit vox,* Colchis. *pro qua quid reponam non habeo. Sed & Colchi erant, propter distantiam ad contrahendam classem minime oportuni: & Cæsar, in eadem Pompeij classe describenda, lib.* III, *Colchorum non meminit. Magnam (inquit) ex Asia, Cycladibusq; insulis, Corcyra, Athenis, Ponto, Bithynia, Syria, Cilicia, Phœnice, & Aegypto classem coegerat. Nec suspicioni nostræ repugnat, quod est scriptum epistola proxime sequenti. Me quem non nulli conseruatorem istius vrbis, quem parentem esse dixerunt; Getarum & Armeniorum & Colchorum copias ad eam adducere? Potuit enim copias inde etiam accire Pompeius, vt nauibus eorum vsus non fuerit. Plurimum enim valet apud me, regionum locorumq; in reliquis seruatus ordo. Fortasse* Cyrenis *legi possit: quę quanquam paulum ab ordine discedant, ea tamen in-*

situq; ipsius, hunc in modũ Strabo lib. v. Post Albanum montem vrbs est Aricia in Appia via, stadijs CLX *a Roma distans. Cauus autem cum sit locus, habet tamen munitam summitatem: cui quidem superinsidet Lanuuium Romanorum ciuitas, in Appiæ viæ dextra: a qua prospectus est maris & Antij. Itaque mirũ non est, si tantopere illud prædium expetitum fuerit a Cicerone. Valde enim his locis delectabatur.*

Sed etiam deliciam digamma viderem.] *Faerni liber, Antonianus, Car. Rodulfi, Maffei* Delituum digamma videram. *minus deprauate, si modo ex Delituum, Deli tuum, dissecta voce fiat. Vt Delicium non probem illa verba faciunt, Neque solum Romæ, quæ aliud loci nomen plane desiderant. Et vero, cum Athenas diu coluisset Atticus, quid mirum, si in Delo prædia habuit, cum vel in Asia & Africa, Romani ciues haberent? Dixit autem Deli, non in Delo, quomodo lib. v. Delum venimus: quod Insula esset cum oppido eiusdem nominis. In Digamma opus ac labor est. Nihil enim ad id, quode agitur; nisi codicem significet, Digamma signatum; quem Atticus a littera illa, Digamma vocarit. Ingeniosi quidam, ita emenmendant.* Deli rurum iura videram: *hoc est, quo modo tu rationem prædiorum tuorum,*

cum villicis instituisses: vidisse autem tum, cum Delum appulit, in prouinciam nauigans. Itaque libro v. *epist.* xi. *vbi est,* ἀκρατηρέων *iura; illi,* ἀγροτηρέων, *emendant. id est, agrorum custodum, nempe Villicorum: ea enim, vel iussu Attici recognouisse, vel sua sponte, quo ipse minus earum rerum peritus, illum imitaretur. Sed eorum mihi verecundior emendatio visa est, qui malunt* Diagramma; *quod est formula quædam & tabula, in qua quid scriptum sit: quales expensi relati & accepti, tabulæ sunt. Vtitur hac voce Galenus, secundo libro de tuenda valetudine. Sed ego quid fugiam magis, quàm quid sequar habeo.*

Egi per prædem, illi daret. *Quid? satis venditori cautum non fuit præde, vt rem emptori concrederet: nisi, ipsimet prædi, quo ad soluta res esset, quasi depositum traderet? Id mihi prædi cogitandum fuisse, non venditori videtur. Ego cum manuscriptis libris, Antoniano, Faërni, Poggij, Maffei omnibus,* Ille *malim legere, hoc sensu. Ego hortos a Phamea H-S Q. emere volui: & vt eo, libentius descenderet: egi per ipsum prædem, mihi ille ut daret. Noluit. Ita enim dicimus, Egi daret, vt, Egi vt daret.*

Sed expecto tuas. *Faërni liber, Poggij, Maffei:* Alias. *quod aperte rectum. Nam, cuius*

epiſtolis reſponderit, eius non poteſt epiſtolas, niſi alias expectare. Si tuas *retineamus; hæ quibus iam reſponſum eſt, non videbuntur Attici fuiſſe.*

IN EPIST. IX.

Alienantur immundæ. *Sebaſtianus Corradus, inueniri dicit in vetuſtis libris,* alienant. *vt ſit, Immundæ alienant homines ab ſe amãdis. Ego in omnibus,* alienantur *repperi: & tamen, & cõſtructione offendor inſolentiore, & quod ſimilitudo in priori membro paſſiua, in poſteriore actiua; & rarior eſt, & ſenſum perplexum facit & obſcurum. Quanquam quod attinet ad conſtructionem, videri poteſt Cicero, Græcos ſecutus, qui* ἐκείνοις ἀλλοτριοῦνται *dicunt: &* ἀλλοτριοῦνται τῇ ἀκαθάρτῳ.

Alia res nunc tota eſt alia mea. *Maffei libri omnes, Poggij, Alia* mens mea. *Mihi vulgata potior eſt; eóq; magis, quòd & ipſa veterum librorum auctoritate non caret. Non confert rem ſuam cum tota, ita vt diuerſam dicat eſſe ab illa: ſed eandem eſſe ſignificat, planeq; cum ea coniunctam. Dum inquit Pompeius in Italia fuit, atque idcirco ſpes fuit aliqua pacificationis: viſus ſum mihi ſine hominum ſermone, bello abſtinere potuiſſe præſertim quòd ætas mea iam deuexa, otium mihi dulcius faceret. Nunc quando Pom-*

peij discessu, alia Reip. caussa facta est: facta est & mea, vt iam mihi turpe sit, non hinc euolare. Itaque, si vel periculo experiūdum erit, experiar certe, vt hinc euolem.

Qui enim finis peregrinationis? Quæ enim finis *manuscripti omnes, Maffei, Anto. Faerni, Octauij, reliqui. Sic virg. lib.* II. *Hęc finis Priami fatorum. Quo in loco Seruius, omnia nomina (inquit) inanima simplicia, a verbo non venientia in Nis syllaba terminatæ, masculina sunt. Inanima, propter Cinis: Simplicia, propter Bipennis: a verbo non venientia, propter Finis, dictum est. Item de ling. lat. Varro lib.* VIII. *Quod ad vniuersalem pertinet caußam, cur similitudo & sit in oratione & debeat obseruari, & quam ad finem quoque, satisdictum. Et lib.* IIII. *Sed quæ cognatio eius erit verbi, quod radices egerit extra finis suas, persequemur.*

Summo etiam periculo facies. *Antonianus,* Facias, *& placet.*

Lentulum nostrum scis Puteolis esse. *Epistolæ initium esse alterius, dies, paulo post inscriptus, plane docet. Proxima enim epistola, postridie liberalia, qui dies est* XV K. *April. data est. Fuerant enim illa* XVI K. *vt ex Ouidio apparet, Fastorum lib.* III *ita scribente,*

Tertia post Idus lux est celeberrima Baccho.

Liberalia enim dicta sunt, auctore M. Varrone, quod per totum oppidum eo die, sederent sacerdotes Liberi; hedera coronatæ anus, cum libis & foculo pro emptore sacrificantes. Significari autem hanc diem illa declarant.

Vna dies media est, & fiunt sacra Mineruæ
Nomina quæ a iunctis quinque diebus habent.

Constat autem Quinquatrus, quę describuntur à Poeta, XIIII *K. April. incœpisse celebrari; vt, inter Liberalia & Quinquatrus, vnus intercederet dies, quo proximæ superiores litterę, vt diximus datæ sint. Itaque illarum initio, Nihil habebam (inquit) quod scriberem; neque enim noui quidquam audieram: & ad tuas omnes rescripseram pridie. nempe Liberalibus hoc est* XVI *K. Quo in loco Pridie, valet Heri, quemadmodum alibi. Pridie quam has litteras dedi, Consules conueni. Scribebat autem illas postridie, quam Consules conuenisset. Ergo cum hæ, a. d.* XIIII, *illæ a. d.* XV *scriptæ sint, dubitari non debet, quin disiungendæ fuerint.*

Venit etiam ad me Matius Quinquatribus. *Recte mihi videtur Manutius* Quinquatribus, *glossema putasse: ad diem* XIIII K. *Apr. Illud tamen quam recte nescio; hanc epistolæ partem, non eodem scriptam fuisse die. Potuit*

enim Matius XV K. *ad Ciceronem venire: Quid ni? & pridie eius diei, qui erat Liberalibus, Crassipes: postquam videlicet mane dedisset litteras, quæ incipiunt, Tris epistolas tuas.*

Quid enim tu illuc Scipionem. *Antonianus & Romanus,* Illic, *hoc est, in ea parte. puod placet.*

In ciues effecturos? *Veteres libri*, Ciuis. *Et paulo ante*, minacis, *&*, hostis. *pro* minaces *&* hostes. *idq; esse rectum, arbitror nos supra demonstrasse.*

IN EPIST. CIC. AD CÆSAREM.

Et pacis vtriusque vestrum. *Ego legendũ puto.* Et ad pacem, *repugnantibus quidem, fateor: & manuscriptis & impressis omnibus, non tamen vsquequaque. Nam Tmothei exemplar,* Et ad pacis, *habet, non leuissima coniectura,* pacem *aliquando fortasse scriptum fuisse. Sensus quidem certe elgans est, & dicendi ratio non infrequens.*

Eius litteris lectis. *Veteres libri*, Lectis eius litteris.

IN EPIST. X.

Ecce eadem a Matio & Trebatio. *Nostri omnes,* Ecce autem a Matio & Trebatio eadẽ.

Sed illum vlciſcentur mores ſui. *Pro Sylla tamen, reciproci loco, demonſtratiuo vſus eſt pronomine, ſic ſcribens. Huius ſi cauſſa non maniſeſtiſſimis criminibus teneretur, tamen eum mores ipſius ac vita conuincerent. Nec deſunt Grãmatici, qui hoc rectum putent; quia ſubſtantiuũ reciproci, reſpiciat ad obliquum, qui a verbo regitur: illa tamen dicendi ratio frequentior eſt. Idem in Piſonem. Sua quenque fraus, ſuum facinus, ſuum ſcelus, ſua audacia, de ſanitate & de mente deturbat.*

Ad finis huius miſerrimæ vitæ. *Faërni liber,* ad finem. *& habet non malum ſenſum; ſed expectatur a Cicerone optimus. Itaque non inuitus Manutij couiecturam ſequor.*

IN EPIST. XI.

Nec interim poteſt quidquam ſtatui: ne cogitari quidem. *Faërni liber, Ant.* Quidquam non modo ſtatui, ſed ne &c. *Vtrum opera alicuius, qui neſciuerit ita loqui veteres conſueuiſſe, vbi quid maius vellent aſtruere, an quia ita ſcriptum a Cicerone fuerit; compertum non habeo. Vtrunque recte vſurpatur. Sed cum plures libri a vulgata ſtent, eam ſequi libet. Idem de natura Deorum, in fine lib.*

111. *Non curat singulos homines: non mirum, ne ciuitates quidem.*

Fuit enim pridie Quinquatrus. *Hic ego nihil habeo, quod reprehendam: prçterire tamen nolo, in Faerni libro Quinquatres: in alijs partim Quinquatrijs, partim Quinquatris legi. Probas'ne igitur, inquis? Minime ego quidem: sed testari tamen possum, Quinquatres apud Sosipatrum, nisi parum sincera scriptura est, inueniri. Nam Institutionum grammaticalium lib. primo, masculina nomina, quæ in plurali numero duntaxat declinantur enumerans, post multa, Pugillares (inquit) πινακίδια: Primores, Proceres, ἔξαρχοι πρωτάρχοντες, Posteri, Plures, Plerique, Quirites, Quinquatres, παναθηναῖα &c. Dicerem Quinquatrus esse legendum, nisi eadem a Diomede libro primo, totidem penè verbis repeterentur: nec dubito, quin Quinquatræ, in eo, pro Quinquatres, librariorum culpa fecerit. Referuntur enim inter ea, quæ semper masculina sunt: vbi locum'ne habeant Quinquatrę, haud sane scio. Priscianus ita Quinquatria dici putat neutro genere, vt Volcanalia, Floralia, Saturnalia. negat Sosipater eodem primo lib. Quinquatrus (inquiens) pluraliter, non Quinquatria. Non enim dictę sunt (inquit) quinque dies atri, sed quod Quinquatrus antiqui dicebant a Quin-*

quando, id est, lustrando, quod eo die arma ancilia lustrari solita sint. Quare, si grammaticos audire volumus, & Quinquatres virili: & Quinquatrus muliebri: & Quinquatria neutro genere, licet dicere. Ego tamen, etsi perantiquis hisce & nobilibus grammaticæ artis scriptoribus, multum, vt par est, tribuo: pluris tamen apud me veterum illorum, quos vidi, auctoritas est, quam horum posteriorum: quorum temporibus, Romanæ orationis castitas, cum sane valde contaminata deteriorq; facta esset, multa quoque vt fit, partim immutata, partim innouata sunt: quæ quanuis a primo illo candore non parum abessent, inter latina tamen, ac si germana essent relata sunt. Cuiusmodi esse arbitror Quinquatres, & fortasse etiam Quinquatria. Nam profecto apud felicissimi illius seculi scriptores, Quinquatrus tantum inuenio, multitudinis numero, & muliebri genere: vnde Quinquatribus, non etiam Quinquatrijs, vt nonnulli volunt, declinatum sit. Ita enim Liuius lib. XXXVI. Interrupit hos sermones, nocte, quæ pridie Quinquatrus fuit, pluribus simul locis, circa forum incendium ortum. Atque hæc, de inclinatu vocis huius & genere dicta sint: Sed quando tam longe progressi sumus, perficie-

mus hoc pensum, deq; notione pauca quædam, deq; generibus: & quo die celebrarentur, adiungemus. Quinquatrus ergo dictæ sunt, non vt qui dam existimant, quasi quinque dies (tot enim celebrabantur) atri: quod reprehendit etiam Carisius, de cuius Quinquando, nihil nunc dicimus: sed vt Varro ait, auctor haud paulò melior: quia quintus esset dies ab Idibus: quemadmodum sex atrus, & septimatrus a Tusculanis dicebatur, qui esset post diem sextum, & post diem septimum Idus aut Kalendas. Qui etiam illud addit, errore nominis factum, vt cum esset vnus dies, quinque deinde existimati obseruatiq; fuerint. Etiam fieri potuit, vt cum initio singulari numero, quod vnus esset dies, diceretur, postea quinque facti, in plurali efferri ceptæ sint, atque ita vsurpatæ, vt etiã Quinquatrus minores (duplices enim erant) cum vnus esset dies, tamen multitudine diceretur. Ita enim eodem libro v. M. Varro. Quinquatrus minusculæ dictæ Iuniæ Idus, ab similitudine maiorũ: quòd tibicines tum feriati, per vrbem vagantur, & conueniunt ad ædem Mineruæ. Idem Festus, in dictione Minusculæ Quinquatrus. Quæ ideo adieci, quòd nonnulli, quia apud Ouidium legunt Fastorum lib. VI.

- Superest mihi dicere, dixi
Cur sit Quinquatrus illa vocata dies

crediderunt

crediderunt singulari numero Quinquatrus decli nari posse, huius Quinquatrus. Videmus enim Varronem, minorum Quinquatrum vnum diem, tamen pluraliter dixisse. Et minores quidem Quinquatrus, Iuniæ Idus fuerunt: Maiores XIIII *K. Apr. hoc est, post diem quintum Idus, eodem auctore; quo in loco, post diem quintum Idus, ab Idibus accipi debet, ipsis conclusis Idibus: quemadmodum vsus obtinuit, vt ante diem quintum Idus aut Kalendas, diceretur, pro quin to die ante Idus vel Kalendas, comprehensis ipsis Idibus vel Kalendis. Et quia diebus quinque vt diximus, seruabantur, ideo Quinquatribus primis, secundis, tertijs, pro primo, secundo, tertio Quinquatruum die, dicebatur. Liuius lib.* XXXXIIII. *Legati ex Macedonia Quin quatribus vltimis adeo expectati venerunt, vti, nisi vesper esset, extemplo Senatum vocaturi Con sules fuerint. Atque hæc hactenus; quæ pluribus persecuti sumus, quod adhuc non satis explicata sunt: quiq; hęc attigerunt, non omnino conueniant.*

Mihi tamen quod fecit, est gratissimum: *Sgnificat, a Pompeio, non omnia quæ in se proficisci potuerunt officia, profecta esse: sed ea tamen quotquot fuerunt denique, accidisse gratissima.*

Equitum se polliceri &c. *Quod obscuritatis hoc loco, & fortasse etiam vitij reperitur, tolli posse videtur, si* Que *pro* Se *ponatur. Ad quam mihi lectionem aditum aperuit liber Card. mei; in quo est scriptum, quòd; illo scribendi genere, quo posterior ætas vsa est. Sententia autem erit non incommoda, hæc: Gallos decem annos esse pollicitos, hoc est, stipendia decem annorum, peditum atque equitum, suo sumptu scilicet. Nec fuit necesse numerum adscribi, cum ingentem esse constaret.* ἐλπίζειν *autem apposuit (probo enim Paulli coniecturam) ad temporis diuturnitatem respiciens, qua se Galli pollicerentur, suo sumptu in armis fore. Ingeniosi quidam viri, numerum, qui deesse videtur, scriptura paulum mutata, ita restituerunt.* Sed C C C M, dicebat peditum: Equitum L X polliceri. *Quorum ego iudicium eò minus respuo, quod totidem fere notæ in* C C C M *&* L X *sunt, quot in* certe *&* Se: *nec figuræ magnopere dissimiles: &, denique, sequitur:* Magnas habet certe copias; *quæ de certo copiarum numero subostendunt, mentionem factam fuisse.*

Qui quidem, quod illum &c. *Malim sic.* Qui quidem illum, quod &c.

Vt tu scribis Ludum. ac vellem. *Quidam sic.* Vt tu scribis Ludunt: ac belle scribis:

in hanc ſententiam. Vt ego ſentio oderunt: vt tu ſcribis ὑποκορίζόμενος, *ludunt & contemnunt. At belle etiam ſcribis, Quis hęc ſignificaſſet? vt ſint ex epiſtola Attici. vt in malis non peſſime. Quod metum ſequatur odium, ſecundo Rhet. libro Ariſtoteles docet, cum ſic ait.* οὐδεὶς φιλεῖ ὃν φοβεῖται.

Sed & iſte &c. *Eadem plane ſententia, quæ & alibi, Cæſarem amari, Pompeium metui. Nam* VIII *libro. Epiſt.* XXI, *Vide (inquit) quam conuerſa res ſit. Illum, quo antea confidebant, metuunt: hunc amant, quem timebant. Locus tamen mutilus videtur, vt vel Amatur deſit, poſt verbum* Fecit: *vel* Iſtum *ſit legendum,* Amantq́ *ſupplendum: hoc modo. Sed & iſtum, quia plus mali facturus videbatur, quam fecit, amant. quod ſupra, eodem* VIII *libro fore prædixit, his verbis. Sed plane, quidquid mali hic Piſiſtratus non fecerit, tam gratum eſt, quam ſi alium facere prohibuerit. Sed huius emendationis, cum nullos veteres libros auctores habeam, de ea quiſque vt videbitur, iudicabit.*

Cum ſcimus. *Latinæ linguæ ratio,* Sciemus *poſtulat. Initio huius epiſtolæ,* Scierimus *dixit. & infra tertia ab hac epiſtola. Sed tu omnia*

Equitum se polliceri &c. *Quod obscuritatis hoc loco, & fortasse etiam vitij reperitur, tolli posse videtur, si* Que *pro* Se *ponatur. Ad quam mihi lectionem aditum aperuit liber Card. mei; in quo est scriptum, quòd; illo scribendi genere, quo posterior ætas vsa est. Sententia autem erit non incommoda, hæc: Gallos decem annos esse pollicitos, hoc est, stipendia decem annorum; peditum atque equitum, suo sumptu scilicet. Nec fuit necesse numerum adscribi, cum ingentem esse constaret.* ἐλπίζειν *autem apposuit (probo enim Paulli coniecturam) ad temporis diuturnitatem respiciens, qua se Galli pollicerentur, suo sumptu in armis fore. Ingeniosi quidam viri, numerum, qui deesse videtur, scriptura paulum mutata, ita restituerunt.* Sed CCCM, dicebat peditum: Equitum LX polliceri. *Quorum ego iudicium eò minus respuo, quod totidem fere notæ in* CCCM *&* LX *sunt, quot in* certe *&* Se: *nec figuræ magnopere dissimiles: &, denique, sequitur:* Magnas habet certe copias; *quæ de certo copiarum numero subostendunt, mentionem factam fuisse.*

Qui quidem, quod illum &c. *Malim sic.* Qui quidem illum, quod &c.

Vt tu scribis Ludum. ac vellem. *Quidam sic.* Vt tu scribis Ludunt: ac belle scribis:

in hanc sententiam. Vt ego sentio oderunt: vt tu scribis ὑποκοριζόμενος, *ludunt & contemnunt. At belle etiam scribis, Quis hęc significasset? vt sint ex epistola Attici. vt in malis non pessime. Quod metum sequatur odium, secunda Rhet. libro Aristoteles docet, cum sic ait:* ὃν δέδιε φιλεῖ ὃν φοβεῖται.

Sed & iste &c. *Eadem plane sententia, quæ & alibi, Cæsarem amari, Pompeium metui. Nam* VIII *libro. Epist.* XXI, *Vide (inquit) quam conuersa res sit. Illum, quo antea confidebant, metuunt: hunc amant, quem timebant. Locus tamen mutilus videtur, vt vel Amatur desit, post verbum* Fecit: *vel* Istum *sit legendum,* Amantq; *supplendum: hoc modo. Sed & istum, quia plus mali facturus videbatur, quam fecit, amant. quod supra, eodem* VIII *libro fore prædixit, his verbis. Sed plane, quidquid mali hic Pisistratus non fecerit, tam gratum est, quam si alium facere prohibuerit. Sed huius emendationis, cum nullos veteres libros auctores habeam, de ea quisque vt videbitur, iudicabit.*

Cum scimus. *Latinæ linguæ ratio,* Sciemus *postulat. Initio huius epistolæ,* Scierimus *dixit. & infra tertia ab hac epistola. Sed tu omnia*

consilia differebas in id tempus, cum sciremus quæ Brundisij acta essent.

Quas eos enim cęnas. *Nostri* Quas enim eos, *plane lenius.*

Quid agat? *Nos sine interrogatione*, ἀδημονῶν, *hoc est, anxius animi, solicitusq; quid agat. Statim enim æstus illius caussa subiungitur.* διατροπὴν *Corfiniensem reformidat: Pompeio nec putat satisfactum, Cæsaris beneficio commouetur, a quo captus & honorifice tractatus, liberalissime dimissus fuerit. Quod quidem postremum, in primis caussa est, cur magis* Nec putat, *probem, quam quod vulgo legitur* Nunc putat. *Nam si Pompeio satisfactum a se putasset, nihil sane erat caussę, cur Cæsaris beneficio moueretur, quem contra moliri quidquam, vt Pompeio satisfaceret, non cogeretur. Non satisfactum vero illi putabat, quòd & arcem Asculanam deseruisset: & quòd contra illius voluntatem, Cornificij cum Domitio & alijs, Cæsari restiterit, cum ab ipso per litteras, reuocarentur.*

Ipsius Balbi optimi. *Non placet dicendi ratio: & videtur,* Viri *desiderari. Itaque possit forsitan scribi* Opt. viri, *aut certe* O qui viri, *vt in verbis ironia sit; cuiusmodi illud est sequenti libro. Aduentus Philotimi, at cuius homi-*

nis, & quam sæpe pro Pompeio mentientis, exanimauit omnes. Et de Diuinatione lib. primo. *Xenophon Socraticus, qui vir & quantus, in ea militia, qua cum Cyro minore profectus est &c. quanquam hinc quidem abest ironia.*

IN EPIST. BALBI
AD CICERONEM.

Oppio Cornelio S. *Nostri* Cornelioq;.

IN EPIST. XII.

VIII K. *Veteres libri omnes* IX K. *de quo Manutius.*

Atq; eũ loqui quidẽ αὐθεντικῶς narrant. *Nostri omnes* narrabat. *& puto Bæbium intelligit, cuius cum nomen hic omisisset, velut contempti auctoris, post longiorem, vt aliud ex alio nascitur, rerum seriem, si forte ab Attico desideraretur, ascribit in hisce verbis: Bæbius quidam a Curione* III *Id. profectus: a verbo narrabat scilicet. Nec caret emphasi* αὐθεντικῶς, *cum dixisset, Quidam, pro eo quod est nescio quis: quasi ridiculum sit, hominem leuem & obscurum, instar grauium virorum tamen & clarorum,* αὐθεντικῶς *loqui. Quæ sunt his interiecta, diligenter a Paullo excutiuntur: nec ego quidquam habeo, quod afferam certius.*

Ne ante prorsus quidem quid litterarum. *Videre videor in his verbis, mendi nescio quid, propterea quod cum his, quæ tertia ab hac epistola scripserat, parum conueniunt: nimirum se litteras accepisse* x i *K. Nunc* x i *K. accepisse, & prorsus non accepisse ne ante quidem, contradicunt. Ad hæc; quid sibi volunt, Ne ante quidē? quò referūtur? Videor mihi ex vetustis meis, non quidē singulis, sed vniuersis, scripturam non alienā eruisse. Antonianus enim liber, & Octauij Pantagathi, & item Maffei vnus, pro* Quid litterarum, Quin te litterarum. *Et idem Antonianus præterea, pro* ante prorsus, Ante pros: *Maffei* Ante pios. *vnde hæc concinnari possit.* A te nihil, ne ante dies quidem quinque, litterarum. *vt ordo sit. A te nihil litterarum. Parum vero distat* Pios *a* Dies *&* Quinque, *a* Quinte. *Neque hanc partem a reliqua epistola disiungendam putamus, quòd nec sententia cogat, & contrarium suadeat dierum ratio: nisi volumus bis, eodem die datum: denique in manuscriptis, hæret reliquo corpori. Datam porro ducimus epistolam* viii *K. cum proxima superior* ix. *sequens proxima,* vii. *Cum quid scriberem &c.* vi *Trebatium* v.

IN EPIST. XIII.

Vt Dictator diceretur & Magister Equitum. Magister Equitum, *in meis non legitur nec Poggij nec Antoniano, nec Maffei vllo. nec sane arbitror desiderari; quod Magister Eq. a Dictatore, non Interrege diceretur. Adde quod hic, vt de vno Cæsare, ita de vno Sylla scribitur: vt neuter & Dictator, & Magister Eq. simul esse minime potuerit.*

Vt ne Trebatium quidem. *Magna pars meorum* Trabilium. *Faernnus*, Rabirium. *Vnus Maffei* Trebatium. *Hic ego nihil statuo: tantum dico ex Epist.* x i *libri huius, quæ incipit Tris epistolas: Trebatium recte legi videri. In ea enim sic. Trebatium nostrum, etsi, vt scribis, nihil bene sperat, tamen videre sane velim: quem fac horteris vt properet. Oportune enim ad me, ante aduentum Cæsaris venerit. Lectio autem quam adduximus ex libro Faerni; coniecturam adiuuat illorum, qui malunt Rabilium: quod is, vt est in primo libro belli Ciuilis, mandata Cæsaris de pace pertulerat: sed altera mihi potior est.*

Quos cum Matio pueros &c. *Malim* Quos Matio *inducta præpositione. Qui enim cum Matio & Trebatio miserit, qui & Trebatium neget se vidisse: & ab eo Matioq; litteras acceperit c*

Itaque puto Ciceronem vt Trebatium alloqueretur, ante congressum cum Cæsare: ad eum pueros misisse: quos ait, iam datis litteris, ad VIII K. rediisse: nec dubito, quin proximas superiores intelligat. Illud non negligendum, in vetustis omnibus, Pueri, *vbi est* Pueros *esse: ut traiecta forsan dictio sit, legiq; oporteat,* Pueri quos Matio & Trebatio miseram. *Nec tamen vulgatam contemno.*

Trebatius Scæuola facit, vt antecedat. *Romana lepidaq; dicendi ratio, qua tempus actioq; describitur. Facit enim vt antecedat, idem valet quod, antecedit. Sic infra libro* XI. *Eo feci, vt celeriter eunti darem: pro eo quod est, Dedi. Item Ampio Balbo, libro Epist. ad Torquatum. Plane ita faciunt, vt me vnice diligant: quod est: Me vnice diligunt.*

IN EPIST. XIIII.

Cum quid scriberem ad te nihil haberem. *Maffei liber,* Quod. *Idq; esse rectum, in primo libro docuimus.*

Vt in superioribus litteris. *Nostri omnes. vt superioribus. deleto* In.

IN EPIST. XV.

Trebatium VI K. *Ego,* V. K. *non solum ita dierum ratione postulante, sed etiam*

auctoribus libris aliquot vetustis, Poggij, Maffei, Octauij.

Ad vrbem veniam. *Maffei duo,* ad vrbem vt veniam.

Id modo nuntiant. *In libro Faërni & Antoniano* Inanio nuntiant. *vt vnius litteræ facta mutatione,* Inania *legere possimus: hoc est, non certa, non firma. Vulgatam sic expone. Id modo nuntiant se inde venire, præterea nihil.*

IN EPIST. XVI.

Eros Celeri. *Nostri, partim* Area scelerum, & sceleri. *partim* Oratio scelerum. *vt in hac lectionum varietate, malim* Celeris *legere: etiam si Immitis* Achilli: *& Duri miles Vlissi, a Virgilio dictum sit, per synæresim vt arbitror, ab Achileus, & Vlysseus detracto S. in genitiuo: siue vt Seruio placet, propter* ὁμοιοτέλευτον*: cum littera illa plerunque pro sibilo habeatur, euphoniæ caussa. Et quanquam Pericli succum in secundo de Oratore: & Thucydidi scriptis in Bruto dictum sit, id tamen eo consilio factum videtur, vt concursus S litteræ vitaretur: quem veterum scriptorum non nulli, vt insuauem, adeo fugerunt, vt non defuerint, vt Halicarnasseus animaduertit, qui cantilenas & Poëmata tota conscripserint* ἀσίγμως. *Itaque Virg.*

Sed tamen iste Deus qui sit da Tytire nobis. *Verum concursus huiusmodi, nullus hic est, cum nulla dictio* Celeri *sequatur, quæ ab S. incipiat. Et quanquam non hac vna de caussa Cicero videtur fecisse, vt S. omitteret non nunquam: Nam in secunda Verrina, In Timarchidi potestate ita dixit, vt Terentius Heautont. Archonidi filiam: tamen Celeri pro Celeris, non facile patior, cum nomen Latinum sit. In Græcis enim nominibus, quæ rectum in ης apud eos, in Es apud nos edant tertij declinatus: qualia sunt Aristoteles, Demosthenes, Euripides, atque id genus, latini solent non raro, dandi casum pro patrio adhibere. Vtrũ in Romanis nominibus hoc idem liceat, nescio. Exempla certe aut nulla adhuc inueni, aut parum obseruaui.*

Continuo ipse in Puteolanum. *Cum ex sequenti proxima epistola, satis exploratum sit, Cæsarem cum Cicerone Formijs esse congressum, quid caussæ fuerit, cur inde in Puteolanum, quasi retro discederet, etiam si Baianum habuit lib.* XI. *epist.* VI. *haud sane mihi venit in mentem: cum præsertim Romam properaret. Antonianus quidem,* Impelanum: *quidam alij, in* Pedanum: *quod, rectum'ne sit ignoro. Plinius certe, Pedanorum in Latio meminit lib.* III. *Et Liuius* VIII *hisce verbis. Aricini, Nomentaniq; & Pedani,*

eodem iure quo Lanuuini, in ciuitatem accepti. Horum oppidum, Pedum dictum fuit. Liuius, Plinius.

IN EPIST. XVII.

DELECTVS habetur. *In meis fere*, habentur. *nec dubito quin melius. nam sequitur. In hyberna deducuntur. vtique delectus.*

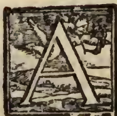
Ad affligendum. *Nostri ad vnum omnes.* Effligendum. *Quod & in suis habuit Petrus Victorius. de quo censeo videndum.*

Et ad vrbem vt non accederem. *Antonianus, Faërni, Poggij & alij* Et vt ad vrbem. *plane dulcius, & æquabilius.*

LEONARDI MALAESPINAE, SVARVM IN EPISTOLAS Ciceronis ad Atticum, EMENDATIONVM AC SVSPICIONVM RATIONES.

Argumentum libri x.

RGVMENTVM *idem fere est libri huius & superioris: Querimonia de perditis Cæsaris & Pompeij consilijs: Curionis congressus, Pro prætoris in Siciliam proficiscentis largeq; & liberaliter de sua Cæsarisq; in Ciceronem voluntatem pollicentis: Quinti filij scelus, Romam profecti, Hirtioq;, tũ patris tum patrui excedendi consilia indicantis: Deliberatio, an quæ in Hispania gerantur expectandum sit, ad quod & sui & multi alij hortabantur: Cæsaris litteræ, ne quo progrediatur monentis: Cœlij, vt aliquod oppidum eligat, vacuum a bello rogantis: Antonij, id ipsum, & mandatũ sibi significantis, ne quem Italia excedere permit-*

tat: Congressus cum Seruio Sulpicio: Fuga Catonis ex Sicilia, in Africam transmittentis: firmū propositum proficiscendi, primum occulte, postea palam. Scriptæ sunt epistolæ ex ante diem III *Non. Aprilis, ad* XIIII *Kalendas Iunias, plus minus: ijsdem, L. Cornelio Lentulo, C. Claudio Marcello Coss.*

IN EPIST. I.

IN Confessu Senatorum. *Faërni liber, Antonianus Poggij Lolgij, his amplius* Non enim puto. *Quod quis ipsum, in exemplaribus, tam diuersis temporibus, tam disiunctis locis, tam dispari manu exaratis, casu accidisse putet? Et tamē desiderari præterea aliquid suspicor, nempe* Senatum, *ut totum sit.* In Confessu Senatorum: non enim puto Senatum. *Quorum quæ vis sit, nemo non videt. Manutius quidem, quo est iudicio, in explicando hoc loco, uisus est quodammodo in suo exemplari, ita scriptum habuisse. sic enim scribit. In Confessu Senatorum: nam in Senatu non libet dicere.*

Non alterutrius partis. *Nihil hic ego reprehendo: testificor tamen in libris Maffei, Poggij, Antoniano, atq; alijs nonnullis* Alterius vtrius *legi: de quo quid Priscianus lib.* VI. *scribat, dicendum est. Diximus voces compositas ex duobus*

rectis, in vtrisque casibus variari, præter Alterutrum; Vestutissimi tamen Altera vtra, et Alterum vtrum, & Alterius vtrius dixerunt. Et alibi. Sed tamen hiatus caussa Alterutra dixerunt, extrinsecus declinantes. Et quanquam per vetustissimos, Pacuuium, Næuium, Andronicum forsitan intelligit: idem tamen docet M. Tullium ita nonnunquam extulisse. Nam Cicero (inquit) in Protagora Alterum vtrum dixit his verbis. Quæ igitur potest esse indignitas voluntatis ad molestiam, nisi in magnitudine aut in longitudine alterius vtrius posita? Quare cum ita loqui non nunquam Cicero solitus sit, nemo quasi re noua moueri debet, quominus hanc probet lectionem. Multa de hoc etiã Petrus vict. lib. IIII.

Ἐκφώνησις ὑπέξει. *Corradus* ὑπὲρ εὖ. *nec mihi mala coniectura visa. Est enim dicendi ratio nõ infrequens, præsertim Demostheni: & sententiã habet non alienam.*

Si accidérit vt legarer. *Nostri legerer. Equidem malim,* leger, *ad latini sermonis præscriptum: sed* Legerer *vetusti libri ad vnum omnes. Verbum quidem ad hanc legandi rationem adhiberi consueuisse, locus Varronis, qui est libro de ling. lat. VI, inprimis declarat: atque vtinam esset a labe tam purgatus, quam est planus. Explicat autem ibi Varro, vnde legatus, Orator dice*

Varro. locus illustratus.

retur, occasione sumpta ex illo Enniano carmine.

Orator sine pace redit, regiq; refert rem.

Hæc eius verba sunt. Qui enim verba haberet orationum publice, aduersus cum quo legebatur, ab oratione, Orator dictus. Cum res maior erat, eò legebantur potissimum, qui caussam commodissime orare poterant. Ex quo tanti viri testimonio, clare intelligimus, qui fuerit vsus verbi huius: cui vt aliquam gratiam referamus, vide an ita melius. Qui enim verba haberet & orationem publice. Dixit autem Orare caussam, pro Agere: quo modo, vt Nonius ait, Litem Cicero, tertio de Officijs, bis verbis. Vt veram animi caussam esse velit: vt orandæ litis tempus, quo ad per leges liceat, accommodet. Sed quæ de hoc verbo dicta sunt, non eo pertinent; vt illud improbem, sed vt auctoribus vetustis libris, hoc magis probem, præsertim cum vsus etiam eius vocis accedat.

IN EPIST. III.

CVM quid scriberem plane nihil haberem. *Rectum est* Quod. *nam sequitur* Nihil: *cuius relatiuum* Quid *esse non potest. Quis enim ita sibi loqui permittat, Nihil habeo quid scribam? Verum de hoc disputatum est a me supra subtilius.*

IN EPIST. IIII.

QVOAD scies ubi sumus. *Antonianus & Faërni* sumus. *quod iudico melius.*

Quorum societas. *Antonianus, Faerni, Poggij* societatis. *& consentiunt cum libris Petri Victorij.*

Non tam quia maiore pietate est. *Locus aut mutilus est, deestq́; quippiam tale* Quia filius est, quam &c. *aut corruptus, proq́;* Non tam, Etiam *vel quid huiusmodi substituendum est: aut comparationis aduerbio, nihil est redditum, sicuti nec supra lib.* VI *Epist.* III, *particulæ.* Quo *ita enim ibi. Scribendum ad te fuit, ac primum illud, quod me maxime angebat (non quo me aliquid iuuare posses: quippe res est in manibus, tu autem abes lõge gentium,* πολλὰ δ᾽ ἐν μεταιχμίῳ νάτος κυλίνδει κύματ᾽ ἀτρυγέτης ἁλὸς*) obrepsit dies &c. Sed propensior sum in eam sententiam, vt* Etiam *emendetur: vt se scribat filij caussa mirabiliter excruciari: eoq́; magis, quòd pueri pietate permoueretur. Vehementer enim commouere incommoda nos illa solent, quæ bonis atque immerentibus accidant. Eodem plane sensu infra, de eisdem pueris loquens, ita scribit: Non sine magno fletu legerant pueri nostri: & si mens quidem est fortior, eoq́; ipso vehementius commouet &c.*

uet &c. Et epist. ix. *Ego meum facile teneo: nihil est enim eo, tractabilius: cuius quidem misericordia languidiora adhuc consilia cepi.*

Et expecto tuas litteras. *Malim* Sed. *siue ad diuersam rẽ transitus fiat, siue a superiore pendeat illo, Hac igitur conscientia comite proficiscar.*

Sed multa magna delicta. *Placeret,* multa & magna, *copula interposita, quæ & precedenti negationi respondeat, & singula singulis reddat.*

In hac fuga. *Faërni liber & Antonianus,* In hac uita & fuga.

Propius factum esse nihil. *Hæc verba, vt mea fert opinio, suo loco dimota, obscuritatem afferunt huic sententiæ: quæ, si post* Tribunum pl. *collocentur, iam cuncta erunt plana atque perspicua. Curio (inquit) nihil occultauit: Cæsarem iracundia elatum, voluisse occidi Metellum Tribunum pl. propius factum esse nihil: quod si esset factum, cædem magnam futuram esse. In quo librarij sæpe lapsi sunt; non solum in his epistolarũ atque alijs Ciceronis sed etiam aliorumq; libris.*

Quod exemplum. *Exemplum, cum certi alicuius viri, facti dicti'ue inductio quædam sit, ad aliquid aut confirmandum aut infirmandum: qui locum hic habere possit, plane non video. Suspicari libet* exitum *vel quid huiusmodi initio scriptum fuisse; quod cum in* exemplum *transierit,*

ne alienis diceret, admonendus Atticus nõ erat.

Et tamen quia. *Emendo etiam. Nam & sine eo, inchoata & pendens erit sententia: & in manuscriptis libris, ita scriptum tñ inuenitur, vt non multum distet a iam, potuerítq; non magno negotio ex ẽt, &* tñ *fieri. Pergit autem ad superiorem alias quoque caussas addere litterarum breuitatis.*

Facit Adriatico mari. *Veteres libri omnes (de meis loquor) Adriano. Et sane etiam, ita illud mare vocauit, cum sic in Pisonem est locutus. Brundisiúmq; vitauit, & vltimas Adriani maris oras petiuit. Et Horat.*

Siue mari libet Adriano.

IN EPIST. VII.

QVOD si ne id quidem. *Antonianus, Poggij, Faërni, reliqui nostri* Quid *quod est & efficacius & verius. Valet enim* Quod *ita positum, Quare. Quod huic loco nõ cõuenit. Neq; .n. hic Cicero negat fore sibi licitũ, sed ex his quæ ad se scriberent ab amicis, dubitat, ancepsq; est.*

Quod malum maius scilicet tantum? *Malum abest a meis. Quid si ita legatur?* Quod maius scelus aut tantum? *Et quanuis & Maius, & Tantum, vtrunque magnitudinem significet, tamen minus est Tantum quam Maius. parq;*

ſignificare poteſt vt ſententia illa ſit. Quod nam ſcelus maius eſt, aut par? Achilles Statius, Homo Hiſpanus & perſpicax, ſeruato Malum, *quod & ipſum inuenitur in manuſcriptis, ita emendat.* Quod malum in malis ſcilicet tantum? *Alij fortaſſe aliter.*

Annibal hic in abſentis ſolus tali ſcelus &c. *Veteres libri, partim* Anni ualde hic in abſentis ſolus Tullij. *partim* An qui valde hinc abſentis tali ſcelus. *partim* Animal de hic abſentis ſolus tulis celus. *alij aliter, vniuerſi mendoſe, & tamen ex omnibus, Faernus, huiuſmodi quiddam eruit, quod minus mihi forſitan quam alijs improbetur.* Annis ab hinc IX, abſens & ſolus tuli ſcelus. *Nam cum de exilio ſuo loquatur, vt arbitror, tempora ſane congruunt: cum a Conſulibus anni huius ad Piſonem & Gabinium, quibus Coſſ. in exilium profectus eſt, tot anni interceſſerint.*

Abſens *autem dixit, pro* Exulans, *verbi atrocitatem aut potius ignominiam fugiens. quod fere vbique facit, quotiens ei de illis temporibus eſt dicendum. In Parad. iter appellat, his verbis. Neſcis exilium ſcelerum eſſe pœnam? meum autẽ illud iter, ob res præclariſſimas a me geſtas, eſſe ſuſceptũ? Nam vt Aelius Gallus, vt Feſtus refert, dicebat Relegatos dici proprie, quibus ignominia*

aut pœnæ caussa, necesse esset ab vrbe Roma, alióue loco abesse lege Senatusq; consulto aut Edicto Magistratus.

Quin cum periculo &c. *Consentiunt nostri cum libris Petri Victorij, habentq;* Quin turpiter facere cũ periculo *Quæ duo verba, tametsi facile supplẽtur a lectore, tamen posteaquã ab ipsomet Cicerone, ut quidẽ ex uetustis libris cognosci potest explicate sunt posita, non sunt negligenda.*

Hoc veritus. *Veteres libri omnes* Hoc verens: *cuiusmodi participium, non infrequens Ciceroni cum sit, non videtur fuisse commutandum. Nam de natura Deorum lib.* 1. *Nihil tam verens, quam ne dubitare aliqua de re videretur. Et ad Papiriũ lib.* 1 x. *Qui te ad scribendũ inuitauit, verentem ne Silius suo nuntio aliquid mihi solicitudinis attulisset. Et his ipsis ad Atticum epistolis. Tũ me collegi, uerens quid &c. & alibi eodem modo.*

Collegij nostri ab Appio. *Antonianus* Attico *& sic plerique omnes. Itaq; sentio cum Manutio* Attio *legi posse.*

Quam Curio. is &c. *Congressus M. Tullij et Curionis, de quo, in ea epistola, quæ hãc antecedit, non pauca: manifeste docent, rectum esse* Curione. *Sed et scripti libri,* Curion *habẽt, nõ obscurum sane uestigium lectionis huius. Ita uero amicũ sibi Cicero Antoniũ optat, vt habuit Curionẽ.*

Melitam igitur opinor capessemus. *Recte mei* Capessamus, *ἀνθυποτακτικῶς: vt Eamus, & in media arma ruamus. Quod vel sine exemplarium testimonio, tamen* Opinor *illud confirmabat; Age atque Eia, significans. Et mox* Quid *pro* Quod *legimus, & Faërnini libri au ctoritate, & vsu dicendi: illo sensu, Dum, quid in Hispania agatur sciamus.*

Vbi ille ergo tuus animus? *significantius & numerosius* Vbi ergo tuus ille animus? *sic habent exemplaria, & solet fere pronomen huiusmodi postponi.*

Quæ hoc idem obsecraret. *Nostri ad vnum omnes*, Cum *aut* Quum *& puto melius ad personam Cœlij, quàm ad epistolam obsecrationem referri.*

Deinde quod videbitur. *Faërni liber* Quo *illa sententia. Nunc igitur Melitam nauigemus, vbi de reliqua transmisione pro tempore, consilium capiemus. Melitam porro eam existimamus esse, quam idem in Verrem eleganter descri bit, vnde catuli Melitæi Straboni: quanuis Plinius lib.* IIII. *Cap.* XXVI, *a Melita Illyrici insula appellatos dicat, auctore Callimacho. Vtri credendum sit, alij viderint.*

Tum difficilis, tum etiam &c. *Nostri omnes*, Cum difficilis, *melius.*

Et adijcit a Posthumia. Sed & Seruij filij &c. *Non est dubium quin idem hoc loco Cicero significet, quod idem libro ad Sulpicium tota 11 epistola, copiosius explicat. Sed ita verba vel concisa, uel corrupta & contaminata sunt, ut aptari non possint. Corradus tamen ita & exponit & emendat. Et adijcit a Posthumia uxore mea, quæ te conueniret Cicero, rem melius intelliges: sed & a Seruio filio, pro Seruij filij. In ea porro epistola quæ est ad Sulpicium, hæc sunt. Posthumia tua me conuenit & Seruius noster: ijs placuit ut tu in Cumanum uenires: quod etiam mecum ut ad te scriberem egerunt. Item. Tu, quod commodo tuo fiat, quam primum uelim uenias, sicut intellexi & Seruio & Posthumiæ placere.*

In Epist. Cœlij ad M. Tullium.

EXANIMATVS tuis litteris. *Hæc epistola in his etiam posita est, quæ uulgo familiares uocantur: sed ibi, post* Exanimatus, sum *uerbũ legitur. Sed concinnius abest, cum sentẽtia a scripsi uerbo, tota claudatur: hoc modo, Exanimatus tuis litteris, has ad te illico litteras scripsi.* Locus in epistolis Cælii ad Cice. emẽdatus.

Te abijsse. *In uulgato exẽplari epistolarũ Cœlij ad Ciceronẽ:* Te prius abijsse. *& placet. Tu (inquit) quod offensæ apud Pompeiũ, in ista cuncta-*

nominatiuus pluralis i littera terminatus, accipit ſemper s, & facit datiuũ. Vt Di, Dis: Coloni, colonis: ita et Qui, Quis. Si vero Es *terminatur nominatiuus, Bus ſyllaba terminari debet Datiuus: vt Duces, ducibus: Mores, moribus: & Ques, quibus. Ques autem dixiſſe veteres, teſtimonio eſt Cato, qui ait originum ſecundo. Queſcunque Romæ regnauiſſent. Et Pacuuius Ques ſunt ij ignoti, neſcio ques ignobiles. Quam vocem tametſi nouitas abdicauit, declinatio eius tamen manet. Quibus, crebro dicimus. Hæc ille. Nec quia datiui mẽtio modo fit, exiſtimandum eſt, hoc ad ſextum caſum nihil pertinere. Nam & ſimiles ſunt vbique, & Probus ita ſcribit. Datiuus & Ablatiuus, ſi* is *ſyllaba terminatur, Iambũ recipiunt: vt Quis ante ora parentum. Sin* Bus, *Pyrrhichium: vt ij, quibus inuiſi fratres. Sic Priſcianus lib.* XIII. *Datiuum & ablatiuũ, nunc quoque, tam per* is, *quàm per Bus, proferimus, Quis vel Quibus. Hęc illi, de relatiui huius inclinatione atque ſcriptura: de diphthongo nihil.*

Rhodiorum ἀφράκτῳ. *Apertam nauim, latine dixit, in Verrẽ. act.* V. *Poterò ne in eos eſſe vehemens, qui naues inanes, non modo habuerũt, ſed etiam apertas? In eum diſſolutus, qui ſolus habuit conſtratam nauem, & minus exinanitã?*

θυμικώτερον erat. *Corradi iudicium ſequor,*

Eram *corrigentis*: *vt sit Eram iocatus*. *Nam* Erat, *quo referatur, non dispicio. Porro de hoc ioco supra libri huius epistola quinta. Rescripsi ei stomachosius, cum ioco tamen familiari. Quod ibi stomachosius, latine dixit, hic græce* θυμικώτερον.

IN EPIST. X.

Cum hoc mare. *Poggij liber & Lolgij, & præterea Romanus*. Hoc mari *Priscianus quidem, vetustissimos ait, Mare & Rete dixisse; posteriores, Mari & Reti. Sosipater quoque Instit. lib. primo. Consuetudinem ait contra regulam per I locutam fuisse: quæ est, vt neutralia non factitia, quæ nominatiuo casu E littera finiuntur, ablatiuo quoq; eandē litterā seruent. Plautus Cistel.*

Secundo vento vectus est, tranquillo mari.

Eadem de re cogitantem. *Lolgij liber*, Eadem fere: *quasi non valde ab illo dissentiret, de nauigando ad Pompeium*.

Vtinā proficere possem. *Placeret* possim.

Scies quid erit. *Mallem* quidquid erit, *aut* Quod erit.

Forte ne cum tempestate. *Antonianus & Faerni*, Forte &: *in quo magis acquiesco, a Communi verbo* Agendum: *illo sensu. si vi agendum est, forte negotium quoque mihi cum tempestate fuerit, duro anni tempore*. *Nam, si* For-

te ne *legas*, *illud*, *vel pro eo quod est* Modo ne *aut* Fors, *erit accipiendum*: *quæ vix arbitror reperiri*: *vel aliquid supplendum*, *quod non facile succurrat. Fors,quidem pro Forte inuenias, vt in eo, Et fors æquatis cepissent præmia rostris. Forte,pro Fors,non puto.*

Vides,quam turpe est. *Peruelim sit*: *infinite enim* Quam *ponitur*: *quod Subiunctiuo iungi solet*, *vt alibi diximus*. *Quod si abest menda, intelligimus, sic quoque loqui fas esse.*

IN EPIST. XI.

E municipijs denos: & quatuoruiri venerunt. *Denos ne ex omni numero decurionum, an Decemprimos*, *quorum mentio est in Rosciana hæc*. *Decretum fit Decurionum*, *vt Decemprimi statim proficiscerentur ad Syllam*. *Porro* IIII *viri*, *vt* II *viri*, *Magistratus inueniuntur fuisse in Municipijs*: *sed vtrum vtrique in singulis,an vero in alijs* II *viri,in alijs* IIII *viri,certum non habeo.De his atque etiam alijs municipiorum magistratibus*, *perite a Carolo Sigonio*, *in antiquo iure Italiæ disputatur*.

Ad horam tertiam. *Censeo scribendum*, *vt in vetustis inuenitur*; *quippe ad H.* III. *Cur negligatur enim antiqua scribendi ratio? Ita ve-*

ro de hac littera Scaurus. Ita & H. per se, cum Hac lege, & Hac die significamus: & Horam tertiam, Heredes ne.

Hoc heri effecit. *In vetustis* Here *inuenio. Nec auctor sum vt ita legatur: libet tamen, quæ de hac ipsa voce, litterarũ memoriæ tradita sunt, adscribere: cum iuuentuti sint futura non inutilia. & primum illud, prius in vsu Heri, quàm Here fuisse, ne quis Here obsoletum existimet. Nam Heri, vt vetustam vocem grammatici notant. Sosipater. Heri. (inquit) Terẽtius in Phormione: Cicero quoque Tusculanarum libro* II. *Et heri feci. Terentij locus a Sosipatro præteritus, hic est. Heri ad me venit. Fabius quidem lib. primo. Here nunc (inquit) E littera terminamus. At veterum comicorum adhuc libris inuenio, Heri ad me venit. Vbi Donatus, Propter cognationem E, & I litterarum, non dubitauerunt antiqui, & Here & Heri dicere; & Mane & Mani: & Vespere & vesperi: de qua litterarum cognatione, ita Fabius idem, eodem libro. Et in Here, neque E, plane, neque I, auditur. Et quanquam Heri a Cicerone Tusculana* II *dictum sit, non tamen ex eo loco colligimus, ita semper Ciceronem esse locutum, sed aliquando: cum vnus ille locus notatus sit: vt sicubi apud eum Here inueniatur, non continno mendosum existimari*

debeat. Nam certe libro ad hunc ipsum Atticum xv. *epist.* 11. *Here dederam ad te litteras,in omnibus & scriptis & impressis legitur.*

Et omnes ita expectant. *Faerni liber* Ista. *quod vt rectũ existimetur, verbũ pluralis numeri quod sequitur, facit. Ita enim mei, & quidem omnes.* Si recte fuerint. *Quod refertur ad Ista, nempe quæ in Hispaniis agantur. Nec me fugit,* Fuerit *etiam legi posse & quidem eleganter: sed vetustis libris est aliquid tribuendum.*

IN EPIST. XII.

Sed tu istos. *Ex perturbatis litteris veterum librorũ, nulla mihi probatior visa est lectio, quàm quæ a Victorio excogitata est,* Sed Di istos *quæ dicendi ratio indignanti maxime conuenit.*

IN EPIST. XIII.

Acerrime obseruabimus. *Nostri,* Adseruabimus, *aut* Asseruabimus. *quo verbo Cicero non semel vsus est.*

Simul in Cumanum veni. *Veteres libri,* Simul & in Cumanum. *Dici autem* Simul &, *vt simul ac, simul atque & simul vt, eadem ratione videtur, Qua aliter &, Aliter ac, Aliter atque, & Aliter vt, dicitur. Et sane etiam epistola quæ est* x x *lib.* 11. *vbi legitur in uulgatis, Si-*

mul quid erit certi,in manuscriptis meis plane omnibus. Simul & quid,scriptum legitur.

Hortensius venerat: ad Terentiam &c. *Nostri omnes*, Et ad Terentiam.

Et non modo morbum. *Petrus Victorius legit* Et nouum morbum. *vt nouum morbum vocet & ægritudinem, nõ quartanam ipsam,qua iam solutus erat.: sed quas, sequenti epistola, nouas tentationes appellat. Et tamen nostri omnes* Et nedum, *pro eo quod est*, Et non modo. *quæ mihi lectio,nisi latinæ linguæ vsus refragetur,valde placet. Negat enim Valla, Nedum, recte in priori membro poni,sequente Sed etiam, aut Verum etiam,& quæ sunt generis eiusdẽ, quale hoc est: Nedum pro te laborem susciperem,sed etiam mortem. Balbus tamen & Oppius ad Ciceronem harum epistolarum libro nono, hoc seruasse non videtur. Ita enim illi. Nedum hominum humilium,vt nos sumus,sed etiam virorum amplissimorum consilia, ex euentu, non ex voluntate a plerisque probari solent. Et tamen,vt verum fatear, non tam hoc monet me, quàm tot librorum consensio. Illud addam, sane iuuentuti, cui in primis est consulendum,non inutile: Non,si Nedum pro Non modo, non probatur: Non modo, pro Nedum reijci. Nam idem Cicero infra lib.* XIIII, *Cui facile persuasi (inquit) mihi,id quod rogaret,*

ne licere quidem, non modo non libere. Et infra lib. VIII. *Omnia sunt integra nobis. Nihil prætermissum est, quod non habeat sapientem excusationem, non modo probabilem. Et in Verr. act.* V. *Fuit in illis Nauarchis Heracliensis quidam Furius, homo, quam diu vixit domi suæ, non solũ post mortem, tota Sicilia clarus & nobilis.*

IN EPIST. XIIII.

Et Hercule hominem probo. nam & doctum & probum existimo. *Faerni liber, Lolgij, Romanus.* Et Hercule hominem bonum & doctum & probum existimo. *Antonianus.* Et Hercule, hominem, & doctum & probum existimo. *Quod puto melius, propterea quod ταυτολογία in Bono & Probo sit; & vulgata non prorsus satisfacit.*

Siquidem adhuc erat. *Ego sic:* Siquidem vt adhuc erat.

LEONARDI MALAESPINAE, SVARVM IN EPISTOLAS Ciceronis ad Atticum, EMENDATIONVM AC SVSPICIONVM RATIONES.

Argumentum libri XI.

Ilentur menses fere nauem Conscendit enim ut ad Pompeiũ nauigaret, VII *Id. Iunij, Lentulo & Marcello Coss. ut ex epistola* VII *ad Terentiam cognosci potest. & ex eo tempore scriptæ litterę, ad mensem Februarium, pręter primas libri huius, nullę inueniuntur. Nam cum Cęsar, a colloquio illo Ciceronis, quo de penultima epistola proximi libri, agitur, Romam se contulisset: pecuniamq; ex sanctiore ærario, nequidquam repugnante L. Metello Tribuno pl. abstulisset: rebus non nullis ad suũ arbitrium constitutis, Italiaq; Antonio tradita & commendata, ipse in Hispaniam, contra Pompeij legatos exercitum duxit: quo tempore Cicero*

ro

ro in Macedoniam VII Id. Iunij, vt diximus, transmisit; vnde priores quatuor epistolæ datæ sunt: sed C. Cæsare II & Seruilio Isaurico Coss. ante pugnã Pharsalicam, partim ex castris Pompeij, partim Dyrrachio. Nam Cæsar, deuictis legatis illis, Hispaniæq; rebus compositis, Romam reuersus, Consulq; cum Isaurico declaratus, exeunte anno, & ait Dio, vt Plutarchus Prid. Non. Ian. iam exercitum in Epirum deportauerat. Reliquæ autem epistolæ Brundisio; quo iam acie deuicto & fugato Pompeio, Cicero se contulerat, datæ sunt, nisi fallor, mense Octob. Nam ad Terentiam scribens, libro epistolarum ad ipsam, Tridie Non. Nouemb. Quod nos (inquit) in Italiam saluos venisse gaudes &c. vt antę eas, Brundisio aliæ datæ fuerint. Fuit autem Brundisij menses minimum vndecim: ab exitu inquam Octobris, ad VI K. Octobris, anni sequentis: vt recte subducenti, menses fluxerint plus minus, XXI. quo toto tempore, Cæsar & cum Pompeio pugnauit, ipsumq; in Aegyptum persecutus est: & ibidem contra Ptolemæum bellum gessit, in quo menses nouem consumpsit, vt Appianus ait: & Romam rediens in itinere, Pharnacem recipit. Quæ vero datę sunt ex K. Ian. vsque ad K. Septemb. C. Cæsare Dictatore II & M. Antonio Mag. Eq. scriptæ sunt. Nam vt Dio scribit, Populus R. au-

dita cæde Pompeij, Consulatum absenti Cęsari, in annos quinque: Dictaturam in annum: Tribunitiam potestatem in æternum, mandauit. Qui dictaturam statim inijt; quanuis anni exitu, Calenum & Vatinium, eodem auctore, subrogauerit, in ternos nouissimos menses. Datæ ante pugnam Pharsalicam, res fere domesticas continent: quæ post pugnam, querelam sui Consilij: vel vt ipse vocat, amentiæ & temeritatis, quod statim ab ipso conflictu, Pompeianorum caussa nondum plane desperata: & postea in Africa prope reuirescente, non expectato exitu, in Italiam venerit: cum neque id tutum, neque honorificum esset. Quædã insunt etiam, de remittendo nuntio vxori Terentię: de inopia Tullię: de scelere Dolabellæ, qui Tribunus pl. leges perniciosissimas, de nouis tabulis ferret; omniaq; misceret. quędam etiam de Q. Q. contra se scelerate loquentibus.

IN EPIST. II.

Est vna enata. *Nihil hic reprehendimus: a parientibus, vterumq; gerentibus sumpta metaphora est, quæ leuari solent dolore, enato fœtu.*

IN EPIST. III.

Ista res, nihil habet consolationis. *Loci*

huius, si sic relinquatur explicatio, ita mihi obscura & violenta solet videri, vt satius esse ducam, de mendo dubitare, quàm credere Ciceronem ita esse locutum. Nam & repugnat, aliquid valde expeti, quod proximis superioribus litteris plane ostenditur: & adeptum, nihil consolationis afferre: & huiusmodi particulæ Tamen, *ea natura est, vt & aduersetur, & ex priori cumulo, aliquid detrahat. Nunc si totum negetur, cui nam aut aduersetur, aut aliquid omnino detrahat? Si hoc, quod quidam autumant spectasset Cicero, non* Etsi & Tamen, *sed* Non solum & Sed etiam *adhibuisset, quemadmodum alibi his verbis. Qui quidem dolor meus, non modo non minuitur, cum socium sibi adiungit dolorem tuum, sed etiam augetur. Quare cum ijs sum, qui* Non nihil *emendant: vt sententia illa sit; Esse quidem aliquid ad Consolationem, nihil mali præter ceteros in publicis rebus timere: sed non omni tamen dolore liberare, cum in re sua priuata, non sane pauca & præcipua sint incommoda, quę lætitiam illam perturbent, & minorem faciant. Hæc mea est opinio, quam non peto repugnantibus probari.*

Vides grauissima esse. *Faerni liber,* vides vt sunt, grauissima esse. *Vsitata dicendi figura, cum quid affirmatius esse volumus. sic in-*

fra lib. XII. *Quanuis prudens ad cogitandum ſis, ſicut es, tamen &c. Et pro Roſcio Amer. Quanuis ille ſit felix, ſicut eſt. Et in Bruto. An, quibus verbis ſacrorum alienatio fiat, docere honeſtum eſt, vt eſt; quibus ipſa ſacra retineri defendiq́ue posſint, non honeſtum eſt? Alij noſtri manuſcripti,* Vides & gratiſsima eſſe: *quam Petrus Victorius ex ſuis eſt ſecutus.*

IN EPIST. VI.

De Pompeij exitu &c. *Is eodem die interfectus eſt, quo de Mithridate triumphauerat, vt Dio ſcribit: nimirum Prid. K. Oct. ex Plinio & Capitolinis Lapidibus.*

Hæc eodem modo. *Opinor melius,* Hæc eadem modo.

Niſi illud. *Noſtri omnes,* Niſi quod illud. *Nec lectionem illam reprehendo, quæ & elegans & vſitata eſt; ſed, quod noſtri eſt officij, ita in manuſcriptis inueniri affirmo: Porro* Niſi *in vulgata,* Sed *valet, Græci* πλὴν *inſtar. Ariſtoph.* εὖ τοι λέγειν ἔμοιγε φαίνεσθον πάνυ, πλὴν ἓν μόνον δέδοικα. *Sic Terentius Eunucho. Neſcio, niſi Deos fuiſſe iratos mihi ſatis ſcio, qui illum auſcultauerim. Et Cicero Q. Philippo Proconſ. lib. Epiſtolarum ad Memmium: De re, nihil poſſum iudicare: niſi illud mihi certe perſuadeo, te talem*

virum nihil temere fecisse. Quibus in locis, Nisi, Sed, volunt significare: & πλὴν, ἀλλά. Et arri det expositio prima quidem facie: Matthæo Denario tamen, amicissimo meo, in eo libro quem ille, de his particulis, quæ inter coniunctiones nu merantur, alijsq; huiusmodi, perite copioseque conscripsit, non placet tanta licentia, ut uocem sæpe unam, faciamus non modo dissimilia inter se, sed etiam contraria significare: cum uis una sit, si uel quod desit suppleatur, ut in hoc loco: uel aliquid iam dictum, repetatur: uel. Sed librum ipsum propediem magna cum utilitate utriusque linguę, licebit uidere: quem ille mihi, pro ea quæ inter nos est, & animorum & studiorum coniunctione, ostendit; utq; ex eo aliquid possem degustare, effecit. Ipse igitur, πλὴν, per ἔλλειψιν, τοῦ ὅτι dictum affirmaret, ut sit πλὴν ὅτι ἐν μόνῳ δέδοικα. Quod etiam de nostro Nisi licet dicere, Quod uidelicet deesse. Atque in hunc modum sua utriusque uocis notio retinebitur.

IN EPIST. VII.

Terentiam Flagitare. *Nostri* Terentiam *non habent. & suspicor ex illo* Te *factum, quod in manuscriptis suis, quidam inueniri affirmant. Ego tamen siquid desideretur, cum ijs sum, qui*

Tulliam *malunt legi. Nam cum Cicero Terentiæ suscenseret, quod rem, absente illo, male administrasset, atque ob eam rem, etiam de nuntio illi remittendo cogitaret: uerisimile non est, de illius incommodis scribentem, tantopere commoueri, vt lacrymas continere non posset, tamq; miserabiliter Attico commendaret. Quod mox in vulgatis est*, Terentiæ obesse, *quod quidem hoc loco* Terentiam *tueri posset: id in nullo meorum inuenitur: sed pro eo,* Tibi obesse: *vt ita velit Cicero filiæ consultum esse ab Attico, dum nequid ea res, illi obsit: sed eatenus filiæ subueniat suis opibus, quatenus ei molestum ne sit. Verebatur enim in tanta difficultate pecuniæ, Attico ne id esset incommodum. Eodem pertinere arbitror, &* *quæ libri huius epist.* II & III, *supra leguntur: & quæ infra, epistola Quod ad te, hunc in modum: Te oro, vt de hac misera cogites, & illud de quo ad te proxime scripsi, vt aliquid conficiatur, ad inopiam propulsandam. Quo in loco, de Tullia sermonem esse, pronomen Hac declarat: Habebat enim eam secum Cicero, vt ex epistola* XVII *cognoscitur: qui, si Terentiam intelligi voluisset,* de ista *dicturus fuit.*

IN EPIST. VIII.

XV K. Ian. *Cum non obscuris argumentis probari possit, hanc epistolam, post proximam su-*

periorem, vt collocata est, scriptam fuisse: non arbitror dubitandum, quin menda in die sit, quo data est: eoq; magis, quod veteres libri, tum XVI tum VI, in quo sinceros puto, scriptum habent. Nam Brundisii cum esset, non tam crebrę inter eos litteræ missitari poterant, quam, cum vel Formijs, vel Antij, & in his locis propinquis peregrinabatur. Id intelligi potest ex duabus sequentibus epistolis: quarum proxima III Non. Ian. data est; altera XII K. Feb.

IN EPIST. IX.

Nihil mihi mali caussa attulit. *Faerni liber & Antonianus, manifeste* Casus *habent. quibus Manutij coniectura confirmatur.*

Cessimus, uel potius parui. *Achilles Statius* Cessi inuitus, vel &c.

IN EPIST. X.

Quintum patrem. *Veteres libri* Q. P. *Quibus litteris tametsi idem significatur, prisca tamen scriptura amanda est: quæ vt filium, F littera notat, sic patrem P.*

Alienata Gallia. *Nostri,* Alienata alia. *vt in re ambigua, & vtraq; lectione non improbabili, Malim* Italia *quàm* Gallia: *præsertim quod ea*

propter Antonij crudelitatem ac direptiones, alienior esset effecta: de qua re idem Cicero 11 *Philippica. Infra etiam, epistola quę incipit. Non meo uitio, enumerans, quibus in locis parum secunda Cæsaris fortuna fuisset, Italiæ meminit, de Gallia, ne uerbum quidem. Ita enim scribit. Nunc præsertim, cum ea plaga in Asia sit accepta; in Illyrico; in Cassiano negotio: in ipsa Alexandria: in urbe: in Italia:*

Sed vt tibi me carum esse. *Veteres libri.* Sed vt carum me tibi esse *quod magis probant aures.*

IN EPIST. XII.

Puto cretionem simplicem. *Heredis institutio, aut duplex est, aut simplex. Simplex, ueluti L. Titius heres esto. Si mihi L. Titius heres non erit, tunc C. Seius heres esto. Duplex ueluti. Filius meus heres esto: si heres non erit: siue erit, & intra pubertatem decesserit, tunc C. Seius heres esto. Pand. lib.* XXVIII. *Tit.* VI. *quæ an faciant ad hunc locum, uidendum est.*

IN EPIST. XV.

Achæi item ex Asia redituri ad eos. *Verius legi posse uidetur, ut est scriptum proxima superiori epistola.* Achaici, item qui ex Asia. *Ut non unos redituros ad Pompeianos, uerũ ambos*

dicat. Nam, qui ex pugna Pharsalica euaserunt, partim in Achaia consederunt; partim traiecerunt in Asiam. Qui vt Cæsarem in Aegypto parum prospere pugnare, vt ferebatur: Pompeianos vero in Africa, satis firmum paratumq; exercitum habere audierunt: ad eos se collatum iri existimabantur, rursum belli discrimen adituri. Hæc lectio, Achaicos, a leuitatis opinione vindicat: qui retenta vulgata scriptura, viderentur imprudenter mutasse consilium. In Asiam enim profecti, vt Cæsari supplicarent, posteaquam audiuerunt in Africa parari; ab Alexandrinis, acriter pugnari: neutrorum exitum expectare potuerint: cum in tuto essent loco, & ab armis, quòd ad veniam impetrandam plurimum interesset, remoto. Achaici *autem probamus, quod Achæi, indigenæ soleant dici: cum ij, quibus de agitur, Romani essent. Verum de hoc minus laboro; cum nec ipse M. Tullius valde curasse visus sit, qui Asiani non nunquam pro Asiatici dixerit. Sequenti tamen epistola* Achaici *dixit: qui locus, quia non ad hanc nostram modo de hac voce opinionem confirmandam valet, verum ad reliquam quoque emendationé facit, adducetur. Qui in Asia sunt, rerum exitum expectant: Achaici etiam Fusio spem deprecationis auferunt. (ita enim cum Manutio legimus.) Fusius enim Achaiæ præerat: cui*

ſpem deprecationis auferre illi non poterant, ſi in Achaia non fuiſſent, eſſent ue ex Aſia redituri.

Eſſem habiturus, ego quos putaui. *Vt ſtructura verborum eſt, malim,* Eſſem habiturus eos, *vel, vt habet exemplar Faerni,* Quos ego &c.

Ad Fuſium venerant. *Antonianus, hic & ſequenti epiſtola.* Fuſium, *de quo ſupra, lib.* II. *& alibi.*

IN EPIST. XVI.

NEQVE enim ualde aduentus eius opinio eſt. *Antonianus, cum Manutiana editione conuenit. Faerni liber, Victorianam probat; quæ eſt* De aduentu. *Tres alij mei,* Valde aduentu, *ſine præpoſitione: ut in hac uarietate, non ſine cauſſa de mendo ſuſpicari poſſimus. & tamen neutra lectio, ſiue* Aduentus, *ſiue* De aduentu *legas, non proba atque uſitata eſt. Me magis illud mouet, Valde aduerbium intendendi, appellatiuo iungi. Solet enim fere uel adiectiuis nominibus, ut Valde conſtans, ualde doctus: uel uerbis, ut acute diſputat: uel etiam aduerbijs iungi, ut bene mane, eſtq; ueluti quoddam eorum adiectiuum. Itaque aduerbium Varro de lingua latina, lib.* VII, *partem adminiculandi uocat.*

Mora Alexandrina. *Hæc fuit ut Appianus ait, ncuem mensium.*

Et maxime quid scribas de ea. *Faerni exemplar,* scribas *non habet: nec dubium quin recte: ita tamen ut* sentias, *quod Manutio placet: aut, quod mihi* scias *suppleatur. Vel certe,* Et maxime quidem de ea. *ut quod sequitur,* In quo, *sensum, non uerba respiciat. De eo uero, uel Terentia, uel re; hoc est negotio Terentiæ, dicit, de quo proxime.*

IN EPIST. XVII.

P. TANTA me scripsisse. *Scio inuidiosam esse, hanc ex ingenio corrigendi rationem. Sed nos, quod sæpe testati sumus, id nunc quoque repetimus, primum in uulgata lectione nihil mouere: deinde, cum intellectum fuerit, quid nostræ suspicionis sit, integrum cuique relinquere, ut hoc uel admittat, uel eiciat. Hunc igitur locum, sic posse restitui putamus.* Putato ea me scripsisse: *atque illo sensu exponimus, quo sæpe Cicero ad hunc ipsum scribens usus est: ut si ad aliquem litteræ dandæ eius nomine uiderentur, ipse daret, eaque scriberet, quæ præsens intelligeret scribi oportere. Vt superius, epistola, quæ est ante duas proximas. Siquid, ad quos scribendum meo*

nomine putes, velim vt soles, facias: & sæpe alibi. Is ergo locus, ita restitutus, cum superioribus etiam quodammodo(& si deesse aliquid arbitror) consentiet: vt, cum quædam pro Tullia, fortasse Dolabellæ aut alicui alij, scribenda essent, eam curam Cicero suo more, in Atticum deriuet. Consolandis *autem solitarie positum; non me valde offendit; cum vel* Nobis *subintelligi: vel, sicui videbitur per me suppleri, velut prætermissum per imprudentiam a librarijs, possit: vel, si neutrum placet,* Consolando *legi.*

Ne profectum quidem illo. *Faërni liber,* illinc, *quod rerum arbitror: Poggius, Antonianus* illim. *de quo, quid Petrus Victorius disputet, videre omnibus licet.*

Pæstumque uenisse. *De hoc Plinius lib.* III. *Cap.* V. *A Silaro, ager Lucanus incipit: Oppida Pæstum, græce Possidonia: sinus Pæstanus: Pæstanos colonos, libro* XXVII *appellat Liuius, Epitoma, Paterculus.*

IN EPIST. XXIII.

SCRIPSIT te cum eo locutum. *Antonianus, Faerni, atque alij.* Scripsisse locutum. *Et conueniunt cum Manutianis, vt ad ueriorem loquendi formam,* scripsit secum locutum, *reduci possit: quo modo emendatur a Paullo.*

Pridie eius diei. *Hæc recta vsurpataq́; dicendi forma. nostri tamen omnes, cum typis excusi, tum manuscripti* Pridie illum diem. *quam sane scripturam, non quo probèm adduxi, sed vt intelligamus, consensu librorum, non semper scripturæ sinceritatem demonstrari. Nam Pridie illum diem, vix credo vllius auctoritate defendi posse. Et tamen omittere nolui, si quid ad rem forte. Dicitur enim Pridie Compitalia, & Pridie Quinquatrus: & si qua sunt eius generis.*

Melius quidem in pessimis, nihil fuit dissidio. *Terentianum illud exemplar Petri Bembi, & item alterum e bibliotheca Vaticana, non sane tam vetustum illud quidem, sed tamen et ipsum perantiquum, in illo Andriæ comœdiæ, Valeant, qui inter nos dissidium volunt:* Discidium *habent: ad quam scripturam Gabriel Faernus, vulgatam lectionem, vt ipse mihi narrabat, reuocauit: vt quemadmodum in sensu, ita etiam in verbis scriptura differentia sit, variaq́; amborum positio, & origo. Discidium enim, a Discindo dictum cum sit, diuortio & separationi conuenire videtur, vt Dissidium a Dissido, discordiæ ac dissensioni. Quæ si vera ratio est; hic quoque cum diuortium significetur,* Discidio *videatur esse legendum, quemadmodum, & in Antoniano, & Faernino, & pæne omnibus scriptis reperitur Her*

cule testari possum; quod est in III *de Orat. Hinc dissidium illud extitit, quasi linguæ & cordis, absurdum sane & inutile & reprehendendum; vt alij nos sapere, alij dicere docerent; In manuscriptis fere omnibus, & in uno qui est apud me, Discidium legi. Sane, Dissidium esse, sine diuortio potest: Discidium, uoluntatum quidem dissimilitudinem arguit plerunque, sed non semper. Potest enim scissio hæc, non solum, communi uoluntate, sed etiam contra uolnntatem fieri. Nam supra M. Tullius lib.* III. *Epist.* I. *Cognoram enim te (inquit) acerbissime, discidium nostrum tulisse: de suo discessu loquens. Quo in loco, Discidium itē est scriptum, in uetustis libris, Antoniano reliquis.*

Tum, ne uim abuso nascetur. *Antonianus & Faerni.* ne uim ab ipso. *qua scriptura, iudicium Paulli, quod de hoc loco facit, adiuuatur, cum ea, ad coniecturam illius, quam quæ est in manuscriptis eius, própius accedat.*

Quod intersit, me scire. *Iungendum* Me *est cum* scire, *non cū* Inte sit. *pro eo quod est, quod me scire opus sit: ita ut hoc totum, Me scire, Recti locum obtinent. Alioqui mea fuit dicendum.*

IN EPIST. XXIIII.

NON credo, & commoti. *Fortasse,* Et com-

monui. *hoc est, significaui iam tum, & præ me tuli, me non credere: caussamq; addit, cur non crediderit,* Neque enim &c. *Quo in loco, libri ueteres,* Neque eum. *ut legi possit,* Non quem rogari, ne me quidem? *Quod satis argumenti sit, non esse testamentum factum.*

IN EPIST. XXV.

CVM Terentia loquere. *Antonianus,* loquetor. *ut* loquitor *esse potuerit.*

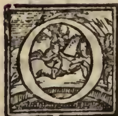
III Non. Quint. *Ex diebus adscriptis, quibus datæ significantur, & ex ipsis etiam argumentis, facile perspicitur, quam perturbatus ordo sit extremarum libri huius epistolarum. Videntur ita posse distribui, ut hæc ipsa quæ incipit,* Facile *assentio, sit* XIX: *Et quæ deinceps, Quod ad te,* XX. *Cum tuis,* XXI. *Quæ dudum* XXII. XVII *K. Sept.* XXIII. *Accepi* VI *K.* XXIIII. *Diligenter,* XXV.

LEONARDI
MALAESPINAE,
SVARVM IN EPISTOLAS
Ciceronis ad Atticum,

EMENDATIONVM AC SV-
SPICIONVM RATIONES.

Argumentum libri XII.

MITTVNTVR sine litteris, menses non pauciores sex: nempe ex K. Septemb. in quibus desi it liber proximus superior, ad vsque tempus illud, cum iam bellum in Africa contra Scipionem & Iubam, Cæsar gereret. Nam a bello Alexandrino & Ponti reuersus, Consulq́; III, cum M. Aemilio lepido creatus; summa hieme, hoc est VI K. Ian. conscendit, exercitumq́; in Africam traiecit: quo tempore, quatuor primæ epistolæ scriptæ sunt. Quinta & sexta, datæ videntur, cum iam Cæsar vel appropinquaret, vel rediisset. Rediit autem, a.d. VII K. Sext. auctore Hirtio. Reliquæ, cum in Hispania, contra Pompeii liberos pugnaretur, eodem

eodem C. Cæsare Dictatore III, *designato* IIII, *collega & Magistro Eq: M. Aemilio lepido. quo tempore, Tullia ex partu, vt Pædianus & Plutarchus aiunt, apud Lentulum decessit. Itaque cũ se Cicero Asturæ abdidisset, quotidianas pene litteras mittebat, gemitus, luctusque continentes: item preces, contentionemq;, vt horti sibi ab Attico curarentur, in quibus, Filiæ, fanum condere posset. Fluxere dum hæ scribuntur, menses, plus minus: duodeuiginti. Nam ex K. Ian. eius anni, quo Cæsar in Africam transmisit, ad æstatis initium anni illius, quo quartam Dictaturam in Hispania gessit, tot fere numerantur. Aestatem porro, reliquam fuisse, scriptis libri huius epistolis, ex prima tertijdecimi, cognosci licet.*

IN EPIST. I.

IBI vnum diem. *Lolgij liber & Romanus.* Vbi.

Est profecto quædam λέγει. *Nostri,* Quiddam. *omnino significantius, & Victorianæ editioni, consentanee. Respondet autem ei obiectioni, quam ipse sibi ex Attici persona fingit huiusmodi. Si nihil erat quod scriberes, quid oportuit mittere inanes litteras? Cui sic Cicero. Est profecto aliquod operæ pretium, vel confabulatio ipsa,*

ipſa, quæ habet, etiam ſi nihil ſubeſt, collocatione ipſa, ſuauitatem. ſic lib. XIII. *De Attica probo. Eſt quiddam etiam animum leuari, tùm ſpectatione, tum etiam religionis opinione & fama. Et ſupra lib.* VI. *Eſt enim quiddam, aduenientem non eſſe peregrinum atque hoſpitem. Sed quid ego in re perſpicua multus ſum?*

IN EPIST. V.

Ἄμπνυμα σεμνὸν ἀλφειοῦ πειρήνην. *Placeret ſic legi. Et* ἄμπνυμα σεμνὸν ἀλφειοῦ κρήνην, *copula addita. Ita enim ſcrupulus omnis ſuſpicioq́; tolletur: vt & Pirenen, & Arethuſam intelligat: hoc ſenſu. Fac illum, non ad aridum & ſiticuloſum fontem, ſed ad vberrimos, Pirenem & Arethuſam, in tantis ſuis &c. Vberem fuiſſe Pirenem, facete Plautus in Aulularia, de Fidicina loquens, oſtendit his verbis.*

—Prætereà tibicinam
Quæ mihi interbibere ſola, ſi uino ſcateat
Corinthienſem fontem Pirenen poſſit.

Ποῖ ταῦτ' ἄρ' ἀποσκήψῃ; ποῖ, τοπικὸν *aduerbiũ cum ſit,* Quoq́; *vel* Vbi *ſignificet latinis, quo modo, cum* Excuſabis, *qua ratione,* ἀποσκήψῃ *interpretantur, conueniat, non aſſequor. Sane mihi potior ſcriptura illa videtur, quæ ab eodem Manutio, ab hinc annos amplius Viginti, edita*

est. Habet enim ἀποσκήψει, a verbo ἀποσκήπτω, cuius primigenium, tametsi ἄγνωστον est; cum præpositione tamen vsurpatur, vt in κατασκήπτω, συσκήπτω, ἐπισκήπτω, ἀποσκήπτω, patet. Valet autem ἀποσκήπτειν, ἐκ ὅλου, εἰς μέρος ἓν τὸ λυποῦν συνάγεσθαι: ἀφ' ὃ ἀπόσκημμα, vt Phanorinus ait, τὸ κοινῶς ἀπόσκημα. Erumpere Cicero solet dicere. Herodotus, ἀποσκήψαντος τοῦ σύνπνιε ἐς φανερόν..

Pisoni demonstrarem. *Fortasse* Demonstraret, *vtique Aulus.*

Et si poteris, Tubulus quo crimine. *Manutius ex coniectura, vt ait,* Tubulus *restituit, cum antea & in manuscriptis & in impressis, aliter esset. Sed si exemplar Antonianum inspexerit, lætabitur nihil se aberrasse: Nam plane Tubulus in eo legitur. Et mox hoc etiam amplius, vbi in vulgatis est*, Censorino & Manilio, an Quinctio Manio Coss. *in eo scriptum est,* Censorino ne & Manilio, an T. Quinctio, M' Acilio Coss. *omnia scilicet melius nisi quod* Acillio *scriptum est gemina L, quod scribi debet vnica: Nam & Quinctio, Tito prænomen fuit: & prænomine tantum signari fere quisquam Consulque potissimum non solebat.*

IN EPIST. XIII.

Tanto magis perpurga. *Durior trãslatio vt*

mihi uidetur, & remotior: ut equidem suspicer, perurge *potius esse legendum.*

Germanam ἀποθέωσιν habere uideatur. *In Antoniano & Faernino. inter* ἀποθέωσιν *& Habere, hæc interiecta leguntur.* Sed uereor ne minoem τιμὴν. *ut totus locus scriptus ita sit. Insula Arpinâs, habere potest Germanam ἀποθέωσιν, sed uereor ne minorem τιμὴν habere uideatur. quãquam Antoniano abest, græcum uerbum, inani spacio relicto. Hæc cum latina sint, & ad sensum nõ modo accommodata, sed etiam necessaria, uehementer auctor sum, ut restituantur: eoq; magis; quòd ea Germani pro germanis, non ex ingenio, sed & ipsi ueteres libros secuti reposuisse uidentur.*

Sed litteris. *Faerni liber*, sed & litteris. *quod placet.*

Latibulum, perfugium. *Nostri ad unum omnes,* Latibulum & perfugium.

IN EPIST. XIIII.

AD omniaq; nitor. *Nostri.* Omniaq; nitor *extrito* Ad. *qua ratione dicimus, Aliquid pugnare, Contendere. Sensus uero est, Omnem conatum adhibeo, Omnia tento & experior.*

Sed nihil quod me adiuuarent. *Antonianus* Quo. *plane recte.*

IN EPIST. XVII.

POTEST tamen uideri. *Antonianus*, Romanus & Faerni eteri. *corrupte scilicet, sed neq; vulgatus sat recte, meo animo*, Videri: *siue Existimari valeat, siue Cognosci atque Inspici. Nam in priori significatu, cum antecedentibus, non satis apte coniungitur: in posteriori, cum consequentibus. Nos* Fieri *legendum putamus, per scriptorum imperitiam aut certe negligētiam diuulsum, & factū* eteri, *F littera, similitudine quam habet cū E, errorē creante. Crebro.n.inueniuntur hæ litteræ in manuscriptis libris, altera alterius locum occupare. Quòd si ita restituatur locus, sensus erit perspicuus: Potest fieri vt spoponderim, sed certum scire volumus.*

IN EPIST. XVIII.

EIVSMODI est. *In meis*, Cuiusmodi *Idq; recte. Nam e uulgata lectione, interrupta sententia & vix hęrens, eruitur: ex nostra consequens & continens. Hoc inquit meum peccatum, si peccatum est, admonendi tui; velim mihi ignoscas, cuiusmodi est.*

Quæ sunt ea. *Nostri melius*, Quæ sint ea.

IN EPIST. XX.

QVOD totos dies. *Manifestū est hic dees-*

se Quam, *vt latini sermonis ratio constet: quod tamen in Antoniano & Faërnino reperitur. nisi malumus* Qui *legere, ut sit, Possum ne magis, qui totos dies &c. sed a veterum librorum lectione, non libet recedere.*

IN EPIST. XXI.

ETIAM M' Acilij Glabrionis. *Libri & veteres & recentes.* M. Annij Glabrionis. *Antonianus tamen,* Manij Glabrionis. *Quòd qui prænomen ignorarunt librarij, M. Annij, dissecta uoce, imperite fecerunt. In nullo Acilij nomen est. Nec tamen sum nescius, Glabriones, cognomen Aciliorum fuisse. Hæc eo pertinent, ut* M' *aut* Manij Glabrionis *legendum putem: cum præsertim reliqui præter Cæsarem & Pisonem, ne de C. & L. dici crederentur, uno tantum aut nomine, aut cognomine, ut fit in tanta hominũ serie, appellentur: nemo prænomine, Nomine & Cognomine.*

Num Clodia. *Antonianus,* Et num Clodia, *explicatius.*

IN EPIST. XXII.

ISTO abduxerit. *Poggij liber, Ant: Faërni.* Adduxerit. *quod nescio quo pacto arridet magis.*

IN EPIST. XXV.

Mollitiem, consuetudinem. *Nostri omnes,* Mollitiam.

IN EPIST. XXVI.

CIRCITER K. *Puto Februarias. Si enim Pansa, vt ipsemet Cicero scribit ad Cassium, libro epistolarum ad Senatum. a.d.* III *K. Ian. profectus est, nihil caussæ fuit, cur timeret Cicero, ne Brutus e Gallia rediens, Kalendis Romæ esset: siue ille Rauennæ, siue Lucæ, quæ duæ urbes in prima prouincia erant, Pansam expectasset. Itaque & proxima superiori epistola, ubi legitur,* X, K. *esse uenturum &c. intelligo Februarias.*

IN EPIST. XXVII.

QVOD ego æstimo. *Faërni liber.* Quod ego magni æstimo. *quod prorsus desideratur.*

IN EPIST. XXVIII.

ET quid inclinent. *Melius, meo animo,* Et ecquid.

IN EPIST. XXX.

AT concede mihi quæso. *Faerni liber & Lolgij.* Aut. *Romanus,* At tu, *quod scriptorum incuria, in* Aut *abijt. Et uidetur rectum, sed ad sententiam nihil.*

IN EPIST. XXXV.

QVAM te. *A cõmuni præpositione Cum, ne*

solœcismus sit : quanquam ne sic quidem abunde satisfacit. Singulare enim puto, & fortasse mendosum. Nec tamen auctor sum, vt Cum te dicatur, *quod latini ut dissonum uitauerunt : sed hanc unam esse rationem dico, loci huius, non tam a scriptorum lapsu, quàm a solœcismo, vindicandi. de quo tamen nihil statuo.*

IN EPIST. XXXVI.

Vt mihi stomachere. *Nostri concinniorem habent sententiam : amoto* Mihi. *Eo progrediar inquit, vt tu, qui stultitiam ferre consueuisti meã, iam eã stomachere. sic infra lib.* XIIII. *Amariorem enim me senectus facit. Stomachor omnia &c.*

IN EPIST. XXXVII.

Maxime liberalissima. *Alij emendãt,* Maxima ἀσυνδέτως. *Ego tamen animaduerti supremum comparationis gradum, alijs etiam particulis, quæ vim augendi habeant, quasi cumulari : cuiusmodi sunt Apprime, omnino, sine controuersia; Vnus omnium. in quibus Apprime, idem ualet, quod Maxime. Nam Seruius super illud Virg. lib.* II. *Georg. Flos apprima tenax. Apprima, interpretat Maxime. Porro Apprime superlatiuo iungi, notũ ex Cicerone, qui de*

finibus lib. III ita scripsit. Quod autem, in quo sapienter dicimus, id apprime rectissime. Quæ constructionis ratio si recipitur, cur hæc nostra reijciatur, cum vtriusque particulæ vis eadem sit? Quin pro Sextio. Ita frequentissimus, pro adeo dixit, in hunc modum scribens. Cuius sententiam, ita frequentissimus Senatus secutus est, vt vnus dissentiret hostis.

IN EPIST. XXXXII.

Cum id esset (mihi crede) perinde vt &c. *Faerni liber,* Tum id esse *ad sententiam vt opinor, melius, quæ illa est. Tu bene facis, quod rem illam fore leuamento mihi indicas: & crede mihi, id esse huiusmodi, vt tu existimare non posses. Valet enim* Tum, *Et, vt Donatus ait in eo loco interpretando ex Eunucho.*

Vt illum Dij Deæq; senium perdant, qui me hodie remoratus est: Meq; adeo qui restiterim: tum autem qui illum vel flocciferim.

IN EPIST. XLIII.

Bellumq; narrat reliquum. *Nihil est, quod particulæ Nec reddatur. Corradus,* Et id fictum *emendat; bona quidem sententia, sed libris repu-*

gnantibus. Dicimus igitur Que *pro* Et, *vim habere redditiui, hoc quidem loco. sensusq; & ordo hic est. Philotimus narrat nec Pompeium Carteiæ teneri: & bellum reliqum satis magnum fore.*

Solet omnino esse Fuluiaster. *Nostri,* Fuluiniaster. *vt cum nulla auctoritate probari possit, Fuluiam magis, quàm Fuluinium significari, equidem librorum consensionem libenter sequar.*

IN EPIST. XLVI.

Cæteris rebus infirmiores sumus. *Nostri* Inferiores, *quos sequimur; non sane vulgatos improbantes; sed præter tot librorum consensum, est etiam nescio quid, quod magis probem.*

LEONARDI MALAESPINAE, SVARVM IN EPISTOLAS Ciceronis ad Atticum,

EMENDATIONVM AC SVSPICIONVM RATIONES.

Argumentum libri XIII.

XIGVVM *tempus mutũ fuit a litteris, inter huius libri epistolas, & superioris. Scriptæ autem & hæ sunt, dum Cæsar in Hispania, contra Pompeij liberos gereret, ipso eodẽ* IIII *Cos. sine collega, vt Sigonio placet: belloq; confecto rediret: spacio fere mensiũ septem. Nam æstatis initio, vt ex epistola prima colligitur, scribi cœptę sunt, fingamus ex Kalendis Iunijs: & mense Decẽbri desierunt. Nãq; tertijs Saturnalibus, quæ fuerant* XII *K. Ianuarij, apud M. Tulliũ Cęsar cœnauit, vt est in epistola vltima libri huius. quãquã vltima illa videtur esse, cui est in hoc libro locus* XLI *assignatus, in qua de suo natali die agit, q fuit* III *Non. Ian. Argumẽtũ illarũ multiplex est, sed plurimũ ĩ illis: De epistola ad Cæsarẽ missa: Quos in suos dialogos includere debeat:*

De hereditatibus quibusdam. De Quinti filij improbitate, querela. De suo Catone, & Cæsaris Anticatone: & de domesticis suis rebus nonnullis.

IN EPIST. I.

Deinde etiam, ad κατaβίωσιν mæstitiamq; minuendam. *Sebastianum sequor, qui κατaβίωσιν, vitæ quasi tædium satietatemq; exponit. κατὰ enim in compositione, malam fere in partem accipi solet. Quare cum βίωσις vitam significet, præpositione adiuncta, vitæ fastidium & deiectionem indicat. Nec me fugit tamẽ, tenuem quoque victum valere: sed quid hic de tenui victu queratur, quem semper est secutus?*

IN EPIST. II.

Eum Sextius noster, parochijs publicis occupauit. *Nostri, tum* Parochis publicis, *tum* Parochus publicus. *quam posteriorẽ scripturam veriorem puto. Nam, & Parochium inueniatur nec ne, vnde Parochijs declinetur, haud sane scio: Et quanquam Parochos Romę fuisse non legimus, sed in itinere ac prouincijs: ut ligna salemq; vt Horatius ait, aut potius uictum suministrarent ijs, qui Reip. caussa, peregrinarentur (Nam quæ legatis exterarum nationũ per Quæstores mittebantur Romæ, ea Lautia uocabantur;*

Festus in dictione Dacrymæ. Dacrymas, Liuius sæpe posuit: nimirum quod Græci appellant δάκρυα. Item Dautia, pro Lautia dicimus: & dantur Legatis hospitij gratia) tamen fieri potest, ut Sextium hoc loco Cicero, per iocum Parochū appellet: qui, quasi ad se ualde pertineret, Ariarathem festinauerit, per ambitionem uelut Parochus, domum suam deducere, atque hospitio accipere. Parochum, a παρέχω dictum fuisse, sat constat. Nec me præterit quid Nonius scribat: sed Acroni assentior.

IN EPIST. IIII.

Aulus enim videtur. Auius legerim libentius, & quia ita habent manuscripti libri, & quia raro prænomina solitaria usurpari solent; nisi forte res qua de agitur ita nota sit, ut in persona errari non possit: ut cum de Clodio scribit, cum de Peduceo: quos non sæpius nominibus, quàm prænominibus appellat. Ad hæc, cum Auij nomen rarum inuentu, Auli frequens sit: facilius librarij, ex Auio, Aulum faciant, quàm contra. Huius Auij mentionem facit epistola lib. huius 11, si Victorij editionem, compluresq; ueteres libros sequi uolumus, cū Pisonisq; negotio itē cōiungit.

IN EPIST. VI.

Ne nullum debeamus. Non aliter manu-

scripti. vnus Romanus Ne vllum, *quod arridet non nullis, & mihi sane placet.*

Legare in decem. *Antonianus, Faerninus,* Eos legare in decem.

IN EPIST. VII.

Et Theopompus pridie. *Is Cnidius fuit, C. Cęsaris familiaris: de quo Strabo lib.* XIIII καθ' ἡμᾶς δὲ θεόπομπος ὁ καίσαρος τοῦ θεοῦ φίλος τῶν μέγα δυναμένων. *Et Plutarchus in vita Cæsaris.*

IN EPIST. X.

Brutus siquid, curabis vt sciam. *Faerninus & Antonianus:* Siquid egerit. *Et quid tale desideratur. certe proxima sequenti epistola, eadem puto de re, si Brutus (inquit) quid egerit etc.*

Credo enim petiisse. *Antonianus & Lolgij.* Et credo eum petiisse *æque bene.*

IN EPIST. XI.

Pisonem si poteris conuenias. *Ant. Faerni Lolgij* Conuenies. *& iudico melius, quòd ante dixerit Scribes. ne modorum commutatio fiat.*

IN EPIST. XVII.

Non imperassem igitur. *Malim* Nam.

Sed vtro modo legatur, Igitur *est mihi suspectũ, vsque adeo inconcinne iungitur. Verum si Nam ponatur, hoc dicat. Expectabam ab amicis aliquid. Nam si secus putassem, imperassem tuis, vt tu ipse ad me mitteres.*

IN EPIST. XVIII.

Cum ipse homo πολυγραφώτατος, nunquam &c. *Antonianus & aliquot alij, post græcum verbum,* Ac *habent: non aliena sententia, vt mihi videtur. Neque enim miratur Cicero tantummodo, quòd homo πολυγραφώτατος, se nunquam lacessiuerit; sed, quòd hæc a se desideret, qui ipse per se, tot editis voluminibus, nomen suũ potuerit ab iniuria obliuionis vindicare: & præterea illud: quòd se nunquam lacessiuerit, neque in sermone, neque per litteras, quibus id se cupere ostenderit.*

IN EPIST. XIX.

Scripsit enim ad me Balbus ac Oppius. *Mei aliquot, in his Antonianus.* Balbus, Oppius. *Quę sane scriptura, non eo tantum nomine placet, quòd quidam* Ac *negant adhiberi a Cicerone, vbi sequatur vocalis: quod tamen ita seruatur ab illo, vt cum secus inuenitur, suspectum esse possit: quam quòd constructio durior sit.*

(*quam tamẽ non damno, sed duriorem puto) Scripsit Balbus & Oppius copulate: ἀσυνδέτως non item. Sed tamen nihil muto.*

Meam se oratiunculam. *Veteres libri omnes.* Eum. *melius sine controuersia, cum iam Ligarianam, dixerit, quo* Eam *referatur.*

IN EPIST. XX.

Curandum enim non est. *Concinnius & a sententia & a dicendi ratione Faerni liber, hoc pacto distributos habet articulos.* Nihil enim curandum. Melius non est, atque hoc &c. *De fama inquit, nihil sane laboro, etsi scripseram ad te tunc stulte, nimirum laborandum de ea inprimis esse. Nihil enim de illa curandum est. nec est melius, quàm hoc, quod dicam scilicet: in omni uita sua, quenque transuersum unguem a recta conscientia non oportere discedere & uulgi rumusculos flocci non facere. Quod ad loquendi formã ac rationem attinet, paulo post, eodem modo est locutus. Nec est melius quidquam, quàm ut Lucullus, sustineat currum &c. Et supra lib. XII. Sed loquere cum Silio. nihil enim est melius. Si uulgatam sequimur, uideant eruditi, quo illa referri uelint,* Atque hoc, *nec me latet, paulo post,* Oportet *in aliquibus legi: sed &* O portere *inuenitur in aliis, de quo putamus Oportet factum ab*

ab ijs fuisse, qui duo illa infinita, a quo penderent, non videbant.

IN EPIST. XXI.

CVM inhiberi essent remiges iusſi. *Ita quidem veteres libri omnes: sed mihi commodius* Inhibere *legi posse videtur. vt plena locutio sit, Inhibere nauim. quod est, vt inquit Cicero, ad puppim conuertere. Plane mihi incongrua dicendi forma videtur, Remiges sunt iussi inhiberi, siue ad rem, siue ad personas referas. Inhibere autem auctore Attico, pro eo quod est, sustinere, ita probauit Cicero, ut prius in libris de Oratore, post etiam in Academicis, eo sit vsus. Postea tamen, cum nauis ad villam ipsius appelleretur, vidissetq; remiges, cum Inhibere iusſi essent, (erat enim verbum nauticum) non remos sustinuisse, sed alio modo, nimirum cessim nauigare: intellexit se, a verbi notione, aberrasse. Non enim illud sustinere remos, sed remorum ministerio, ad puppim nauim conuertere, significare: quod Thucydides* πρύμναν κρούεσθαι *dixit, his verbis libro primo.* Καὶ οἱ κορίνθιοι ἐξαπίνης πρύμναν ἐκρούοντο, κατιδόντες εἴκοσι ναῦς ἀθηναίων προσπλεούσας. *Quam dicendi rationem, Iustinus libro* 11, *latine videtur effinxisse, & quasi interpretatus his*

verbis, quæ Themistoclem refert, in saxis proscribenda curasse, quæ, Iones, Xersi auxilio venientes, nauigaturi erant: quę sunt huiusmodi. Quin vos in hęc nostra castra ex ista obsidione transitis? aut si hoc parum tutum est, ad vos commisso prelio, ite cessim, inhibere remos & a bello discedite. Et paulo infra, Iones *iuxta præceptum Themistoclis, pugnæ se paulatim subtrahere cœperunt. quorum defectio animos ceteris fregit. Liuius vim verbi explicare voluisse visus est, cum sic scripsit. Vt quæque rostrata nauis retro inhibita onerariam post se trahebat. Quod est,* I*ussa retro cedere; continens pro contento. vel certe retro contrario motu acta. Quod fit vel in metu, cum nautæ saluti suæ fuga consulere volunt, vel in defectione. Et hoc quidem fuit Ciceronis de hoc verbo iudicium: vt equidem mirer, illud non tam in libris de Oratore, ad hæc vsque tempora hæsisse, quàm subscriptorem etiam inuenisse, hominem summi iudicij Quinctilianum: qui in proemio libri* XII, *sic scripsit. Vnum modo in illa immensa vastitate cernere videmur M. Tullium: qui tamen ipse quanuis tanta atque ita instructa naue ingressus, contrahat vela, inhibetq́; remos, & de ipso demum genere dicendi, quo sit vsurus perfectus Orator, satis habeat dicere. Quo in loco,* Inhibet, *Sustinet valere, perspi-*

Locus Quinctiliani illustratus.

cuum est. Verba autem Ciceronis in primo de Oratore, hęc sunt. Vt incitato nauigio, cum remiges inhibuerunt, retinet tamen ipsa nauis motum & cursum suum, intermisso cursu pulsuque remorum: sic in oratione perpetua, cum scripta deficiunt, parem tamen retinet oratio reliqua cursum, scriptorum similitudine & vi concitata. Vbi Inhibuerunt, *improprie transtulit, pro Remos sustinuerunt: cum* Inhibere, *& nauem conuertere significet, & retro cedere.*

Quam vt Lucullus. *Existimamus* Lucilium *esse legendum: quem se Cicero, cum Equos sustinebo, scripsit in libris Academicis, auctorem eius locutionis habuisse dicit, ita canetem.*

Sustineat currum, vt bonus sæpe agitator equosque.

Adde, quod ad Lucullum pertinere nihil potest, qui in Academicis libris ad Varronem, quos iam misisse ex eo maxime liquet, quòd in his, ab eodem Varrone Inhibere, *emendari iubet: loquendi partes nullas habet: ab eo & Catulo & Hortensio ad ipsum Varronem, Tullium, Atticumq; translatas: vt falso, in his quidem libris, Lucullo quidquam attributurus fuerit. Ego existimo M. Tullium in Lucullo, Equos sustinere dixisse, quemadmodum in eo, hodieq; inuenitur: sed iussu Pomponij, cum ad Varronem transtulit, in Equos*

Inhibere mutasse, quod postea damnauerit, emendariq; voluerit. Quare & scripturam probo illam, quæ est in Antoniano, Dices hoc idem Varroni, nisi forte mutauit. *vbi in alijs est,* si forte mutauit. *Nouerat enim Cicero, quæ Varronis esset in Romana lingua peritia, dubitabatq; ne ipse per se locum emendasset.*

Cum a me tibi dictum sit. *Antonianus,* dictum est, *explicatius & significantius. Et ibidem.* Quum autem *pro eo quod est in vulgatis* Quomodo autem, *abrasa rogandi nota, illo sensu. Cum a me tibi dictum est, id diligentissime soles facere, nec vlli, tui potestatem faciunt describendi, a te videlicet moniti. Cum autem fugit me tibi dicere, Cærellia describit ab illis: qui in eo, quoniam prohibiti a te non sunt, non putant se peccare; nec ego eos accuso, & te culpa libero: propterea quod a me prætermissum est, vt dicerem eos exire me nolle. Quæ postrema verba, certiorem etiam faciunt, nostram hanc lectionem. quæ ita placet, vt vulgatam non improbemus, quæ & ipsa bella est.*

Possum falli vt humanus. *Antonianus,* vt homo) ans eam non habere, *quod ego* a meis eam, *interpretor, egregieq; probo, etiam si reliqui libri repugnent. Nam & fallimur vt homines, non vt humani; &* Me *cum his quæ se-*

quuntur, quę, sine controuersia de librarijs dicuntur, conuenire non potest. Et vt a me *aliquando pro* a meis *ponatur, hic tamen nescio quo pacto illepide a prima persona ad tertiam, & ab vnitatis numero, ad multitudinis, transitus fiat. Et tamen* Humanus *ÿ dictum priscis fuisse pro eo quod est* Homo *non negamus. Festus enim in voce Topper, hæc ex C. Næuio.*

Nullum prius lacerat humanum, quàm mare sæuum.

Vires cui sunt magnæ: topper confringent importunæ vndæ.

Et Varro, in Margopili περὶ ἀρχῶν

Natura humanis omnia sunt paria

Quæ pote plus vrget: pisces & sæpe minutos

Magnum comest: vt aues enecat Accipiter.

Quibus in locis Humanus, pro Homo videtur accipi. Mihi tamen, quoniam illud rarum est, hocq; in manuscriptis inuenitur, placet homo.

In qua nihil tibi credo. *Veteres libri, in his Antonianus & Faerni,* Cedo *sententia perspicua & sequente. Cur enim, & quæ quis nouerit, non credat? Nimis arguta hæc interpretatio, & a populi sensu remota. Itaque hanc teneo scripturam, hoc est, multorum exemplarium consensum, verbis hoc modo distinctis atque interpunctis. Quod autem de illa nostra cogitatione*

scribis, in qua nihil tibi cedo: ea quę adhuc noui, valde probo; hominem, domum, facultates. vt hoc dicat Cicero: se Attico non concedere, vt maiorem ille curam & cogitationem de filiæ nuptijs, quàm ipsemet suscipiat.

IN EPIST. XXII.

Et ille tibi negauit. *Nostri omnes,* Et tibi recte ille negauit, *repetito* Recte, *in quo uis extat quædam. Et mox pro* Hoc quoque, sed hoc quoque.

IN EPIST. XXIII.

Quo maxime posita. *Veteres libri.* In quo. Sed tu videris. *Libri veteres,* Sed tu tamen videris.

IN EPIST. XXV.

Litteras scriptas. *Nostri* Scriptas litteras. *recte.*

Sed quoniam tute legisse scribis. *Valde officit sententiæ, coniunctio* Sed. *translatamq; suspicor per ignorantiam, ex simillimo loco, qui mox sequitur: cuiusmodi errores deprehenduntur non pauci: quanquam, ne sic quidem sententia satis plana est. Itaque suspicio mihi est iniecta, cum* Aliter, *aut huiusmodi quiddam desideretur, ne,*

tum antea Quoniam fecus te *legeretur;* Sed quoniam tute, *factum sit, scriptorum imperitia, traiecta dictione. Certe, tale quid sententia postulat, quod nec suppleri possit legẽtis iudicio, nec, vt omittatur, communis dicendi usus & ratio patitur. Ne illud quidem prætermittam, pro eo quod est in uulgata,* Ita volui Bruto fcribere: *in Antoniano,* Bruto ita volui fcrbere. *quæ uerborum collocatio, quàm nouo principio aptior sit, docti probe sentiunt. Et ut totus sensus meus de hoc loco habeatur, ita scribendum censeo. Bruto ita uolui scribere, quoniam secus te legisse scribis (fui fortasse ἀσαφέστερος) me ex tuis litteris & quæ sequuntur.*

Male mihi fit. *Hic quoque ut alibi non sane paucis locis* Mi *legitur, in uetustis omnibus, eodem quo* Mihi *sensu, sed ad humilem & familiarem dicendi rationem, qualis harum est epistolarum, forsan accommodatius. Nam in reliquis eius litteris, uix* Mi *unquam inuenias. Itaque etiam quidam uix ferunt in his libris, culpam in scriptores reicientes, qui compendia sectati,* $\overset{i}{\text{M}}$ *pro Mihi fecerint:* Mi *aut uocantis, aut blandientis esse, a Mius ut Carisius ait; inclinatum, quemadmodum a Sallustius, Sallusti: ab Orontius, Oronti. Ego tamen ab ijs quæram, an in his tantum epistolis,*

existiment, librarios breuitati consuluisse. Quod si negent, vt par est, atque eos eodem studio fateantur detentos: pergam, cur non item ibi Mi scripserint, vbi erat Mihi. Quod si illi nihil ad hæc, nos quod diximus, tenebimus: in hoc tenui scribendi genere, Mi lepide vsurpari. Adde, quod a datiuo Mi, factum esse accusatiuum Me, Grammatici tradunt: vt a Mihi, Mehe, quo vsos Tragicos veteres Quinctilianus ait. Sed neque illud casu factum arbitror, vt mirus quidam librorum consensus sit, vel vbi Mi legitur in aliquo, vel vbi Mini. vt inferius, epistola quæ proximam sequitur. Mi optato veneris: & Mi mittas Et, Mi, auctores, epistola libri huius XXXIX. *Et, Cottam mi velim mittas, epistola* XLIII. *& sexcentis alijs locis, in qua scriptura consentiunt manuscripti omnes. Plautus etiam.*

Sed hoc primum expurgare tibi volo; me insaniam

Neque tenere: neque mi esse vllum morbum; nisi quod seruio.

IN EPIST. XXVI.

Quo autem Lanuuio? *Veteres libri* Lauinum. *corrupte illi quidem sed haud longe forsitan a vera scriptura. Nam, vt ex epistolis supe-*

rioris libri, in quis hanc ipsam collocandam fuisse Manutius docet, colligitur: Cicero, Astura in animo habebat, Lanuuium proficisci: inde in Tusculanum. Quare cum in antiquis aliquot, ita vt diximus legatur, videtur locus ita emendari et interpungi posse. Quo autem? Lanuuium supple proficiscar. Conor equidem in Tusculanum, sed etiam atque etiam animus refugit: quem si contudero, faciam te certiorem. Non damno equidem vulgatam, sed hãc præfero, quod alienius videatur, quo, Lanuuio proficiscatur quærere, priusquam se eo venturum dicat.

IN EPIST. XXVII.

NEC in hac quidem re. *Ant: Faerni.* Nec mihi in hac quidem re.

IN EPIST. XXVIII.

SCRIPTA desiderat. *Antiqui libri,* Desideret, *melius, cum sequatur,* Probet.

Magnopere arcessitus. *Video a nonnullis eam inter Arcesso & Accerso differentiam constitui, vt Accersat is qui uocet, Arcessat qui accusat: quos alij secuti,* Accersitus *hic restituunt: propterea quod ad se Niciam Dolabella, non in iudicium uocauerit. Nos cum sciamus Arcesso, & Nomen deferre, & quædam etiam alia priuatim*

ſignificare; tamen cum quempiam euocamus, non ſane valde referre arbitramur, Vtro vtamur: cum vtrunque ex Cio verbo, & Ad præpoſitione componatur, niſi quod in altero Ar pro Ad eſt poſitum, more quodam antiquiſſimo, quo Arfines vt Priſcianus ait, & Aruocati dicebantur: in altero præpoſitionis littera ſeruata, euphoniæ cauſſa, S. tantum in R mutata eſt. Itaque indifferenter, alterum pro altero vſurpatur, & ſcriptum inuenitur. Quod & Terentius Scaurus, confirmare videtur non obſcure, cum ſic ſcribit. Sed quidam differentiam eſſe voluerunt*, vt Arceſſo quidem ab eo verbo eſſet, quod eſt Arceo: Accerſo vero, ab eo quod eſt Accio. Sed nobis, vtcunque ſcribendum, ad eandem ſignificationem, videntur pertinere. Quin hiſce in libris, vbi in vulgatis Accerſo eſt, in vetuſtis noſtris Arceſſo plerunque reperitur, eodem ſenſu. vt libro primo. vbi in nouiſſimis eſt Quare te expectamus; te deſideramus: te iam etiam accerſimus. in manuſcriptis eſt Arceſſimus. Et ne ſim longior, vbique fere hoc modo.*

IN EPIST. XXIX.

NON eſſe probatam mulieribus. *Ad ſententiam, magis facit,* Probatum. *Vult enim*

Atticum Cicero deterrere, a nuptijs Talnæ, quòd eius res domestica, non sane bono loco videretur constituta: Argumento esse, quòd cum Vetulam, amplæ dotis caussa, sibi expetiuisset, tamen non esset probatus Cornificiæ mulieribus: quòd eũ repperissent rem non maiorem habere DCCC. *quæ pecuniæ summa, Talnæ personæ potius, quàm mulieris conuenit: cuius dos, haud sane parua censeri potuit, quæ summam excederet aureorum nostrorum uigintimillium.*

Tecta igitur ambulatiuncula addenda est. *Faerni liber*, Ambulatiunculæ addenda sunt. *cum quo Romanus facit, & Lolgij & Poggij. Verum, quia de re mihi non constat, de verbis nihil statuo.*

IN EPIST. XXX.

MVMMIO fuerunt. *Ant. Faer.* Fuerint. *nec dubium quin melius.*

IN EPIST. XXXI.

VTRVM liberet facere posse, auctore me. *Faerni liber* Vt vtrum liberet facere posset auctore. *Poggij, Lolgij Romanus* Me, utrum liberet facere posset, auctore. *Ego ex his omnibus*, Me, vt vtrum liberet, facere posset, auctore. *ut* ὑπερβατὸν *sit, quale illud*

superius, Partium studiosus & defensor bonarum. Et inferius. Videbaturq; erga nostros ἥρωας, ita fore, vt nos vellemus animatus. Atque ita esse legendum illa argumento sunt: primum, qnod æque omnes Posset. *nullus in fine Me, omnes in principio membri huius habent: Deinde etiam, quod verisimile non est, Ciceronem, posteaquam Cæsarem ad bellum hortatus est, addidisse, liberum se ei relinquere, vt, vel contra suasionem suam, domi maneret, quod uulgata lectio significat: sed hoc Attico scribit, ita se ei bellũ suasisse, vt iret, nec ne iret, non ualde laboraret. Neque enim se, cum suaderet ad bellum, hominem coëgisse: vt amicos illius, ea pars epistolæ, vsque adeo offenderet. Quare addidit, Hoc enim ille expectat videlicet &c.*

Si Canium haberes. *Iis assentior, qui Q. Gellium Canium volunt hic dici, Attici æqualem, vt Nepos in vita ipsius scriptum reliquit, simillimumq; : quanquam & hic omnes: & in Nepote quidam manuscripti,* Canum *habent. Quod vt melius esse credam, non solum ipsi libri, sed illud quoque persuadet, quod Canus cognomen est: quo in genere, utrum ullum in* IVS *inueniatur finitum haud sane scio. Nec quia Sallustij Liri inscripti sunt, C. Crispi Sallustij &c. idcirco dubitationi satisfactum est: cum certum sit, vsu quodam, Crispus Sallustius, ut Balbus Cornelius, dictũ fuisse: Aliâs*

quidem Crispus, cognomen est. Itaque & hoc ordine inscribendæ essent historiæ. C. Sallustij Crispi. non, C. Crispi Sallustij. Cognomen porro fuisse Canus, præter quam quod ex Nepote cognoscitur, prisci etiam lapides ostendunt. Vetustum in Vulsinis monumentum est, quod in suas varias lectiones Petrus Victorius transtulit, ita inscriptum.

L. COMINIVS L. F. AN.
C. CANVLEIVS L. F.
T. TVLLEVS T. F. KANVS.
L. HIRRIVS L. F. LATINVS.
IIII VIR. THEATRVM,
ET PROSENIVM DE SVA
PECVNIA FACIENDVM
CVRAVERVNT.

Illud non negligendum, cum hac scriptura, nostros quoque veteres libros, hoc loco consentire, Antonianũ, Faerni, Poggij, reliquos. Etenim Kanum *est scriptum. Sed cum infra tamen semel atque iterum,* Canus *legatur, in eam opinionem uenio, vt, vel non magni interesset, vel ita certe existimarunt librarij, latino ne C. an Græco K scriberetur. Et fuit sane tempus, cum quidam, litteræ huius, & si latinis non necessariæ, qui C. haberent, tamen ita delectati sunt, vt quotiens A, correpta sequeretur, K libentius adhiberent: vt non solum*

Kalendas, sed & Kaput dicerent, & Kalumnias, auctore Diomede, & ante eum Q. Terentio Scauro. qui etiam illud innuere uidetur, ideo K adhibitum fuisse a ueteribus, quia cum illi, quotiens huiusmodi uerbum scribendum esset, in quo litteræ suum nomen retinere possent, singulis litteris pro syllaba uterentur: sedcimq; dcemq; pro sedecimq; decemq;: bne pro bene: cra pro cera, scriberent; si Canus aut Carus scribendum fuisset, nisi K litteram habuissent, non Canus aut Carus, sed Cenus & Cerus dicturi fuerunt: cum C. in E uocalem desinat. Quare etiam contendit C. magis esse superfluam, quam K: quando K apud Græcos satis uim etiam C. litteræ exprimeret. Quin etiam illud addit. Non fuerunt tam imperiti antiqui, ut K seruarent, si aliam litteram idem sonantem habuissent: & alia plura, sed in mendo latentia. Et sane frequens fuit ueteribus litteræ huius usus. Nam duo K K iuncta, Calumniæ caussa ut Isidorus ait, significabant. Et ad portam Esquilinam Romæ in antiquissimo lapide Kasibus est scriptum, hoc modo. IMP. Cæsar Aurelius Antoninus Pius, Felix Aug. Parth. maximus: Brit. Maximus: Pontifex Maximus: aquam Marciam uarijs kasibus impeditam, purgato fonte, excisis & perforatis montibus, restituta forma, adquisito etiam fonte nouo Anto-

nini, in sacram urbem suam perducendam curauit. Nec initio tantum dictionis arrisit, sed etiam in medio, cum Euokatus dicerent. Ita enim scriptum Romæ conspicitur. Aurelianus Euok. ex fine salarioR. V I I I *Coh.* I I. *Vixit annos* X X X V I I I. *Mil. Ann.* X V I I. *Nat. Dacia, Iulia Vrsa Patri B. M. F. Ita quidem ueteres. Quinctilianus tamen, nullis in uerbis* K *utendum putat, nisi quæ significent, etiam si sola ponatur, Cuiusmodi Kalendæ sunt & Cæso, ex Terentio Scauro, & Capitolinis lapidibus. Sed ut eo reuocetur, unde hæc declinauit oratio sperauit Cicero, huius nostri Kani opera, qui Othoni esset, uel amicitiæ uel necessitudinis iure, coniunctus, fore ut Otho, facilius moueretur.*

IN EPIST. XXXIII.

SI Plancus destinat, tum haberes &c. *Faerni liber:* Destinatum habet, haberes difficultatem. *& placet. Est autem sensus, si Plancus, constitutum habet hortos emere &c. Antonianus etiam, pro* haberes, Habet res, *& ipse non malo sensu.*

Negotium dederis. *Quis non intelligit, hæc uerba iacere, planeq; otiosa esse? Ego sic sum ausus emendare, nec puto infelicissime,*

Negotium de dec.leg. *vel* de decem. *Id vt mihi ueniret in mentem, tum res ipsa fecit, de qua quotidianæ erant inter eos litteræ, tum uerba quæ sequuntur: quæ nisi ita legatur, plane sine sententia sunt; tum denique etiam Tuditani mentio, cuius negotium, cum decem legatorum, erat coniunctum. vt totum sit, Negotium de decem legatis reperies ex eo libro, in quo sunt S. C. Cornelio & L. Coss. Nec mirũ est, in re tam agitata inter eos, scribendi breuitate usum esse Ciceronem: qui etiã soleret, διὰ σημείων, quod erat multo concisius, atque idcirco obscurius, non raro scribere.*

Vide etiam quo anno &c. *Cum ijs sentio, qui de alio quopiam quæri a Cicerone existimant. Nam de Tuditano, abunde dictum est, hæcq; ad eum pertinere uix possunt. De quo quærat, difficile est diuinare: qua tamen Corradus difficultate exterritus non est. Ipsum igitur videbis. in quo etiã illud probo, quod mox,* Eodem ne Præfectus an Contubernalis fuerit, *emendat; cum præsertim, &* Aut, *arti illo loco, & consuetudini repugnet: &* Præf. Contuber.q; *quo modo scriptum inuenitur in priscis libris, non minus id ualeat, quã Præfectis & Contubernalibus.*

Cecidit belle. Sed casu &c. *Malim* Sed cecidit belle Casu &c. *reuocata coniunctione, ut sensus sit. In hoc incommodo remanendi illorum, bel-*

le cecidit, quod ab his de Cæsaris consilio traducendi Tyberis, edoctus, in emptione hortorum Scapulanorum cautior esse possum. Huiusmodi traiectiones, ex manuscriptis possim sexcentas afferre.

IN EPIST. XXXIIII.

ASTVRAM veni VIII K. Iul. *Cum infra libro XVI epistola prima, nomen Iulij maxime stomachetur, inq; eo Brutum reprhendat, quod Ludos proscripserit a Nonis Iulijs, nō Quintilibus: quid est quod nunc ipse illud vsurpet? Ego recentioris alicuius glossema arbitror esse, qui se valde existimauerit facturum operæ pretium, si omissum a Cicerone mensis nomen, suppleret, notoq; & vsitato vteretur. Quod ita esse, multo manifestissime illud declarat, quòd, cum hæc Cicero scriberet, non dum hoc honoris Cæsari decretum fuerat. Hanc enim legem M. Antonius M. F. tulit, cum esset Consul, vt Macrobius tradit, Satur. lib. 1. Cap. XII. certe post rem in Hispania contra Pompeij liberos, bene gestam, vt Dio innuit lib. XXXXIIII. idq;, quoniam eo mense natus esset.*

IN EPIST. XXXVII.

OMNIBVS eum locis facere. Eum in-

terpretantur Quinctum. Sed ratio poscebat, vt quid eum facere diceret, explicaret. Quare cogitabam an melius esset Furere *verbum Ciceroni familiare, & in primis sententiæ quadrans. Sed meo tamen instituto. Videntur enim hæc, & ad Hirtium posse referri, qui omnibus in locis pro Cicerone litigaret. Sed verius ad Quinctum, qui vbique de patruo obloqueretur.*

IN EPIST. XXXVIII.

De eodem oleo & opera. *Apparet ex hoc loco, prouerbium hoc, non ad oleum modo, quo Athletæ vngebatur, sed ad illud quoque, quo litterarum studiosi in lucubrando consumunt, sæpe referri. Nam & supra ad hunc ipsum, Non defleamus (inquit) ne oleum & opera nostræ philologiæ perierit. In ijs tamen epistolis quæ familiares dictæ sunt; Nam quid ego te (inquit) athletas putem desiderare, qui gladiatores contempseris? in quibus ipse Pompeius profitetur se & oleum & operam perdidisse? Oleum autem, pro sumptu positum est, opera pro labore.*

IN EPIST. XL.

Tum enim mentio Canai. *Si is significatur, qui a Nepote scribitur summa Attico consuetudine iunctus fuisse: ille vero* Canius, *vel*

vt mihi videtur Kanus aut Canus, cognomento fuit, non Canaus, vt assensio cohibenda videatur.

IN EPIST. XLI.

VENIT ille ad me. *Hæc epistola in postremo loco libri huius collocanda videtur, cum Cæsar ad Baias est profectus, ad bellumq; Parthicum ire uelle diceretur, cui Q. interesse cogitabat. Adde quod in ea de suo natali die agitur, qui fuit* III *Non. Ian. cum ultima epistola, statim, vt credi potest, post tertia saturnalia, quæ fuerant* XII *K. Ian. scripta fuerit.*

IN EPIST. XLIIII.

DE Babio poteris. *Antonianus, Faerninus, & ferme reliqui,* De Bæbio. *Fuisse autem Romæ Bæbios, cognomento Tampilos, ex Liuio & eodem Cicerone in Philippicis cognoscitur.*

Magnum pondus argenti, auctionem, præter prædia. *Vereor, ne transposita hæc sint: sintq; ita disponenda. Magnum pondus argenti, præter prædia: auctionem &c. vt dicat, ad prædia, magnum quoque pondus argenti accedere.*

IN EPIST. XLV.

s e sibi visum disertum. *Indicat, se Bruti Catonem non satis probasse, cum, præ illo, sibi diser tus sit visus in Anticatone: Ciceronis eatenus pro basse, ut copiosior sæpius legendo sit factus. Brutumq; in eo damnare visus est Cæsar, quod parum acute atque dilucide scripserit. Disertum enim Cicero in primo de Oratore, eum statuit esse, qui possit satis acute atque dilucide, apud mediocres homines, ex communi quadam hominum opinione dicere: eloquentem vero, qui mirabilius & magnificentius augere posset atque ornare quæ vellet.*

Testibus præsentibus sexaginta duobus. *Veteres libri* Sexaginta diebus. *nec aliter profe cto debet legi. Nam heredi certa dies præscribeba tur, intra quam, nisi deliberasset, vellet, nec ne hereditatem accipere, exheres esset. De qua consuetudine Vlpianus, in Institutionibus illis, quæ haud ita pridem repertæ sunt, hunc in modum. Cretio est certorum dierum spatium, quod datur instituto heredi ad deliberandum, vtrum expediat ei hereditatem adire, nec ne. Veluti. Titius heres esto: cernito in diebus centum proximis, quibus scieris poterisq;. Nisi ita creueris,*

exheres esto. Credere igitur possumus, tempus a Cluuio heredibus concessum, duorum & sexaginta dierum fuisse. Hic tamen Cretio, aliquanto latius debet accipi, pro hereditate scilicet, certo illo tempore implicita, hoc sensu. Ex eo cognoui hereditaté Cluuij diebus sexagintaduobus adeunda. hoc est, intra spacium dierum sexagintaduorum. Quo modo etiam locutus est pro Archia Poëta. Data est ciuitas, Silani lege & Carbonis, ijs, qui fœderatis ciuitatibus adscripti fuissent, si tum, cum lex ferebatur, in Italia domicilium habuissent; & si sexaginta diebus, apud Prætorem essent professi. Neque enim sexagies profiteri iubebantur: sed cum longius abessent per Italiam, datum spacium ijs est, vt commode Romam venire, nomenq; dare possent. Et videtur locutio antiqui iuris. Sane de testibus sexagintaduobus, siue eos testamenti factioni, adfuisse intelligamus, siue potius iussos cretioni adesse, ridiculum est cogitare, cum legi satisfieret, si vel quinque fide digni, hoc est, Ciues Romani puberes, adhiberentur. Et vt eorum maior numerus nihil officeret, is tamen modum excedit. Verum quando ratio huius nominis, a nullo adhuc, quod sciam, satis explicata est, indicanda videtur a nobis: quæ tamen est apud Varronem, si animaduersa fuisset. Ita enim ille

lib. VI. *Apud Plautum. Tum ego ante hac te amaui; & mihi amicam esse creui. Valet, Constitui. Itaque heres, cum constituit se heredem esse; dicitur cernere: & cum id fecit, creuisse. Hæc Varro. quæ mirifice consentiunt cum illis Vlpiani verbis; Quod datur instituto heredi ad deliberandum. Cernebat enim heres, hoc est, constituebat, deliberabat interea, vtrum e re sua videretur, hereditatem adire. quam si suis rationibus utilem decreuisset, adhibitis testibus, conceptis quibusdam uerbis adibat. Illa uero erant huiusmodi ex eodem Vlpiano. Cum me Mænius Heredem instituerit, eam hereditatem adeo cernoque. Porro de præsentia testium, idem Varro lib.* V. *Itaque in cretione adhibere iubent testes. Atque id est quod ait Cicero,* Testibus præsentibus. *Et quamuis hæc fuerit uerbi illius significatio; tamen factum est, ut quemadmodum cretio, pro ipsa hereditate accipitur, ita Cerno pro Adeo usurpetur. Itaque Festus, Cernere (inquit) est hereditatem adire. De cernendi, hoc est deliberandi die, late scriptum est in l. Aristo. ff. Et in l. Aristo. ff. de acq. hereditate. Et fuit tempus illud, cum contractior daretur. postea tamen cautum est, ne pauciorum esset, quam dierum centum. l. ij. ff. eo. quæ ta-*

men deliberatio hodie necessaria non est, si quis inuentarium secundum legis ordinem facere voluerit. Illud etiam dicendum, ius huiusce-modi cernendi, non nisi liberis concessum fuisse. Vbi enim seruus heres institutus esset, deliberandi tempus, non ipsi seruo, sed ei cuius erat seruus præstituebatur. Liberam porro cretionem puto dictum, qua tempus illud heredi non computabatur, quo se ignoraret heredem institutum: nec ei fraudi erat, si adire hereditatem non potuisset: quam Vulpianus, nisi fallor uulgarem appellat: quod, cum æquior uideretur, uulgo etiam esset usitatior. Ita enim ait. Cretio aut uulgaris dicitur aut continua. Vulgaris, in qua adijciuntur hæc uerba: Quibus scieris poterisque. Continua, in qua non adijciuntur. De illa in primo de Oratore sic Cicero. De his credo rebus, inquit Craßus, ut in cretionibus scribi solet, quibus sciam poteroque. Et mox idem Vlpianus. Ei, qui uulgarem cretionem habet, dies illi dati computantur, quibus scit se heredem constitutum esse, & potuit cernere. Ei uerò, qui continuam habet cretionem, etiam illi dies computantur, quibus ignorauit se heredem institutum: aut sciuit quidem sed non potuit cernere. Quare continua dicta

videtur, quod dies illi dati ad deliberandum, continuo, hoc est, statim a morte testatoris inciperent, nec vlla vel ignorationis uel impedimenti exceptione, interpellarentur, aut ducerentur. Aut certe liberam intelligit M. Tullius, sine vllo onere aut mutandi nominis, aut gentilitium sacrorum: quæ, & alia etiam, heredes sæpe facere iubebantur. vnde illud de libera, sine sacris hereditas: quod ad alia quoque omnia translatum est, quæ nobis sine vllo incommodo obueniunt. Plautus in Trinummo. Cœna hac annona est sine sacris hereditas. Ac de his hactenus. Locum autem Ciceronis, quem supra citauimus ex primo de Oratore, non me latet in excusis & vulgatis libris, aliter legi: nempe, Conditionibus: sed Cretionibus esse rectum, Vlpiani verba declarant.

IN EPIST. XLVII.

VIX mihi credo legisse. *Faerni liber, Ant.* Legisse me.

Quam quidem ruri esse arbitror. *Veteres libri omnes* Rure. *Quod tametsi contra artem, contraque Seruij Festique opinionem, qui Ruri omnino dicendum esse putant, ubi sta-*

tus in loco significatur, esse videatur: Terentius tamen, rure, si Plinio credimus dixit. Ita enim Sosipater libro primo. Itaque et Varro ad Ciceronem XXII, Rure veni. Quem Plinius eundem XI, Rure ordinatum arbustum dixisse, laudat. Sed & Terentium in Adelphis. Filium negat esse rure. Sed & Titinium in Hortensio. In foro aut in Curia posita potius, quàm rure apud se posita. Ex his ergo colligimus, Rure pro Ruri, quandoque dictum fuisse. Et ne videar antiquissimos consectari, Horatius politissimus Latini sermonis auctor, eodem modo locutus esse reperitur, cum sic in epistolis scribit.

Quinque dies tibi pollicitus me rure futurum. Neque tamen is sum, qui hanc rationem dicendi, usurpari uelim: sed tamen si usurpetur, Latinam esse contendam: & tot librorum ueterum consensionem affirmem non esse negligendam. Et Terentij locus emendandus est, si fidem Sosipatro habemus. cum in Impressis Ruri legatur. Terẽtij locus emendatus.

IN EPIST. XLIX.

Narrabo tibi. Antonianus & aliquot alij Narro, sed nihil laboro. Lepidam modo festiuamq; locutionem animaduertendam censeo. Valet enim Narrabo tibi si nescis; Est quod tibi dicam; sicut.

Narro tibi, Verum dicam: aut, vis dicam? Sic enim lib. XI. *epist.* XI. *Narro tibi, plane relegatus mihi videor, postquam in Formiano sum. Et lib.* XV, *epi.* XVI. *Narro tibi, hæc loca venusta sunt. Et adhibetur hæc dicendi forma, cum quid quasi nouum significare volumus. Paulo secius lib.* II. *Narra mihi, Reges Armenij, patricios salutare non solent? pro eo quod est, Dic mihi Clodi. Sed tamen vbique emphasis est, gestu pronuntiationeq; adiuuanda. Illud addam, Male narras, tum dicere priscos consueuisse, cum quid nuntiaretur quod nollent: Bene narras, cũ boni essent nuntij.*

Mihi scripsit Romam. *Nostri, Mi scripsit.*

IN EPIST. L.

Hospitem mihi tam grauem &c. *Nostri fere* O hospitem. *Sed parum referre arbitror. Illud non negligendum, inter hanc epistolam, & eam quæ antecedit, menses fere tres, mutos fuisse a litteris. nempe a reditu Cæsaris ex Hispania, qui fuit ineunte Septembri, vt ex epistola* XLV, & XLVI *cognoscitur, vbi scribitur Cæsar adest. & ex ipsa proxima superiore, in qua de reditu Quincti filij. vsque ad* XII *K. Ian. quo die, Cæsar, cum M. Tullio, vt diximus, congressus est, apudq; illum cœnauit, in suis villis. Et sane*

Cæsarem rediisse illo tempore, ex his etiam licet cognoscere, quæ Dio scribit, eum cum rediisset, in postremos sui consulatus tris menses, substituisse sibi Q. Fabium Maximum, & C. Trebonium: vt his Consulibus hęc ipsa postrema epistola scripta fuerit. Velleius tamen lib. II. Octob. mense rediisse Cęsarem scribit.

Et si quæris libenter. *Postrema littera in Quæris, vt carminis ratio constet, elidenda est. cuiusmodi multas apud veteres elisiones inuenias. Verum vt de ipsa locutione dicam non nihil,* Si quæris, *ad ornatum facere mihi potius, vimq́; orationis, quam ad sententiam videtur: quę quidem, sublato illo, manet tamen, tantum segnior & languidior. Quam etiam vim,* siquid vis *epist. II. libri* VII *videtur habere. Sic enim ibi. Tironem Patris ægrum reliqui, adolescentem vt nostri, adde etiam, siquid vis, probum. Quid enim hic significet, siquid vis? Mihi familiaris quædam, vulgoq́; vsitata dicendi consuetudo videtur, cuiusmodi in nostro materno sermone, non dissimilis. quæ abesse possit sine iactura sententiæ, sed non elegantiæ ac leporis. Sed vt ad Quæris redeam; & ipsum etiam, non nunquam abundare videtur: ut in illo, lib. II. Quid quæris? acueram me ad exagitandam hanc eius legationem.*

Et eodem libro: quid quæris? primum ita me pu pugit, ut somnum ademerit. Et in fine huius epistolę, Quid quæris? delectatus est, & libenter fuit. Quod ualet. Quid dicas? uel, Quid quæris plura? & apte adhibetur, cum ad finem properamus, sicut Quid multa? Paulo diuersum est illud ad Sulpicium, epistola, Accipio excusationem, sed & ipsum, qua de sententia, redundans. Noli quærere; ita mihi pulcher hic dies usus est, ut speciem aliquam mihi uiderer uidere, quasi reuiuiscentis Reip. Quod hodie uulgo imperiti Noli dicere aliud. Puto etiam cogitandum, an eodem pertineat, quod est ad Cælium, epistola Magno dolore. Velim quęras, quot ille dies sustinuerit, in urbe dum fuit: quàm acerbos sibi, quàm mihi socero non honestos. Quo in loco, uelim quæras, quid significet, nescio, nisi familiarem quandam, uulgoq́; tritam loquendi consuetudinem, non sine elegantia & emphasi.

LEONARDI MALAESPINAE, SVARVM IN EPISTOLAS Ciceronis ad Atticum, EMENDATIONVM AC SVSPICIONVM RATIONES.

Argumentum libri XIIII.

RIS *amplius menses, nullæ extant scriptæ litteræ; ex tertijs uidelicet Saturnalibus, quæ fuerunt* XII *K. Ian. ad post Id. Martias, quo die Cæsar occisus est. Occisus est autem ut Velleius ait, cum quinque menses post reditum ex Hispania fuisset. Scriptæ sunt autem hæ, M. Antonio, & P. Cornelio Dolabella Coss. Nam is, interfecto Cæsare, fasces statim, ut ait Paterculus & insignia Consulatus sibi arripuit, antea designatus ab illo, quem sibi substitueret, in Parthos proficiscens. Continent uero potissimum Reip. tempestates, quæ, illo cæso, consecutæ sunt. Cicero quidem, primis illis diebus, cum Senatum in suam sententiam perduxis-*

ſet, ut communis concordiæ cauſſa, iniuriarum memoria, ſempiterna obliuione deleretur; Roma egreſſus eſt in ſuas uillas; unde dedit has litteras, modo ſpei, modo deſperationis plenas. Priuatim uerò continent querelam, de ementitis actis Cæſaris: factum Dolabellæ: de Amatio, humillimæ ſortis homine, qui auſus fuerat, in C. Marij nomen inuadere, ſeq; pro nepote illius gerere: & domeſtica quędam priuatius. Datę ſunt poſt Id. Mart. ad XVI *circiter K. Iunij.*

IN EPIST. I.

Verum ille gaudens. *Faerni liber*. Gaudet. *& uidetur melius*.

Præterquam Lepidi, veniſſe nemini. *Faerni liber* Lepido, *prorſus ut Manutio uidetur eſſe legendum. Reliqui omnes*, Lepidi, *ut inclinet animus* Neminis *poſſe legi: ſitque, Neminis in ſermonem ueni, præterquam Lepidi: pro eo quod eſt, cum Nemine. Nec ignoro Neminis, de nemine quoque ualere. ſed nihil officit. Venire in ſermonem alicui, mihi non ſatisfacit. Neminis autem Plautus in Captiuis dixit – Neminis Miſereri certum eſt, quia mei miſeret nemo. Item Cato ut eſt apud Feſtum. Lapideo corde ſunt multi, quos non miſeret neminis.*

Magni refert ſic quid velit &c. *Senſus ui-*

detur. Non facile adducitur ut quid uelit: &, Magnum negotium est, sic ut quid uelit: sed cum uult, in nolendo modum excedit.

IN EPIST. IIII.

Quod per se ipsos confici potuit. Se, *delendum est, & ex uetustis libris, & ex natura reciprocorum. Neque enim satis apte, utrunque iungi uidetur. Alterum enim ad rem, alterum ad personas refertur. Id quod erit manifestum, si utrunque separatim legatur. Nam huius orationis Quod per se confici potuit, sensus ille est: quod natura comparatum est, ut confici posset. Illa uero, Quod per ipsos ad ἥρωας sine dubio refertur: quæ & uera est. Itaque subdititium puto pronomē se.*

IN EPIST. VII.

Ego e Formiano. *Quidam e meis* Nunc ego &c. *Quod ideo e uulgatis sublatum puto, quod fere in manuscriptis, transpositum est: Nam in Antoniano ita legitur, Tum de hcc scire aueo nunc omnia. Ego e Formiano &c.*

Si ergo est. *Hic ego facilus possum existimare, hæc ipsa uerba abundare, hucq; translata ex alio aliquo loco, quam quidquam adesse. Nanq; his sublatis, quam cohęrens & bona sententia futura sit, nemo non uidet. Atque uideo etiam doctis non nullis uideri.*

IN EPIST. IX.

O Socrates, o Socratici. *Nostri O Socrates & Socratici.*

Itaque quam seuere. *Addenda nota illa est, quæ, quanquam frequentius adhibetur cum interrogamus, tamen in admiratione etiam usurpatur. Quam seuere nos (inquit) M. Curius accusat? Tam ut pudeat nos uiuere. Quanquam Antonianus,* Mutius, *pro* Curtius. *Et Faerni liber* M. Tutius, *quod propius accedit ad Mutium, quàm Curium. Sed in re obscura, nihil statui potest.*

IN EPIST. X.

Meministi ne clamare. *Malim,* Me clamare. *Hanc, suam fuisse uocem, infra lib.* X V, *epistola, Antium ueni, declarat. Dicebam (inquit) senatum uocari: populum ardentem studio uehementius incitari: totam suscipere Remp.*

Quid quæris, iam ne &c. *Nostri omes.* Quod quæris. *recte.*

IN EPIST. XI.

De clarissimo ciue. *Nostri fere* Ciui, *quemadmodum & Petri Victorij: de quo Casus fine, supra quædam diximus.*

Reliqua

Quibus vt quasi cumulum adiungam; Priscianus quinque exempla ex Cicerone laudauit, in quibus Ciui ab eo dictum est, pro Ciue: quæ tamen ille queritur ab imperitis, sua quoque ætate corrupta fuisse. Ea vero sunt, verrina IIII. *Quod ciuis Romanus a. Siculo petit: Siculus iudex datur: Quod Siculus a ciui Romano, ciuis Romanus datur. Paulo infra. Quid dicam de C. Virgilio tali ciui & viro? Item pro Sextio. Quid ausus esset pro ciui, pro benemerenti ciui? Idem* VI. *Philip. sed in principe ciui non est satis.*

IN EPIST. XIII.

Quid nobis faciendum est, ignoro. *Non semel iam docuimus, & grammaticorum præceptis, & vsu veterum scriptorũ, rogandi nomina, cum nihil interrogant, ex modis sibi subiunctiuum asciscere: præsertim si verbis iungantur, scientiã vel inscitiam significantibus. vt scio quid conere. Et, Nec iam quid agam scio: Et, Parũ intelligo, quid me velis scribere. Quare vel hæc ratio lexq; grammaticorum perpetua non est, vel* sit *est legendum hoc loco. In quo tamen hærere soleo non nunquam, & assensionem sustinere: cum animaduertam* Quid, *indicandi quoque modo, iunctum non raro a Cicerone, aliisq; fuisse. Nã supra libro* XIII. *Vides (inquit) propinquitas quid habet. Et*

lib.x.epist.x. Vides, quam turpe est. Quibus in locis, quemadmodum & hic, ueteres libri consentiunt. Et lib.ix.epist.xii. Quæso scribas quid nobis faciendũ, aut non faciendũ putas. Quin Plautus in Aulularia. Scio quid mihi dictura es: hanc esse pauperem; hæc pauper placet. Et in Bacchid. Scio quid ago. P. Et pol ego scio quid metuo. Sunt & alia pro indicandi modo testimonia: sed plura pro subiungendi.

Quod Cæsaris bello licuit. *Suetonius in Cæsare. Denuntiante Pompeio, pro hostibus se habiturum, qui Reip. defuissent; ipse medios & neutrius partis, suorum sibi numero futuros, pronuntiauit. Quibus autem ex cõmendatione Pompeij ordines dederat, potestatẽ transeundi ad eũ omnibus fecit.*

Cum consilium cepi legari a Cæsare. *Nostri, tum, cum consilium. Est hic etiam notandum, Infinitum pro gerundi modo, positum esse. quo modo itidem Cæsar in Cõment. Postero die consiliũ ceperũt, ex oppido profugere. Itẽ Cicero II de Orat. Si omnẽ vim oratoris, in argumentis posuissem, tẽpus esset iam de ordine argumentorum dicere. Hellenismus est, haud sane frequens oratoribus.*

Q. Egnatio gratias agit. *Faerni liber, nullũ prænomen habet: &, si is Egnatius significatur, vt quidam existimamus, de quo supra non semel, Ciceronũ amicus; apud quem Marcus suã quoq;*

pecuniam deposuerat, vt est in epistola III *libri* XI *: hic certe L. Egnatius vocabatur. Idem libro* X. *De Q. fratre, scito eum non mediocriter laborare de vsura: sed adhuc nihil a L. Egnatio expressit. Hunc igitur, a quo tum nihil expresserat, liberalem in se, in dotis debitione sensit.*

IN EPIST. AD ANTONIVM.

Quæ tua potestas est. *Falluntur, non tã iudicio, quam scripturæ labe, qui putant hic, eius generis esse parenthesin, cuiusmodi apud hunc ipsum lib.* VII. *illa est. Atqui certe ille agere debuit: & si esset factum, (quæ tua humanitas est) adscripsisses. Hic nihil est eiusmodi: & ordo est. Vt neges te vsurum ea potestate, quæ potestas tua est. Porro potestatem esse alicuius, Ius esse significat. Sic pro domo sua. De agris ratum est: Fuit enim populi potestas. Nõ valde diuersum est illud Philippica* II. *Sed videlicet, meam gratiam voluit esse, in quo ne ipsius quidem vlla esse potuit lege lata. hoc est, vt beneficium a me proficisceretur, mihiq; gratia deberetur.*

IN EPIST. XIV.

Itera dum eadem ista mihi. *Eodem modo Plautus in Rudente.*

Iteradum mi isthæc omnia, itera mi mime, mi Trachalio. Locus Plauti emendatus.

Nec tamẽ ignoro, iterũ legi in impressis libris: sed

ita reponendum esse, cum repetitum Itera, tum veteres libri docent.

Parilibus solus ne: *Reiteratum Parilibus, nec Antonianus liber, nec Lolgij habet. Et sane mihi repetitio illa, iacens inanisq; videtur. Neque enim indignatur Cicero, quod Parilia celebrasset Quinctus, ea enim celebrabant omnes: sed quod coronam habuerit, Cæsaris honoris caussa. Itaque tollendum arbitror.*

IN EPIST. XV.

Quam adhuc fuerint. *Nostri,* Fuerunt.

IN EPIST. XVII.

In Pompeianum veni, v. K. Mai. *Recte ratiocinatur Corradus,* v Non. *esse reponendũ. Nam si* v. *Non. conscendit, vt proxima superiore epistola scribitur, in Pompeianum profecto* v. K. *Maij, venire non potuit, cum hic dies, illo antiquior sit. Sed & veteres libri, in quis Antonianus,* v. *Non. habet: vt quo die ex hortis Cluuianis profectus est, eodem in Pompeianum trãsmiserit, pransus fortasse apud Pætum, aut illo certe præterito. Sed emergit difficultas ex verbis, quæ sunt scripta supra, in epistola ab hac tertia, huius generis. Piliæ nostrę villam totam, quæq; in illa sunt, trado, in Pompeianum ipse proficiscens. K. Mai. Si enim* v. *Non. conscendit, pridie, kalendæ esse nõ non potuerunt, siue ex institutione Numæ Nouæ*

numerentur, siue Cæsaris. Solui potest hic nodus, quia siquis ea verba diligenter attendat, intelliget M. Tullium, non tam eo die profectum, quàm proficisci in animo habuisse: quod tamen biduo post fecit. Quod, sicui dubium sit, an vtro atque eodem die, & ex Cumano solui, & in Pompeianum possit appelli, is sciat, cursum adeo esse breuem, vt paucis horis, confici possit. Sunt enim hæc loca, in eodem sinu.

IN EP. AD DOLABELLAM.

In hæc loca conueniant. *Faerni liber, Poggij, Antonianus, Romanus, reliqui,* In his locis. *In quo consentiunt cum libris Petri Victorij. Qui in hęc loca excuderunt, ij mihi videntur hunc locum, ad exemplar eius, quæ est in libro epistolarũ ad Varronem, quasi ad regulam reuocasse. quos ego, cum vtraque latina atque elegans sit, nec facile diiudicari possit vtra verior, non sane laudo. Quid si neutra falsa sit? Si enim hæc ad Atticum missa, exemplum est; quid caussæ est in excribendo, cur non aliquid vel dedita opera, vel casu, dum totas* περιοχὰς *persequitur, mutare potuerit, quod idem valeat? ita vt cum duo remanserint quasi exemplaria, vnum domi retentum, alterum ad Atticum missum, exemplar*

quod est in libro ad Varronem, ab vno exceptum fuerit, hoc ab altero? Quod siquis mihi obijciat, scribarum illud munus exscribendi fuisse: dicimus, tum nos illorum scripturam, quamuis elegantissimam, repudiaturos, cum perspectum habuerimus, vtrum exemplar sic, an vero exemplum. Vsos verò hac ipsa communium præpositionum licentia, antiquos esse, passim & in eorum scriptis animaduertimus, & Seruius Honoratus in eo Virgilij Aeneid. libro primo. Rapuitq; in fomite flammam. notauit, hæc quoque ex Cicerone adducens. Quod ille in capite ab hostium duce acceperat. Et ex Verrina III. *Et si fortes fueritis in eo, quem nemo sit ausus defendere &c. Verum hęc defendi fortasse, quoquo modo possint: illa non item, quæ sunt in lib. de natura Deorum talia. Multas præterea belluas in Deorum numero reponas. Et eodem libro a casu in casum transiens sub vno verbo. Nec vero hoc, in te vno conuenit, domesticis moribus, ac nostrorum hominum vrbanitate limato; sed cum in reliquos vestros, tum in eum maxime, qui ista peperit hominem, sine arte, sine litteris insultantem in omnes; sine acumine vllo, sine auctoritate, sine lepore. Qua ratione & Terentius, Coiuimus in Pireo.*

Regi regum. *Veteres libri.* Regum regi, *inuerso ordine.*

Deinde multa. *Faerni liber ac reliqui* De- Locus
in, *plane dulcius. tametsi Festus Exin, metri cau*ſ Feſti.
ſa dictum putat, pro Exinde.

IN EPIST. XIX.

Nonis Mai, cum eſſem in Pompeiano. *Lente mihi ac pæne faſtidioſe cogitanti, pecccatũ videtur in ordine epiſtolarum; hancq́; ſuperiori proximæ proponendam. Argumento utor hoc. Nonis hæc ſcripta eſt: illa* VII *Id. data. hoc ex illis uerbis cognoſcitur; Atque ego ad eam* VIII *Id. litteras dederam bene mane; eodem autem die tuas litteras ueſperi acceperã. Primum enim dicit Dederam, quo alius ſignificatur ab eo, quo tum ſcriberet, dies: dein eius litteras ueſperi accepiſſe; ut dare quidquam ad ea, niſi poſtridie, uix potuerit. Adde quòd ſic litteras concludit: Ego ex Pompeiano* VIII *Id. Mai cogitabam; ut neceſſario, ante diem illam datæ fuerint. Scriptæ igitur uidentur* VII *Id. qui dies poſt Nonas ſit; quod argumento eſt, litteras prępoſtero ordine, ut diximus collocatas fuiſſe. Verum moleſtiam exhibent, quæ ſunt infra, hac eadem epiſtola: Ad Dolabellam quemadmodum tibi dicis placere, ſcripſi diligenter. Hæc enim innuere uidentur, hanc epiſtolam ſcriptam poſt eas litteras fuiſſe, quæ dicuntur ſupra* VIII *Id. datæ: ac propterea loco mouendam non eſſe. Nos ad hæc,*

innui quidem datas fatemur eas litteras, sed negamus ob id sequi, vt hæc epistola posterius scripta sit. Significat enim se Cicero litteras scripsisse Nonis ipsis, non dedisse. dedit autem postridie, hoc est VIII. *Id. Itaque locum ego illum ita interpretor:* VIII *Id. litteras dederam bene mane, quas Non. videlicet exaraueram.*

Si mihi quod debuit. *Verius fortasse,* Quod debet.

IN EPIST. XX.

Audi igitur. *Poggij liber,* Aud' igitur, *cum apostrophe, elisa altera vocali, non incommode, vt in illo Terentiano.*
Vos istec intr' aufert' abite. Sed auctor non sum, vt vnius libri testimonio, ita hic quoque scribatur. Puto tamen Latinos, non sane tam crebrò quàm Græcos, sed tamen aliquando & synalepha, & collisione vsos, in vocalium commissione: sed eorum libros in quoddam hominum genus incidisse, qui ita scripturam corruperint, vt cum à metro discesserimus, nesciamus vbi illi eas adhibuerint. Et quoniam locus non plane videtur recusare, adscribam quæ super hac ipsa re, in sua Orthographia Victorinus prodidit, ratus fore non inutilia. Ea verò sunt hęc. Præceptum erat antiquorum, scribi quidem omnibus

litteris oportere: in enuntiando autem, quosdam litteras elidere. In quo & idem sæpius dicam, bis peccatis: quòd aliud scribitis, aliud legitis, quàm scriptum est. Quid enim facietis in his, quæ, velitis nolitis, & scribenda sunt & legenda, vt scripta sunt? Vt exempli caussa Existimo, non Exæstimo: & Conquinat, non Coinquinat, & similia? Eliduntur autem vocales singulæ, cum duo concurrerint: vt

Men'incepto desistere victam? non Me ne. Et
Ten'inquit miserande puer. non Te ne. T. quoque ex consonantibus eliditur. vt
Posquam res Asiæ. non, Postquam.
M. autem, vt
Mult'ille & terris, Vocalis & consonans: vt
Non equid'inuideo. sic Quinctilianus lib. XI.
Nam & vocales frequentissime coëunt: & consonantium quædam, in sequente vocali dissimulantur. Vtriusque exemplum posuimus. Mult'ille & terris. Quare, mirandum minime fuerit, si Aud'igitur scriptum a Cicerone sit, quemadmodum inueniri diximus, in libro Poggij, & quidem cum apostrophe.

Prorsus ibat res. *Melius ibat. Nam Prorsus Donatus ait, Ante significare. Porro, qui rem ire dicit ante, hoc est progredi, successum designat, & secundam fortunam. Vnde & prorsi*

limites Festo, qui ad Ortum versi, quæ anterior pars faustiorq́; sit nonnullis. Verum huiusmodi locutiones singulares sunt, & parcius vsurpandæ.

IN EPIST. XXII.

Ὑπόθεσιν autem hanc habent. *Cum multa significet* ὑπόθεσις, *hic prætextum, occasionem, speciem valet. Dio lib.* XLI.

ἔκ τε οὖν τούτων, καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς αἰτίας. τῆς τε ὑποθέσεως τοῦ πολέμου, ἀξιολογώτατος ἀγὼν συνηνέχθη.

LEONARDI MALAESPINAE, SVARVM IN EPISTOLAS Ciceronis ad Atticum,

EMENDATIONVM AC SVSPICIONVM RATIONES.

Argumentum libri XV.

On valde differens est libri huius argumentum, a superioris sententia. Scriptæ enim epistolæ omnes sunt, cum adhuc Romæ negotia tumerent, Antoniusq. & & Octauius ita omnia miscerent, vt, quanuis neque plane bellum, neque pax esset, appareret tamen rem ad arma deductum iri. Quo quidem tempore Cicero sibi timens, simulque filium, Athenis philosophiæ operam dantem, cupiens inuisere; cum ius liberæ legationis a Dolabella, non autem prouincialis nempe Syriacæ, vt Plutarcho placet, haberet. (id enim ex his epistolis ac Philippica prima cognoscitur) iter cepit in Græciam, eo consilio, vt Kalendis

Ian. adesset, quod initium cogendi Senatus fore, Hirtio & Pansa consulatum ineuntibus, videbatur. Dum spes vero aliqua meliorum rerum fuit, Brutusq; & Cassius Prætores vrbani, quibus maxime recuperandæ Reip. ratio nitebatur, si nõ Romæ in proximis tamen locis manebant: perq; litteras & edicta, Cum Antonio populoq; agebant: nusquam ille pedem. Cedentibus autem illis, & ipse consilium cepit abeundi. Hæc illorum temporum historia est. Priuatim tamen in his epistolis plura continentur, quæ persequi longum esset. Scriptæ sunt ex ante diem XVI K. *Ian. ad Non. Quint.*

IN EPIST. I.

DEINDE ad summum. *Romanus et quidam alij* Ad summam. *quod valet, Denique ad extremum sermonis. idq; hic significari non dubitamus. Nam, Ad summum, quantitatem significat, ad numerumq; refertur plerunque. Idem Cicero supra. Scies igitur fortasse cras, ad summum perendie. Item alibi. Quando enim frequentissimo Senatu, quatuor, ad summum quinque sunt inuenti, qui Milonis caussam non probarent? Quæ tamen & ipsa, quo magis ad summam probemus, non sunt plane rata: cum in aliquot libris Summum, sine præpositione scriptum sit. Huius loco,*

Omnino, vsurpant aliquando. Cæsar de bello Gallico. Erat omnino in Gallia vlteriore, legio vna. hoc est. Summum aut, ad summum. quæ significatio nihil ad hunc locum: eius autem vocis mirifice, qua etiam supra vsus est lib. x. *Iurabat ad Summam, quod nullo negotio faceret, amicissimũ mihi Cæsarem. Et alibi. Ad summam, dic* M. *Tulli.*

Patri quidem. *In Ant. Romano, aliquot alijs.* Patri quidem certe *notissima forma dicendi.*

Heri dederam ad te. *Manuscripti omnes* Here. *de qua uoce supra.*

Ibi pæne ualentem. *Fortasse* Plane, *aut* Bene. *Nam etiam in funus prodierat.*

Ad te putas pertinere. *Mei omnes,* Ad rem. *nec satis dispicio, vtrum melius, nisi illud scio, in hanc scripturam consentire omnes: & quos vidi libros, & quos non vidi, Petri Victorij.*

Ea ratione. *Veteres libri,* In ea.

Sed ego solus alius sum. *Malim* totus. *Quid enim? Cuncti'ne Bruto affixi erant, nec quisquam se Ciceroni Comitem socium'ne adiunxerat? Non est uerisimile. Quare* totus *placet.*

IN EPIST. II.

A Cumis in Vestiano, *lego* Vesciano

bem, ne quid Resp. detrimenti caperet: siue aliquid aliud. Nam neque illi ad scribendum esse potuit, cum ipsemet scribat & ad hunc ipsum libro VII. *& ad Tironem epist.* X, *ad vrbem se accessisse, Prid. Non. Ian. neque huic interesse, cum esset ad urbem, ædes vero Apollinis, intra vrbem, quo nonnunquam Senatus conuocabatur. Nam ad Q. Fratrē, lib.* II. *Epist.* III VII. *Id. Senatus ad Apollinis fuit vt Pompeius adesset. Itaque quidquid illud fuit, sine M. Tullio factū fuit.*

An sicut in Tyrannum. *Hic ego quasi per caliginem, sed tamen uidere uideor, mendi non nihil esse, ita & sensus & uerba ægre inter se cohærent, & consequentia sunt. Neq tamen quidquam possum excogitare, quo delecter. Illud nō displicet, notam interrogandi, post Nobis adpictam, ad Cæsum reuocari, quæcunque inde sententia eliciatur. Concinnius certe, quæ sequuntur, uidentur hæsura, si ita legantur Multa dicentur, multa scribentur a nobis, sed alio modo & tempore.*

IN EPIST. IIII.

A Q. Fusio. *Monuimus alio loco, Fusio in Antoniano legi, eodemque modo scribi a Dione, quotiens Caleni siue Consulis, siue Consularis fit mentio. Nam initio libri* XXXXVIII.

IN EPIST. IX.

O Socrates, o Socfatici. *Nostri O Socrates & Socratici.*

Itaque quam seuere. *Addenda nota illa est, quæ, quanquam frequentius adhibetur cum interrogamus, tamen in admiratione etiam usurpatur. Quam seuere nos (inquit) M. Curius accusat? Tam ut pudeat nos uiuere. Quanquam Antonianus,* Mutius, *pro* Curtius. *Et Faerni liber* M. Tutius, *quod propius accedit ad Mutium, quàm Curium. Sed in re obscura, nihil statui potest.*

IN EPIST. X.

Meministi ne clamare. *Malim,* Me clamare. *Hanc, suam fuisse uocem, infra lib.* x v, *epistola, Antium ueni, declarat. Dicebam (inquit) senatum uocari: populum ardentem studio uehementius incitari: totam suscipere Remp.*

Quid quæris, iam ne &c. *Nostri omes.* Quod quæris. *recte.*

IN EPIST. XI.

De clarissimo ciue. *Nostri fere* Ciui, *quemadmodum & Petri Victorij: de quo Casus fine, supra quædam diximus.*

Reliqua

Quibus vt quasi cumulum adiungam; Priscianus quinque exempla ex Cicerone laudauit, in quibus Ciui ab eo dictum est, pro Ciue: quæ tamen ille queritur ab imperitis, sua quoque ætate corrupta fuisse. Ea vero sunt, verrina IIII. *Quod ciuis Romanus a Siculo petit: Siculus iudex datur: Quod Siculus a ciui Romano, ciuis Romanus datur. Paulo infra. Quid dicam de C. Virgilio tali ciui & viro? Item pro Sextio. Quid ausus esset pro ciui; pro benemerenti ciui? Idem* VI. *Philip. sed in principe ciui non est satis.*

IN EPIST. XIII.

Quid nobis faciendum est, ignoro. *Non semel iam docuimus, & grammaticorum præceptis, & vsu veterum scriptorũ, rogandi nomina, cum nihil interrogant, ex modis sibi subiunctiuum asciscere: præsertim si verbis iungantur, scientiã vel inscitiam significantibus. vt scio quid conere. Et, Nec iam quid agam scio: Et, Parũ intelligo, quid me velis scribere. Quare vel hæc ratio lexq; grammaticorum perpetua non est, vel* sit *est legendum hoc loco. In quo tamen hærere soleo nonnunquam, & assensionem sustinere: cum animaduertam* Quid, *indicandi quoque modo, iunctum non raro a Cicerone, alijsq; fuisse. Nã supra libro* XIII. *Vides (inquit) propinquitas quid habet. Et*

*lib.*x.*epist.*x. *Vides, quam turpe est. Quibus in locis, quemadmodum & hic, ueteres libri consentiunt. Et lib.*ix.*epist.*xii. *Quæso scribas quid nobis faciendũ, aut non faciendũ putas. Quin Plautus in Aulularia. Scio quid mihi dictura es: hanc esse pauperem; hæc pauper placet. Et in Bacchid. Scio quid ago. P. Et pol ego scio quid metuo. Sunt & alia pro indicandi modo testimonia: sed plura pro subiungendi.*

Quod Cæsaris bello licuit. *Suetonius in Cæsare. Denuntiante Pompeio, pro hostibus se habiturum, qui Reip. defuissent; ipse medios & neutrius partis, suorum sibi numero futuros, pronuntiauit. Quibus autem ex cõmendatione Pompeij ordines dederat, potestatẽ transeundi ad eũ omnibus fecit.*

Cum consilium cepi legari a Cæsare. *Nostri, tum, cum consilium. Est hic etiam notandum, Infinitum pro gerundi modo, positum esse. quo modo itidem Cæsar in Cõment. Postero die consiliũ cepeerũt, ex oppido profugere. Itẽ Cicero* II *de Orat. Si omnẽ vim oratoris, in argumentis posuissem, tẽpus esset iam de ordine argumentorum dicere. Hellenismus est, haud sane frequens oratoribus.*

Q. Egnatio gratias agit. *Faerni liber, nullũ prænomen habet: &, si is Egnatius significatur, vt quidam existimamus, de quo supra non semel, Ciceronũ amicus; apud quem Marcus suã quoq;*

pecuniam deposuerat, vt est in epistola III *libri* XI *: hic certe L. Egnatius vocabatur. Idem libro* X. *De Q. fratre, scito eum non mediocriter laborare de vsura: sed adhuc nihil a L. Egnatio expressit. Hunc igitur, a quo tum nihil expresserat, liberalem in se, in dotis debitione sensit.*

IN EPIST. AD ANTONIVM.

Quæ tua poteſtas eſt. *Falluntur, non tã iudicio, quam scripturæ labe, qui putant hic, eius generis esse parenthesin, cuiusmodi apud hunc ipsum lib.* VII. *illa est. Atqui certe ille agere debuit: & si esset factum, (quæ tua humanitas est) adscripsisses. Hic nihil est eiusmodi: & ordo est. Vt neges te vsurum ea potestate, quæ potestas tua est. Porro potestatem esse alicuius, Ius esse significat. Sic pro domo sua. De agris ratum est: Fuit enim populi potestas. Nõ valde diuersum est illud Philippica* II. *Sed videlicet, meam gratiam voluit esse, in quo ne ipsius quidem vlla esse potuit lege lata. hoc est, vt beneficium a me proficisceretur, mihiq; gratia deberetur.*

IN EPIST. XIV.

Itera dum eadem iſta mihi. *Eodem modo Plautus in Rudente.*

Locus Plauti emendatus.

Iteradum mi isthæc omnia, itera mi mime, mi Trachalio.

Nec tamẽ ignoro, iterũ legi in impressis libris: sed

ita reponendum esse, cum repetitum Itera, tum veteres libri docent.

Parilibus solus ne ? *Reiteratum Parilibus, nec Antonianus liber, nec Lolgij habet. Et sane mihi repetitio illa, iacens inanisq; videtur. Neque enim indignatur Cicero, quod Parilia celebrasset Quinctus, ea enim celebrabant omnes: sed quod coronam habuerit, Cæsaris honoris caussa. Itaque tollendum arbitror.*

IN EPIST. XV.

Quam adhuc fuerint. *Nostri,* Fuerunt.

IN EPIST. XVII.

In Pompeianum veni, v. K. Mai. *Recte ratiocinatur Corradus,* v Non. *esse reponendū. Nam si* v. *Non. conscendit, vt proxima superiore epistola scribitur, in Pompeianum profecto* v. K. *Maij, venire non potuit, cum hic dies, illo antiquior sit. Sed & veteres libri, in quis Antonianus,* v. *Non. habēt: vt quo die ex hortis Cluuianis profectus est, eodem in Pompeianum trāsmiserit, pransus fortasse apud Pætum, aut illo certe præterito. Sed emergit difficultas ex verbis, quæ sunt scripta supra, in epistola ab hac tertia, huius generis. Piliæ nostrę villam totam, quæq; in illa sunt, trado, in Pompeianum ipse proficiscens.* K. *Mai. Si enim* v. *Non. conscendit, pridie, kalendæ esse nō non potuerunt, siue ex institutione Numæ Nouæ*

numerentur, siue Cæsaris. Solui potest hic nodus, quia siquis ea verba diligenter attendat, intelliget M. Tullium, non tam eo die profectum, quàm proficisci in animo habuisse: quod tamen biduo post fecit. Quod, sicui dubium sit, an vtro atque eodem die, & ex Cumano solui, & in Pompeianum possit appelli, is sciat, cursum adeo esse breuem, vt paucis horis, confici possit. Sunt enim hæc loca, in eodem sinu.

IN EP. AD DOLABELLAM.

In hæc loca conueniant. *Faerni liber, Poggij, Antonianus, Romanus, reliqui,* In his locis. *In quo consentiunt cum libris Petri Victorij. Qui in hęc loca excuderunt, ij mihi videntur hunc locum, ad exemplar eius, quæ est in libro epistolarũ ad Varronem, quasi ad regulam reuocasse. quos ego, cum vtraque latina atque elegans sit, nec facile diiudicari possit vtra verior, non sane laudo. Quid si neutra falsa sit? Si enim hæc ad Atticum missa, exemplum est; quid caussæ est in exscribendo, cur non aliquid vel dedita opera, vel casu, dum totas* περιοχὰς *persequitur, mutare potuerit, quod idem valeat? ita vt cum duo remanserint quasi exemplaria, vnum domi retentum, alterum ad Atticum missum, exemplar*

quod est in libro ad Varronem, ab vno exceptum fuerit, hoc ab altero? Quod si quis mihi obijciat, scribarum illud munus exscribendi fuisse: dicimus, tum nos illorum scripturam, quamuis elegantissimam, repudiaturos, cum perspectum habuerimus, vtrum exemplar sit, an vero exemplum. Vsos verò hac ipsa communium præpositionum licentia, antiquos esse, passim & in eorum scriptis animaduertimus, & Seruius Honoratus in eo Virgilij Aeneid. libro primo. Rapuitq; in fomite flammam. notauit, hæc quoque ex Cicerone adducens. Quod ille in capite ab hostium duce acceperat. Et ex Verrina III. *Et si fortes fueritis in eo, quem nemo sit ausus defendere &c. Verum hęc defendi fortasse, quoquo modo possint: illa non item, quæ sunt in lib. de natura Deorum talia. Multas præterea belluas in Deorum numero reponas. Et eodem libro a casu in casum transiens sub vno verbo. Nec vero hoc, in te vno conuenit, domesticis moribus, ac nostrorum hominum vrbanitate limato; sed cum in reliquos vestros, tum in eum maxime, qui ista peperit hominem, sine arte, sine litteris insultantem in omnes; sine acumine vllo, sine auctoritate, sine lepore. Qua ratione & Terentius, Coiuimus in Pireo.*

Regi regum. *Veteres libri.* Regum regi, *inuerso ordine*.

Deinde multa. *Faerni liber ac reliqui* De- Locus in, *plane dulcius.tametsi Festus Exin,metri caus* Festi. *sa dictum putat, pro Exinde.*

IN EPIST. XIX.

Nonis Mai, cum essem in Pompeiano. *Lente mihi ac pæne fastidiose cogitanti, peccatũ videtur in ordine epistolarum; hancq; superiori proximæ proponendam. Argumento utor hoc. Nonis hæc scripta est: illa* VII *Id. data; hoc ex illis uerbis cognoscitur; Atque ego ad eam* VIII *Id. litteras dederam bene mane; eodem autem die tuas litteras uesperi acceperã. Primum enim dicit Dederam, quo alius significatur ab eo, quo tum scriberet, dies; dein eius litteras uesperi accepisse; ut dare quidquam ad ea, nisi postridie, uix potuerit. Adde quòd sic litteras concludit: Ego ex Pompeiano* VIII *Id. Mai cogitabam; ut necessario, ante diem illam datæ fuerint. Scriptæ igitur uidentur* VII *Id. qui dies post Nonas sit; quod argumento est, litteras pręposteтo ordine, ut diximus collocatas fuisse. Verum molestiam exhibent, quæ sunt infra, hac eadem epistola: Ad Dolabellam quemadmodum tibi dicis placere, scripsi diligenter. Hæc enim innuere uidentur, hanc epistolam scriptam post eas litteras fuisse, quæ dicuntur supra* VIII *Id. datæ; ac propterea loco mouendam non esse. Nos ad hæc,*

innui quidem datas fatemur eas litteras, sed negamus ob id sequi, vt hæc epistola posterius scripta sit. Significat enim se Cicero litteras scripsisse Nonis ipsis, non dedisse. dedit autem postridie, hoc est VIII. *Id. Itaque locum ego illum ita interpretor:* VIII *Id. litteras dederam bene mane, quas Non. videlicet exaraueram.*

Si mihi quod debuit. *Verius fortasse,* Quod debet.

IN EPIST. XX.

Audi igitur. *Poggij liber,* Aud' igitur, *cum apostrophe, elisa altera vocali, non incommode, vt in illo Terentiano.*

Vos istec intr' aufert' abite. Sed auctor non sum, vt vnius libri testimonio, ita hic quoque scribatur. Puto tamen Latinos, non sane tam crebro quàm Græcos, sed tamen aliquando & synalepha, & collisione vsos, in vocalium commissione: sed eorum libros in quoddam hominum genus incidisse, qui ita scripturam corruperint, vt cum à metro discesserimus, nesciamus vbi illi eas adhibuerint. Et quoniam locus non plane videtur recusare, adscribam quæ super hac ipsa re, in sua Orthographia Victorinus prodidit, ratus fore non inutilia. Ea verò sunt hęc. Præceptum erat antiquorum, scribi quidem omnibus

litteris oportere: in enuntiando autem, quosdam litteras elidere. In quo & idem sæpius dicam, bis peccatis: quòd aliud scribitis, aliud legitis, quàm scriptum est. Quid enim facietis in his, quæ, velitis nolitis, & scribenda sunt & legenda, vt scripta sunt? Vt exempli caussa Existimo, non Exæstimo: & Conquinat, non Coinquinat, & similia? Eliduntur autem vocales singulæ, cum duo concurrerint: vt

Men'incepto desistere victam? non Méne. Et Ten'inquit miserande puer. non Téne. T. quoque ex consonantibus eliditur. vt

Posquam res Asiæ. non, Postquam.

M. autem, vt

Mult'ille & terris, Vocalis & consonans: vt Non equid'inuideo. sic Quinctilianus lib. x 1. Nam & vocales frequentissime coëunt: & consonantium quædam, in sequente vocali dissimulantur. Vtriusque exemplum posuimus. Mult'ille & terris. Quare, mirandum minime fuerit, si Aud'igitur scriptum a Cicerone sit, quemadmodum inueniri diximus, in libro Poggij, & quidem cum apostrophe.

Prorsus ibat res. *Melius ibat. Nam Prorsus Donatus ait, Ante significare. Porro, qui rem ire dicit ante, hoc est progredi, successum designat, & secundam fortunam. Vnde & prorsi*

limites Festo, qui ad Ortum versi, quæ anterior pars faustiorq́; sit nonnullis. Verum huiusmodi locutiones singulares sunt, & parcius vsurpandæ.

IN EPIST. XXII.

Ὑπόθεσιν autem hanc habent. *Cum multa significet ὑπόθεσις, hic prætextum, occasionem, speciem valet. Dio lib.* XLI.

ἔκ τε οὖν τούτων, καὶ ἐξ αὐτῆς
τῆς αἰτίας. τῆς τε ὑποθέ-
σεως τοῦ πολέμου,
ἀξιολογώτατος
ἀγὼν συνη-
νέχθη.

LEONARDI MALAESPINAE, SVARVM IN EPISTOLAS Ciceronis ad Atticum,

EMENDATIONVM AC SVSPICIONVM RATIONES.

Argumentum libri XV.

ON valde differens est libri huius argumentum, a superioris sententia. Scriptæ enim epistolæ omnes sunt, cum adhuc Romæ negotia tumerent, Antoniusq́. & & Octauius ita omnia miscerent, vt, quamuis neque plane bellum, neque pax esset, appareret tamen rem ad arma deductum iri. Quo quidem tempore Cicero sibi timens, simulque filium, Athenis philosophiæ operam dantem, cupiens inuisere; cum ius liberæ legationis a Dolabella, non autem prouincialis nempe Syriacæ, vt Plutarcho placet, haberet. (id enim ex his epistolis ac Philippica prima cognoscitur) iter cepit in Græciam, eo consilio, vt Kalendis

Ian. adesset, quod initium cogendi Senatus fore, Hirtio & Pansa consulatum ineuntibus, videbatur. Dum spes vero aliqua meliorum rerum fuit, Brutusq; & Cassius Prætores vrbani, quibus maxime recuperandæ Reip. ratio nitebatur, si nõ Romæ in proximis tamen locis manebant: perq; litteras & edicta, Cum Antonio populoq; agebant: nusquam ille pedem. Cedentibus autem illis, & ipse consilium cepit abeundi. Hæc illorum temporum historia est. Priuatim tamen in his epistolis plura continentur, quæ persequi longum esset. Scriptæ sunt ex ante diem XVI *K. Ian. ad Non. Quint.*

IN EPIST. I.

DEINDE ad summum. *Romanus et quidam alij* Ad summam. *quod valet, Denique ad extremum sermonis. idq; hic significari non dubitamus. Nam, Ad summum, quantitatem signicat, ad numerumq; refertur plerunque. Idem Cicero supra. Scies igitur fortasse cras, ad summum perendie. Item alibi. Quando enim frequentissimo Senatu, quatuor, ad summum quinque sunt inuenti, qui Milonis caussam non probarent? Quæ tamen & ipsa, quo magis ad summam probemus, non sunt plane rata: cum in aliquot libris Summum, sine præpositione scriptum sit. Huius loco,*

Omnino, vsurpant aliquando. Cæsar de bello Gallico. Erat omnino in Gallia vlteriore, legio vna. hoc est. Summum aut, ad summum. quæ significatio nihil ad hunc locum: eius autem vocis mirifice, qua etiam supra vsus est lib. x. *Iurabat ad Summam, quod nullo negotio faceret, amicissimū mihi Cæsarem. Et alibi. Ad summam, dic* M. *Tulli.*

Patri quidem. *In Ant. Romano, aliquot alijs.* Patri quidem certe *notissima forma dicendi.*

Heri dederam ad te. *Manuscripti omnes* Here. *de qua uoce supra.*

Ibi pæne ualentem. *Fortasse* Plane, *aut* Bene. *Nam etiam in funus prodierat.*

Ad te putas pertinere. *Mei omnes*, Ad rem. *nec satis dispicio, vtrum melius, nisi illud scio, in hanc scripturam consentire omnes: & quos vidi libros, & quos non vidi, Petri Victorij.*

Ea ratione. *Veteres libri*, In ea.

Sed ego solus alius sum. *Malim* totus. *Quid enim? Cuncti'ne Bruto affixi erant, nec quisquam se Ciceroni Comitem socium'ne adiunxerat? Non est uerisimile. Quare* totus *placet.*

IN EPIST. II.

A Cumis in Vestiano, *lego* Vesciano

Vescia *enim oppidum Ausonum fuit, non longe a Minturnis, de quo Liuius lib.* I X. *Ausona & Minturnæ & Vescia vrbes erant, ex quibus principes iuuentutis duodecim numero, in proditionem vrbium suarum coniurati, ad Consules veniunt. Quo in loco, cum Vestina atque aliter legeretur, Carolus Sigonius, Vescia emendauit, ex Stephano ita scribente.* Βεσκία πόλις αὐσόνων. *Cuius iudicium, manuscriptis etiam latinis libris confirmatur. Nam Vescianum quidem, nisi a Vescia deduci non potest. Significari autem agrum hunc a Cicerone, non dubito, cum Arpinum eunti, in via sit.*

IN EPIST. III.

Acta in æde Apollinis. *Faerni liber,* Acta sine me, in æde Apollinis. *Quæ duo verba, nec esse adulterina, indicant manuscripti alij, quorum nonnulli cum hoc plane consentiunt: quidam vero, in his Antonianus,* Acta me in æde, *scriptum habeat, vnde* sine *excidisse, facile intelligimus: nec otiosa: sine per acta, S. C. illud indicari velit, quod perscriptum fuisse in primo Comm. belli ciuilis Cæsar quoque tradit,* V I I *Non. Ian. vt darent operam Consules, Prætt. Tribb. pl. quiq; Procoss. essent ab ur-*

bem, ne quid Resp. detrimenti caperet: siue aliquid aliud. Nam neque illi ad scribendum esse potuit, cum ipsemet scribat & ad hunc ipsum libro VII. *& ad Tironem epist.* X*, ad vrbem se accessisse, Prid. Non. Ian. neque huic interesse, cum esset ad urbem, ædes vero Apollinis, intra vrbem, quo nonnunquam Senatus conuocabatur. Nam ad Q. Fratrē, lib.* II. *Epist.* III VII. *Id. Senatus ad Apollinis fuit vt Pompeius adesset. Itaque quidquid illud fuit, sine M. Tullio factū fuit.*

An sicut in Tyrannum. *Hic ego quasi per caliginem, sed tamen uidere uideor, mendi non nihil esse, ita & sensus & uerba ægre inter se cohærent, & consequentia sunt. Neq tamen quidquam possum excogitare, quo delecter. Illud nō displicet, notam interrogandi, post Nobis adpictam, ad Cæsum reuocari, quæcunque inde sententia eliciatur. Concinnius certe, quæ sequuntur, uidentur hæsura, si ita legantur Multa dicentur, multa scribentur a nobis, sed alio modo & tempore.*

IN EPIST. IIII.

A Q. Fusio. *Monuimus alio loco, Fusio in Antoniano legi, eodemque modo scribi a Dione, quotiens Caleni siue Consulis, siue Consularis fit mentio. Nam initio libri* XXXXVIII.

ὁ καλῦνος ὁ κυίντος φούφιος ἀνέστη καὶ ἔλεξεν. *Quin Fusios raro inuenias, cum in Furios, teste Quintiliano, vererint, vt Valesii in Valerios. Itaq; & lib. V. Epist. XIIII. vbi legitur in vulgatis, Solutus est & Aelia & Fusia, in Antoniano Fusia scriptum est.*

In Tusculanum esset futurus. *Anto. & Faer.* Venturus. *magis ex arte.*

IN EPIST. V.

ATTVLIT & ab eo & a Casio &c. *Antonianus.* Attulit & ab eo & a Casio litteras, *si cui placet. Nam in his tot epistolarum libris, attulit* ἐλλιπῶς *ac sine eo quod transitum verbi accipiat, legere me non memini.*

Quis porro noster itus. *Poggij liber, Lolgij Romanus,* Qui, *quod est Qualis. plane melius. Nec tamen ignoro in Andria a Terentio. Quis video? C. Miser aeque atque ego. Cicero certe in Oratore. Et e poeticis ne numeris, an ex alio genere quodam: & si e poeticis, quis eorum sit & qui.*

In Epist. Hirtij ad Ciceronem.

IGNAVITER aliquid faciam? *Rogandi nota, repugnantiam inducit. Negare enim se frigere, & dicere ex vrbe profectu, repugnant inter se. Itaque*

se. Itaq; abesse illã puto melius: vt Ciceronis quæstio sit, cũ altera parte repugnantiæ, agat ne aliquid, an cesset: Cui P. Hirtius, cessare se respõdeat: qui cũ rure redierit, in urbe tamen manere noluerit. melius esse statuens abesse. Atque hoc est, quod Cicero prima Philippica; de hoc ipso tempore loquens ait. Consules designati, se audere negabant in Senatum venire.

Ne quod callidius ineant consilium. *Quidam libri veteres,* Calidius. *quibus astipulari videntur, quæ mox sequuntur, Non, me Dius Fidius, acerrimis consilijs plus, quàm etiam inertissimis, dum modo diligentibus: consequantur. Vbi,* Calidius *Hirtius, Ferox & inconsultum. (id enim etiam valet, auctore Nonio) interpretari videtur: quo sensu & M. Tullius & Liuius, Calida consilia dixerunt. ille in primo de Officijs hoc ductu. Vt enim sunt qui vrbanis rebus, bellicas anteponunt, sic reperies multos, quibus periculosa & calida consilia, quietis cogitationibus, splendidiora & maiora videantur. Hic autẽ lib. XXXV, his verbis. Consilia calida & audacia, prima specie læta, euentu tristia esse. Quibus in locis, miror in vulgatis editionibus, et quæ quidẽ meliora existimantur, Manutij & Sigonij, Callida, geminato l scriptum legi. Fortasse veterũ librorum, quos mihi videre non contigit, scripturam, mutare no-*

uerunt. *Sigonius tamen, in tabula rerum notabilium, quid de illa sentiret visus est indicasse, cum Calida, vnica liquida protulit. Quinctilianus certe libro primo, Sed Augustus quoque (inquit) in epistolis ad C. Cæsarem scriptis, emendat, quòd is Calidum dicere, quàm Caldum maluit: non quia non illud sit latinum, sed quia sit odiosum. Nam cum anceps esset, præcipitemque & temerarium significaret, vitandum Augustus censuit, vt hac ipsa potestate odiosum, & certo vtendum. nisi & hic quoque* Callidum *malumus; Ego vt vi, ita scriptura distinguenda puto: cum Calidus a Caleo, Callidus a Calleo declinetur. Atque hæc quidem non eo pertinent, vt in hac Hirtij epistola Calidius affirmem esse legendum, cum & Callidius, locum habeat, clausulaque Tullianæ epistolæ fulciatur illa: Habes Hirtij epistolam; Cui rescripsi, nihil illos callidius cogitare. Vbi sententiæ, Astutius ac versutius magis, quàm Inconsultius ac Ferocius, siquis attentius animaduertat, conuenit. Et tamen, nescio quo pacto, magis Calidius, probo: quo modo in suis etiam scriptum habuit Petrus Victorius.*

Quintiliani locus illustratus.

IN EPIST. VII.

GRATUM mihi, quod epistolas &c.

Errasse mihi videtur, qui hunc locum his litteris tribuit, quibus, XVI *libro, inter eas epistolas debebatur, quæ ex Kalendis Ian. ad Martias datæ sunt. Nam eo tempore legati ad M. Antoniũ, qui tum Brutum Mutinæ obsidebat, & decreti & missi sunt, in quibus Seruius fuit, Pansa & Hirtio Coss. Res perspicua est.*

Vt quid accidisset. *Ant.* vt Quisque. *fortasse*, Vt quidque.

IN EPIST. XI.

Ego reprefsi. *Puto supplendum* Me. *vt se dicat Cicero cum muliere contendere noluisse, & se cohibuisse. Itaque addit cum stomacho. Et noster cito deiectus est de illo inani sermone. Nam et proxime, superiore epistola. Frustra vero quid ingrediar? matris consilio cum vtatur, vel etiam precibus, quid me interponam? Quo faciunt etiam quæ sequuntur. Hoc dempto &c. cum Homeri Carmine.*

Ad IIII Non. Apri. *Tum fortasse, cum Consules inter se compararunt aut sortiti sunt, Dolabella absentem, idq; nescientem Ciceronem sibi legauit, quod nunc ei denique nuntiatum fuerit. Quanquam* Apr. *vt minus sincerum sustulerim libentius. Nonas Apriles futuras, Cicero expectaturus non erat, qui statim cuperet*

Cicero expectaturus non erat, qui statim cuperet nauigare. vide epistolam XVIII.

Idq; adeo genus legationis. *Ego prouincialis intelligo:* adeoq; *verbum esse puto. vt hoc dicat Cicero. Ego prouincialem quidem adeo legationem, sed tamen huiusmodi, ut cum uelis introire, exire, liceat: non sane legationis natura ipsius, sed quia additum mihi est Dolabellæ liberalitate, qui fortasse nesciat, vtrum ea legatione vsurus sim.* I*n legationem huiusmodi dicit se libro* II *a Cæsare inuitatum, quæ non impediret, quo minus Romæ esset cum uellet. epistola* XVIII. *Quibus ex locis intelligimus, prouinciales etiam legationes, honoris caussa quodam modo, non minus, quàm liberas, tribui solitas esse: hac in eligendis legatis conditione addita, ut ipsis a prouinciali munere, cum vellent, abesse liceret. Quod* I*mperatorum beneficio, aut potius indulgentia, atque hominum ambitione, quàm vllo iure fiebat. Ad hanc porro legationem prouincialem, hæc esse referenda, quæ his adnectuntur docent. Bella est autem &c. Quod ad scripturam attinet,* Idq; *nec Poggij nec Lolgij liber, nec Antonianus habet: quod ad summam rei, nihil referre arbitror. Illud etiam non laboro, vtrum quis Adeo uerbum esse existimet, quod nobis placebat: an aduerbium, dum* Est *suppleatur.*

IN EPIST. XIII.

VIII K. duas a te accepi epistolas. *Faerni liber*, K. Quint. *puto coniecturam esse, vel quòd nulli alij habent, vel quòd, ad ea, quæ continentur in his litteris tempora, minus faciunt. Quidam Iunias interpretantur. Et sane totus hic liber, ita est uel diebus notandis, vel epistolis disponendis confusus & perturbatus, vt statuere nihil possimus. Nam supra, tertia ab hac epistola, Antium (inquit) veni* VI. K. *& vlterius aliquanto: Tertio Non. vesperi &c. Quibus locis, si Iunias accipimus, ut uelle uidentur expositores, ordo præposterus omnino fuerit. Vide an ita possint distribui, ut post,* X K. VIII: *hæc ipsa sequatur: Hanc, Antium* VI K. *Et deinceps, Post tuum discessum. Quinto loco, Cum ad me: Sexto,* III *Non. Septimo, O Bruti. Quibus adducar argumentis, ne sim longior, & quod caput est, quia non plane firma omnia sunt, omitto.*

Quod ad te antea, atque adeo prius scripsi. *Achilles statius,* Atque adeo primus. *notissima dicendi forma. reliqua sic contaminata sunt, & pugnantia, vt nihil coner dicere, quod non infirmum, ne dicam subinsulsum sit.*

Quanquam siquid egerit de libertate &c. *Placet vt in* Egerit *distinctio fiat cum reticentia. verbaq; illa* De libertate, *alterius sententiæ sit initium. Nam siue Clælium, siue Clodium legatur, non est persona idonea, ad quam retinendæ libertatis cura, pertinere mngnopere videatur. Clælius enim, quis fuit? vel si Clodium placet, P. Clodij filium, is certe, puer ab Antonio & Cicerone supra uocatur. Nisi Clodium intelligit Tribunum pl. designatum, de quo prima epistola ad Brutum, ipsi etiam Bruto suspectum, non modo Attico. Sed neque hoc facit, vt uulgata magis arrideat.*

Ita ne Gallo? O hominem nequam. *Quotquot vidi aut manuscriptos aut impressos, vniuersi post* Gallo, *vel* animo *vel* Annio *scriptum habent. Itaque Corradus,* Gallo Caninio, *prima tantum addita littera, emendat: suppletq;, Iniuriam fieri ab Antonio? Quod facile patior, cum eum Cicero ita valde amarit, vt Cœlio scribens lib. epist. ad Curionem, suum vocet: &, vt ad Marium, iudicio quoque defenderit. Ego (inquiens) dirupi pene me, in iudicio Galli Caninij familiaris tui. Quare, cum hominem diligeret, non poterat amici iniuria non commoueri. Erant autem Gallo, ut est apud Valerium lib.* IIII. *Cap.* II. *inimicitiæ cum*

Antonijs: Itaque etiam Cicero & amici dolore, & odio Antonij commotus: hominem nequam exclamat. Quod etiam in Philippica illi tribuit, ijsdem pene uerbis. O hominem nequam: quo enim ueriori nomine te appellem, non habeo.

Tricatur scilicet, vt homo talis. *Nugatur, ut ad nugandum factus. Tricæ uero a Trica dictæ sunt Apuliæ oppido. Hoc utor argumento, quod Plinius lib. III. Cap. XI scribat, Tricam & Apinam, in prouerbij ludicrum uertisse. credo quòd nugatores essent, ac futiles; vnde Apinæ & Tricæ dictæ fuerint. Martialis: Sunt Apinæ tricæq́; & siquid uilius istis.*

Quod non quis nostrum. Quiuis *fortasse melius.*

Quæ caussa sit Myrtillo. *Faerni liber, in* Myrtilo. *quæ lectio, tametsi incomperta historia est, tamen cum Myrtilum reum fuisse existimemus, & propterea pœnas dedisse, melior videtur, & ad sensum accommodatior, qui talis est. Velim scire, quæ caussa in Myrtilo inuenta fuerit pœna sit affectus. Si absit præpositio, uideatur ipse de alio pœnas sumpsisse, quod falsum iudico. Siquidem & libro XVI. De Myrtilo dilucide. O quales tu semper istos. Mox idem Faërni liber,* Correptus *pro* Corruptus. *Et*

quanuis in re obſcura, nihil magis affirmare de vno, quàm de altero liceat: tamen inclinat ſententia, vt Correptus legatur, tanquam fugitiuus. Corripere enim ſæpe Retrahere eſt, Abripere, & manu reprehendere. Quin & ſerui nomen uidetur, non Romani hominis, ad eius fortaſſe Myrtili imitationem, quem aurigam Oenomai fuiſſe, antiquæ fabulæ tradunt. Itaque & Myrtilo *libentius vnico l, ut in manuſcriptis inuenio, ſane ſcripſerim.*

IN EPIST. XVII.

QVID tu autem, τὰ μὲν διδόμενα; *Concinnius ad ſententiam, ſi qua modo commoda elicitur, meo iudicio diſtinguatur: ſi nota interrogationis poſt* Autem, *adſcribatur ut ad uetus illud prouerbium reſpiciat Cicero, cuius in Gorgia Plato, his uerbis meminit,* κατὰ τὸν παλαιὸν λόγον, τὸ παρὸν εὖ ποιεῖν, καὶ τοῦτο δέχεσθαι τὸ διδόμενον παρὰ σοῦ. *& ad quod fortaſſe ſpectauit ſupra lib.* VI. *epiſtola* V. *cum ſic ſcripſit. Me quidem obiurgauit uetere prouerbio,* τὰ μὲν διδόμενα *Et fortaſſe hoc dicere uoluit Cicero. Sica* φιλοσόργως *ille quidem, ſed tumultuoſius tamen, hoc eſt, perturbatius, ad me illam ſuſpicionem pertulit. Sed quid tu facias? Poſt-*

quam a Siregio nullum verbum scribitur, eius vnius nuntio, vt ut est, cogimur esse cõtẽti. Huc spectasse etiam videtur, cum prima ad Lentulum epistola, ita scripsit. Marcellinum tibi esse iratũ scis. Is, hac regia caussa excepta, ceteris in rebus, se acerrimum tui defensorem fore ostendit. Quod dat, accipimus.

IN EPIST. XX.

Sed id ex prædijs. *Malim,* Sed ei ex prædijs. *Cuius tamen lectionis vestigium non leue, in Faernino extat: vbi legitur.* Sed &. *&c. Id quidem nisi ad viaticum referri non potest, quod Ciceroni filio ægre conuenit. Posset & relicto* id, illi *soluetur legi, prorsus, & ad sententiæ rationem & loquendi, pronomen opus est.*

IN EPIST. XXIII.

Puteolis profectum. *Manuscripti, & item impressi omnes, partim* ijs, *partim* his *habent. Et vt vt alij emendent, quos equidem non damno, mihi tamen opinio Corradi sane arridet magis,* H. I I. *hoc est; Hora secunda scribentis: tum quòd a scriptura nihil fere deflectat: tum quòd sit verisimile, ibi conscendisse Brutum, vbi erat Seruilia. Ea autem erat Lanuuij, aut Antij. Quin, tantum abest, vt Puteolis legi posse videatur, vt*

eo, etiam Brutum, aut certe in Nesidem Luculli, vbi eum Cicero est assecutus, multumq; cum illo sermonem habuit, profectum ex his locis, putem. Nam epistola prima sequẽtis libri, Nonis Quint. (inquit) veni in Puteolanum iens ad Brutum; in Neside hæc scripsi. De quo congressu & insula, idem etiam Cicero, Philip. x.

IN EPIST. XXV.

Si tamen, vt, si nihil &c. *Faerni liber & Antonianus*, ita tamen. *quidam alij* sic tamen. *vt sensus hic sit. Ea conditione animus meus æquus est, vt & tuus, si nihil offendimus, æquus sit. hoc est. Ego animum induxi, vt in neutram partem valde laborem, siue nauigem, siue maneam: ita tamen induxi, vt & tu, si nullam sermonis caussam, datura est mea profectio, contentus esses. Vel: Meus animus est æquus, hoc est, facile adduci potest, vt nauigem aut nõ nauigem: sic tamen, vt & tu adducare, si nihil nobis officiat, ad existimationem. Quæ sequuntur ita emendamus:* Etiam scribe, quo die Olympia, quo Mysteria scilicet. *vt de Græcis mysterijs, (erant enim & Latina) sciscitetur; de quibus sic in III de Oratore: Vbi ego diutius essem moratus, nisi Atheniensibus, quòd mysteria non referrent, ad quæ biduo serius veneram, succensuissem. Ergo hic Cicero, quem in diem vtraque inciderent, vult*

ad se scribi. Iã vero in illo quod mox subiungitur, vt tu scires, *Paulli cõiectura blãditur, nec quidquã habeo melius: nisi* vt scies, *minus audax videatur; ut sit, scribe vt scies. sed hoc est languidius.*

Casus consilium nostri itineris iudicabit. *Hodie litterati, scribere* Caussam *instituerunt Quinctiliani scilicet testimonio cum primis permoti, qui S. litteram Ciceronis temporibus, paulumq; infra, fere, quotiens media vocalium longarum, vel subiecta longis esset, geminari consueuisse scribit: vt* Caussa, Cassus, Diuissiones *dicerent: idq; se tum Ciceronis, tum Virgilij manibus didicisse. In quo ego eos non reprehendo tantos auctores secutos: sed tamen ab ijs scire cupio, quid causæ fuerit, cur illi, cum* Caussam *probauerint,* Cassus *&* Diuissiones *improbauerint. An non improbauerunt, cum hæc vnico S, tum hic tum alibi typis excudendũ curauerunt? Ne inquiunt Inane significare videamur: & Diuido, Diuisi facit in preterito. vnde flectitur Diuisio. Audio: Sed cur Ciceronis auctoritas, quam se vnã scribunt præcipue, in* Caussa *sequi, et pluris, quàm omnia facere, in his leuior sit? eoq; magis, quòd non pauciora, ac nescio an etiam plura, offendant in* Caussa? *Quid? dicat aliquis: Placet ne tibi igit.* Cassus *&* Diuissio? *Mihi uero ne* Caussa *quidẽ, quam ego vocem, vix quidem videor posse enunciare. Nec*

tamen damno scripturam: sed fieri potuisse arbitror, vt posterior ętas, melius aliquid viderit: & Caussam & Cassus, & Diuißio, vt nimium vasta, et ad appellandū inepta, mollierit. Certe pręcepta quæ de Syllabis a Grammaticis relicta sunt: præcepta autem? pronuntiatio ipsa, Caussa *(de hac enim loquar in primis) respuit, horretq́;. Nam, cum duarum syllabarum sit, sonumq́; in priori habeat; si* Caussa *scribatur, vix effugere possis, quin euadat trium, & acuatur penultima. Siquidem productam vocalem, sequente, V. in id ipsum desinere, cum sit necesse: nulla vero syllaba, a gemina possit incipere, S, alterum, V, illi adhærescet, atque dictio fiet trium syllabarum, sonusq́; in penultimam transibit. Quo quid fieri potest absurdius, ac magis absonum? Eadem incommoda etiam in Paullo aut Paullum Paullulūq; contingunt. Sed ne recedamus a* Caussa. *Terentius Scaurus, in vtranque disputat: sed tamen* ἀρεσκόμενον *est, vt* Causa *scribatur. Caussam (inquit) multis scio per duo ß. scribi, vt non attendentibus hanc litteram, vt etiam cognatam illius* R, *nisi correpta vocali præcedente, non solere geminari. & propterea, quotiens productam vocalem V sequatur, in id solere desinere syllabæ sonum, vt in Plausu & Lusu: ita cum hac vtiq; littera eiusdem modi syllabarum finiri sonus de-*

beat; nunquam autem a gemina vlla syllaba inci piat: apparet Causam, geminatam ss. non recipe pere. Quoniam neque in fine præcedentis syllabæ alterum potest poni, neque a gemino, sequens incipere. Et quæ sequuntur. Postremo in antiquissimo illo Virgilij, Vaticanæ Bibliothecæ exemplari, grandioribus litteris, prisco more exarato: quod nonnulli fabulati sunt, Poetę ipsius manu perscriptum, Causa scriptum est, & alibi & in prima Ecloga illo versu. Et quæ tanta fuit Romam tibi causa videndi? Verum hęc ita accipi volumus, vt non negemus sic a M. Tullio, Maroneq; scribi consueuisse: sed non colligi necessario, sic passim scribendum esse; cum hęc ratio ætatum fuerit vt Quinctilianus ait, sæpeq; mutata: & in opinione posita potius, quàm certis argumētis. Nam alias grammaticorum nobilissimi, propensiores in Causa, *quàm in* Caussa *uidentur esse. Quòd si tantum recentiores Ciceroni tribuunt, cur animū inducere non dum potuerunt ut* Cassus *probarent, pro* Casus? *sed de hoc forsitan alio tempore.*

IN EPIST. XXVI.

Illa nanque in vtranque. *Libri veteres,* Illa quidem. *Antonianus his amplius:* Est illa quidem. *recte vtrique.* ἐν προθέσει *certe, cui* Sed *aut* Sed *tamen redditur,* Quidem *solet poni,*

non Nanque.

Seruitutis apud Thalnæ quid habituros. *Manuscripti*, apud tale. *Sed sequamur vulgatam, cuius hic sensus esse potest, quo facilius eos specus Aelio concedas, ij, necesse erat, propter vicinitatem prædiorum Thalnæ, aliquid haberent seruitutis, velut itineris. Id me, iamiam nolle, hoc est, negaturum illi fuisse, supple, tu scis: neque mihi quidquam esse tanti, vt te his priuari uelim. Sed, ut mihi dicebas, quàm lenissime agamus, ut Aelius cura potius liberetur, quàm vt me succensere sibi aliquid suspicetur. Illud etiam notandũ,* Suscensere, *pro eo quod est in vulgatis* Succensere, *non solum hic, sed vbique inueniri in manuscriptis nostris. Vereor, ne ex his sit, quę Seruius in primum Aeneidos, Ait usum contra antiquitatem uindicasse. Illi enim (inquit) Parsi dicebant, nos Peperci: Item nos dicimus Suscepi, illi autem Succepi. ut Succepitq; ignem folijs. Quanquam illud est Grammaticorum præceptum; quæ a sub præpositione componuntur, ea b, in primam simplicis conuertere; si modo a consonante incipiat: idq; manifestum esse in Succurro, Occurro, Suttinnio, Succumbo: Quæ uero a Susum aut Sursum, S, retinere, argumento esse Suspicor, Suscipio, & Suspicio: Inter quæ utrum Suscenseo sit, puto uidendum, atque interea, a ueterum libro-*

rum ſcriptura non recedendum.

Vt erit, rem impediri malo. *Faerni liber et Ant.* Vt vt erit, *melius.*

Tullij Luminarium. *Qui aliquid hinc eruere uoluerit, nec ſane prorſus abhorrens, Corradũ adeat. In manuſcriptis tamen*, Tuli *non* Tullij, *legitur. fortaſſe illo ſenſu. Octauam partem ſum paſſus Luminarium ad Strenæ, ſupple* Tolli, *uel quid huiuſmodi. Deinde a nouo principio, nouaq́; re: Memineris cui Cærellia. Sed ne ego ridiculus, qui in re deſperata laborem. Nam neque* ædium *libri ueteres, ſed* Medium, *neque* Luminarium, *neque* Strenæ *ſed uel* Aſtrane *uel* Aſture ne *uel* Aſtrare *uel quid deformius ac monſtruoſius habent: ut uulgata lectio, omnis ex ingenio ſit: quam tamen non damno.*

IN EPIST. XXVII.

Quæ te velle ſuſpicor. *Antonianus,* ſuſpicabor. *Recte: ut poſt* Modo *interpungi poſſit, ut Manutio placet. Quæ ſequuntur ſic expono. Turpem ſororis tuæ filium, cum hęc ſcriberem, aduentare audiui. Atq; hæc eſſe ſupplenda, illa argumento ſunt: Aduentabat autẽ* βολύσει. *Nã coniunctio Autem, aduentus indicat factã fuiſſe mentionem; ſi non expreſſi, ſaltem ſubintellecti. Alias;*

non Autem, sed Enim dicturus fuit, qua indicaret, cur turpem appellaret.

IN EPIST. VLTIMA.

Rescripsi ad omnia: nunc nostra accipe. *Faerni liber.* Ad omnia tua. *Recte. sequitur enim, Nunc nostra accipe.*

Putaui illa esse uera. *Non aliter manuscripti. nos tamen existimamus ita legi posse,* Negaui putare illa esse vera, *traiecto puncto: illo sensu: Ego, etsi totum illud ita contemnebā atque execrabar, ut* ἀναντιφώνητον *præterire debuerim, atque aliquid hic de tua eloquentia usurpare: tamen respondi me non putare illa esse uera, quæ dicerentur a Q. Filio. Porro Me, Te, frequenter omissum inuenias, ubi tamen desideretur.*

Id est, III Nonarum. *Libri ueteres partim* Non. *partim* Nonarum *manifeste. Et Pridie quidem & Postridie, patrico fere casui (nam & in quartum feruntur) iungi solere, rem tamen cognatam significanti, notum est. uelut, Pridie aut Postridie eius dici, Iduum, Nonarum, atque id genus: quanquam Idus & Nonas, inueniatur frequentius: Tertio, Quarto, Quinto, Octauo Iduum, Nonarum, kalendarumq; durius esse puto. Nam v. Nonas, kalendasq; per eclipsim dici constat, præpositionis Ante: ut sit Quinto die ante Nonas & kalendas, quemadmodum in illo,*

Annos

Annos natus decem, Priscianus Ante, subaudiendum existimat: ut sit, Natus ante annos decem: ita tamen, ut & annus quo natus sis, & quem tũ agas, in numerum recipiantur. Quæ libro duodeuigesimo ab eo traduntur, contaminata sic sunt meo iudicio, ut quid uelit, dicere me posse non confidam. Nam cum dixisset: Romani, Tertium & Tertio kalendas & kalendarum dicunt, pro in tertio ante kalendas: hæc addit. Cicero inuect. I. Meminuisti'ne me, ante diem duodecimum kalendarum Nouembrium, dicere in Senatu, fore in armis certo die, qui dies futurus esset ante diem sextum Kalendarum Nouembrium: pro in diem sextum Kalendarum Nouembrium. Ante frequentius tamen accusatiuo iungitur. Hæc ille. quæ eo pertinent, ut Ante diem tertium Kalendarum dici probent, non Tertio kalendarum. Itaque magnopere suspicor, ne uerba illa transposita, perturbataq; sint, atque ita possint in suum redigi ordinem. Romani, Ante diem tertiũ kalendarũ, &, Tertio kalendas dicunt. Quod postremum, quia uulgo notum est, non eguit testimonio. Illud etiam si huc forte pertineat, his addam: hanc dierum indicandorum rationem, alio quoque modo Latinis efferri: nimirum, Ante diem tertium Kalendas. quod uel ex eo Liuij loco cognosci potest, lib. XXV. Romæ Consules Prætoresque, usque

Prisciani locus emendatus.

ante diem quinctum K. Maias, latinæ tenuerunt. Varronis item illo altero, de ling. lati. lib. v. Vinalia rustica dicuntur, ante diem duodecimum kalendas Septembris; Festi item illo. Mundus vt ait Capito Ateius, in libro vi pontificali, ter in anno patere solet: & ante diem tertium Nonas Octobris, & ante diem Sextum Idus Nouembris. Vnde mihi suspicio oriri solet, ne hoc Priscianus significare voluerit, illis verbis.

Ante, frequentius tamen accusatiuo iungitur. Quæ quis non videt esse mendosa quadamq; deesse?

LEONARDI MALAESPINAE, SVARVM IN EPISTOLAS Ciceronis ad Atticum, EMENDATIONVM AC SVSPICIONVM RATIONES.

Argumentum libri XVI.

ALE affecta oppressaq; ciuitate armis Antonij, Reiq; publicæ salute desperata, quod adhuc C. Cæsare viuente cogitauerat, iter in Græciam Cicero est ingressus, re tamen prius lente deliberata, quod & futuris de se hominum sermonibus moueretur, & ægre a suis villulis Italiaque auelleretur. Ergo Puteolos primum progressus, inque Neside Brutum allocutus, classem vnà cum Cassio parantem, qua ille in Macedoniam, hic in Syriam nauigarent: kalendis Sext. Regio conscendens, venit Syracusas. vnde cum transmittere vellet in Græciam, bisque ad Leucopetram, quod est agri

Rhegini promontorium Austro reiectus esset, profectionis consilium abiecit: eoq; magis, quod boni quidam nuntij eò Roma venerunt, fore vt Antonius esset in potestate Senatus: Senatores in vrbem redirent: res conueniret. Hac igitur spe commotus, Romam redijt, vrbemq; ingressus est, kalendis. Septembris. & IIII Non. hoc est postridie kalendas, vt scribitur Philip. V. eam dixit orationem, quę est in Antonium prima. Fuit deinde partim Romæ, partim in suis prædijs: quę omnia commemorantur sex primis epistolis. Reliquæ scriptæ sunt, incertis quidem diebus magna ex parte: omnes tamen ante K. Ian. quo toto tempore, hęc gesta fuisse traduntur. Cum M. Antonius & Octauianus occultis potius odijs inter se, quam aperta vi certarent, alterq; alterum insidijs præuertere conaretur: Antonianus, ante diē VII. Id. Oct. Brundisium venit, profectus obuiam legionibus Macedonicis quatuor, vt eas sibi pecunia conciliaret: quas tamen, quòd quidam ab Octauiano præmissi, multo plus obtulerant; attrahere ad se non potuit. Itaque & Martia & Decima, illum postea deseruerunt, & ad Octauianum transierunt: qui item Octauianus eo ipso tempore, quo Antonius Brundisij fuit, ipse in Campaniam pergens, magnum veteranorum numerum, ingenti spe, ingentiq; pecunia cepit.

nimirum denariJs vt Cicero ait c c c c. *Idque initium fuit armorum inter ipsos, cum antea neque bellum gererent, neque pacem haberent. Et hoc tempus illud fuit, cum Cicero ab Octauiano, per speciem capessendæ Reip. in Antonium solicitatus est; nihil se, nisi de illius consilio, nec nisi per Senatum facturum, pollicente. Scriptę sunt omnes, Antonio & Dolabella Coss. ex a. d.* v i i. *Id. Quint. ad Nonas circiter Decembris. Atque his quidem, multa alia continentur, sed vel domestica, vel huc pertinentia.*

IN EPIST. I.

Iñ mañdatis sat abunde. *Nostri sit abunde: ad sententiam, nisi fallor melius. Multa inquit recenset Obius quę vellem, in his, in mandatis se habere, hoc est, sibi mandatum abs te, vt Ciceroni meo abunde sit.* H-S L X X I I, *satis esse. quanquam Antonianus, habet* L X X V.

Pindaro Ducumaño. De Cumano *est in plerisque veterum. Sed cum res obscura sit, statui nihil potest.*

IN EPIST. II.

Satis apta sint. Sunt *legitur in nostris.*

Doleant quidlibet. *Ex Afranio sumpta sunt, vt est in quarta Tusculana. quanquam & ibi & hic, in libris antiquis* Quodlibet *scriptum legitur. quod, antiquitatem reueriti, sequi debemus, vt secutus est Cicero.*

Euro villa excludimur. *Plerique tum veterum tum recentium librorum,* Furore illo, *quos Corradus probat: furoremq́; Antonium interpretatur, qui vehementius in dies singulos insaniens, Ciceroni, in Italia manere alias cupienti, causa fuerit abeundi, spem omnem illi recuperandę Reip. suo furore præcidens. Et profecto, non satis causæ fuisse uidetur, vt Italia excederet eo tēpore, iamq́; Brundisium cogitaret, quia Euro villa extruderetur: quasi, quo se conferret, vt tutus esset ab Euro non haberet, eoq́; magis, quòd hoc sibi quam diutissime integrum uellet esse. Si mari se excludi dixisset, possemus existimare, ex eo loco conscendere cupientem, vento prohibitū, Brundisium cogitasse: At hoc non dicit, Quare non inuitus omnino, in eam opinionem labor. Antonianus tamē* Furo illa *Victorianis libris cōsentanee.*

V. Kalendas in Pompeianum. *Lolgij liber,* v. Id. *cum reliqui cum vulgata consentiant. Sed tamen illud rectum esse non dubito. Quod est autem mox in vulgata* Aculanum, *in Antoniano* Aeculanum *scribitur, quod placet Corrado:*

Manutius tamen Herculanium.

Sed de rebus necessarijs. *Antonianus liber.* Si de rebus *perspicue melius,cũ* Sin *reddatur*.

IN EPIST. III.

Nec vlla res. Nec me vlla res, *Victoriana editio,& mei omnes*.

IN EPIST. IIII.

O dies in auspicijs Lepidi descriptos. *Prorsus desiderari aliquid puto, & quidem huius modi,quod omitti non debuerit; Quam enim vim habeant uerba illa, si ita iaceant? Itaque attentius cogitanti, uidebatur a Cicerone ita potuisse scribi*: O dies in auspicijs Lepidi,Lepide scriptos. *Pręteritum uero* Lepide *existimamus,vicinæ uocis similitudine,cuiusmodi non pauci errores inueniuntur,in manuscriptis libris. Quod nisi quid tal e addatur,male cohæreant quæ sequuntur: in quibus illud a me facit, quod non* Aptos, *sed* Apte *in Antoniano legitur,ut sit, Lepide apteq; descriptos ad consilium reditus mei, quanquam* Aptos *non damno. Nec illud omittam, siquam spem afferat, ad sanandum hunc locum, in eodem esse.* O dies in auspicijs hæc Lepidi.

IN EPIST. V.

Vtrũq; pedibus,equis trãsmisimus. *Poggij,Lolgij,Faerni, exẽplaria,* Equis *non habent*

& putamus ex interpretatione alicuius esse intrusum, parum quid Pedibus valeret tenentis, & absurdum esse existimantis, hominem annos natum amplius sexaginta, pedibus iter facere: quasi lectica vehi aut Rheda non potuerit. Nos Equis *superuacaneum iudicamus: quod, vti Naui iter facere, mari significatur, ita pedibus, continenti terra. Id ex his ipsis ad Atticum epistolis, vt alia omittam, facile confirmatur. Nam supra lib.* x. *epist.* IIII. *Me tamen (inquit) consilio iuua, Pedibus'ne Rhegium, an hinc statim in nauim. Item lib.* IIII. *epist.* VIII. *Accessit cum Dyrrachij essemus, vt duo nuntij afferrentur; vnus classe fratrem, Epheso Athenas, alter pedibus per Macedoniam venire. Denique proxima sequenti epistola. Nam* XVI K. *Septembris, cum venissem Veliam, Brutus audiuit: erat enim cum suis nauibus apud Haletē fluuium citra Veliā, millia passuum* III. *pedibus ad me statim. Nisi volumus existimare tales viros, non Equis vel Rheda uel Lectica vsos esse, cum pedibus iter fecisse dicuntur. Græci item, idem significare uolentes, πεζῇ, solent dicere. Nam Dio lib.* XXXXVI, *de Decimo Bruto scribens,* τήν τε γαλατίαν *(inquit)* ἐκλιπεῖν, καὶ ἐς τὴν μακεδονίαν πρὸς τὸν βροῦτον πεζῇ διὰ ἰλλυριῶν ἐπειχθῆναι ἔγνω. *Neque tamen negamus, & pedibus iter fieri & equis: vt de*

Massinissa idem Cicero scribit in Catone maiore: quem ait nonagenarium, cum ingressus iter pedibus esset, in equum non ascendisse: cum equo, ex equo non descendisse: sed pedibus iter fieri, ab illo distingui dicimus, quod Naui fiat. Adde quod verisimile non est illa ętate hominem, longius iter pedibus confecisse: nec siquis vel tædio equitandi, vel excitandi caloris caussa, ex equo aut lectica descendit, parumq́; est progressus; confecto illo itinere, quod est ingressus, et pedibus & equo confecisse dici debet, cum consilium animaduerti debeat, quod fuit vt equo vehens conficeret.

Nec id nunc quidem (nisi fallor) ullum est. *Antonianus & Petri Victorij* Nullum est. *quod magis probo. Et si enim maiora impendebāt, tamen a periculo vacuum tempus illud non erat. Itaque sequenti epistola, Ita fiebat, vt dum minus periculi videretur, abessem: in flammam ipsam nciderem.*

IN EPIST. VI.

QVOD eam uituperationem effugissem. *Huc arbitror ex interpretatione alicuius, hæc verba irrepsisse. Nam cum illa dixerit: se autem lætari, quod effugisse duas maximas vituperationes, vnam desperationis & relictionis Reip. alteram addens, non necesse habuit eadem inculcare,*

& quidem parum consequenter ad dicendi rationem, quæ satis explicate intelligeretur. His ergo sublatis, & sententia plana, & verba consequentia in primis fuerint: Alteram, me existimari ad Olympia.

Gratias miras ago. *Antonianus & Faërni,* Ago *non habent: nec nulla cum gratia.*

Sicui quod debetur. *Ego* Quid *malim, & vsum scriptorum secutus, & Antoniani libri auctoritatem.*

IN EPIST. VII.

KAL. vesperi, litteræ mihi ab Octauiano redditæ sunt. *Faerni liber & Antonianus,* Redditæ sunt, *nõ habent: cuiusmodi ἐκλείψεως, multa, si desiderentur, possim afferre exempla. Neque tamen ea submoueo, quæ vitij nihil habent: sed in re pari, censeo veteres libros, aut plures, aut meliores sequendos.* Kalendas *autem Nouembres significari, recte, siquid video, Corradus ratiocinatur. Neque enim dubitari potest, quin hæc epistola eo tempore scripta fuerit, quo Brundisium Antonius ad legiones Macedonicas se contulit: id quod fuit post K. Octob. Siquidem* VI *Non. Antonius Romæ concionem habuit:* VIII *Id. egressus est; vt idem Cicero ait ad Cassium scribens, epistola: Auget tuus amicus. &*

ad Cornificium , epistola , Omnem condicionem ; cum & ipse in vrbe esset . Redierat enim Prid. K. Septembris. IIII Non. in Senatum venit , primumq; libere in Antonium loqui cœpit , Philippica V. ita vt Kalendæ Septembris intelligi hic non possint . De Kalendis igitur Nouembribus , non arbitror dubitandum.

Qui hoc pertulit. *Ant. Faer.* Qui hæc. *vt arbitror melius. plura enim attulit Cæcina , non vnum.*

Hoc igitur explica. *Hic quoque Hæc ijdem libri ; sed nihil muto.*

Fugiam Romam. *Mihi dubium non est,quin tale quippiam significare voluerit , quale proximis litteris extremis,Atticum consulit,nimirum, propius ne accedat: vt , ita hic tria quærantur ab illo,quemadmodum & ibi. Romam'ne veniat,an Arpini maneat , an propius Romam accedat. Atque hoc tertium desiderari , illa manifesto docent , Ne desideremur , siquid actum videbitur. Volebat enim esse in propinquis locis , velut in specula , vt siqua spes oblata esset recuperandæ Reip. statim posset accurrere : ne si longius esset arcessendus , rei bene gerendæ occasionem amitteret . Nam infra , Timeo (inquit) ne absim , cum adesse me sit honestius . Atque hanc quidem tertiam quæstionis partem , non tam*

deesse arbitror, quam esse mendis obscuratum. Quo modo autem restitui possit, veterum librorum ope destituti, diuinare non possumus. Nam si An prope Romam *emendemus, nimium recesserimus a scriptura; Inutile tamen non fuerit, aditum aliquem ingeniosioribus ostendisse. Veteres quidem libri,* Fugiam Romam *fere habent.*

IN EPIST. VIII.

Ego autem σκέπτομαι. *Malim* σκέπτομαι, *quod est ut diximus,* προφασίζομαι. *nostris Tergiuersor, Cunctor & Defugio. Cunctationis autem caussas adiungit, quod ætati non confideret, animumq; ignoraret.* σκέπτομαι *quidem, & si est nõ alienum, frigidum tamen est.*

Cæsariana uti celeritate. *Octauij Pantagathi liber,* Cæsarina. *quod ille probat, a quo mihi dissentire difficile est. Et profecto in* Anus, *ea tantum nomina videntur declinare, quorum positio in* Ius *desinit: cuiusmodi sunt Octauius, Iulius, Tullius & generis eiusdem, a quibus Octauianus, Iulianus, Tullianus deriuantur. Ad quam analogiam, Cæsarianus, a Cæsario deducetur. Itaque & libro* VII *epist.* XV. Atianas legiones *libentius legam, ab Atius, quam ab* Atinas: *cuius primigeniũ Atus est, non Atius. Neque tamen Atinas improbo, qui sciã ab Hirtio, Hirtinus pro Hirtia-*

nus, euphoniæ causa vt Priscianus ait formari: sed aliud est negare a Cæsare Cæsarianus fieri: aliud ab Atio concedere Atianus, & si placet etiam Atinus non nunquam declinari.

IN EPIST. IX.

VT veni ad me, in Suessanum. *Non secus Anto. & Poggianus. Faërninus tamen & Lolgianus.* Cn. uenit ad me. *Me tamen non pœnitet vulgatæ, quæ & Manutio probata est. Constituerat autem Cicero, Romam Appia proficisci: sed cum in suo Suessano, quo die illo venerat, Antonium accepisset Casilini mansurum esse, ueritus ne se celeritate sua assequeretur, mutauit consilium: seq; a Minturnis, quæ absunt a Sinuessa, vt Straboni placet, stadijs octoginta, Arpinum versus conuertit.*

Constitueram Prid. Id. *Nostri omnes,* II. Id. *quod idem valere putamus, ita ut eorum sententiam nullo modo probemus, qui, secundo Idus interpretantur: de qua re superius.*

IN EPIST. X.

QVÆ mihi florentiora sunt uisa, tuo iudicio. *Pulchriora, elegantiora posteaquam, probata sunt tuo iudicio.*

Aſt ægre me tenui. *Manuscripti mei, in qui-*

bus Antonianus & Faernius, Afta ea ægre *vnde in impressis* Aſt ab ea *factum puto, & fortaſſe recte. Cur enim ſcriptura hæc tametſi aliquantulum contaminata, in cunctis inueniatur? Potuit autem Cicero Septimiam ſignificare, cui Atticus, litteris ad eum ſcriptis, quemadmodum & Sicæ, parci uolebat. vt quam Cicero indicaret, nullo negotio poſſet intelligere. Ita ſenſus hic eſſe poterit. De Sica, ita eſt ut ſcribis: ut homini amiciſſimo parcendum fuerit, quemadmodum & peperci. Aſt ab ea, nempe Septimia, qua cum mihi nihil eſt, vix me continui. Sed tamen quando tu ita uis, ita rem totam perſtringã, vt non ſolum Sicæ, ſed etiam Septimiæ exiſtimationi conſultum ſit.*

Deinde ab Octauio. *Et hic, & in duobus ſuperioribus locis, in quibus eius mentio fit, Octauiano legitur, in manuſcriptis meis.*

De Lepidianis feris. *Non leuis mihi Corradi coniectura viſa eſt,* Ferijs *emendantis: vt ij dies intelligantur, quos ſuperius ait in auſpicijs deſcriptos. Quæ tamen, ſi uera eſt,* Lepidanis *etiam uidetur eſſe legendum, ne a Lepidio, non lepido, videantur indictæ.*

Torquati negotiolo ſciturum puto. *Mei fere* Siturum. *Nam Romanus* Sciturum, *cuncti ſine certa ſententia. Nos cogitabamus, an* Sti-

turum *legi posset. Et videtur non inepte. Nota est enim locutio, sistere se, qua idem pro Quinctio usus est, ita scribens. Testificantur isti, P. Quinctium non stitisse, & se stitisse. Et paulo post. Venit Romam Quinctius: Vadimonium sistit: quam etiam Gellius queritur suo etiam, hoc est, minus, quam consecutis temporibus, contaminato seculo, ab imperitis corrumpi, qui pro Sistere, Stetisse scriberent, ignorantes. Sisti Vadimonium, non Stari: & a Sisto, Stiti fieri in præterito, non Steti. Et quanuis sit verbum iuris, ad alia tamen transfertur; Vt cognosci potest ex illo ad eundem lib. x. epistola a fine tertia. Tu quoniam quartana cares, & non modo morbum remouisti, sed etiam grauedinem, te uegetum nobis in Græcia siste. Verum hæc diuinatio sit: in quo, cum res obscura sit, & scriptura uaria, non uideo quî mihi minus licitum sit ita emendare, quam Sciturum aliis. Nec me fugit aliter a Petro Victorio, & fortasse recte: sed nos de ea scriptura quam in nostris inspeximus, disputamus.*

IN EPIST. XII.

QVIBVS Coss C. Fannius &c. *Recte mihi Corradus, siue ille ex manuscriptis libris, siue ex historia* Censoribus *emendasse uidetur. Nam*

Africanus in suo primo consulatu, collegam habuit C. Liuium Drusum. an. ab V. *con.* DCVI: *in secundo C. Fuluium Flaccum, anno* DCXIX. *Censor tamen fuit cum L. Mummio Achaico, anno* DCXI. *Sed & persimiles inter se voces, siue integrę, siue decurtatæ, supinis & imperitis librarijs imponere sane facile potuerunt: quod in his libris alicubi fecerunt.*

IN EPIST. XIIII.

ME ab illo alienatum. *Manuscripti* Abalienatum.

Idque præ me feram, & quidem me mea facere & Reip. caussa cur illum oderim. *Nostri fere.* Vt illum oderim. *quod puto melius. Nam* Facio cur *dici vix affirmauerim:* Facio vt, *tritum est. Idem Appio Bulbo, lib. epist. ad Torquatum. Plane ita faciunt, vt me vnice diligant. Et ad hunc ipsum Atticum lib.* IIII. *Sed non faciam, vt enumerem miserias omnes &c. Aliquanto aliter alibi, sed uerbis idem significantibus, Dedi operam, ut ei quā humanissime rescriberem. Est enim hæc* περίφρασις *& dicendi ratio, quæ hic quidem Rescripsi ualet, illic, Diligunt, Enumerabo. Scatet enim Cicero his orationis ornamentis, a quibus non longe absunt & illa. Atqui es, qui pacem semper optaris, Philip.* VIII. *pro eo quod est, Optasti.*

sti. Et in libro de Oratore i i. *Nam quod addidisti tertium, uos esse eos, qui vitam insuauem sine his studijs putaretis. pro vos Putare. Item ad Atticum lib.* v i i i *Epist.* xi. *Memineram me esse vnum, qui pro meis maximis in Remp. meritis, supplicia miserrima & crudelissima pertulissem. Pro eo quod est: Memineram me pertulisse. Et ad Caninium. Nihil est, quod in isto genere cuiquam possim cõmodare. pro Non possum commodare. Item illud. A Pausania Lentuli liberto, accenso meo audiui, cum diceret, te secum questũ esse. pro Dicente. Et in primo de Orat. Sæpe enim soleo audire Roscium, cum ita dicat. hoc est, Dicentem. Et multa id genus, quæ ne sim longior omitto, & ad prima redeo. Nec illud libri* i i i i *epist.* x i i i *ad hanc ipsum Atticum, Quod me sæpe accusas, cur hunc meum casum, tam grauiter feram &c. simile est, cum ibi, Quærens vel quid huiusmodi, κατ' ἔλλειψιν desideretur, vsitata dicendi forma: hic nihil.*

Non modo deseruit &c. *Cum subiungat, Euerterit, videtur melius Deseruerit, ne tam propinquis in locis, a modo in modum transeatur. Et si enim animaduersum est, hanc diligentiam non nunquam a Cicerone neglectam, tamen id neglexerit fortasse in longo ambitu, vbi vix sentias: in tam propinquis dictionibus, vix credo.*

M M

Quantum in ipso fuerit. *Ant.* Fuit.

Et non dubito, quin &c. *Hoc quidem lene est quod sum dicturus: sed tamen quia Manutius negat, negantem particulam in suis inueniri: vt firmius sit quod ipse ex sententia restituit: nos in Faerni libro,* Nec dubito *legi testamur: In Antoniano* Nec ne dubito, *sed* Ne *abundante, scriptorum oscitantia. Ego igitur,* Nec dubito *restituo, quod ualet Et non.*

Ex quo mihi uidetur στρατηλάξ ille deiectus. *In meorum plerisque Stratilax est scriptũ, latinis litteris. Sed utro modo scribatur, inutiliter videtur scriptum, ad mutandos casus. Ars enim postulat, vt Stratilacis latine in patrio casu flectatur, ut Suspicacis a Suspicax: Efficacis ab Efficax. græce* στρατηλάκος, *ut a* θώραξ θώρακος *declinatur. Verum, quis hæc vnquam audiuit?* στρατηλάτης *igitur puto legendum. quemadmodum* ἱππηλάτης.

Non potui vt Consueueram. *Nostri omnes,* vt consueram.

Sed tu cum legis, existimabis &c. *Faerni liber, post hæc verba, annexa habet etiam illa, Quantum homo iste nos diligat. Et paulo infra, post Adhibere medicinam, Quid enim iam est, quod ego vel auxilio, vel consilio prodesse possim? De quibus quid dicam aliud, nisi ea videri mihi*

Gasparrinum redolere, qui libris supplere consueuerat ex suo?

Si quisquam male intelligit. *Romani sermonis elegans quædam ratio, qua significamus aliquem in eo genere, quo de agitur, alios superare, aut ipsum uehementer extollere.*

In Epist. ad Plancum.

CVM libellum Cæsari dedi. *Antonianus, plane melius*, Eum libellum: *adscriptāq;* τελείαν στιγμὴν *habet. Sane durius est*, *Cum dedi, pro Cum dedissem. Neque enim tum, cum daretur libellus, id quod, Cum dedi, valet, probare caussam Cæsar ipse potuit; sed postquam datus est, & lectus. Nam coniunctio Cum, finitiuæ quidem qualitati iungitur; sed tum, cum, vt Diomedes ait, eo ipso tempore significat: qui etiam exempli caussa, hæc quæ dicam, & multa alia affert. Cum dicam, veni: id est, ipso tempore quo declamabo. Et ex Aeneid. libro primo. Cum venit, aulæis iam se regina superbis, Composuit. Id est: tempore ipso quo venit. Quo in loco Seruius. Aut, pro Cum veniret, (inquit) aut Cum, est aduerbium temporis, pro Dum. Nec enim potest, coniunctiui modi particula, iungi Indicatiuo. Sane sciendum est, Cum & Dum, malo errore a Romanis esse confusa. sic ille.*

Qui plura desiderat, Diomedē potest adire. Nos, tametsi non adeo religiosi sumus, existimamus tamen sermonis proprietatem nō esse negligendam: eo maxime, si veterum librorum accedat auctoritas.

Pecuniam reliquam. *Faërni liber*, Pecuniæ reliquum.

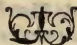
Omitte Atticum Ciceroni tuo. *Nihilo secius manuscripti: mihi tamen haud magnopere satisfaciunt. Nam & omitte, pro eo quod est, Condona, non omnino probatur: & vt non improbem*, Atticum *tamen non modo superuacuum est, cum iam dixerit, Da mihi & hoc, obliuiscere &c. Sed sensum quoque obscurat: & illa*, Totum hoc, *facit, ut quo referantur non habeant: quibus sublatis, consecutio verborum hæc possit esse. Omitte totum hoc Ciceroni tuo, nimirum, vt obliuiscare, illum aliquando familiari suo, tuo aduersario, consultum uoluisse; & quod semper existimaui, & quæ sequuntur reliqua. Succurrunt effugia quædam; quæ, quia leuia sunt & violenta, ne refero quidem. Quod siquis non ferat, quod in cunctis tum scriptis tum impressis deleri, is per me* Actutum *substituat, licet: vel si quid arridet magis.*

Quod parum confidam. *Antoni. & Faer.* Quo. *eodem sensu. Nec me fugit hoc atq; huius-*

modi a Laurētio errata existimari scribarum, aut potius ignorantium Quod, de caussa efficienti, Quo, de finali dici: illudq; Quia ualere, hoc Vt. Quod ab eo huiusmodi exemplo illustratur. Castigo te, non quod odio habeam, sed quo meliorem efficiam: vbi apparet, in priori membro efficientem caussam significari: in posteriore, Finem. Sed tamen Quo, si quotiés pro Quia reperitur, erratum esset, ne illa multa essent tum in his libris, tum in reliquis errata. Nam libro VII. *Epistola, Pedem in Italia, Tu cædem (inquit) non sine Caussa times: non quo minus quidquam Cæsari expediat ad diuturnitatem victoriæ, & dominationis &c. sed stultum est, in re perspicua laborare. Nec tamen Laurentij opinionem contemno, quæ mihi ut uere dicam, ualde placet: certe tuta est: sed illud uolui dicere,* Quo *si legamus hoc loco, non nouum esse, etiam si Quia ualeat. Mihi tamen uulgata lectio satis probata est.*

LEONARDI MALAESPINAE, SVARVM IN EPISTOLAS Ciceronis ad M. Brutum,

EMENDATIONVM AC SVSPICIONVM RATIONES.

B ARGVMENTO *libri huius, quando a Manutio explicatur, superſedebimus : tantum de ordine librorum illud dicemus : videri mihi eos, qui hunc ad M. Brutum, iis qui ad Atticum ſcribuntur, anteponunt : non ſatis tempora ſubduxiſſe, quibus ſinguli ſcripti ſunt. Et vt plures a Nonio citentur ad Brutum miſſi, tamen neceſſe eſt, per vtriuſque ætatem, longe ante ad Atticum ſcribi ceptum eſſe, quam ad illum. Itaque mihi placet is ordo, qui ab Aldo primum, deinde a Filio ſeruatus eſt : quem etiam audio, in exemplari Petrarchæ inueniri. De epiſtolis ad fratrem dubitari poteſt. Ego tamen ſi ſpectentur tempora, poſt*

ad Atticum ſcriptas collocarem, cum mitti cœptæ fuerint, L. Afranio & Q. Metello Celere Coſ. Brutus in amicitiam M. Tullij, paulo ante, quam hic proconſul in Ciliciam iret, inſinuatus ſit: vt ab eo litteras accipere non potuerit, cuius conſuetudinem non haberet. Verum hæ quidem, vt libet collocentur: dum libros ad Atticum ſequantur, poſtremumq́; locum obtineat, epiſtola ad Octauium ſcripta.

IN EPIST. I.

VT ἐμφατικώτερον dicam. Dicam, *in nullis inuenitur manuſcriptis, & ſane poteſt omitti, ſoletq; non raro: ſententia non modo non imminuta, ſed etiam grata breuitate.*

Per ſuos potius inimicos. *In meis omnibus*, Iniquos. *quod & ſi melius non eſt, puto tamen eſſe uerius, tot librorum veterum conſenſione adductus: a quibus vt alij diſſentiant, vix adduci poſſum. Iniquos vero, Inimicos etiam ſignificare, quæ ſunt apud eundem planum faciunt, Iniqui mei. Et Seruilius Ioui ipſi iniquus. Et, Iniqui noſtri, pro Plancio & in Verrem. Et, Ceteri ſunt partim obſcurius iniqui, partim irati, ad Lentulum. Et ad Q. fratrem. Nobilitate inimica, non æquo Senatu. quod eſt, male animato.*

postea quartæ declinationis sunt facta, more secundæ declinabant: Domiq; pro Domus, vnde, Domi esse vt Romæ, dixerunt scriptores: Tumulti pro Tumultus: Questi pro Questus: Frutti, pro Fructus, quo vsus est Terentius in Adelphis

Nunc exacta ætate, hoc frutti pro labore ab ijs fero.

Itaque Priscianus, Diuersis vocibus (inquit) vnum aliquando significamus: vt Questus & Questi: Ornatus & Ornati: Tumultus & tumulti. Quare, indifferenter etiam posteriores, parcius tamen & εὐφωνίας caussa, his fere genitiuis in I, vsi sunt: quam Sallustius itidem vt M. Tullius sequi voluit, cum in Catilinario scripsit, vt est apud Sosipatrum & Priscianum, Senati decretum fit, sicut ille censuerat. Quinctilianus quidem libro primo, Quid de alijs dicam (inquit) cum Senatus Senatus Senatui, an Senatus Senati Senato faciat, incertum est?

XIIII. K. Mai. *Nostri omnes* x11.

IN EPIST. IIII.

Quod scribis trium &c. *Mei omnes.* Quod scribis mihi, trium &c.

Excidendi caussa sit, vt aliud renascatur. *Obscure dictum, ac intellectu difficile, vt minus*

equidem mirer, Bruti sensum non nunquam, ne ipsum quidem Ciceronem assequi potuisse. Verumtamen loci huius, si quis est, hic mihi videtur. Nunc danda opera est Cicero, ne dum malum, parũ alte excidimus, semper nobis caussa sit, hoc est, materia restet, excidendi, ita vt nostra culpa aliud renascatur, illo peius. hoc est, Sic Antonij excidenda tyrannis est, vt ne ea in Octauiano renascatur. Renascetur autem sine dubio, si ei immodica concedamus. Trãslatio ab odiosis plantis sumpta est; quæ nisi radicitus excidantur, repullulascunt.

Nihil iam neq; opinantibus &c. *Faerni liber* Nihil non iam. *planius.*

Alia omnia sic abunde ad sunt. Abunde, *in nullo meorum est; nec tamen deleo. Quod mox sequitur,* Tuæ virtutes, *in Antoniano separatim scriptum est: hoc est, vtrinque moræ signo apposito: quasi nihil ei, nec cum antecedentibus verbis, nec cum consequentibus, negotij sit: Manutijq́; coniecturam firmare videntur.*

Siquis putas. *Antonianus* Putet.

Si prouideri potuit. *Quo modo culpæ M. Tullius affinis non sit, si prouideri potuit, ne ea existeret? Nos,* si prouideri non potuit, *& ex sententia, et ex vno etiam meorum, emendamus. Erit inquit, Octauiani ingenij culpa non tua, si aliter fieri non potuit.*

IN EPIST. V.

Dolabellam bello. *Plerique meorum,* Bello Dolabellam. *Qua ratione, si, quod est in Fortunatam natam, vitij, non prorsus declinatur: tamen quia remotius est, minus apparet.*

Quid tibi maxime. *Antonianus & ferme alij:* Quod maxime conducere Reip. tibi videretur. *paulo explicatius.*

Sibi subrogasset. *Manuscripti omnes,* Subrogauisset.

IN EPIST. VI.

Ambraciam ducere. *Mei omnes,* Ambracia *sexto casu: & puto rectum. Nam cum in Macedonia congressuri essent, iussusq; esset Cicero filius, M. Bruto Heracleam occurrere: atque ita equites per Thessaliam, hoc est, a meridie quo vergit Ambracia, ad septentriones ducere: si Ambraciã legatur, contrario itinere vti videbitur, ac longius a Macedonia recedere. Erat autẽ Brutus in ima Candauia, cuius montes, vt Manutius docet ex Plinio, aberant a Dyrrachio millia passuum* LXXIX. *Sed quoniã plures erãt Heracleæ, vna in Macedonia, Thraciã spectãs, altera inter Bœotiã & Thessaliam, Trachinia cognomento, de qua Thucydides,* ἀφικόμενοι ἐς ἡράκλειαν ἐν τραχῖνι :

ad vtrã sibi vellet occurri Brutus, quo'ue se cõferret, difficile est diuinare, aut conectura assequi.

IN EPIST. VIII.

Multos tibi commendo. *Antonianus & alij nonnulli,* Commendaui. *Quod probo. Hoc enim dicit. Multos tibi antehac commendaui, & nunc commendem necesse est.*

IN EPIST. X.

Tantum quisque in Rep. *Nostri,* Tantum quisque se in Rep.

IN EPIST. XI.

Qui modo iudicarint. *Nostri* iudicant.

Et mihi gratissimum erit. *Romanus, Antonianus,* Id mihi.

IN EPIST. XV.

Nisi fortasse vtrunque tu. *Prorsus rarum est, & haud scio an singulare, vt cum Nisi, Fortasse, non autem Forte, iungatur. Illa enim, Forsan, Forsitan, Fortasse, Fortassis, vim habent eam, vt quibus addantur, ea fieri posse vt euenerint, eueniant: hoc est, euentus facultatem significent. Forte vero, ipsius euentus casum. Itaque vel his tantum iungitur, quæ fortuito contingunt, vt in illo Terentij And. Forte, ita vt fit, filium perduxere: vel dictionibus fortuitum casum significantibus: cuiusmodi illæ sunt, Si, Ne, Nisi. Cic.* 1, *Verrina. Siquis vestrum forte miratur; Item* 11 *de*

Orat. Ne forte hoc magnum & mirabile videatur. Pro Flac. Nisi forte. Quo modo hic suspicor esse legendum, vt proximũ superius Fortasse, *huius occasionem dederit supinis scriptoribus.*

IN EPIST. XVI.

Quæ si aliter eueniunt &c. *Abest a meis coniunctio* Si: *& quidem omnibus: nec dubito quin recte. Neque enim* Quæ, *benefacta refert, sed infinite accipitur; hoc modo. Quæ aliter ac vo lumus atque oportet eueniunt, infesto animo reprehendimus: ita ut benefactis, nullam gratiã habeamus, sed ea tanquam debita exigimus: quæ secus eueniunt, iniquo animo reprehendimus. Vel,* Aliter, *male, significat, ut ad Atticum libro* VII. *Illum aliter cum alijs locutum esse audiebã. Quo sensu, etiam Secus accipitur. Idem Thoranio, lib. epist. ad Torquatum. Magna enim consolatio est, cum recordare, etiam si secus acciderit, te tamen recte uereq; sensisse. In sequenti autem sententia,* Ille Consul, & hunc consularem, *ad unum Ciceronẽ, & Ille, & Hunc, debent referri. Non miramur inquit, Ciceronem resistere Antonio. Id enim ab illo non solum postulatur, sed ut debitum exigitur. Talis enim in Consulatu fuit, ea gessit, ut nisi nunc consularis eadẽ præstet, illa uideatur casu fecisse: nec dignitatem suam tueatur. Quare, si paululum offenderit, remissiorq; ac dissolutior fuerit: etiã futuri tẽporis gloriã eripuerit sibi, &*

præteriti extinxerit; quasi non iudicio illa, sed casu quodam fecerit. Nihil autem per se amplum est, nisi in quo iudicij ratio extet.

IN EPIST. XVII.

Ex Flauio nostro perspexi. *Antonianus liber* In Flauio. *& probatur. vt se dicat Brutus Attici consiliũ perspexisse, non ex sermone Flauij, sed in facto Flauij: cũ Atticus ab eo appellatus, vt princeps esse vellet, priuati ærarij C. Cęsaris, illius interfectoribus cõstituendi; prorsus negauit. Hoc totũ scribitur a Nepote, in ipsius Attici uita.*

Qua non deterrear. *Negatio illa, in nullo meorum inuenitur, quod argumento est, recte supra* Quin *in Poggiano & Antoniano scriptum esse, illo & sensu & ordine. Nulla erit tam bona condicio seruiendi, qua ego deterrear, quin cum ipsa re bellum geram, hoc est, cum regno, & quæ sequuntur. Valet autem Deterrear, Auocer, Auertar, Repellar. Etiam sententia, nisi fallor, non paulo melior est.*

Diligi ab Octauio. *Faerni liber.* Diligi se ab Octauio.

IN EPIST. XVIII.

Et inclinatæ Reip. *Manuscripti nostri,* Et inclinatæ pene Reip. *Vtra melior lectio, non habeo dicere.*

Quàm me obligaui. *Antonianus & alij,* Quàm me ipsum.

LEONARDI MALAESPINAE, SVARVM IN EPISTOLAS M. TVLLII CICERONIS AD Q. FRATREM EMENDATIONVM AC SVSPICIONVM RATIONES.

Ex Libro Primo.

IN EPIST. I.

E contrahas aut demittas. *Nostri* Ac demittas. *Quod rectum esse puto, cum vtrique verbo, sua contraria, Erigas ac Resistas, copulate reddantur. Sane Contractio animi as demissio, diuersæ affectiones sunt, quanuis posterior ex priore nascatur, vtraq; ex timore aut diffidentia. Tum enim manus damus, cum diffidimus. Itaque Cicero, fratrem forti animo vult esse: nec modo non succumbere negotiorum magnitudini, sed etiam resistere, atque vltro occurrere.*

Cautiorem etiam ac diligentiorem, *Equidē*

malim, Cautionem etiam diligentiorem, *deleta copula. Nam cum quędam in fratre non satis probaret, præsertim quod Statio nimium indulgeret, hominem tamen natura iracundum irritare nollet: culpam confert in ruditatem illius, propter quam decipi potuerit ab iis, qui dignitati illius, minus consuluissent. Itaque mira quadam arte, integritatem in eo, id quod est maximum, laudat: cautionem non adimit, quam fatetur fuisse diligentē, sed hanc uult esse, etiam quam fuerit, diligentiorem. Vulgata non undiquaq; mihi probatur.*

Ficte aut simulate. *Antonianus & plerique alij*, Et simulate.

Hunc ad tuum. *Antonianus & item aliquot alij* Hunc uero ad tuum. *Asseuerantius. Vim enim habet assentientis ea particula, & actione adiuuanda est. Tale est illud pro Quinctio. Gratia Sex. Neuij, ne P. Quinctio noceat, id uero non mediocriter pertimesco. Et ad Seruium Sulpicium. Ego uero Serui uellem, ut scribis, in meo grauissimo casu affuisses.*

Lenitas in discernendo. *Lenitas in discernendo cur requiratur, ac non potius iudicium, non satis perspicio. Sane mihi probatior ea scriptura uidetur, quæ est in meis omnibus, Antoniano, Faerni, Romano reliquis, nempe* Decernendo. *Qua in re, lenitas laudatur. Adde quod discernendi*

nendi ratio, in audiendo posita est. Tris ergo gradus facit Cicero, primum audiendi: proximam decernendi: tertium satisfaciendi, si requiratur. Et primo quidem facilitatem attribuit: alteri, lenitatem: tertio diligentiā. Vocat autē hic in decernēdo lenitatē ἐπιείκειαν, hoc est æquitatē, quæ de summo iure multum remittit: quam vsq; eo probarūt vt Ius esse nihil aliud voluerint, quam æquū bonum.

Apud quem primus lictor. *Malim* Primum. *vt primum instituti huius auctorem, Octauium faciat: qui tanta facilitate fuerit, vt ne lictoris quidem atque accensi opera, vti voluerit. Ii enim in iudicijs præsto erant Prætori, nutum illius expectantes. Et cum lictoris quidem munus esset, vt turbam a tribunali summoueret: Accensi, vt vel iuberet dicere, vel silentium imperaret: Octauius tamen, nec quenquam voluit prohiberi per lictorem, nec vlli finiendæ orationis necessitatem per accensum imponi.*

Aut qui regerent. *Nostri* Aut ij qui.

Quoniam in te retinendo. *Mallem* Quoniamq̃.

Quanti haud scio an nemini. *Similiter Papirio Pæto, lib. epist. ad Varronem. Contingit enim tibi, quod haud scio an nemini. pro eo quod est, vlli.*

Et si mea pars. *Otiosa est copula, vel potius*

ſenſum corrumpit.

Expetenda fuit, quam tuenda nobis eſt. Nobis, *in meis eſt, poſt* Expetenda, *hoc ordine.* *Non tam expetenda nobis fuit, quam tuenda eſt. Et cadit lepidius & numeroſius.*

Non ſolum tibi parum conſulueris. *In nullo meorum inuenitur* Non ſolum. *Quia non rarò a Cicerone, vt nos antea admonuimus, et alij animaduerterunt, omitti ſolet: tot veterum libro rum conſenſum, non arbitror negligendum. Sed & peritæ aures ſentiunt, quàm abſit ſine deſiderio. Valet autem,* Sed etiam *in hoc loco,* Imo, *Quin etiam Imo vero. aut certe defectus eſt negationis Non ſolum.*

Tanquam tertius actus. *Cum extremus an nus prouincialis negotij a M. Tullio talis in fratre poſtuletur, qualis extrema pars & concluſio poetarum ſolet eſſe: nimirum perfectiſſima & ornatiſſima, quo modo tamen tertio actui comparatur, qui medius eſt? An per actus Cicero, tris illas partes fabularum intelligit, quarum a poetis in primis ratio habetur,* πρότασιν, ἐπίτασιν, καταστροφὴν*? quarum in extrema, quâ fabula clau ditur, plurimum artificij atque induſtriæ, quo plauſus excipiant, ponunt poetæ? Hac eadem ſimilitudine vſus eſt in Catone, iiſdem pene verbis. Hoc ſi docti probant, non eſt, quod vel ex-*

tremus actus, vel ultimus legamus, contra veterum librorum scripturam.

IN EPIST. II.

Illum crucem sibi ipsi constituere. *In meis omnibus*. sibi ipsum. *quę dicendi forma Ciceroni est etiam vsitatior. Infra ad eundem lib.* III. *O Dij, quam ineptus, quam se ipse amans sine riuali. Sed res est peruulgata. Nec illud obstat, quod* illum *antea dixerit, cum Illum ipsum dicamus, pro Illum met. Et Hercule, acrius in hominem inuehitur, cum dicit Illum ipsum, sibi mali caussam fuisse.*

Sed in publicam, vel in pristinum. *Romanus, contra quam reliqui mei,* An *loco* Vel *habet. Ego, quanquam scio vulgatam lectionem, & grammaticorum praeceptis & scriptorum exemplis repugnare, tamen eius vnius libri auctoritatem, tot aliorum testimonijs praeferre non audeo: sed censeo cogitandum, num ne afferri alius possit ex Cicerone locus, vnde intelligamus* Vel *non nunquam* An *valere: nisi est ille forte ad Paetum, Amo verecundiam, vel potius libertatem loquendi. Quem locum, siquis attentius epistolae fine inspiciat, sane intelliget, ne ipse sibi Cicero aduersetur, ἀπορηματικῶς, cũ nota interrogationis esse enũtiandũ: atq; ob eã causam* vel *eo in loco,* Añ

ſignificare. Finis eſt autem hic. Ego ſeruo & ſeruabo (ſic enim aßueui) Platonis verecundiam. Itaque tectis verbis ea ad te ſcripſi, quæ apertisſimis agunt Stoici. Quem, quis non videt ex aduerſo cum initio pugnare? Interrogatiue legatur ergo: qua loquendi forma, non ſemel ad Atticum ſcribens & alibi vſus eſt, cum de duobus vtrum affirmaret non haberet. Nam libro primo, Nos hic te (inquit) ad menſem Ianuarium expectamus: ex quodam rumore, an ex litteris ad alios miſſis? Quo modo, ſi, Amo verecundiam, pronuntietur, videbimur poſſe affirmare, Vel pro An vſurpatum non nunquam a Cicerone fuiſſe: & in hoc ipſo loco, quo de agitur, nihil eſſe mouendum, præſertim in ea lectione conſentientibus libris. Neque tamen oblitus ſum, quid Fabius Quinctilianus de his ipſis coniunctionibus ſcriptum reliquerit: nimirum eſſe quædam cognata, vt dicunt, id eſt, eiuſdem generis; in quibus qui alia ſpecie quam oporteat vtatur; non minus quam ipſo genere permutato, delinquat. An, & Aut, coniunctiones eſſe quidem, male tamen (inquit) interroges, Hic aut ille ſit. Sed nos exiſtimamus Quinctilianum, de rectiſſima dicendi ratione eſſe locutum; a qua non nunquam magni nominis ſcriptores, paululum declinant, iure quodam ſuo. Verum opponat aliquis; Fa-

bium ibi de An & Aut, non An & Vel, esse locutum. Cui nos; Nihil referre: Vel enim & Aut, ἰσοδύναμα esse, vbi præsertim nullę res huiusmodi coniunguntur, quæ natura disiunctę sint. In hoc enim genere, indifferenter vtrouis vti licere. Sic enim de his Festus. Vel, colligatio quædam est disiunctiua; sed non earum rerum quæ natura disiunctæ sunt: in quibus Aut disiunctione rectius vtimur: vt Aut dies est, aut nox. Sed earum quæ non sunt contrariæ, quæ eligatur, nihil interest: Ennius. Vel tu dictator, vel equorum equitumq́; magister Esto, vel Consul. &c.

IN EPIST. III.

Suauitate prope fratrem. *Non secus mei omnes. Et mihi recte Manutius emendasse videtur. Quanquam, si* Fratrem *seruare libet, liceat in hunc modum legere.* Ego vero fratrem, suauitate prope æqualem. *Et tamen sic minus placet, quam si* Fratrem *deleatur. Dixit autem, Suauitate æqualem, quod Amor, ut alibi idem ait, inter fratres sit, suauitas non sit. Ea est enim inter æquales, hoc est, inter amicos. Itaque infra, cum fratri suauitatem, quę ei non conueniret, tribueret, hoc temperauit, addita particula Etiam, quæ ibi ualet; Vt hoc etiam*

addam: vt ita dicam. Locus est lib. I I. *epist.* III, *hic. Quæ quidem, tua mi frater prudentia, patientia, virtute, pietate, suauitate etiam, tibi mihiq; sunt restituta.*

Neque me neque meos. Neque *hoc loco, pro* Vel *positum esse videtur. Id magis extabit, si verba, ad naturalem dicendi rationem, coaptentur. Illud inquit, fieri non potest, me diutius in tam misera vita commorari; vt diutius possim vel me vel meos lugere, qui modo fuerim fratre &c. beatissimus. Sed tamen est in sententia ne scio quid, quod negationem habeat implicitam. hoc modo. vt diutius lugere possim ne me quidem nec meos.*

IN EPIST. IIII.

Cautum meum consilium fuit. *Hoc veritati repugnat. Vbique enim Cicero suum consilium execratur. Quare placet hic legi* Defuit. *qua ratione, ex eadem fidelia, duos parietes dealbamus. Nam & superiori sententiæ suam formã damus, quæ sic inchoata aut potius decurtata est: & historiæ seruimus: vt perfidiam amicorum accuset, a quibus proditus sit, & suam imprudentiã aut potius stultitiam damnet, quod ijs crediderit, a quibus nunquam putauerit, se deceptum iri. Vtrunque illis verbis complexus est. Nullum est*

meum peccatum, nisi quod ijs credidi, a quibus ne fas putaram esse me decipi. Usus est autem hic Cicero ἀσυνδέτως. Hanc dicendi formam & alibi adhibuit, & lib. ad Att. III. epist. XV, vt quidem habent manuscripti omnes, Antonianus, Faerni, Bononiensis, Maffei tres, reliqui. Hic mihi primum meum consilium defuit, sed etiam obfuit.

De nouis autem Tribunis pl. *Hunc locum primus restituit Petrus Victorius, in castigationibus posterioribus, in libros epistolarum ad familiares: cum antea & manuscripti omnes & impressi,* Denocius autem *haberent.*

Luctum, laborem. *Faerni liber,* Luctum & laborem. *Lolgij* Laboremque. *Vterque bene: nec tamen vulgatam damno.*

LEONARDI MALAESPINAE, SVARVM IN EPISTOLAS Ciceronis ad Q. Fratrem.

EMENDATIONVM AC SVSPICIONVM RATIONES.

Ex libro secundo.

IN EPIST. I.

ONTVMACITER, vrbaneq; vexatum. *Faerni liber,* Inurbaneq;, *quod & Manutio placet. Et sane licet conuicium vrbanitas ipsa sit, facetum tamen est: ut, cum Contumaciter dixerit,* Inurbane *magis conueniat.*

Nam Plantius. *Antonianus* Plancius, *ut Manutio placet legi. quanquam & Victoriana editio, eodem modo.*

IN EPIST. II.

Non vt soleo ad te ipse scriberem. *Nostri paulum commutato ordine,* Non, vt ad te

soleo, ipse scriberem, *sane lenius, & qua de sententia fortasse etiam verius. Interest enim non nihil, Vtrum Ad te, cum verbo Soleo, an cum scribere iungatur. Sed & sic est in Editione Victorij.*

Te puto sæpe habere, & si non semper &c. *Hæc verba* Et si non semper : *præter Romanũ in nullo meorum leguntur. sed & in eo, inuerso ordine, &* certe *aduerbio addito, in hunc modum.* Te puto, & si non semper, sæpe certe habere &c. *Minus inepte. Ego tamen, tot librorum consensum libenter amplector.*

Tu si ita expedit. *Faerni liber*, Tu si ista expedisti. *Cuius etiam lectionis, & Poggianus & Antonianus vestigia quædam ostendunt. Habent enim,* si ista expedit. *Sed prorsus illa vera est, siue Quinctus in Sardiniam rei frumentariæ caussa legatus est a Pompeio, quod rentur Manutius, & Corradus. siue aliqua de caussa a Rep. missus (nam animi non arbitror) omnino illa conueniunt, si ista expedisti.*

IN EPIST. III.

CATO legem promulgauit. *Nostri omnes* C. Cato.

Sed magna manus. *Non conuenit* Sed *cum præcedenti sententia. Indicatur enim hac particula diffidentia quædam præsentium copiarum, cui*

mederi cogitarint, noua manu ex Piceno & Gallia accersita. Quæ porro diffidentia potuit esse, vbi multo essent superiores? Mihi videtur, vt quam minimum a scriptura recedamus, Et esse corrigendum: vt significetur, ad priores copias, eam quoque multitudinem accessuram, qua non modo Clodianis operibus, quibus iam tum superiores erant: sed Catonis quoque rogationibus de Milone & Lentulo, resisti possit. Quam porro facile S, accedere & proxima dictione: T vero in D, transire potuerit, ne admonendum quidem arbitror. Satis enim constat, eam affinitatem inter eas litteras fuisse, vt D, noua littera, vt Quinctilianus ait non videatur, sed T mollitum. Hinc factum est, vt Adque pro Atque: & Set, pro Sed, non raro inueniantur. Quod quidem Set, posteriores, non in uoce, sed in littera erratum esse rati, Sed fecerunt.

IN EPIST. V.

AD H-S M. CCCC. *Conueniunt mei omnes, cum editione Petri Victorij;* Milleq; *seu* Millies, *quo quo modo M. illud interpreteris; quam tamen figuram in manuscriptis non repperi, prorsus non habent: sed tantum H-S* CCCC. *quod nos, sestertium quadrin-*

genties exponimus, sesquiminore summa, quam illa sit. Neque dicimus Sestertium Millies quadringenties, vel quod inde comparari poterat tritici numerum, in tantis Reip. Vectigalibus, tantaq; hominum multitudine, quantum vrbs illa capiebat, fidem excedere: illud affirmamus, vetusta exemplaria omnia H-S CCCC habere. Quod si Sestertium quadringenties, vt dixi, interpretemur, haud sane parua summa videri poterit, quæ decies centena millia aureorum nostratium excedat: cum præsertim & pauci menses superessent ad nouas fruges: & Romæ annonæ difficultas esset, non funditus euacuata & exhausta horrea: vt si ad tritici quod restaret, id quoque quod ea pecunia pararetur accederet, suffecturum videretur. Addo illud quod eo anno, ut ipsemet Cicero gloriatur, magna frugum vbertas & copia fuit. Ita enim post reditum ad Quirites. En ego tot testimonijs Quirites, hac auctoritate Senatus, tanta consensione Italiæ; tanto studio bonorum omnium, agente P. Lentulo, consentientibus ceteris magistratibus, deprecante Cn. Pompeio, omnibus hominibus fauentibus, Dijs denique immortalibus, frugum vbertate, copia, vilitate reditum meum cōprobantibus; mihi, meis, Reip. restitutus: tantum uobis quantum facere possum pollicebor.

Quantum porro etiam, existimamus, quo carius veniret, comprimi potuisse? Sed hæ coniecturæ sunt, & sæpe fallaces: Illud quidem certum, H-S CCCC *scriptum in vetustis esse, quod & sequimur. Adde illud, lineolam superne ductam, in non nullis exemplaribus inueniri: a plerisque tamen, quæ puto veriora, abesse. Immanis enim pecunia esset, præsertim in eius penuria, in totum annum ad Luxum suffectura, vel si domestici tritici, ne grauum quidem superfuisset.*

Simul ac ille uenerit. *In nostris* Simul ut. *Idem valet, fateor, sed non id agimus, vt quacunque lectione contenti simus, dum idem significetur, sed ad veram scripturam reuocari uolumus. Dicimus autem Simul ac, Simul atque: simul &, quemadmodum Antonianus habet, licet Vt superne additum sit: & Simul vt.*

Cato concionatus est. *Hic quoque prænomen est scriptum in meis omnibus Quod omissum puto ab his, qui præter Marcum, neminem Catonem agnoscerent.*

IN EPIST. VIII.

Quod me admones de non curantia. *Ego ausus sim propemodum affirmare,* De nostra Vrania *scribendum esse hoc loco. Satis enim constat M. Tullium, tris libros de suo Consulatu car-*

mine ſcripſiſſe, eosq́; a trium Muſarum *nominibus appellaſſe: certe muſis in eis loquendi partes dederit. In quibus Vraniam fuiſſe ea teſtãtur, quæ ſunt in libro primo de Diuinatione, totidẽ uerbis. Sed quo potius vtar aut auctore aut teſte quàm te, cuius edidici etiam verſus & libenter quidem, quos in ſecundo de Conſulatu Vrania Muſa pronuntiat? Calliopem quoque hoc in numero fuiſſe, epiſtola mihi illa facile ſuadet, quæ eſt ad Atticum, libri ſecundi, tertia, hæc conttinens. Sed me* κατάκρισις *mea illa commouet, quæ eſt in lib.* III.

Interea curſus quos prima a parte iuuentæ
Quosq́; adeo Conſul virtute animoq́; petiſti,
Hos retine: atq; auge famam laudesq́; bonorũ

Hæc mihi cum in eo libro, in quo multa ſunt ſcripta ἀριστοκρατικῶς *Calliope ipſa præſcripſerit &c. His ergo argumentis videmur nõ inepte* Vrania *reſtituiſſe. Manuſcripti tamen cum vulgata conſentiunt, præter unum Faerni, qui habet,* De non Vrantia. *qua de Vrania quidem a coniectura noſtra non ſane ualde diſtans.*

Per benigne mihi reſpondit. *Noſtri omnes.* Permihi benigne. *Vt alibi. Per mihi gratũ.*

IN EPIST. IX.

DOCERE uidebaris. *Ant. Faer. aliquot alij,* Videbis. *rectum arbitror,* Videris: *vt ho-*

minem fraterne castiget, cui quidem in mentem venire potuerit, vereri, ne se interpellaret. Tu inquit mihi videris istiusmodi humanitatis exemplum inter nos inducere, quod mihi sequi non libeat. Ita enim illud accipio, Qua quidem nihil utor abs te. Itaque & superiora illa: Tu scis quid sit Interpellare, cum nota sciscitandi lego: ut huius loci totius, sensus ille sit. Tu times ne me interpelles? Primum, si in isto essem, ut nollem interpellari, tu scis quid sit interpellare? hoc est, videris mihi nescire quid sit interpellare, cum tu mihi importunus aduenire nunquam possis. An te Ateius interpellat? Sane mihi videris istius generis humanitatem docere, qua ego non utor abs te; hoc est nolo a te discere. Nam arbitratu meo ad te accedam, de interpellatione nihil solicitus. Sic ego & interpretor & lego. Quod si uulgatam sequamur, cum in reliquis omnibus, tum in illo, Qua quidem nihil utor abs te, non parum frigoris inerit. Sed non omittam illud quod mihi uenit in mentem, subuereri, ne in illis, An te Ateius? *mendum sit: Nam primo; Quis hic Ateius, Quinctio tam familiaris, ut quiduis agenti, importunus aduenire nunquam posset? Certe, cum tanta charitas esset duorum fratrum, ut nemo uni amicus esse posset, quin alteri esset carissimus, in tot, tamq; uarijs scriptis M. Tullij, taceri Ateius*

non debuit. Deinde in Antoniano & nonnullis alijs manuscriptis, non, An te Ateius, *sed* Ante a te is, *legitur. perperam ipsum quidem, sed quod tamen vulgatæ suspicionem creet, quæ alijs quoque de causis suspecta potuit esse. Quanquam aliter etiam exponi posse videtur, nempe. An te Ateius hanc humanitatem docuit? vt Ateium Capitonem significet, Iurisconsultum quidem præcellentem, sed aditu fortasse difficillimum: qui, cum & in respondendo & in scribendo esset occupatissimus, interpellari se ægre pateret. Huius a Gellio scripta non pauca cõmemorantur, De iudicijs publicis; de Iure Põtificio; Collectanea. Quanquam eo tempore duo Atei inueniantur fuisse; L. & C. vtrique Capitones. Prioris mentio fit in epistola Cœlij ad Ciceronem, posterioris, Ciceronis ad Plancum.*

Qua quidem nihil utor abs te. *Nostri* Qua quidem ego nihil &c. ἐμφατικώτερον, *quemadmodum initio huius epistolæ.* Tu metuis &c.

Inuisa uerecundia. *Faërni liber* Insulsa, *reliqui* insusa, *sed satis apparet, vnius litteræ omissione,* Insulsa *placet.*

IN EPIST. XI.

QVOD rem discusseram. *Nostri* Quod rem totam.

Quod nolit inquam. *Nostri* Quod uult

inquam, *Vtrum melius, in re obscura statui non potest. Verba sunt, aut duo loci potius ex sententia illa, quam dixit Cicero, in regem Commagenum cauillatus: quos Quinctus degustaret, iudiciumq́; faceret, quam illi iocose tractari potuissent. Itaque statim addit, Genus vides & locum iocandi. Iocum uero arbitror in illis fuisse,* Quo minus togam prætextam &c. *Item in Burisrieni persona, vt sic quidem argumentum a maiori ad minus, sed ironice tamen, cum Obscurus aliquis regulus significetur, qui tamen hoc sibi honoris postulare non dubitarit. Leues hæ quidem coniecturæ, sed quibus fortasse ueluti lucerna, ad ueram sententiam ingeniosiores deducantur. Illud quidem certe affirmare posse videor, uerba illa, De-cernendum nihil censeo; ab reliquo ambitu, illa moræ nota, secerni non oportere, sed separatim legi.*

IN EPIST. XII.

CALLISTHENIS quidem uulgare acnotum negotium. *Muretus in suis varijs lectionibus* Callisthenes *emendat, vt eadem prorsus dicendi ratio sit, quæ est illa ad Atticum libro primo, Teucris illa, lentum sane negotium. atque ita quodam in libro manuscripto inueniri ait. Porro uulgare & Notum, triuiale exponit, & in*

& in quo nihil admodum excellat: quo sensu illa sunt apud Horatium.

Ieiunus stomachus raro vulgaria temnit. Itē Ex noto factum carmen sequar.

Et quod ibi Notum dicit, paulo post, vocet, De medio sumptum. Mox autem, Capitalem interpretatur ingeniosum, Ouidij auctoritate adductus, qui tertio lib. Fastorum, de capta Minerua loquens, multasq; eius appellationes proferens, hāc primam posuit; dictam videlicet esse Capitalem, quia ingeniosa sit. Versus autem qui afferuntur ab eo, ij sunt.

Parua licet videas captæ delubra Mineruæ
Quæ Dea natali cœpit habere suo.
Nominis in dubio caussa est: Capitale vocamus
Ingenium solers: ingeniosa Dea est.

IN EPIST. XIIII.

Quàm si de multa nocte uigilassent. *Non dissentiunt exemplaria, nisi quod* Multa *non habent, sed tantum De nocte; quod cum ante primam lucem, &, cum adhuc nox esset significet, possumus existimare* Vigilare *pro* Euigilare *positum esse: nisi Euigilare est melius; quod ego tamen contra omnium exemplarium scripturam, affirmare nō ausim: eoq; minus quòd idem pro Muræna scripsit: Vigilas tu de nocte, vt tuis consul-*

toribus respondeas; quod valet Euigilas, excitaris a somno, & expergisceris: Et Plautus in Mostellaria.

T. Ecce autem hic deposuit caput, & dormit: suscita.

Philo. Etiam vigilas? pater inquam adierit Iam hic meus.

Quod est, Euigilas. Quin contra Euigilo a Cicerone, pro Vigilo, aut potius Inuigilo, Elaboro, Cogitoq́; positum inuenio. Vnde supra: Honesta & expedita tua consilia: quam euigilata tuis cogitationibus. quod est, diligenter & accurate cogitata atque discussa.

Penicillo meo. *Faerni liber & Poggij* Peniculo, *alij* Penicillo.

Plus unus Cato fuerit. *Vel* pluris fuerit *est legendum, quod & ars & vsus scriptorum postulat: vel,* Plus potuerit. *quod posterius magis probo, Ciceronis ipsius auctoritate permotus, qui hac ipsa de re scribens ad Atticum lib.* IIII, *Plus potuerit, dixit. Hæc enim illius sunt. Quæ, si vt putantur, gratuita fuerint, plus vnus Cato potuerit, quam omnes quidem Iudices.*

Num aut res aut χαρακτὴρ. *In meis.* Num aut res eum, aut &c. *plenius.*

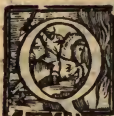
LEONARDI MALAESPINAE, SVARVM IN EPISTOLAS Ciceronis ad Q. Fratrem.

EMENDATIONVM AC SVSPICIONVM RATIONES.

Ex libro tertio.

IN EPIST. I.

QVOD mihi denique. *Nostri pene oēs.* Mihi nunc denique. Sub tectū cubiculi. *Oēs fere*, Subiectum. *Faerninus, etiā* Cubiculo. *Et videtur rectum.*

H-S x.M. *Quod antea testatus sum, id nunc etiam confirmo, figuram hanc M. quæ vulgo hodie, ἀντὶ τοῦ χιλιάδος ponitur, in uetustis libris non reperiri. Quod spectat ad hunc locum, in nostris H-S* XVI. *superne ducta lineola, scriptum est: quæ quid valeat nemo ignorat.*

Ita omnia conuestit edera. *Nostri omnes*, Connestiuit.

Quod compoſueram. *Ant. & Faer.* Inſtitueram. *vt inchoatum indicetur poëma, non abſolutum. Sed quia non pauciores cum vulgata conſentiunt, nihil ſtatuo.*

Partes Bibuli erant. Vibullij *reſtitui oportere, quod Paullus coniectura adductus fecit, veterum quoque librorum ſcriptura confirmatur, in quibus, ſi non plane Vibullij, perſimile tamen quiddam inſpici poteſt. Nam Antonianus* Bibullij *ſcriptum habet, ex Vibullij factum, ſine dubio, litterarum V & B, vt tum quidem ſcribebant ſimilitudine. Itaque non raro, in manuſcriptis etiam melioribus, B, loco V, legi, ante nos alij notauerunt: nec minus etiam illud, I. geminatum, raro in his reperiri. Quare Mai pro Maij: & Pompei pro Pompeij, quemadmodum hic Vibulli pro Vibullij ſcriptum inuenias.*

Ab Ariſtophane modo. *Antonianus liber,* Ariſtophaneo modo. *ſine vllo præpoſitionis veſtigio. Et miror, cur vni exemplari Manutius tantum tribuerit, vt & contra tot aliorum ſcripturam, & ſuum ipſius iudicium,* ab Ariſtophane *retinuerit. Petrus Victorius in libro Variarum lectionum, putat epiſtolam illam, verſiculis ſcriptam fuiſſe: cuiuſmodi nonnunqua Romani vti ſolerent, Ariſtophaneo*

modo; idq́; cognosci vel ex eo Ciceronis loco, qui est ad Atticum, quodam loco talis. Mummium fuisse ad Corinthum, pro certo habeo: sæpe enim hic Spurius, qui nuper est mortuus, epistolam mihi pronuntiabat; versiculis facetis, ad familiares missas a Corintho.

Labeo autem. *In meis omnibus.* Labeo, aut. *bona & sententia & dicendi ratione. Nam sequitur* Aut *alterum.*

γνῶθι πῶς ἄλλοις κέχρηται. *Vide quo modo, alium tractauerit. Cautum præceptum atque vtile, adeo, vt illud etiam Isocrates, siue Rhetor ille magnus, cuius domum Cicero, dicendi officinam fuisse tradit, siue quis alius fuit, in suam Parænesin ad Demonicum transtulerit, his verbis,* μηδένα φίλον ποιοῦ, πρὶν ἂν ἐξετάσῃς πῶς κέχρηται τοῖς προτέροις φίλοις.

In Consilio Deorum. *Concilium Deorum, & alibi solet dicere, et hic mihi magis probaretur.*

IN EPIST. II.

AD VI. Oct. Saluius Ostiam vesperi naui profectus &c. *Ita veteres & recentes libri omnes Ostiam. Carisius tamen lib.* I. *inter eas vrbes Ostiam commemorat, quæ plurali numero enuntiantur. Nomina (inquit) fluminum & montium & ciuitatum semper singularia sunt,*

nisi quæ natura pluraliter enuntiantur: ut Athenæ, Thebæ, Mycenæ, Baiæ, Cumæ, Puteoli, Ostia, Brixiæ, Abellæ, Argi. Idem Diomedes ex Phoca. Ita enim. Item vrbium nisi quæ naturaliter pluraliter efferuntur, vt Athenæ Thebæ, Cumæ, Mycenæ, Grauiscæ, Crustumiæ, Ricosæ, Carpi, Puteoli, Ostia. Quod secutus Dio videtur lib. XXXVI, *cum de piratis loqueretur, qui non modo transmarinas vrbes, sed Italiæ quoque inuasissent ac diripuissent. sic enim ibi.* Καὶ ἐς αὐτὰ τὰ ὤστια ἐσέπλεον. *Itaque dubitarem, ne mendum esset in verbis Ciceronis, nisi Græcos itidem vidissem, Ostiam singulari numero, femineoq; genere pronuntiasse. Dionysius enim Halicar. in primo libro historiarum, sic suis verbis.* ἀπὸ μὲν τῶν βορείων μερῶν ὁ τίβερις, ὀστίας πόλεως πλησίον ἐκδιδοῦς.

In Senatum se non committebat. *Non modo enim noctu, vrbem ingressus est, sed scelerum suorum conscientia perterritus, decimum quoque diem, domi se continuit, nec in conspectum prodire ausus est. Emendandus est locus apud Dionem libro* XXXIX, *proq;* ἔξω τῆς ἰταλίας, ἔξω τῆς οἰκίας *reponendum est. Hæc.n. eadem fere ibi narrant, his verbis.* Καὶ οὕτω καὶ αὐτὸς αἰσχρῶς καὶ κακῶς ὑπὸ τοῦ συνειδότος διετέθη, ὥς τε καὶ χρόνιος ἐς τὴν ἰταλίαν ἀφικέσθαι, καὶ νυκτὸς ἐς τὴν πόλιν ἐσκομισθῆναι, ἔξω δὲ τῆς ἰταλίας

(hic existimamus τῆς οἰκίας scribendum) συχναῖς πάνυ ἡμέραις μὴ τολμῶσαι φανῆναι.

Magna res in motu est. *Magis probarem Magno, licet nullus a uulgata liber dissentiat. sic infra. Commouit me, & eo magis, quod maximos motus nostræ ciuitatis attingere nõ poteram.*

IN EPIST. IIII.

DIRVPTIS tabellis. Diribitis *emendat Grucchius*, Diremptis *Sigonius, aliudq; Dirimere, aliud Diribere significare contendit: Dirimi enim, hoc est, dinumerari lata suffragia: Diribi, hoc est, distribui ferenda. Id quod maxime ex Lucano probat, de simulatis Cæsaris suffragijs ita lib. v. canente.*

-Fingit solennia campus
Et non admissæ dirimit suffragia plebis,
Decantatq; tribus, & vana versat in vrna.

Et Hercule in oratione pro Plancio, Diremptio legitur in impressis & manuscriptis libris, tametsi Grucchius diribitis, conetur emendare. Ita enim in illa. Nam si quotiescunque præteritus erit is, qui non debuerit præteriri, totiens opus erit eum qui factus erit, condemnari; nihil iam est, quòd populo supplicetur: nihil quòd diremptio, nihil quòd supplicatio magistratuum, renuntiatio suffragiorum expe-

ctetur. Hi duo loci, multum apud me valent; eoque magis, quod in Lucano de modo dubitari non potest, quasi Dirïbit *legi debeat: cum ij versus a Prisciano ibi adducantur; vbi de verbo Dirimo, mentionem facit.*

IN VLTIMA EPIST.

Quàm se ipse amans sine riuali. *Significat, amatum a nemine. Translatio ducta est ab amatoribus, quorum sit amica deformis; quam nemo sibi expetat, aut amicam habere velit. Hoc alijs verbis ad Atticum scribens extulit, lib.* VI. *Huius nebulonis operatione, si Brutus moneri potest: licebit eum solus ames: me ęmulum non habebis.*

Vel quia munus magnificum dederat. *Adducuntur rationes, cur stulte bis terq; ludos appararet, pręsertim non postulatus. primum illam, quia satis erat, munus, maxime illa magnificentia dedisse: deinde, quia facultates nō erãt. etc. Reliqua explicantur a Manutio.*

Qui ludos H-S CCC comparet. *Hinc sublatam stellulam miror, cum satis appareat, hanc pecuniæ summam, non esse huiusmodi, unde fortunarum suarum Milo naufragium facere potuerit. De qua re plura Victorius. Ad hæc, ualde suspecta est, vox illa & noua, & sententiæ repugnans, Considerantia.*

IN EPIST. AD OCTAVIVM.

In epistola ad Octauium, non grauabimur operæ paulum consumere: non quia Ciceronis eam esse existimemus: sed, quando in hunc librum coniecta est, ne quid desideretur a nobis, quod studiosæ iuuentuti prodesse possit. Etsi enim, diuina in ea Tullianæ dictionis uis, minus conspicitur: apparet tamen studiosi alicuius adolescentis fuisse, ad eam se stylo, exercitationeq; formantis, & plane seculi non infelicis. Nam & Seneca scriptum reliquit illis temporibus, complures declamatores fuisse, qui pro Cicerone, & contra Ciceronem, orationes scripserint: cuiusmodi est illa Latronis in Catilinam, Sallustij in Ciceronem, & huius in illum.

Quam libera ciuitas. *Faerni liber & Ant.* Quam quem libera ciuitas. *vt ita uerba ordinentur. Concupierat principatum magis regium, quàm quem libera ciuitas pati posset.* Posset *enim habent mei, præter Antonianum, omnes.*

Donabat ciuitates, ex Commentario. *Emendo* ciuitate, *hoc est, Iure ciuium Romanorum. Neque enim erat magnum, aut ingentis beneficij loco habebatur, reliquarum gentium ciui-*

tatibus donari, nec ualde expetebatur: ciuem Romanum fieri, id uero tanti putabatur, ut nullis artibus, non solum Itali, sed etiam exteri abstinerent, quo eo arreperent. Quòd siquis hic ciuitates, urbes interpretatur, is uideat, ne uim utriusque nominis, parum tenere uideatur. Cicero quidem urbes ex domicilijs coniunctis constare dicit; ciuitates ex conuenticulis hominum, inque urbibus habitare. Sed, quid uerbis opus est? Omnem ipsemet Cicero dubitationem aufert Philippica prima, de hoc ipso Antonij facto sic scribens ad uerbum. De exilio reducti a mortuo: ciuitas data non solum singulis, sed etiam nationibus & prouincijs uniuersis.

Immemor beneficij, scelerate &c. *Nostri his amplius:* beneficij sui. *Atque ita etiam hic locus ab ijs adducitur, qui Sui probare uolunt pro Eius accipi non nunquam.*

Et aliquando id quod non erat. *Recte mei, nisi me fallit iudicium,* Quod non eram. *Quo enim spectet, Quod non erat? Meorum sententia plana est: ut sit prioris membri non solum explicatio, sed etiam exaggeratio. Itaque neque dolentis aduerbium reiteratum est: ut intelligamus unam esse sententiam. nimirum se frustra, & sine caussa, cum*

non esset, aliquando sapientem iudicatum. Vnde & subiungit. Quantum te popule R. de me fefellit opinio.

Eum agere, rapere Remp. *Agere, est hostilem in modum populari atque vexare. Graeci* ἄγειν καὶ φέρειν. *Dio lib.* XXXXIII. Καὶ τοὺς νομάδας λαβὼν ἔςτε τὸ ὑπήκοον ἐπήγαγε. καὶ τῷ σαλουστίῳ, λόγῳ μὲν ἄρχειν, ἔργῳ δὲ, ἄγειν καὶ φέρειν ἐπέτρεψεν. *Sic Liuius. Tum demum fracta pertinacia, vt ferri agiq; res suas uiderunt.*

Conscelerarum impudicitiæ. *Placeret* Impudicitia.

Reliquias Cæsaris, ludi ad rudem. *Aliter,* Reliquias ludi Cæsaris ad rudem &c. *Et uidetur melius, quòd eos Octauius, non ad Ludum, sed ad arma compulisset, ex Cæsaris Ludo extractos. Quæ tamen, per contemptum dicta sunt, cum ueteres milites patris sui, qui Capuæ, ceterisq; in oppidis Campaniæ grandi pecunia sibi conciliauerit, eorumq; opera, primum aduersus Antonium, postea contra Remp. sit vsus.*

F I N I S.

ERRATA, QVAE INTER IMPRImendũ,euenere,sic corrigito. primus numerus significat folium. a, primam paginam: b, secundã. Numero, qui sequitur uel a, uel b, significatur uersus, in quo est erratum.

Folio primo: pagina b.uersu 25. lege creandum 2, b, 22,tum. 3,a,20, fando.5,a, 8, statuam. 22,ἀπαγωγῆς. 6,b, 3, eam. 17,per.7,a,9.Asconio.9,b,5, ἀπαγωγῆς. 11, b,18,prœde. 13,a,1, veteres. 14,a, 8, mouentem. 15, b,21,e npta. 18,a,9, Apuleii. b,9, Que. 24,b,14, Fufius.25,b, 11, aberrauerit. 26,a,24, mouere. b.18, Fufius.28,b,1,queritur,30,b,21, Menæchmis 31,b,13, meorum. 32,b,12 καθῆσθαι 27,'Queritur. 34,b, 15, recto. 35,b,18,pr eo.36,b,9, κἀκχεμόν. 10, κατ' ἐμέ. 37,a,10, Arteminos.38,a,10,σόλοικοι.24, paroemiam. 40,b,20,vnum atque alterum.25,indicem.41,a,9,indicarunt.12,indicia. 44,a, 19, πελλήνικοί 21, partim. 45,a,15, A filio. 18,prænomine. 46,a,23, διαφυλάττετε b,1,Et sane Cicero.7,dele;cum.47,a,2. Illa. b,1, re. 59,a,3, Impp. 5,summouimus.6, Augustaneñ. 12, Antilibano 61,a,b,nullam.62,a,2, caulla. 3, expresse.64,a,12,fece. 66,a,18, ἰσορεῖται. 70,a,5, Itaq;. 71 a,22,quæ nox ut Donatus.73,b,12, iudicare. 74,b,2, ἐπειδάν. 75,a,5,ut,Sex. b,9,eam.77,a,10,Nummiũ. 11,uulgatam 82,a,14.pro M scribe ea.85,b,18, tentabunt.& eodem uersu fœtas. 86, b,2, I. 89.a.1, κέρας. 94,a,7,euertere.95,a,14, ἐμοί. 98,b,12,aliis. 99,b,3, ineptus.106,a,2,græce.3,certæ.11,ex.107,b, 12,scriptulis.108,a,18,L.Aurelio. 19, Aurelia. 111,a,25,cuiusmodi.112,a,20, Piræeo. 113,a,15, in his uerbis;sed ut cetera. dele sed. b,7,sonum. 114, b,5,Ereti.7, mutuescas.115,b,7,a.116,a,5, ποιήσεις. 117,b,7, Brundisiũ.118,b,9,a Nos. 119,a.9, iubet.121,b,9; ὡ ρωμαῖοι πολῖται τὸ δὲ γὰρ 123,b,6 ἀκροτηρεύς. 8,τηρεύς. 11, promontoriorum. 124,a,13, Strues.16, commoueto.

125,a,17,interea ex,illud ex vacat. 126,a,26, Epulæ. 127,a,2,locum. 128,b, 10, φθόνου. 22,te. 129,a,18,&. 19,Apameæ.b,15,Græcæ. 132,b,1, dele Nam. 137,b, 3, certum. 139,a,2, ταῦτά γε. b,9,aſtas? 19, illæ. 24, &. 141,a, 6,accederent. b,1, auum. 142,a, 26, ipſum. b,1,dicendi 4,iraſcentis 12, οἶδα: 13, τί δαί; 143,a, 5,poſitam. 144,a,13,appoſitius. 146,a,27, μεταυχμίῳ. b,18, nugis. 148,a, 16, ſpectemus. 155,b,4, συνοικεῖ. 158,b,1,poſitum 19,Cneo. 159,a,5,uinctum. 16,ſummum. b,11, meas. 160,b, 12, πειρωμένοις 27, egeſtate. 161,b,11,meritus. 162,a,5,placent. b,13,dimiſſurum. 163,a,6,Cneus. 168,a,7,haut. 169,b,27, FORO. 171, a,7, F. 172,a,22, Quo loco ſit res. 27, queritur. b,1, queritur. 173,b,5,uincire. 174,b,14,hunc ipſum. 175, a,25,tuarumq; nō tā facultatum. 177,b,6,εἰρωνικῶς. 8,dele quòd. 189,b,23,Mucii. 182,a,7, ἀστρατηγικὸς. 18, & 19,eum. 185,a,19, paratam. b,21, Cneo. 187,b,1, profectum. 3,quidem. 189,b,14, Cnei. 190,a,3, ἀέρηται. b,1, λόγῳ. 196,a,10,delicium 199,b,23,Vulcanalia. 202,b,20, Corfinii. 206,b,21,voluntate. 207,b,16, ὑπέρει. 209,a,21,aliorum. 212,a,9, pro Seruii filii ſcribe Seruii filio. 216,b,13, nouem. 217,a,8, ut ait Dio &. 221,a,12,audiuerint. b,13,uerum. 223,a,20,uerbi. b,23,obtinent. 226,b.6, minorem. 227,a,15, ſpoponderim. 233,a,24,κορίνθιοι. b,6,inhibere. 235,a,6,dele y. 236,b,14,auctor es. 237,b,16, uidetur. 238,b.24,libri. 239,a,13, PROSCAENIVM. 22, exiſtimarint. 243, a,6,adeundam. 246,a,18, noſti. 248, a,2, hic. 249,b, 26,quidem. 250,a,25,mi anime. b,27, Nonæ. 251,a,5, uno. b,6,ſit. 252,a,8, præponendam. 253,b,11, ὑποθέσεως. 255,a, 23, ſocium'ue. 264,b,11, ἀναντιφώνητον. 266,b,17, Antonius. 267,a,21, Decumano. 270,b,1, obſcuratam. 272,a,9, ignorantes ſiſti. 17, obſcura ſit. b,17,Balbo. 274,a,6,excellere.

Vocibus quòd & quàm, cum ſunt aduerbia, ſi deſit accentus grauis, addatur.

REGISTRVM

a b c A B C D E F G H I K L M
N O P Q R S T V X Y Z
AA BB CC DD EE FF GG HH II
KK LL MM NN OO.

Omnes sunt Quaterniones,

VENETIIS

Apud Io. Bapt. Somascum Papiensem.
M. D. LXIII.

b

